

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ
A ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ KRÁLÍKY

REGIONÁLNÍ ČÍTANKA

autoři textů:

Ing. Auerswald Zdeněk, Brandejs Pavel, Ing. Doležal Milan, Juránek Arnošt, Mgr. Juránková Eva, Mgr. Kos Michal, PaedDr. Krsek Ladislav, Mgr. Němeček Zdeněk

sestavila a upravila:

Mgr. Iva Nesvadbová

odborná konzultace:

Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory SEVER:

JUDr. Hana Kulichová, Mgr. Michaela Glovňová

ilustrace:

Mgr. Leona Šponarová

rok 2015

OBSAH

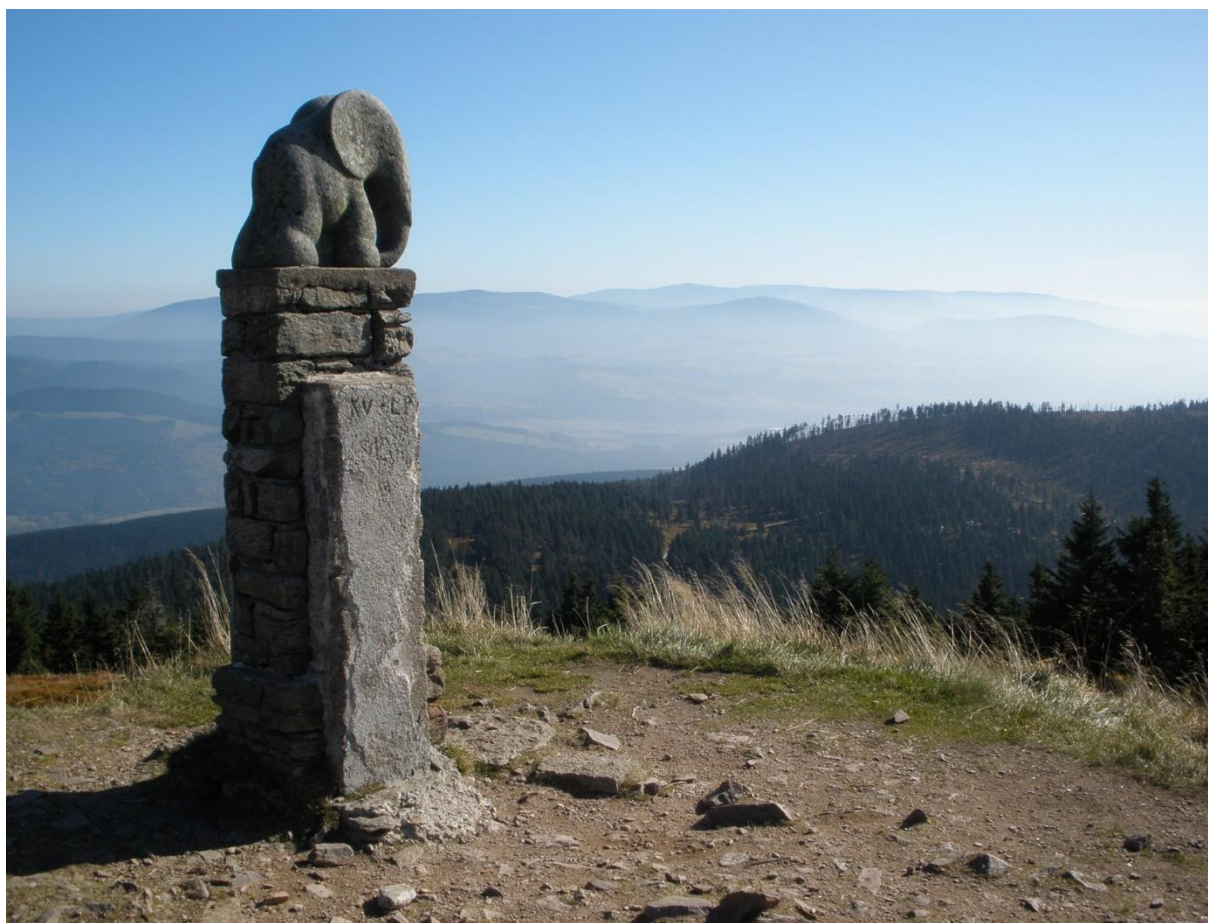
Vývoj krajiny a života na Králicku	1
Historické události a Králíky	6
Obživa obyvatel Králík	23
Obyvatelé Králík	43
Spolková činnost a společenský život v Králíkách	68
Králické osobnosti a významné návštěvy města	84
Stavební vývoj Králík	105
Cestní síť a doprava na Králicku	141
Energie	159
Králíky a okolí	172
Povrch, vodstvo Králicka	177
Výskyt hornin a nerostů na Králicku a okolí	187
Ekosystém louky a pastviny	194
Ekosystém pole	209
Ekosystém potok	219
Ekosystém rybník	226
Ekosystém lesa	237
Životní prostředí a ochrana přírody na Králicku	254
Přírodní a ekologické kalamity na Králicku	263
Odpadové hospodářství a ekologické zátěže	273

**Výukový materiál vznikl v rámci projektu Škola plná života II, reg. č. CZ.1.07/1.2.29/01.0002.
Součástí Regionální čítanky jsou pracovní listy k textům a pro práci v terénu.**

OD POČÁTKŮ PO SOUČASNOST...

Kdo je kdo?

Já jsem **Krulišák - vládce Klepáče**. Němci mi říkají Grulichmann podle města Grulich - Češi jej nazývají Králíky. Jsem ochráncem králického okolí. Bydlím na hoře Klepý - Klepáč, která je rozvodím tří moří - Baltského, Severního a Černého. Mou velkou pomocnicí je **víla Rozvodnice**. Ta se hlavně stará o to, aby do všech moří teklo stejně vody. Také pomáhá lidem, hlavně těm, kteří konají dobré skutky. A my dva, Krulišák a Rozvodnice, vás budeme provázet celou čítankou...

Z království Krulišáka a Rozvodnice. Soška slůněte je nepsaným symbolem Králického Sněžníku.

Vývoj krajiny a života na Králicku

Úvod

Odpradávná vládne Krulišák horám okolo Králického Sněžníku. Jeho věrnou partnerkou je Rozvodnice, která z vrchu Klepý dohlíží na studánky, potoky a říčky, aby přinášely vláhu a ve sněžnických údolích, dole pod horami, přinesly polím, zvěři i lidem užitku a nenadělaly velikých škod. Duchové našich hor byli svědky mnoha povodní, větrných smrštů, sněhových kalamit i jiných přírodních katastrof, ale také mnoha převratných událostí spojených s činností lidí, kteří našli svůj domov v kraji, jemuž dnes říkáme Králicko.

Když Králíky ještě nebyly...

Celé Králicko kdysi náleželo k panství Žampachů z Potštejna. Po staletí tu ale býval neprostupný hraniční hvozd, prales, do nějž jen tu a tam pronikli osamělí lovci, horníci, hledající tu vzácné kovy nebo užitkové rudy, či nějaký zbloudilý poutník. Dnes víme, že první osídlenci se usazovali podél řeky Tiché Orlice, že první cesta procházela právě tudy a že Mladkov je nejstarším zdejší lidským sídlištěm.

Území samotného Králicka se vyhnulo vrcholné kolonizaci ve 13. a 14. století. Neprostupný prales nelákal k osídlení především pro nízkou úrodnost zdejší půdy. Předpokládá se ale, že v těchto dobách mohla na území dnešního Králicka vznikat první hornická činnost. Dokladem je **listina z roku 1357**, kterou český král **Karel IV. podstupoval žampašské panství s celníci v Mladkově a s „montana in Greylich“ (hory králické) Čeňkovi z Potštejna a jeho dědicům**. Regionální německý historik Max Pachel si slovo **greulich** (dnes psáno gräulich) vysvětloval jako české - **strašný, hrozný**. Tak mohla vzniknout pověst o hermundurském králi Panylovi a jeho dceři, která tak pojmenovala místo ležící v lesích pod hradem, který prý měl stát zhruba tam, kde je dnes klášter. O pravdivosti pověsti však neexistují žádné archeologické doklady.

Vznik Králík

Význam Králicka se změnil, když se součástí majetku Žampachů stalo sousední panství Mezilesí (dnes polské Międzyzlesie) na severu a Králicko se tak ocitlo uvnitř jimi spravovaného území. A právě **Zdeněk Žampach z Potštejna učinil v první polovině 16. století první osídlovací kroky na Králicku**. Pokračoval v nich jeho syn Jan Burian Žampach.

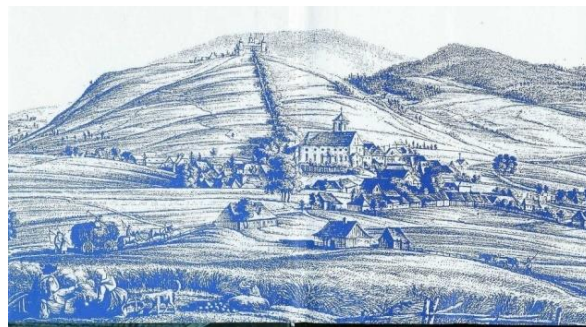
Do kraje začali proudit první osadníci nejen z žampašského panství a okolí Mezilesí, ale také z jiných míst českého království a

Krulišáku, víš, kdy vznikly Králíky?

Dolního Slezska, jehož součástí bylo i Kladsko. Na nejvhodnějším místě, uprostřed regionu, začaly vyrůstat první domy budoucího centra - města Králicky. V údolích okolních potoků lokátoři přidělovali půdu v nově zakládaných lánových vsích. Jejich osou byl zpravidla tok potoka a půda byla přidělována v pružích kolmo k vodoteči. Proto zdejší vesnice nemají návsi. Zněla tu čeština, ale postupně začal převládat živel německý.

Neprostopné hory na první osadníky jistě působily cize a tajemně a byly pro ně magickým místem. V těchto lesích žilo málo lidí, a tak byli noví obyvatelé vítáni. Aby získali půdu pro zasetí první úrody, museli vykácet část lesů. Z vytěženého dřeva si stavěli svá první jednoduchá obydlí. Nově vzniklá sídla byla zapsána do zemského registru, a tak lze do 16. století datovat nejen vznik téměř všech zdejších vesnic, ale také samotného města Králíky (německy Grulich).

Přeměna krajiny Králicka - lesy, louky, pastviny

Jak přicházeli další kolonizátoři, aby se zde usadili, musel les stále více ustupovat zemědělské půdě. Tak se začala postupně přetvářet krajina kolem. Na zamokřených březích potoků vznikaly první pastviny a pruhy úzkých políček vystupovaly stále výše k horám. Lidí přibývalo a bylo třeba zajistit pro všechny obživu. Vznikaly první selské usedlosti i větší panské dvory. Původní prales ustupoval hospodářsky významnějším dřevinám a vytěžené dřevo se už na Králícku začalo zpracovávat na prvních pilách. Lidské ruce tak, v zájmu hospodářských potřeb, přetvářely celá lesní společenstva. Zdejší lesům postupně začaly dominovat smrkové monokultury. Přestože jsou dnes vrcholové partie masivu Králíckého Sněžníku chráněny jako státní přírodní rezervace, lokalit opravdu původních a lidskou rukou nedotčených tu najdete pramálo.

Ty Králíky vypadají úplně jinak!

Každá nová orba vynášela na povrch spoustu kamení, které zemědělci snášeli na tzv. agrární haldy, nebo z nich stavěli kamenné zídky a terasy, nebo je využívali pro stavební účely. Později vznikaly na mnoha místech také kamenolomy, z nichž nejvýznamnějším se stal mramorový lom na Velké Moravě. Práce rolníků a intenzivní pastva nenávratně přeměnily zdejší původní záplavové louky i lesní světliny v nové kulturní biotopy, čímž se proměnila také zdejší divoká fauna a flóra. Měnily se však i zemědělské plodiny, na nichž byl závislý zdejší textilní průmysl.

Přeměna krajiny - cesty, doprava

Už s příchodem prvních kolonizátorů vznikaly první pěšiny a širší cesty. Ty vedly nejen z vesnických usedlostí do polí a lesů, ale také spojovaly jednotlivé statky a usedlosti. Převážovali se po nich nejen lidé, ale i zboží a materiál na stavby domů, dřevo a jiné produkty. Objevují se první náměstí a ulice v samotných Králíkách. První cesty však spojovaly i město a jednotlivé vesnice. Původní koleje vyježděné povozy a dostavníky postupně nahrazovaly první silnice a s nimi spojené mosty a nadjezdy.

Také Králícko protнула na konci 19. století železniční dráha. Nejprve byla otevřena v roce 1873 Moravská pohraniční dráha, vedoucí z moravského Šternberka do stanice Králíky (dnes Dolní Lipka). V roce 1899 byl zahájen provoz na lokální dráze z Dolní Lipky přes Králíky do Štítů. Otevření železnice umožnilo rozvoj celého regionu.

Víra, náboženství

Zdejší lid býval odpradávná bohabojný a snad v žádné vsi nechyběl kostel nebo alespoň modlitební kaple. Na začátku 18. století vystavěli zdejší věřící a poutníci na Lysé hoře, které se dnes říká Hora Matky Boží, areál poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie. Dominantou Králík je dodnes římskokatolický farní kostel sv. Michaela Archanděla. Na počátku 20. století byl ve městě vystavěn také evangelický kostel. Jeho osud zpečetili komunističtí vládcové v roce 1977. Nechali, pro údajně havarijný stav, strhnout jeho charakteristickou štíhlou věž. Dnes je tu rozlučková síň.

Evangelický kostel

Evangelický kostel

Sv. Arch. Michael pol.
19. st.

Nová střecha 1872

Život králického obyvatelstva po staletích

Krajem stále více zněla němčina v mnoha dialektech. S příchodem průmyslového věku začaly vedle řemeslnických dílen vznikat i první manufaktury a továrny, lidé začali žít společenským životem. Vznikaly první zájmové a hospodářské spolky, ale stále více se také projevovalo národní sebeuvědomování. Zakládány byly první organizace rakouských politických stran. Dějinné události evropského i celosvětového významu se promítaly do chování a jednání zdejších lidí. Ať už to byly různé průtahy vojsk nebo epidemie smrtelných onemocnění.

Neklidné 20. století

Prvním skutečně velkým otřesem pro zdejší obyvatele však byla první světová válka. Válečné hrůzy se městu a jeho nejbližšímu okolí sice vyhnuly, ale mnoho rodin ve válce ztratilo své otce a syny. Rok 1918 znamenal rozpad rakouské monarchie a vznik Československé republiky. Do Králík přišli Češi. Mezi oběma národy (Čechy a Němci) to začínalo jiskřit po nástupu A. Hitlera k moci v Německu. Politický život začala řídit Henleinova SdP.

Mladý československý stát se musel bránit. Králicko leželo v jeho nejzranitelnější části, proto tu v letech 1936-38 přeřel krajinu pás lehkých a těžkých opevnění. Mnichovským diktátem v roce 1938 vydala československá armáda své pevnosti bez boje. Králicko se na sedm let stalo součástí provincie Sudetenland a spolu s ní částí německé Třetí říše.

V roce 1939 Němci obsadili zbytek Československa a napadením Polska rozpoutali nejhroznější válečný konflikt v lidských dějinách - II. světovou válku.

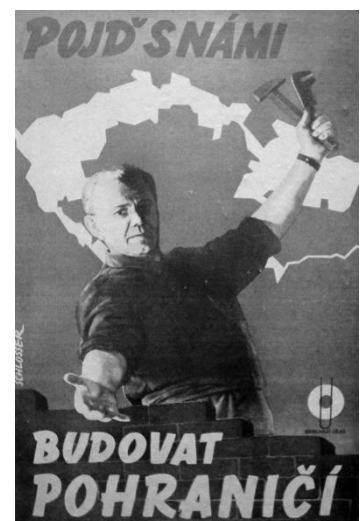

Řeknu ti, Krulišáku, že to v těchto dobách neměli lehké ani Češi, ani Němci...

Poválečné události znamenaly doposud největší otřes v životě zdejšího obyvatelstva. I v této válce ztratily zdejší rodiny mnoho svých blízkých, ale tentokrát měly ztratit také své domovy. Odplata za válečné hrůzy dolehla na všechny zdejší Němce. Zdejší Němci byli odvázeni vlaky do Německa. Odvézt si s sebou směli jen několik kilogramů osobních věcí. Jejich majetky se staly součástí válečné kořisti Rudé armády, padly za oběť rabování nebo přecházely do tzv. národní správy nových osídlenců. Násilně byly zpřetrhány mnohaleté vazby lidí ke zdejší půdě, k jejich domovině. Mnoho drobných památek, domů a staveb padlo za oběť vandalství, rabování nebo se stalo kořistí tzv. „zlatokopů“, lidí, kteří přicházeli do pohraničí co nejrychleji zbohatnout. Stav mnoha usedlostí často vedl i k zániku celých vesnic.

Novodobí osídlenci sem přicházeli z českého a moravského vnitrozemí, ze Slovenska, z Volyně či Rumunska, zůstali zde němečtí antifašisté a odborníci a specialisté nezbytní pro chod zdejších továren. Lidé těchto národnostních skupin začali po roce 1945 psát zcela nové dějiny kraje pod Králickým Sněžníkem. Hledali k sobě nové cesty, vytvářely se nové mezilidské vztahy, zprvu stavěné na základech předválečné republiky.

A dějiny země znovu zasáhly do života tohoto horského regionu. Komunistický převrat v roce 1948 odstartoval dalekosáhlé přeměny společenského života, zcela změnil vztah lidí k půdě, majetku a výrobním prostředkům. Malá políčka se rozoráváním mezi měnila v lány, meliorace vysušovaly terén,

napřimovaly se toky Tiché Orlice a Lipkovského potoka do umělých koryt. V podhorských Králíkách se začaly budovat domy charakteristické pro reálný socialismus, mnohdy s cílem zastínit církevní dominanty. Ale daleko více se nový řád podepsal na mezilidských vztazích.

Dalším dějinným zvratem byl rok 1989 a návrat země k demokratickým hodnotám civilizovaného světa. Začal opět ožít svět kdysi zakazovaných společenských organizací, měnily se majetkové vztahy, lidé na venkově dostávali nazpět své polnosti, vznikaly a zanikaly mnohé firmy a živnosti. Život Králík a králíckého venkova se začal ubírat novým směrem...

Závěr

Jistě se Krulišák s Rozvodnicí dodnes podivují tomu lidskému hemžení a pílí lidí, kteří po generace k nepoznání přetvářeli krajinu pod jejich horami. Kdo jiný než oni dva zná lépe chod dějinných událostí psaných lidmi, kteří v kraji pod Králíckým Sněžníkem našli svůj domov.

Pomocí této učebnice můžeme odhalit mnohá tajemství, dějinné souvislosti i zákonitosti přírody spojené s tímto malebným horským regionem.

Shrnutí

- **Ochránci Králicka je Krulišák a víla Rozvodnice.**
- Králíky se začaly **osídlovat v 1. polovině 16. století.**
- Od této doby **se měnila králícká krajina** - zmizely původní lesy, zakládaly se pastviny, pole, vysázely se smrkové monokultury, stavěly se domy, ulice, cesty, železnice
- **Králíky - centrum víry** - kostel sv. Archanděla Michaela na náměstí, klášter na Hoře Matky Boží, evangelický kostel
- **Největší změny v Králíkách ve 20. století** - budování opevnění, připojení Králík k Říši, po válce odsun Němců, scelování pozemků - lány, regulace řek, výstavba socialistických staveb, po roce 1989 - snaha o obnovu a ochranu okolní krajiny

Místopisný plánec z první králícké regionální vlastivědy Maxe

Adler- und böhm. mähr. Grenzgebirge.

Historické události a Králíky

První doklady osídlení Králicka a budování města

První pokusy o osídlování Králicka zřejmě nastaly po vybudování komunikace (cesty), která se tohoto prozatím pustého kraje dotýkala. Tato komunikace je doložena r. **1278**. Cesta vycházela z dnešních **Štítů** a vedla společně s komunikací směřující od Lanškrouna po západním úbočí Bukovohorské hornatiny k **Jablonnému nad Orlicí**; zde se spojila s komunikací vedoucí od Ústí nad Orlicí, vstoupila do pomezního hvozdu a pokračovala okolo pozdějšího **Mladkova** k Mladkovskému sedlu¹ a dále k **Mittelwalde** (Mezilesí, polsky Międzyzlesie).

První písemný doklad o osídlení Králicka pochází z r. 1357. Jde o listinu, v níž Karel IV. postupuje žampašské panství, celnici v Mladkově a také „*montana in Greulichs*“ **Čeňkovi z Potštejna**. Latinské *montana* však mohlo znamenat hory, pohoří, ale také doly. Dá se tedy předpokládat, že se vznikem výše uvedené komunikace (cesty) začalo na území Králicka pronikat dočasné osídlení za účelem hornické činnosti.

Výraz *Greulichs*, užitý v listině Karla IV., lze vyložit dvojím způsobem. Může znamenat přídavné jméno přivlastňovací, a pak mohlo celé spojení označovat *Greulichovy doly*, přičemž onen Greulich mohl být německý organizátor důlních prací. Mohlo však jít o odvození názvu z přídavného jména *greulich*, a pak by šlo o *strašné doly* nebo *doly ve strašné krajině*. Pozdější pojmenování *Králíky* se vyvinulo právě komolením názvu **Greulich (Greulich – Grulich – Krulich – Kralich – Králíky** atp.).

Jestliže byly na Králícku nějaké pokusy o důlní činnost, pak zřejmě nebyly úspěšné, protože až do poloviny 16. st. nejsou o osídlení Králicka žádné zmínky.

Větší zájem o Králícko začal projevovat nejspíš až **Jan Žampach z Potštejna**. Podnětem mohla být koupě kladského panství Mezilesí v r. 1495. O úmyslech využít toto doposud neosídlené území Králicka svědčí i fakt, že si Jan Žampach, poté co musel zastavit část žampašského panství i s hradem, vybral jako rezidenční sídlo blízky Mladkov. Jan Žampach se však zástavou žampašského panství finančních problémů nezbavil a do další zástavy musel dát bratrům Mikuláši a Otovi z Bubna i Mladkov. Od osídlování Králicka pak musel ustoupit.

V osídlovací činnosti byl úspěšný až Janův syn **Zdeněk Žampach**. Ten po r. 1548 opět sjednotil Žampašsko a měl zájem udržet i Králícko. To bylo zřejmě důvodem organizace osídlování tohoto území. Zdá se tedy pravděpodobné, že **Králíky založil někdy po roce 1548 Zdeněk Žampach z Potštejna**.

Po smrti Zdeňka Žampacha **připadlo Králícko** jeho synovi **Janu Burianu Žampachovi**. Ten

¹Dnešní hraniční přechod Dolní Lipka – Boboszów.

požádal r. 1568 o vyslání komorníka zemských desekⁱ, který by **panství jednoznačně vymezil**. Protože při vymezování hranic hrály roli spíše výrazné přírodní útvary a ne lidská sídla, nevíme, která z míst panství v této době již osídlena byla. Protokol pouze uvádí místa, z nichž pocházeli svědci, a to byly Králíky a Heřmanice, přičemž v obou případech jde o první písemnou zmínku o těchto místech. A protože tehdejší obyvatelé Králík neměli přesnější znalosti o situaci na hranicích v dřívějších dobách, usuzujeme, že na panství nesídlili dlouho.

Jan Burian Žampach musel své panství kvůli nedostatku finančních prostředků **prodat Zdeňkovi z Valdštejna**. Prodej stvrzuje **zápis v zemských deskách z r. 1577**, který také podává první ucelený popis Králicka. **Zdeňkovi z Valdštejna** se pak připisují **snahy o znovuzavedení hornictví, založení protestantské modlitebny, výstavba fary, zámku a také školy**. Dalším důležitým dokladem Králík jako města je **privilegium tří výročních trhů**, které pro město na žádost Zdeňka z Valdštejna roku 1577 vydal císař **Rudolf II.**

Znak Králík

Věděli jste, že králíční poddaní se několikrát vzbouřili proti vrchnosti? Ti měli odvahy!

První poddanská rebelie

V letech 1605–1607 byla zaznamenána **první rebelie proti vrchnosti**. Jejím **důvodem byl**

úskok majitele panství Bohuslava Hasištejnského z Lobkovicⁱ. Ten převedl panství na svou druhou manželku Evu z Valdštejna, ačkoli v případě, že on sám nebude mít dědice, mělo panství zůstat rodu Redernů, ze kterého pocházela jeho první manželka Anna. Když pak r. 1605 Bohuslav Hasištejnský zemřel a Eva z Valdštejna vymáhala **poddanský slib, Králíční jí ho odmítli dát** a přestali vůči ní plnit všechny povinnosti. Měli zato, že Eva z Valdštejna na panství nemá nárok, a také se obávali, že nebude respektovat privilegia, která

městu poskytla Anna z Redernu.ⁱⁱ **K poslušnosti** Králické přinutil až **zásah hradecké krajské hotovosti na konci května roku 1607**. Tehdy bylo několik králíckých poddaných zajato a vězněno nejprve v Hradci Králové a pak v Praze v Bílé věži. Později byli na prosby králícké městské rady propuštěni.

ⁱ*Desky zemské* – předchůdkyně pozemkových knih. Kromě dokladů o vlastnictví půdy a jiných nemovitostí sem byly začleňovány i další závazné dokumenty.

ⁱPouze shoda jmen s renesančním básníkem žijícím na přelomu 15. a 16. st.

ⁱⁱŠlo o odpuštění některých poplatků, prominutí určitých robot a zavedení jiných či o povolení a výhody ohledně obchodu.

Třicetiletá válka, mor a požáry

Třicetiletá válka pro Králíky znamenala **období nejistoty, nedostatku, drancování, násilí a také opakujících se morových ran**. Městem procházela střídavě vojska Protestantské unie i Katolické ligy, na což město tvrdě doplácelo. Jestliže po **vestfálském míru**ⁱⁱⁱ následovalo načas období válečného klidu, bylo město sužováno jinými pohromami, jako byl například požár v r. 1676, při němž shořel i kostel, nebo další **morová epidemie**, která se objevila roku **1680**. Velké obavy vzbuzovala **vojna s Turky** (1683–1699), kteří se tehdy dostali až k Vídni.

PEČET KRÁLÍK
Z ROKU 1674

Rekatolizační trend, tradice náboženských poutí na Lysou horu a také snaha odvrátit časté morové rány či jiné pohromy daly v letech **1696–1710** vzniknout **poutnímu kostelu s klášterem na Hoře Matky Boží**^{*}. I přes tyto snahy o odvrácení neštěstí **shořelo při požáru v r. 1708 téměř celé město** a v letech **1713–1714 zde řádil opět mor**, jemuž podle pověsti podlehla téměř polovina obyvatel. V létě r. **1714 pak došlo k poklesu měny a průtrž mračen zatopila části města** ležící při březích Králíckého potoka. Tato rychle po sobě jdoucí neštěstí způsobila velké nesnáze trvající dlouhá léta.

Králíky za slezských válek

První slezská válka

Další válečné útrapy přišly v období válek o Slezsko. 26. ledna r. **1742** přitáhla pruská vojska, přesouvající se z Kladska na Moravu, poprvé na Králícko a v únoru téhož roku se tudy Prusové opět vraceli. Znovu vtrhli pruští vojáci do Králík 5. dubna pod velením Leopolda Dessavského, přičemž na 900 vojáků v Králíkách přenocovalo. **Výsledkem první slezské války** bylo mimo jiné to, že **Králíky se staly pohraničním městem**, protože **Rakousko ztratilo větší část Slezska a celé Kladsko**.

Během první slezské války v r. **1742 se odehrál druhý větší konflikt mezi poddanými a králíckou vrchností**. **Obyvatelé vesnic králíckého panství se vzbouřili proti vrchnostenskému úředníkovi Pechynskému, který příliš tvrdě vymáhal robotu**ⁱ. Podle J. Čermáka tehdy poddaní dorazili na vrchnostenský úřad do Králík, aby si to s Pechynským vyřídili osobně, avšak ten před nimi uprchnul. Jaké byly důsledky této události, není z dostupných zdrojů zřejmé.

Robotovat na
panském zadarmo –
komu by se to líbilo!?

ⁱⁱⁱ*Vestfálský mír*, uzavřený 24. října 1648, ukončil třicetiletou a osmdesátiletou válku (*osmdesátiletá válka* – boj Nizozemska proti španělské nadvládě).

^{*}Název *Hora Matky Boží* se začal používat od vybudování poutního kostela, zeměpisné označení hory zní *Mariánský kopec* (769 m n. m.).

ⁱTereziánský katastr uvádí údaje o počtu robotních dní v jednotlivých místech panství, přičemž se rozlišuje robota ruční a potažní (potažní byla s jedním nebo se dvěma koňmi). Při popisu Mladkova a samotných Králík není o robotě žádná zmínka. Pro ilustraci: v Horní Lipce byli podle tereziánského katastru poddaní v rámci roboty povinni 26 dny potažní roboty s jedním koněm a 29 dny ruční roboty ročně.

Druhá slezská válka

Ještě hůře na Králíky dolehla **druhá slezská válka**, která probíhala v letech **1744–1745**. Přinesla další plenění, vybírání výpalného a hladomor. Když v r. 1745 Králíky opakovaně drancovali Prusové, část obyvatelstva utekla do lesů Jeřábské vrchoviny. Pověst vypráví o zrádci z Vysokého Potoka, který Prusy vedl za ukrytými měšťany. Ti již slyšeli hlasy vojáků a mysleli, že jsou ztraceni. Vtom se však Prusové zastavili. Obvinili zrádce, že je vede do léčky a zastřelili ho. Pak se vrátili zpět. Protože se měšťané zrovna modlili ke **sv. Trojici**, vyložili si své štěstí jako zázrak, na jehož památku v roce **1746 vystavěli poutní kapličku**ⁱⁱ.

Sedmiletá válka

Poslední snahy Marie Terezie o navrácení Slezska a Kladska byly spojeny s tzv. **válkou sedmiletou**, jež se odehrála v letech **1756–1763**. Králíky byly opět sužovány vpády pruských oddílů, které drancovaly a vymáhaly výpalné. Velkou zátěží bylo i ubytování rakouského a ruského vojska v letech 1761–1762. V rámci důsledků sedmileté války se Králíky definitivně staly pohraničním městem.

Když město neohrožovaly válečné události, přicházely jiné pohromy. Roku **1767** přišel další **požár města**, při kterém lehla popelem **většina domů na náměstí a kostel přišel o svou barokní střechu**.

Válka bramborová a války napoleonské

Nezvané návštěvy vojáků rakouských i pruských s sebou přinesla i tzv. **válka bramborová (1778–1789)**. Když pak r. **1779 Králíky navštívil císař Josef II.**, který projížděl místa, kde došlo k vojenským akcím, **prohlédl si i klášter**. Když viděl, jak **byl Prusy vydrancován**, řekl prý: „Kde nic není, i císař ztrácí své právo.“ Jisté je, že císař chtěl klášter zrušit a zřídit místo něj piaristické gymnázium. Nakonec však vyhověl žádosti králíckých měšťanů a klášter nezrušil, jelikož poutě byly důležitým zdrojem obživy zejména chudších obyvatel Králík.

Napoleonské války Králíky přímo nezasáhly. Avšak r. **1805, po bitvě u Slavkova, do Králík dorazily jednotky poražené ruské armády, které s sebou přinesly tyfus a černé neštovice**. V r. **1806** do Králík přišli **rakouští dělostřelci a huláni**, kteří za svého pobytu způsobili požár, při kterém shořelo 16 domů v dnešní Dlouhé ulici.

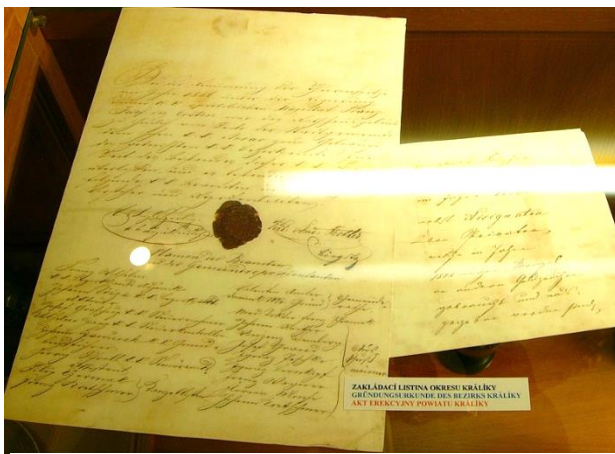
ⁱⁱPůvodní kaple byla dřevěná, dnešní novorománská podoba pochází z roku 1898.

ⁱVojáci v této válce trpěli nedostatkem proviantu, a tak vykopávali brambory z polí a živili se jimi.

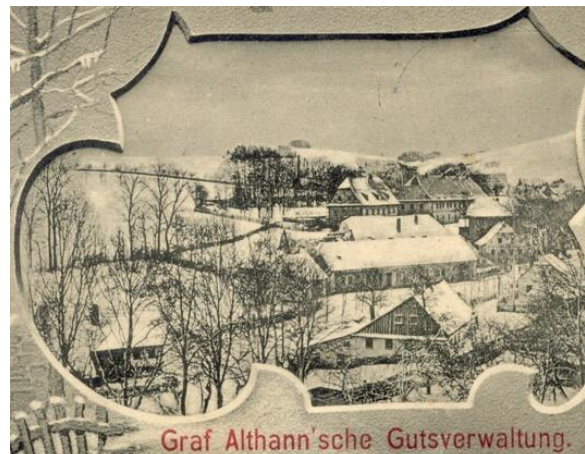
Revoluční rok 1848 a reorganizace státní správy

Revoluční ideály z r. 1848 v Králikách větší odezvu nenašly. Byla sice zřízena **Národní garda**, ale **ta žádné revoluční změny nepodporovala** a její jedinou akcí byl **zásah proti vzbouřeným poddaným** ze vsí králického panství. Ti **přepadli panský dvůr v Králikách**, aby **potrestali správce Pleskota, který tvrdě vymáhal robotu**, přestože již bylo jasné její zrušení. Národní garda pak byla roku 1850 rozpuštěna.

Co revoluční rok přinesl a co Králiky skutečně zasáhlo, bylo právě **zrušení roboty a poddanství**. Vrchnostenský úřad pozbyl politických i soudních pravomocí a tato agenda přešla na městský úřad, okresní soud, okresní berní úřad a na okresní hejtmanství. V **Králikách sídlil okresní soud a okresní berní úřad až do r. 1938**. V r. **1864** vznikly **okresní obce**, reprezentované okresními zastupitelstvy. **Sídlem okresního zastupitelstva byly i Králiky**.

Zakládací listina okresu Králiky

Vrchnostenské budovy a dvůr Althanů

Prusko-rakouská válka

Roku **1866 se Rakousko střetlo s Pruskem ve válce**. Králiky na to opět doplácely. 12.–14. července se poblíž města utábořilo na 4 000 pruských pěšáků a Králiky musely vojsko zásobovat. Prohraná válka znamenala oslabení Rakouska. Rakousko mělo kromě jiného **uloženo vybudovat železniční spojení s Pruskem**, takže i na Králicku vznikla železniční traťⁱⁱ, jejíž provoz byl zahájen r. **1872**. Současně se budovalo i připojení k tratím na severní Moravě. Položení železniční trati znamenalo základ hospodářského rozvoje regionu.

Historický vývěsní štít Městského muzea Králiky

ⁱⁱŠlo o trať Ústí n. O. – Kyšperk (Letohrad) – Lichkov – Mittelwalde (Mezilesí) – Vratislav (Wrocław).

Po roce 1850... teda tady to žilo! Plno lidí, nové továrny, budovy, silnice, zábava...

Rozvoj města ve druhé polovině 19. a na začátku 20. st.

Od 2. pol. 19. st. zaznamenaly Králíky nebývalý rozvoj. Ve městě vznikly

tři velké textilní továrny, které dávaly práci více než jednomu tisíci lidí. To se projevovalo i v nárůstu počtu obyvatel města, zatímco ve vesnicích lidí ubývalo. Byla přestavěna řada domů na náměstí i v přilehlých ulicích; na náměstí vyrostla nová budova spořitelny, králičtí evangelíci dostali svůj

kostel v dnešní ulici 5. května, budovaly se komunikace (silnice). Společenský život se realizoval v řadě spolků, zakládaly se místní organizace politických stran.

Vývěsní štít králické spořitelny

Králíky za 1. republiky (1918–1938)

Boje 1. sv. války v letech 1914–1918 se Králík bezprostředně nedotkly. S válkou však přišel nedostatek zboží, zvýšení cen a také strach o blízké na frontě. Objevila se španělská chřipka, na níž jen v říjnu 1918 zemřelo během čtrnácti dní šestnáct osob. Pro Králíky byly podstatné především důsledky války, které znamenaly vznik Československé republiky.

Pohraničí – problematická část Československé republiky

Obyvatelé Králík předpokládali, že jejich město do Československé republiky zahrnuto nebude, a připravovali se na vznik provincie Sudetenland; ta měla být součástí vznikajícího Německého Rakouska¹. Tento vývoj byl zastaven až příchodem jednotky československých vojáků 15. prosince 1918.

¹Německé Rakousko – Po rozpadu Rakouska-Uherska bylo Rakousko zmenšeno na vzájemně spojené německy mluvící celky. 21. 10. 1918 byl pro tento celek schválen název *Německé Rakousko*. 12. 11. 1918 bylo Německé Rakousko ustaveno jako republika. Smlouvou ze Saint-Germain (podepsána 10. 9. 1919, platnost od 16. 7. 1920) bylo schváleno rozpuštění Rakouska-Uherska a zároveň byl uzákoněn název státu *Rakousko*.

Pomník padlým v 1. světové válce (stával pod kostelem)

Počátkem 20. let byla překonána hospodářská krize, což přispělo k tomu, že se situace v Králíkách pomalu uklidňovala. Také německé strany se zapojily do politického dění nové republiky. Obavy vzbuzoval vzrůstající vliv levicových stran. V únoru **1921 byla v Králíkách založena místní organizace KSČ.**

Situace se začala zhoršovat koncem 20. let, kdy se objevila další **hospodářská krize**. S úplným nebo částečným **zastavením provozu** se potýkaly všechny velké **králícké továrny**, což **vedlo k dělnickým protestům**. To vše způsobovalo nárůst nacionálníchⁱⁱⁱ nálad. Hrotil se vztah mezi příznivci KSČ a německých národních socialistů*. Podpora stran volajících po připojení pohraničí k Německu vzrostla zejména po nástupu Adolfa Hitlera do říšského kancléřství v r. 1933.

Pevnost Hůrka po testech odolnosti

Od r. 1935 nabrala na obrátkách **výstavba pohraničního opevnění**. Republika měla u obyvatelstva Králík stále ještě velkou podporu – oslav 86. narozenin T. G. Masaryka v r. 1936 se na Střelnici zúčastnilo na 600 lidí. Stejný počet se na Střelnici sešel také u příležitosti oslav státního svátku 28. října téhož roku. To se ale brzy mělo změnit.

Soumrak 1. republiky – Králíky pod vlivem Sudetoněmecké strany

Schůze nacionalistické Sudetendeutsche Heimatfront (SHF)**, která se konala 1. 2. 1935 v sále na Střelnici, musela být pro přílišnou vřavu mezi nacionalisty, sociálními demokraty a komunisty rozpuštěna. Na schůzi 26. 3. 1935, kde se jednalo o přeměně SHF na SdP (Sudetendeutsche Partei***), dorazil sám Konrád Henlein†. Ve volbách do parlamentu r. 1935 vyhrála právě SdP a jen v Králíkách jí dalo hlas 1 002 voličů. **26. srpna 1937 projížděl Králíky Edvard Beneš**, jenž přijel na prohlídku opevnění. Starosta Schwarzer jej tehdy ujistil o loajalitě obyvatelstva.

ⁱⁱⁱNacionalismus (národovectví) – zdůrazňování příslušnosti k jednomu národu, často spojené s vymezováním se vůči národu jinému.

*Národní socialisté – Německá národně socialistická strana dělnická (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP) byla sudetoněmecká strana úzce spolupracující s Hitlerovou NSDAP v Německu.

**Sudetoněmecká vlastenecká fronta – v Králíkách vznikla po zákazu předchozích německých nacionalistických stran.

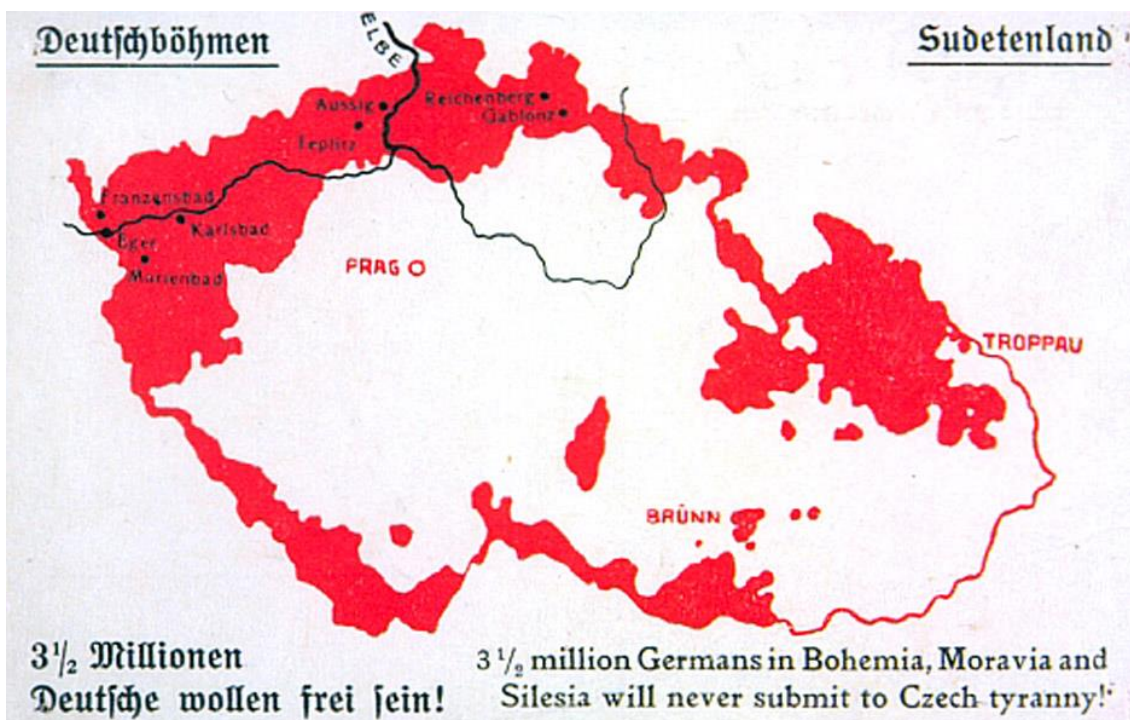
***Sudetendeutsche Partei – Sudetoněmecká strana.

†Konrád Henlein (*1898 Vratislavice nad Nisou) – vůdce SdP. Norimberským tribunálem byl označen jako válečný zločinec. 10. 5. 1945 spáchal sebevraždu v plzeňském vězení.

10. 4. 1938 si Rakousko odhlasovalo připojení k Německu, načež se v Králíkách rozešly strana živnostenská, křesťansko sociální a svaz zemědělců a jejich předsedové vstoupili do SdP. Tyto události vyvolaly hromadný vstup obyvatel Králík do Sudetoněmecké strany (cca 1000 nových členů). Kronikář Emil Fischer tehdy napsal: „Výbuch německy uvědomělého smýšlení nelze už zadržet. Všeobecně se zdraví německým pozdravem – zdviženou pravicí.“ **Na 1. máje toho roku se tentokrát konaly dva průvody: v 10:00 vyrazil průvod komunistických a sociálně demokratických dělníků společně s českou menšinou (800 účastníků) a v 11:00 průvod SdP, na kterém se sešlo přes 4000 účastníků z Králík a okolí.**

Situace se vyostřila po vyhlášení částečné mobilizace 21. 5. 1938. Průvod s pochodněmi, který chtěli uspořádat němečtí nacionalisté 21. června u příležitosti slavnosti slunovratu, byl zakázán. Když se ve Vratislaviⁱⁱ konal 25. července 1938 sjezd turnerůⁱⁱⁱ, na kterém vystoupil Adolf Hitler po boku s Konrádem Henleinem a kterého se zúčastnilo také asi padesát příznivců SdP z Králík, zaznělo poprvé veřejně skandování: „My chceme domů do říše!“

Kvůli strachu z blížící se války utíkalo množství Němců za hranice a manželky s dětmi Čechů odjížděly do vnitrozemí. 23. září byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Náladu vystihl kronikář slovy: „Kdo může, opouští toto město v ‚údolí smrti‘.“ Po městě chodily „pořádkové“ hlídky komunistů se sociálními demokraty a vyhrožovaly nacionalistům krvavou lázní. Po nocích se ozývaly výstřely vypálené na české občany. **30. září byla podepsána mnichovská dohoda. Šokované české obyvatelstvo opouští město, vojáci pevnosti.**

ⁱⁱVratislav – dnes polská Wroclaw.

ⁱⁱⁱTurneři – členové tělovýchovného spolku Turnverein.

Na Králiky se valí pohroma! Wehrmacht, Adolf Hitler, válka!

Králíky v Říši (1938–1945)

Nadšení postupně opadává

Wehrmacht* do Králik dorazil 10. října 1938 a

brzy byla zavedena státní správa podle říšského vzoru. **5. prosince r. 1938** dorazil do Králik kvůli opevnění s několika generály sám **Adolf Hitler**. Do Králik začali houfně dojíždět lidé zpoza bývalých

Vítání Adolfa Hitlera v Králikách

hranic a začali skupovat látky, šatstvo a hlavně potraviny. Místní měli problém pokrýt vlastní spotřebu. **Od 15. 9. 1939 byly zavedeny potravinové lístky.**

Válka si vybírala svoji daň. **V únoru r. 1942 byly z kostelní věže sneseny čtyři zvony na rozliti pro válečné účely.** V srpnu 1942 byly u

tzv. elektrárny vystavěny baráky pro anglické zajatce, kteří měli v Králikách pracovat pro Německo. **V textilce Walter začal podnik FAMO vyrábět vrtule pro německá letadla a v bývalé tkalcovně Schroll se šily uniformy.** V tvrzí Hůrka byly zkoušeny dvě tajné německé zbraně - **protibetonové střely a bojový výbušný plyn Tajfun**. Ke konci války byla započata přestavba tvrze na utajenou továrnu na letecké součástky. V r. 1943 mělo být i v Králikách 58 mužů a 64 žen tzv. totálně nasazenoⁱⁱ. Do Králik přicházely první německé rodiny z vybombardovaných německých měst.

V červnu r. 1944 byla zavedena opatření protiletadlové ochrany. V červenci do Králik přišly další rodiny z Berlína a 27. srpna nad městem poprvé přeletěla cizí letadla. **V říjnu byly do stráně pod kostelem vykopány dvě štoly, které měly sloužit jako úkryt pro 500 osob. Na Výšině se začaly stavět tři baráky – koncentrační tábor pro 800 vězňů.** Na konci roku 1944 městem prošlo 5 260 uprchlíků.

Koncentrační tábor Výšina z r. 1944

**Wehrmacht* (čes. *branná moc*) – ozbrojené síly tzv. třetí říše 1935–1945.

ⁱⁱ*Totální nasazení* – nucené pracovní nasazení, kterému byli podrobováni obyvatelé okupovaných zemí.

Konec války v Králíkách

Počátkem r. **1945** očekávali obyvatelé Králíků evakuaci. V únoru přišlo německé vojsko a zahájilo **budování protitankových překážek**. V dubnu **začaly docházet potraviny**. Začátek května by se dal charakterizovat jedním slovem – bezradnost. Dorazila zpráva o smrti Adolfa Hitlera, což vyvolalo zděšení. 4. května byl vydán rozkaz k evakuaci, ale již první vozy se musely vrátit, protože silnice do Mezilesí byla ucpána povozy s jinými uprchlíky. **Obyvatelstvo Králíků tedy začalo vyvěšovat bílé vlajky**, což **vojenské velitelství** pod hrozbou střelby do takto označených domů **zakázalo**.

Vojenský velitel chtěl se 200 vojáky město bránit, ale nakonec bylo rozhodnuto prohlásit Králíky za otevřené město. Velitel tedy s vojáky odjel. Navečer však do města přišel asi osmdesátičlenný oddíl ustupujícího německého vojska a zaujal pozice. Druhého dne ale vojáci zbraně i munici zničili a ustoupili na západ. **9. 5. 1945** v 8:00 do města dorazil oddíl SSⁱⁱⁱ čítající 200 mužů a obsadil vjezdy do města. Téhož rána **se od Červené Vody přiblížila hlídka Rudé armády s bílou vlajkou**. Příslušníci SS na hlídku spustili palbu. Dva sovětsí vojáci byli zabiti a jeden zajat. Později byl nalezen zastřelený u továrny FAMO. K poledni přijel od Červené Vody tank a zahájil palbu z kulometu. Oddíl SS ustoupil. Za tankem do města dorazily sovětské motorizované síly a pěchota. **Sovětsí vojáci pak s ustupujícími příslušníky SS svedli u Prostřední a Dolní Lipky dvě potyčky, při nichž mělo padnout asi 60 esesmanů.**

Hrob sovětských
vojáků

11. května se ve hřbitovní kapli oběsil starosta Poppeⁱ. Nebyla to jediná sebevražda. Někteří králíčtí Němci utíkali z města, jiní vyčkávali. Několik králíckých Čechů narychlo utvořilo národní výbor, který organizoval nejnnutnější práce. Po městě se povalovala výstroj i výzbroj, střelivo, někde i zdechliny koní. Koncem května byla jmenována Místní správní komise v Králíkách a už v **červnu 1945 nastal příliv nových osídlenců**, kteří se hlásili o národní správu některého z domů nebo živností.

A je po válce. Němci odešli,
místo nich přišli Češi.

Od konce 2. sv. války k roku 1989

První poválečné roky

19. 6. 1945 vznikla místní organizace KSČ a brzy nato zahájily činnost i další politické strany. Pro obnovu kulturního života byly zakládány různé spolkyⁱⁱ a činnost zahájila i knihovna s muzeem. 3. září 1945 začalo vyučování ve škole. Pro nezáměr uchazečů **nebyla obnovena výuka v truhlářskéⁱⁱⁱ škole**, zato bylo roku 1946 otevřeno gymnázium.

ⁱⁱⁱSS – *Schutzstaffel* (Ochranný oddíl), ozbrojená organizace NSDAP, skládající se z fanaticky oddaných přívrženců Adolfa Hitlera; původně jeho osobní stráž.

ⁱTakto Poppeho konec popisuje J. Čermák (1964, s. 38), existuje však i podání, že se starosta Poppe otrávil.

ⁱⁱNapř. Sokol, divadelní spolek TYL, hasičský sbor ad.

ⁱⁱⁱTruhlářská škola – říkalo se tak odborné škole pro zpracování dřeva, která sídlila v dnešní ul. 5. května.

Po volbách v roce 1946 byl v Králíkách zřízen místní národní výbor. KSČ v něm měla 14 členů, Československá sociální demokracie 6 členů, Československá strana národně socialistická také 6 členů a Československá strana lidová 4 členy. Tím byla podle slov J. Čermáka nastoupena cesta k budování socialismu. V roce 1946, během léta, probíhal odsun Němců. V Králíkách zůstalo asi 80 německých rodin, většinou šlo o odborné dělníky z tkalcovny hedvábí.

Odsun králíckých Němců – rozlučková mše u SOU v Dolní Lipce

Vývoj po únoru 1948

Během únorových událostí byl v Králíkách utvořen akční výbor Národní fronty, který začal vyvíjet činnost proti osobám s „reakčním myšlením“*. V r. 1949 byl založen místní komunální podnik, ve kterém bylo do května 1951 sloučeno 31 živností. Do r. 1952 se však z 50 králíckých rolníků přihlásilo jen 12 do JZD**, což nestačilo ani k jeho založení. V r. 1955 přestalo samostatně hospodařit 5 rolníků. Po nich následovali další a k 1. lednu 1960 už v Králíkách neexistovali žádní soukromí zemědělci.

Pevná ruka státu v padesátých letech, uvolnění v letech šedesátých

Jak bylo řečeno výše, v 50. letech proběhla kolektivizace, při níž na Králicku vymizeli soukromí zemědělci. 50. léta vůbec znamenala přísný dohled státu na jakékoli dění: státní úřady určovaly, co se bude vyrábět, jak se to bude vyrábět, kolik se toho bude vyrábět a za jakou cenu se to bude prodávat. Výroba se plánovala na několik let dopředu (tzv. pětiletky). Nevýhodou plánovaného hospodářství bylo, že plánovači ne vždy správně odhadli, kolik bude čeho potřeba; docházelo až k trapným stavům – někdy například nebyl k sehnání toaletní papír. V obchodech se prodával značně omezený sortiment zboží, takže kvetl černý obchod a úplatkářství.

Státní úřady rozhodovaly o tom, jaké společenské akce nebo společenská sdružení budou povoleny, jaké noviny mohou vycházet, co se může hrát v divadlech nebo jak dlouhé vlasy má mít řádný občan. Pokud někdo kritizoval komunistickou stranu nebo státní úřady, mohl být vyhozen ze zaměstnání, jeho děti se nedostaly na zvolenou školu, a mohl skončit i ve vězení. Vězení za protistátní činnost postihlo také řadu osob v Králíkách – tito lidé byli odsouzeni na mnoho let za svoji vstřícnost k církvi nebo třeba za svoji práci pro organizaci skauta – Junáka a propuštěni byli až při amnestii v r.

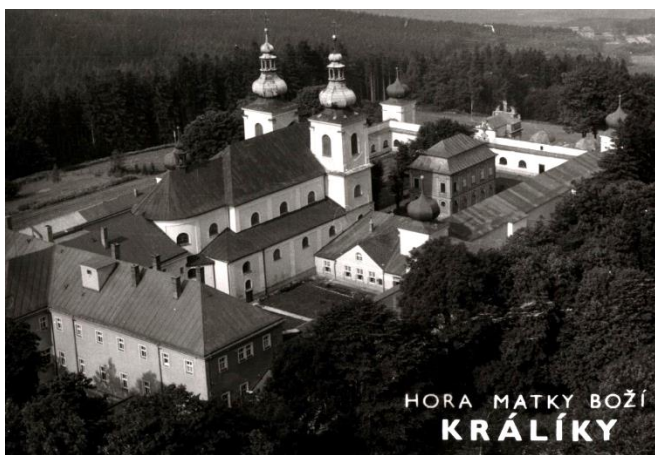
*Lidé, kteří odmítali znárodnění, kolektivizaci a politický vývoj po roce 1948.

**JZD – jednotné zemědělské družstvo.

ⁱČerný obchod (černý trh); úplatkářství – lidé obchodují sami mezi sebou – státu z takového obchodu nepřicházejí daně. Zboží se pašuje, krade nebo se nedostává na legální trh, protože ho výrobci nebo distributoři za úplatky předávají osobám, které ho samy rozprodávají nebo vyměňují. Protože je jen omezená možnost zvýšení vlastního prospěchu (nelze soukromě podnikat), lidé se obohacují např. pomocí úplatků (za sehnání nedostatkového zboží, za přednostní služby lékaře, právníka, za umístění dítěte na dobré škole apod.).

1960. S ostrým vystupováním státu proti církvi měly Králíky zkušenost už od r. 1950, kdy se z kláštera na Hoře Matky Boží stal klášter internační a byli v něm pod ozbrojeným dohledem soustředováni kněží.

60. léta přinesla uvolnění – stát dopřával občanům mnohem větší prostor pro svobodné rozhodování: **byla zrušena cenzura** – tedy novináři mohli psát o tom, co kolem sebe skutečně viděli, spisovatelé mohli vydávat knihy, aniž by někdo jiný určoval, o čem psát smějí nebo nesmějí. Svobodně se mohla rozhodovat divadla i lidé pracující ve sdělovacích prostředcích. **Chystaly se ekonomické reformy.**

Svobodněji se dýchalo i v Králíkách: ochotníci hráli divadlo, vznikaly rockové hudební skupiny, slavily se studentské majálesy, pořádaly se karnevaly. **Po amnestii v r. 1960 došlo ke zrušení internačního kláštera na Hoře Matky Boží a objekt začal plnit funkci charitního domova pro řádové sestry.**

Vyvrcholení 60. let představoval rok 1968 a snaha lidí o nápravu dosavadního komunistického režimu – tzv. **Pražské jaro**. To nenechalo v klidu Sovětský svaz, který pevně určoval vývoj komunistických zemí také ve střední Evropě. Situace **přinesla okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu r. 1968**, kdy pod taktovkou Sovětského svazu vstoupila na území našeho státu cizí vojska, která měla potlačit údajnou snahu o kontrarevoluci.

A přijeli Rusové. S tanky. A zůstali tu až do roku 1991. Základnu měli v Moravském Karlově, v Klášterci nad Orlicí...

Zásah cizích vojsk na našem území znamenal pro naše občany nejprve šok, zmatek a pak hluboké zklamání. Dobovou náladu dobře ilustruje následující **úryvek z králické kroniky**:

„Hned na začátku tohoto celkového zhodnocení uplynulého roku je nutno zaznamenat události, které vtiskly tomuto roku svůj ráz. Bylo to srpnové obsazení Československa sovětským vojskem a armádami členů varšavské smlouvy. Tato událost se v Králíkách přímo projevila jen málo, jenom několik vozů s cizím vojskem projelo městem. Ale reakce obyvatelstva byla právě taková jako jinde: zprvu bezradnost a nakupovací horečka, potom hněv, který se projevoval nápisy a hesly na budovách a výkladních skříních. Byly to nápisy dvojího druhu: jedny slibovaly věrnost dosavadní vládě a jejímu programu, druhé posílaly okupanty domů. Vznikl chaos hospodářský, politický, společenský, ale hlavně chaos v našich hlavách. Nikdo nevěděl, co si o tom má myslet, jak si to vysvětlit. Po léta jsme slyšeli (a věřili tomu), že Sovětský svaz je náš nejlepší přítel, zakládali jsme svazy československo-sovětského přátelství, turisté ze Sovětského svazu byli našimi nejmilejšími hosty, a najednou takový obrat. To, že jsme se docela legálním způsobem zbavili několika nežádoucích a neoblíbených politiků a že jsme veřejně pranýřovali nespravedlivé protizákonné rozsudky, to přece nemohlo být pravou příčinou vojenského obsazení našeho státu. Co se oficiálně prohlašovalo za důvod obsazení - ochrana před kontrarevolucí, tomu nikdo nevěřil.“

70. a 80. léta – období normalizace

Po srpnové okupaci vojsky Varšavské smlouvy nastalo období takzvané **normalizace** – reformní vedení komunistické strany bylo vyměněno a **moci v zemi se ujala vláda podléhající vlivu Sovětského svazu. Znovu se zavedla cenzura a stát opět hlídal, co kdo může, nebo nemůže dělat.** Ale tento dohled už nedosahoval té úrovně jako v letech padesátých a také tresty za odpor vůči režimu nebyly tak tvrdé.

Lidé, kteří ztratili možnost svobodně rozhodovat o směřování své země, hledali možnost sebeuplatnění v různých koníčcích, v chataření nebo ve sportu. Také v Králíkách fungovaly četné sportovní oddíly tělovýchovné jednoty Jiskra Králíky, školní mládež navštěvovala zájmové kroužky. Pod vlivem komunistického učení fungovaly oddíly nejmenších dětí Jiskry, starší děti vstupovaly do Pionýrské organizace a dospívající do Socialistického svazu mládeže. Pionýrská organizace zastřešovala různé zájmové oddíly, např. Mladé ochránce přírody nebo Mladé strážce hranic. Dospělí se organizovali v různých svazích (Svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Svaz protifašistických bojovníků ad.).

Lidé museli povinně chodit k volbám (volili se kandidáti pouze z KSČ), **museli se povinně účastnit státem organizovaných slavností a akcí**, jako byly různé manifestace na podporu míru ve světě, na protest proti šíření atomových zbraní apod. Pravidelně se slavil **1. máj – Svátek práce**. Prvomájové a jiné manifestace se odehrávaly na náměstí Československé armády v Králíkách (dnes Velké náměstí) a scházely se na nich malé děti, školáci, zástupci zájmových a sportovních organizací, milicionáři, dělníci místních továren a vůbec všichni občané. Školáci tyto akce vítali, protože nemuseli sedět v lavicích – zato museli v hodinách výtvarné výchovy povinně vyrábět mávátka.

Kromě Prvních májů se pravidelně pořádaly **lampionové průvody**. Také tyto akce měly rády děti – noční průvod se zářícími lampiony, který se ubíral ke králíckému hřbitovu, měl v sobě cosi tajemného. Břeskná dechová hudba, pionýři vartující u hrobu padlých rudoarmějců, dávky ze samopalů a vypálené světlice celý noční zážitek ještě umocňovaly. Ve skutečnosti však nešlo o nějaké magické rituály, ale o **oslavu výročí VŘSR** – tedy Velké říjnové socialistické revoluce, jak se říkalo nastolení komunistického režimu v Rusku roku 1917. K oslavám VŘSR, 1. máje, Vítězného února se školáci museli učit nazpaměť básničky o socialistické revoluci, zdobit okna školních budov a nástěnky ve svých třídách. Podobně museli VŘSR nebo **Vítězný únor**ⁱⁱ slavit i dělníci v továrnách nebo lidé v jiných zaměstnáních či v zájmových organizacích, školáci jim na oslavách recitovali politicky zabarvené básničky, zpívali politické písně (Internacionála, Píseň práce, sovětská hymna, ...). Na těchto oslavách se rozdávala různá vyznamenání – nejlepší pracovník závodu, titul Brigáda socialistické práce apod. Hojně se slavil **MDŽ – Mezinárodní den žen**, tematicky byly zaměřeny jednotlivé měsíce v roce: březen – měsíc knihy, duben – měsíc bezpečnosti, měsíc československo-sovětského přátelství atd.

ⁱLidové milice – dělnické bojové jednotky zřízené komunistickou stranou.

ⁱⁱVítězný únor – svátek připomínající převzetí moci komunisty v Československu r. 1948.

70. a 80. léta poznamenala také architekturu Králík. Vedení města v r. **1977 rozhodlo o stržení věže evangelického kostela** v ul. 5. května. Budovaly se „moderní“ bytové domy nových sídlišť, např. tzv. Špice v horní části města, které dodnes hyzdí město, vznikaly celé čtvrtě nových rodinných domů (lokality „Na Luhu“, „U Javoru“ aj.). Nové stavby, které měly sloužit veřejnosti, se často stavěly v rámci tzv. **akcí Z** neboli zadarmo – stavěli je tedy sami občané města bez nároku na finanční odměnu – např. Střelnice (byly vedeny záznamy, kolik hodin zadarmo každý člověk odpracoval). Některé stavby byly plánovány, ale nikdy nedošlo k jejich výstavbě (například krytý plavecký bazén – bylo však renovováno koupaliště v ul. Karla Čapka).

Od sametové revoluce k rozpadu ČSFR (Československé federativní republiky)

Ohlasy obyvatel Králík na **listopadové události roku 1989** byly zpočátku zdrženlivé. Část obyvatel Králík proto vítala pražské události s radostí, část s rozpaky, většina však se strachem. **27. listopadu** byla v Králíkách **zorganizována generální stávka**, během níž bylo ustaveno místní **Občanské fórum (OF)**. **8. 12. do Králík dorazili pražští studenti právnické fakulty s hercem divadla Na Zábradlí Ondřejem Pavelkou**. Besedovali s místními na fóru uspořádaném **v králíckém kostele sv. Michaela archanděla**. Kostel dlouho nepamatoval tak hojnou návštěvu. S obzvláštní ohlasem se setkal projev faráře, jenž důrazně odsoudil komunistický režim s jeho praktikami. K OF se při tomto setkání připojilo 628 občanů.

Setkání občanů v králíckém kostele – pan farář A. Kubát, herec O. Pavelka (uprostřed)

Tu výrobu žárovek a zářivek nám byl čert dlužen! Příroda zamořená rtutí!

Po revoluci se začaly řešit problémy, které Králíky dlouhodobě trápily. Na prvním místě to byl **dlouhodobý ekologický problém s odpadem vznikajícím při výrobě zářivek v podniku Tesla**ⁱ.

Teprve na druhém místě byla vyjádřena celková **nespokojenost s fungováním MěNV**ⁱⁱ. Záhy se objevily i **snahy o obnovení králického gymnázia**, jehož činnostⁱⁱⁱ byla zastavena v roce 1969. Už 1. září 1991 začala výuka v primě, plná činnost gymnázia byla obnovena v roce 1992.

Léta **1991–1992 znamenala i rozvoj soukromého podnikání**. Králické obchody přešly do soukromých rukou. Zatímco drobné podnikání se slibně rozvíjelo, dva největší králické podniky, Hedva a

Tesla, zápasily s problémy, které byly spojeny s rozpadem dosavadních trhů.

Česká republika 1993–2013

Rozpad ČSFR

1. 1. 1993 vznikla po rozdělení ČSFR samostatná Česká republika. I když šlo ve vývoji státu o zásadní milník, mnoho vzruchu tato událost nezbudila. Lze to vysvětlit dlouhodobějším vývojem, který k tomuto rozdělení směřoval. Také králická kronika zmiňuje, že oslavy nového roku nebyly bouřlivější než v předchozích letech. Obyvatelstvo samostatné republiky zajímala spíše ekonomická situace, přičemž králická kronika vkládala naděje do stále ještě probíhající privatizace*.

Podobně jako nebudil zásadní rozruch **konečný rozpad ČSFR**, nesetkala se s velkou euforií ani **následná volba hlavy státu**. Tehdejší králická kronikářka píše, že podle ankety, kterou sama uskutečnila, se občané rozdělili do tří skupin: první, a těch byla většina, byli spokojeni s volbou Václava Havla, druzí si Václava Havla již nepřáli a třetí, těch bylo zhruba tolik jako představitelů druhé skupiny, se o volbu prezidenta nezajímali.

Občané si kupovali akcie podniků za kupóny – stali se akcionáři

ⁱZe skládek odpadu unikala rtuť a kontaminovala blízké i vzdálenější okolí.

ⁱⁱMěstský národní výbor.

ⁱⁱⁱTehdy pod názvem SVVŠ – střední všeobecně vzdělávací škola.

*Privatizace – v tomto případě převod veřejného majetku do soukromých rukou.

Společenský a kulturní život po roce 1993

Od 90. let 20. st. zaznamenal rozvoj i společenský a kulturní život v Králíkách. Konala se řada plesů, obnovila se tradice králických karnevalů, bylo uspořádáno množství výtvarných a hudebních festivalů, činili se ochotníci – secvičovali divadelní představení. Ne všechno ale probíhalo zcela ideálně. Smutně nakonec skončila nová éra **králického gymnázia**. Na počátku 21. st. nastal útlum osmiletého gymnázia na čtyřleté, **v únoru r. 2013 se pak pořádal poslední maturitní ples.**

Pár slov na závěr

Historie Králík je poznamenána polohou tohoto města. Hraniční oblast mezi českými zeměmi, Moravou a Slezskem byla vždy vojensky důležitá, a to městu nepřinášelo zpravidla nic dobrého. V průběhu dějin se tu měnilo národnostní složení obyvatel - žili zde příslušníci různých národností, hlavně však Němci a Češi. Také obživa obyvatel v tomto kraji byla a je méně snadná, než je tomu ve vnitrozemí.

Po období středověkého poddanství a raného kapitalismu ve 2. pol. 19. a na počátku 20. st. přišlo období demokracie a hospodářského rozmachu 1. republiky. To však přineslo i nárůst nacionalistických tendencí, což vyvrcholilo ztrátou pohraničí a odsun českého obyvatelstva. Po 2. sv. válce Králíky nastoupily cestu budování socialismu, která byla ukončena až revolucí v roce 1989. Od té doby se město opět učí žít v demokracii.

Přestože většina současných obyvatel Králík nemá v samotném městě příliš hluboké kořeny, mají všichni, kdo v Králíkách žijí, něco společného – zpravidla mají toto město upřímně rádi a snaží se, aby byly budoucí dějiny Králík rok od roku přívětivější a šťastnější.

Shrnutí

- **První písemný doklad o osídlení Králícka pochází z roku 1357.** Majitelem je Čeněk z Potštejna.
- Název Králíky vznikl asi komolením původního názvu Greulich – Grulich – Krulich – Kralich – Králíky.
- **Králíky založil po r. 1548 Zdeněk Žampach z Potštejna.**
- Za Zdeňka z Valdštejna se rozvíjejí Králíky – snaha o hornictví, výstavba fary, protestantské modlitebny, zámku, školy, právo tří výročních trhů – podepsal r. 1577 císař Rudolf II.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- **Králičtí poddaní se bouřili proti vrchnosti:**
 - **1. rebelie proti Evě z Valdštejna r. 1605 – 1607** (neuznali její právo na Králiky, mysleli si, že nebude respektovat privilegia, která jim dala Anna z Redernu - přetali plnit poddanský slib) – zásah hradecké krajské hotovosti.
 - **2. rebelie proti vrchnostenskému úředníkovi Pechynskému r. 1742** – tvrdě vymáhal robotu – před poddanými prchnul.
 - **3. rebelie proti správci panského dvora Pleskotovi r. 1848** – tvrdě vymáhal robotu, ačkoliv byla zrušena – zásah Národní gardy.
- **Třicetiletá válka**, počátek 18. století – Králiky sužovány průchodem vojsk – drancování, výpalné, ..., morem, požáry, byl postaven klášter.
- **1. slezská válka** – Králiky se staly pohraničním městem (Marie Terezie přišla o Kladsko a Slezsko).
- **Bramborová válka 1778 – 1779** – drancování, ničení města – návštěva Josefa II. – rozvoj stavby silnic, po napoleonských válkách r. 1805 – příchod ruských vojsk – černé neštovice, tyfus.
- **Po r. 1848 se staly Králiky okresním městem** (až d r. 1938) – sídlil zde okresní soud, okresní berní úřad.
- **Největší rozvoj města** (hospodářský, společenský) byl **na konci 19. a na začátku 20. století**.
- **15. 12. 1918 – příchod československých vojáků do Králik** (po vzniku Československa 28. 10. 1918)
- **Od r. 1935 – stavba pohraničního opevnění.**
- Snaha německého obyvatelstva o připojení k Říši – **30. 9. 1938 české obyvatelstvo opouští Králiky.**
- **Králiky za II. světové války** – návštěva **A. Hitlera**, potravinové lístky, zvony z kostela roztaveny pro válečné účely, výroba vrtulí pro německá letadla, šití uniforem, výstavba koncentračního tábora, vývoj nových zbraní – protibetonové střely, bojový výbušný plyn Tajfun.
- **Králiky osvobodila Rudá armáda 9. 5. 1945.** Němečtí obyvatelé odcházejí z Králik, na jejich místo přicházejí Češi.
- **V roce 1950 byl klášter přeměněn na internační** – jsou zde hlídáni kněží. Od roku 1960 je zde zřízen charitní domov pro řádové sestry.
- Po r. 1968 se v Moravském Karlově, v Klášterci nad Orlicí usídlili **ruští vojáci**.
- **Povinně se slavily „komunistické svátky“** – Svátek práce, Vítězný únor, VŘSR, povinně se chodilo k volbám – volila se pouze KSČ.
- 8. 12. 1989 se v králickém kostele konalo setkání o listopadových událostech – hostem herec O. Pavelka, pražští studenti, kněz A. Kubát. Organizátorem je **Občanské fórum**.
- **Po r. 1989** – zánik továren Hedva, Tesla, rozvoj soukromého podnikání, vytvoření nových pracovních míst, demokracie.

Obživa obyvatel Králík

Hornická minulost?

Městský znak Králík napovídá, že jde o město s hornickou minulostí. To však nikdy nebylo prokázáno. Domněnky o hornické historii mohly vzniknout na základě vyjádření Karla IV., který v listině z roku 1357 převádí žampašské panství na Zdeňka z Potštejna. Zde je uvedeno, že panství se předává včetně „*montana in Greylichs*“. Výraz *montana* však může znamenat doly, ale také hory, pohoří. Je pravděpodobné, že již ve 14. st. vznikla na Králicku důlní a hutní lokalita, není však jasné, co se tu těžilo (možná železo).

Až do poloviny 16. st. zůstal kraj nejspíše opět neosídlený, protože se o něm nevyskytují žádné zprávy. Podpora hornictví je připisována dalšímu vlastníkovi králického panství Zdeňku z Valdštejna. Ten měl dokonce zřídit hornickou školu. Ale ani pro tyto zprávy neexistují žádné spolehlivé doklady.

O tom všem ti budu povídat...

Jak, kde pracovali králičtí obyvatelé?

Od poloviny 16. st. do vydání berní ruly v polovině 17. st.

Charakter Králík jako města je doložen až od poloviny 16. st., kdy panství přecházelo od pánů ze Žampachu k Valdštejnům. První větší rozvoj Králicky zaznamenaly za Zdeňka z Valdštejna. Ten si na císaři Rudolfovi II. vyžádal udělení **práva tří výročních trhů** (privilegium z r. 1577), trvajících vždy osm dní, a v r. 1578 založil na ochranu králických řemeslníků několik **cechů**ⁱ (např. ševců a řezníků).

Insignie cechu řezníků

Truhlice krejčovského cechu

ⁱCechy – řemeslnická sdružení, která hájila práva a zájmy svých členů. Dohlížely na kvalitu a ceny výrobků, na výchovu učedníků a skládání mistrovských zkoušek. Plnily také funkce reprezentativní, náboženské a sociální.

Pečeť cechu kovářů

Znak cechu hrnčírů

Znak cechu tesařů

Další privilegia, která ovlivňovala živobytí králických poddaných, byla **privilegia robotní**. Z roku 1587 se dochovalo privilegium vystavené tehdejší majitelkou panství **Annou z Redernu**, které stanovovalo rozsah robot a výhod pro vsi králického panství. V privilegiu šlo o **odpuštění některých dlužných poplatků a zvláštních platů** (např. **medový a ptačí peníz**ⁱ), o **prominutí potažní a ruční roboty**ⁱⁱ, o **osvobození obchodu se solí od poplatků, o právo nakupovat výrobky i mimo panství**, byl stanoven **svobodný rybolov**, ale také některé speciální robotní povinnosti.

Města také zpravidla usilovala o udělení privilegia **vařit pivo**. Králikám se takového práva dostalo v roce **1608** od majitele panství **Jiřího Fridricha z Hohenlohe**.ⁱⁱⁱ Hohenlohe také posílil význam týdenních trhů tím, že vydal zákaz prodávat zboží produkované vesnicemi panství mimo toto panství. V r. 1609 měl dále Hohenlohe postoupit městu mlýn na mouku a slad, lázeň, les mezi Prostřední a Horní Lipkou a vodní práva* na území města. Z roku 1646 se dochovalo potvrzení stanov cechu hrnčírů. Potvrzení tehdy vydal další majitel panství **Adam Wolfgang z Pappenheimu**.

Králíky v berní rule a v době slezských válek

Významným dokladem, který dokumentuje i hospodářskou a sociální situaci v Králikách, byla **berní rula**, která byla vydána r. 1654. Šlo o první úplný soupis daňových povinností v Českém království.

V berní rule se hodnotí například kvalita půdy; ta je v Králikách hodnocena jako neúrodná. Pro Králíky jsou navíc příznačné poměrně drsné klimatické podmínky – větší zima, méně slunečných dnů. O složení obyvatelstva podle toho, kolik půdy měli poddaní k dispozici a čím se živili, vypovídají následující tabulky:

ⁱMedový nebo medný peníz – daň z medu, kterou museli poddaní odvádět každý rok během masopustního úterý.
Ptačí peníz – daň z chytání ptactva, odváděná na sv. Havla.

ⁱⁱPotažní a ruční robota – potažní robota se vykonávala s použitím páru volů nebo koní, robota ruční (pěší) byla prováděna bez potahu.

ⁱⁱⁱMěšťané směli vařit pouze světlé pšeničné pivo, čepovat ho mohli pouze v samotných Králikách nebo na cizích panstvích. Za tuto výsadu museli odvádět majitelé panství poplatky a dávky. Pivovar stál v místech dnešní kašny. Roku 1708 pivovar shořel, nový byl postaven v dnešní Příční ulici.

*Šlo o práva k hospodářskému využívání vodních toků.

Poddaní podle obhospodařované půdy	Počet
Sedláci (větší výměra polí, alespoň půllán ^{***})	42
Chalupníci (menší výměra, do 1/4 lánu)	18
Zahradníci (nepatrná výměra)	48

Zvláště zahradníci a chalupníci si museli přivydělávat i jako řemeslníci.

Poddaní podle řemesel	Počet	řemeslo	Počet
		tkadlec bavlny	1
pekaři	5	kovář	1
řezníci	4	kotlářⁱⁱⁱ	1
vinopalníkⁱ	1	provazník	1
krejčí	5	bednář[*]	1
ševci	9	hrnčíř	1
tkalci	5	koželuh	1
výrobce stuh	1	kramáři^{**}	2
barvířiⁱⁱ	1	lazebník^{***}	1

Takže v 17. století se lidé živilí zemědělstvím a doplňovali to řemesly. Vůbec to neměli jednoduché...

Ke konci třicetileté války, roku 1647, se králického panství ujal další německý šlechtický rod. Byli to **Althanové**. Podrobnější úprava poddanských povinností za Althanů je kodifikována v **urbáři⁺** z roku **1669**. Podle urbáře měly Králíky 107 usedlostí, z čehož bylo 69 domů

s várečným právem, 48 bylo chalupníků nebo zahradníků. Z urbáře je patrné, že poddaní mohli řadu svých povinností nahradit odváděním renty. Kromě řemesel jmenovaných v předchozí tabulce přibyl též perníkář.

^{***} Lán – asi 18 ha.

ⁱⁱⁱ Kotlář – kovotepec vyrábějící kotle a kotlíky z měděného nebo železného plechu.

ⁱ Vinopalník nebo vinopal – pracovník vinopalny, destiloval víno na pálenku.

^{*} Bednář – vyráběl a opravoval sudy, kádě a štoudve.

^{**} Kramář – maloobchodník; prodával zboží přímo spotřebiteli.

ⁱⁱ Barvíř – barvil zpravidla již hotové tkaniny.

^{***} Lazebník – holič, kadeřník; lazebnice připravovaly koupele, myly hlavy, masírovaly ap.

⁺ Urbář – soupis povinností poddaných vůči vrchnosti.

Bednářský znak r. 1858

Vývěsní štít koželuhů

Cech zedníků

Cech kovářů

K pozastavení dalšího rozvoje Králík došlo za **slezských válek**⁺⁺. Přinesly s sebou plenění, vymáhání výpalného, ale také ztrátu území. Rakouská monarchie ztratila Kladsko a část Slezska, a proto přišli králiční výrobci a prodejci o některá důležitá odbytiště. Těžkosti, které provázely průchody rakousko-pruskou celnicí, pak vedly k **rozvoji pašeráctví**. Roku 1765 se však podařilo získat nový trh na lněné výrobky v Brně. K další podpoře obchodu v Králíkách došlo r. **1788**, kdy bylo městu uděleno **privilegium** na konání **čtvrtého výročního trhu**.

Tereziánský katastr

Ještě přesnějším soupisem půdy, kterou měli poddaní v dědičném nájmu, byl tzv. **tereziánský katastr**, který byl vyhotoven v letech **1741–1744**. Králicko se v něm ocitlo v nejhorší bonitní tříděⁱ. Přesto se zvýšil počet majitelů půdy – je uvedeno 200 králických hospodářů; 219 domů pak bylo zcela bez půdy. A s jakými řemeslníky jsme se mohli v tehdejších Králíkách potkat?

Řemeslo	Počet	ševci	5	provazníci	2	bednář	3
šumař ⁱⁱ	1	plachetníci ^{**}	7	barvíři	2	obch. s růženci	3
hostinský	1	krejčí	6	kloboučník	1	zámečníci	3
myslivec	1	obch. s přízí	3	varhanář	1	puškař	1
lazebník	1	perníkáři	3	kováři	4	kolář	1
muzikant	1	malíři	2	prýmkař ^{***}	1	knihaři	2
panský rybář	1	tkalci	36	obch. s kořením	3	kotláři	2
pochvař ⁱⁱⁱ	1	hrnčíři	4	kožešník	1	obch. s tabákem	1
podomní kotlář	1	punčocháři	3	tesaři	2	kalič ⁺	1

⁺⁺Slezské války – 1740–1745.

ⁱBonita – udává kvalitu (úrodnost) půdy. V tereziánském katastru se rozlišuje osm bonitních tříd.

ⁱⁱŠumař – lidový, často potulný, muzikant. Vyhrával po hospodách, na svatbách a pohřbech atp.

^{**}Plachetník – výrobce textilních plachet.

^{***}Prýmkař – výrobce prýmků.

ⁱⁱⁱPochvař – šil z kůže pochvy na nože a dýky.

⁺Kalič – prováděl tepelné zpracování kovů kalením.

Řemeslo	Počet	žebráci	3	sedlář	1	truhlář	1
vysloužilý voják*	1	řezníci	8	hodinář	1	dohazovač svateb	1
nádenické přadleny	18	voskař	1	zedníci	5	obch. = obchodník	

Z přehledu řemesel je zřejmé, že pro obyvatele byly důležité činnosti spojené se **zpracováním lnu a plátna**; objevuje se tu také pro Králíky specifická profese **varhanáře** a **obchodníci s růženci**, kteří prodávali své zboží při poutích na klášter. Hutníci a horníci tu však chybí. Na základě údajů katastru se také dozvídáme, že **Králičtí byli tehdy bez robotních povinností**.

Varhany z králických dílen

Kolovrat – zařízení na spřádání příze

Pokud neměli obyvatelé Králík jiný zdroj obživy, zaměstnával je majitel panství **Michal Otto Althan**, který vlastnil značnou část půdy, louky, vlastní vrchnostenský pivovar, masný krám, koželužnu, hostinec a také katovnu a dva mlýny. Svým poddaným hrabě Althan pronajímal 23 tkalcovských stavů. Důležitým vlastníkem půdy byla i králická farnost.

V roce 1761 žilo v Králíkách asi 1600 obyvatel. Měli velký problém se uživit. I proto vrchnost povolovala svým poddaným odchod za obživou na cizí panství.

**Vysloužilý voják* nebo také *vysloužilec*, *veterán* – často zastával funkci učitele, hlídače, případně jen pobíral nevelkou rentu.

A teď mi, Rozvodnice, řekni, co víš o Josefu II.?

Josef II. byl osvícenský reformátor. Zrušil nevolnictví, vydal toleranční patent, chtěl zrušit kláštery, byl skromný a lidé ho měli rádi... A také navštívil Králíky!

Důsledky tereziánských a josefínských reforem na život v Králíkách

Když **Josef II.** navštívil v roce 1779 Králíky, chtěl zrušit klášter. Měšťané ho však uprosili, aby jej nezrušil, protože mnoho králíckých obyvatelů bylo závislých na pravidelných poutích na klášter – **vyřezávali růžence, betlémové figurky**, vyráběli a prodávali svíčky a jiné pouťové zboží.

Jak vzniká figurka?

Čím se opracovává dřevo při výrobě figurky?

Čím se barví figurky? (pigmenty a klišové barvy)

Králické betlémy

Ty betlémy jsou ale krásné...!

Císař byl v Králikách dokonce dvakrát a z jeho návštěv se Králickým podařilo vytěžit povolení dalších trhů, podporu v budování nových cest a také úpravu pohraničního styku s Kladskem. Na základě dohod s Josefem II. pak císařovna **Marie Terezie** udělila Králikům r. **1776 privilegium na tři dobytčí a koňské trhy**. V roce **1778** pak císař sám udělil městu **privilegium na konání čtvrtého trhu**. Budování nových komunikací (cest) bylo zahájeno počátkem 80. let.

Důsledky napoleonských válek, sociální poměry na Králicku před rokem 1848

Za napoleonských válek se v Králikách ubytovali vojáci. V roce 1806 šlo o pobyt **hulánů**ⁱ a dělostřelců, při kterém došlo k požáru. Napoleonské války však Králiky zasáhly hlavně nepřímo: projevilo se to drahotou a v roce **1811** došlo ke znehodnocení tzv. **bankocetlí**ⁱⁱ.

V 30. letech 18. st. byl uspořádán tzv. **stabilní katastr**, ve kterém byl pro daňové účely nově sepsán **nemovitý majetek poddaných i šlechty**. Pozemky zde byly změřeny, očíslovány a zaneseny do mapy.

Mimo stabilní katastr bylo důležité i **statisticko-topografické dílo J. G. Sommera**ⁱⁱⁱ, které bylo určeno jako informační pomůcka pro širší veřejnost. Podle Sommera měly tehdy Králiky **2388** obyvatel, kteří žili ve 374 domech. Jako hlavní zdroje obživy jsou uváděny pěstování obilí a lnu, obchod se lnem, přízí, plátnem a s výrobky z plátna. Zvláště chudší obyvatelé se zabývali předením. Byla rozvinuta výroba hraček, svatých obrázků a dalšího poutního zboží. Stále byla provozována řada řemesel, jejichž přehled uvádějí následující tabulky.

bankocetle

Řemeslo	Počet	kominík	1	hodináři	4
pekaři	6	řemenáři	2	voskaři	2
bednáři	3	sedlář	1	koláři	2
sládek	1	zámečnick	1	tesaři	3
řezníci	5	kováři	4	jircháři ⁱ	2
barvíři	3	krejčí	8	hřebenáři ⁱⁱ	1
sklenáři	3	ševci	8	kožešník	1
kloboučník	1	punčocháři	4	klempíř	1
rukavičkář	1	provazníci	2	koželuzi	4
mlynář	1	truhláři	11	perníkáři	4
výrobce hřebíků	1	hrnčíři	2	zedníci	2

ⁱHuláni – příslušníci vojenského jezdeckva.

ⁱⁱBankocetle – první papírové peníze používané na českém území. Zavedeny 1761–1762. V roce 1811 byly bankocetle pětinasobně znehodnoceny a poté nahrazeny dalšími papírovými penězi, tzv. *šajny*.

ⁱⁱⁱDas Königreich Böhmen: Statistisch-topographisch dargestellt (1833–1849).

ⁱJirchář též bělokožešník – vydělával kůže pomocí roztoku kamence. Kůže zbavená vlasu, pokožky, tukové vrstvy a blan (*jircha*) se máčí v roztoku vody, kamence, žlutků a mouky, příp. v dalších roztocích. Pak se jirchy barvily, sušily, vymnuly, na rubu ubrousily a na líci vyleštily.

ⁱⁱHřebenář – vyřezával hřebeny, zpravidla z kosti nebo ze dřeva.

Zvlášť jsou uvedena necechovní řemesla.

Řemeslo	Počet	krupaři*	16
tiskař kartounu ⁱⁱⁱ	1 + 5 dělníků	pasíř**	1
tkalci lněného plátna	51 + 70 pomocníků	stavitel varhan	1
knihař	1	mydláři	2
kartáčník	1	šenkýři vína	7
šenkýři piva a lihovin	6	tkadlec bavlny (cajku ^{***})	1

Kromě výše vypsanych řemesel bylo v Králikách evidováno 6 **obchodníků**, 10 **podomních obchodníků** a 17 **trhovců** se 13 **pomocníky**. **Výroční trhy byly čtyři**, mimoto se konaly **týdenní trhy a dobytčí trhy**. Na **výročním trhu** jste tehdy mohli nalézt **234 stánků**, ve kterých se dostalo ke koupi střížní a galanterní zboží, kožené a kožešnické výrobky a různé další kramářské zboží. Na **týdenních trzích** se obchodovalo hlavně s obilím a se lnem.

Lékařskou a sociální péči ve městě zajišťovali 2 **ranhojiči**, 1 **městský fyzik**[†], 1 **lékárník** a 14 **porodních bab**. Chudým sloužil panský **chudobinec** (pro 98 chudých), svůj vlastní chudobinec mělo i město.

Průmyslový rozvoj ve 2. polovině 19. a na počátku 20. st.

1848
Hurááá! Robota
zrušenááá!

Rok 1848 byl pro Králiky významný zrušením roboty. Zrušené povinnosti vůči vrchnosti však byly vyrovnávány jednorázovými peněžními náhradami.

V roce 1866 vypukla **prusko-rakouská válka**. Králiky opět sužovalo drancování a jiné útrapy spojené s průchody různých vojsk. Nicméně tato válka přinesla Králikům i něco dobrého. Rakousko muselo na základě mírových podmínek vybudovat železniční spojení s Pruskem, a tak se i na Králicku objevily první **železniční tratě**, což vedlo k hospodářskému rozvoji Králicka. Již dříve došlo i ke zlepšení poštovního spojení a v roce **1869** byly Králiky **připojeny k telegrafní**

lince Šumperk – Pardubice.

**Krupař* – mlel nebo prodával kroupy a krupici.

ⁱⁱⁱ*Kartoun* – jemná bavlněná tkanina v plátňové vazbě.

***Pasíř* – druh uměleckého kováře. Původně vyráběl především zdobené pásy na zavěšení meče, později zhotovoval i jiné užité předměty, u kterých byl kladen důraz na jemnou a zdobnou práci s použitím mědi, stříbra, zlata a později i nerez oceli.

****Cajk* – hrubší bavlněná tkanina, používaná na pracovní oděvy či levné kalhoty.

[†]*Městský fyzik* – lékař odpovídající za zdravotnictví ve městě.

I po roce 1848 platilo, že Králíky byly především městem řemeslníků, z nichž někteří se živili zároveň i zemědělstvím. Z řemesel pak převládala řemesla textilní. Mění se však surovina – oproti tradičnímu lnu se prosazuje bavlna. Postupně dochází ke ztrátě samostatnosti **domáckých tkalců**, kteří začínají být stále závislejší na faktorech¹. Mimo textilní řemesla bylo v Králíkách rozšířené **řezbářství**, které se vyvinulo z výroby zboží pro náboženské poutě. Ohlas řezbářských výrobků z Králík na světové výstavě roku 1873 ve Vídni podnítil **založení odborné školy pro zpracování dřeva** v dnešní ulici 5. května.

Figurky Augustina Klose z Králík – polovina 19. století

¹Faktoři řemeslníkům prodávali suroviny a vykupovali od nich výrobky, které prodávali dále.

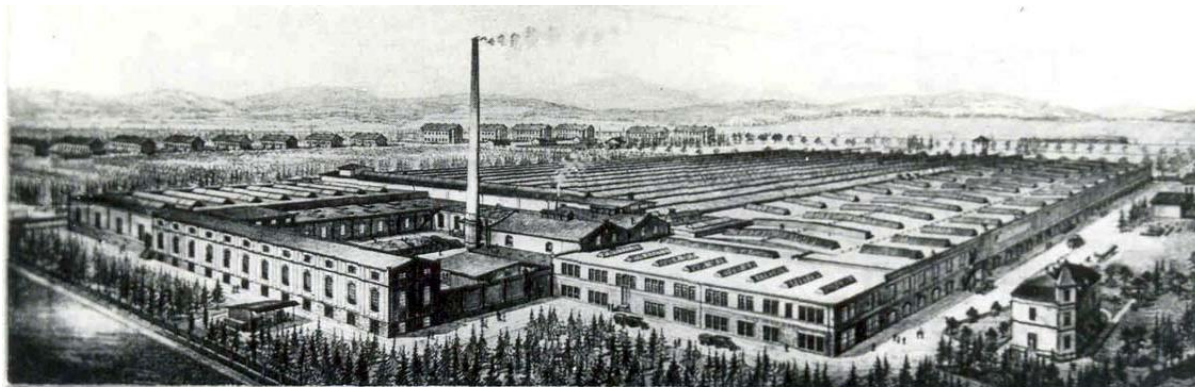
Výrobky žáků odborné školy, učebnice, vysvědčení

Řemeslná výroba převládala až do osmdesátých let 19. st. Od let devadesátých se však rychle začala rozvíjet tovární textilní výroba. Jako první vznikla v roce **1891 tkalcovna hedvábí bratří Steinerů**ⁱⁱ.

ⁱⁱPozdější *Hedva*, *Webin* a *Incot*.

Ta na začátku zaměstnávala cca 300 dělníků, v roce 1900 to bylo 600 dělníků a těsně před 1. sv. válkou 700. Následovala **tkalcovna bavlny Dominik Walter a synⁱⁱⁱ(1898)**, která záhy zaměstnávala 300–400 dělníků. Naposledy vznikla **tkalcovna bavlny Benedikt Schroll a syn**, jež sídlila v budovách dnešního odborného učiliště v Dolní Lipce.* Provoz zde byl zahájen roku **1911**.

ANSICHT DER GRULICHER FABRIK

Tkalcovna Steinerů

Baumwollweberei der Firma „Dom. Walter & Sohn“.

Tkalcovna D. Walter a syn

Tkalcovna B. Schroll a syn

V roce 1906 byla vystavěna **plynárna** v Plynárenské ulici. V téže době byl vystavěn **měšťanský pivovarⁱ, českáⁱⁱ a německáⁱⁱⁱ cihelna**. Zemědělství hrálo v této době již jen doplňkovou roli; nejvýznamnější byl althanský velkostatek, jehož správní budovy s přilehlým dvorem zaujímaly místo dnešní výroby Falta a podniku Stavofin v ulici Jana Opletala*.

ⁱⁱⁱPozději *Tesla, Teslamp* a *Novalamp*.

*Obecně se hovoří o učilišti v Dolní Lipce, avšak skutečná adresa školy zní Králíky, Předměstí 427.

ⁱRoku 1848 bylo zrušeno omezení na světlé pšeničné pivo. Kvůli větší kapacitě byl postaven nový pivovar v dnešní Pivovarské ulici. V roce 1880 je uveden výstav pivovaru 4 500 hl. Roku 1883 právovárečné měšťanstvo pivovar prodalo A. Fingerovi a R. Frentzelovi, čímž zaniklo. Vaření piva skončilo r. 1916 – majitel Škorpil nebyl schopen splatit nové strojní zařízení.

ⁱⁱV r. 1902 je doložena Chocholova parní cihelna. Poslední záznam je z r. 1914, a sice že v dražbě byla cihelna přiklepnuta Wenzelovi Gottwaldovi, správci cihelny v Praze.

ⁱⁱⁱRoku 1910 byla založena strojní cihelna Hübner. Za 2. sv. války sloužila jako sklad, po válce zanikla.

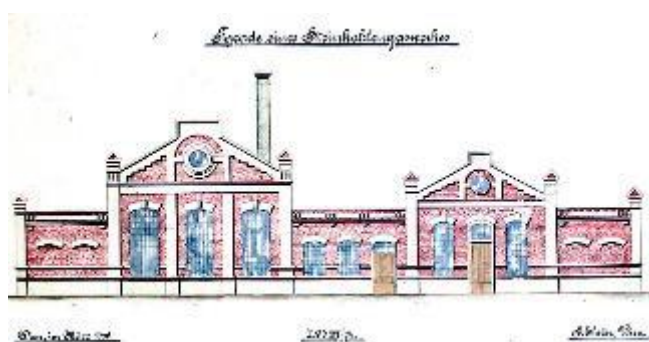
**Althanský velkostatek* – zahrnoval pivovar, masný krám, koželužnu, hostinec, dva mlýny, cihelnu a pilu. Před pozemkovou reformou z r. 1948 činila výměra statku 3 214 ha. Největší část tvořila orná půda, zbytek byly lesy, louky, pastviny a rybníky. Chovali se zde především koně, hovězí dobytek a ovce.

Měšťanský pivovar

Pivovar dnes - bytovka

Plynárna

Bývalé cihelny

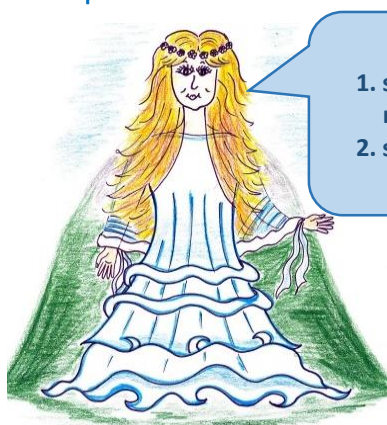
Althanové se však nezabývali pouze zemědělskou výrobou, ale investovali i do vlastních průmyslových podniků: v roce **1879** byla vybudována nová **panská pila**, r. **1912** je zmiňována **althanská cihelna** a k tomu byl pronajímán ještě **panský pivovar****.

**Nejspíše existoval již před r. 1608. Po požáru v r. 1751 se z prostoru u panského dvora (mezi Valdštejnovou a Dlouhou ulicí, blíže k náměstí) přestěhoval do přízemí zámecké budovy v dnešní ulici Jana Opletala. Podle záznamů v roce 1880 vystavil tento pivovar 2 520 hl. V 80. a 90. letech 19. st. najímali pivovar bratři Baumelovi. Vybavení pivovaru bylo demontováno poč. 20. st.

Budovy bývalého althanského velkostatku

Od první k druhé světové válce

Zopakujme si.
1. světová válka trvala 4 roky (1914 – 1918).
2. světová válka trvala 6 let (1939 – 1945).

1. sv. válka s sebou přinesla nedostatek potravin a s tím spojený růst cen. Vznik Československé republiky na konci války pak provázely problémy se zaměstnaností; z fronty se vracelo množství mužů, ale továrny

nemohly nabírat dělníky, protože neměla materiál pro výrobu. Vláda na to reagovala vydáním zákona o podpoře v nezaměstnanosti. Jen na začátku ledna roku 1919 se o potvrzení nezaměstnanosti přihlásilo na tisíc lidí z Králík a okolí. Situace se horšila v období velké **hospodářské krize**. Zvláště ke konci roku 1931 prudce

stoupla nezaměstnanost a rostla dále i v roce 1932. Nezaměstnanost se snížila při stavbě pohraničního opevnění ve druhé polovině 30. let.

V roce **1927** zahájila činnost **družstevní mlékárna** v dnešní Nádražní ulici. Mlékárna před rokem 1938 zpracovávala denně 5 000–6 000 l mléka.

Stavba pohraničního opevnění

Bývalá mlékárna

Za 2. světové války byl v Králíkách nedostatek zboží a od roku 1940 musel být zaveden přidělový systém. Výroba se orientovala na válečné účely. V r. 1942 si bývalou továrnu Walter najala firma **Zimmermann**, zkoušela se zde **munice**, později zde podnik **FAMO** vyráběl **vertule letadel**. V tkalcovně bavlny B. Schroll (SOU Dolní Lipka) se v letech 1941 – 1945 šily **šaty a uniformy pro armádu** (firma Dhler). **Texilka Steiner** byla v roce 1939 arizovánaⁱ. V první polovině r. 1943 přišla další úsporná opatření v rámci tzv. totální válkyⁱⁱ. Nedostatek potravin byl citelný obzvláště v roce 1945, kdy městem projížděly rozsáhlé kolony uprchlíků.

Od konce války k únoru 1948 a kolektivizaci

Po válce se živnostníci nemohli uživit, a tak již některé živnosti nebyly obnoveny; další byly po roce 1948 zrušeny nebo sloučeny. Obnovení provozu se nedočkala pila ani cihelna. Vývoj stavu živností v letech 1945–1960 ukazuje následující tabulka:

Počet živností	1945	1950	1960
Kupecké obchody	10	4	2
Cukrářství	2	1	1
Pekařství	7	2	2
Řeznictví	7	4	2
Zelinářství	6	1	2
Hostince a hotely	13	7	4
Krejčovství pánské	8	1	1
Krejčovství dámské	8		
Obuvnictví	10	1	1
Sedlářství a čalounictví	4	3	2
Textilní zboží	8	4	3
Truhlářství	10	1	1
Malířství	6	1	1
Holičství	6	1	1
Hodinářství	6	1	1

V roce 1949 byl v Králíkách založen **místní komunální podnik**. Zde bylo do r. 1951 sdruženo 31 živností, přičemž některé z nich byly převzaty národními podniky jako jejich prodejny. Tímto způsobem byly v roce 1950 zřízeny podniky a prodejny **Mototechna, Masna, Sklo a porcelán, Chronor a Družstvo malířů a natěračů**.

ⁱArizace – v okupovaném Československu sloužila arizace jako nástroj germanizace místního hospodářství, kdy byly podniky, ve kterých měli Židé být jen malý podíl, převáděny do správy a posléze do vlastnictví nežidovských (germánských, árijských) správců nebo jejich oddaných sympatizantů.

ⁱⁱTotální válka – za účelem vítězství jsou nasazeny všechny lidské a hospodářské zdroje.

Problémy byly od počátku s kolektivizacíⁱ. V r. 1952 se z místních padesáti rolníků do JZDⁱⁱ přihlásilo jen dvanáct, což nestačilo ani k jeho založení; nicméně od 1. ledna 1960 všichni přestoupili do státního statku (Státní statek M. A. Šcorse), čímž v Králíkách soukromé zemědělství zcela zaniklo.

Jedním z mála závodů, který si svoji původní výrobu udržel i během 2. sv. války, byla **mlékárna**, jež **byla znárodněna** už po roce **1945**. V r. **1949** došlo k rozšíření **máslárny**, r. **1962** se začaly vyrábět **sýry Akawi** a od r. **1969** také **instantní sýr Istanbul** pro Libanon. V r. 1971 produkce sýrů Akawi skončila a chladárna byla přebudována na zrací sklep pro **sýry eidamského typu**. Roku 1972 byla zrušena výroba másla a v r. 1973 přestala mlékárna přímo zásobovat mlékem město a okolí. V r. 1981 zůstala už jen výroba eidamských sýrů a ke konci roku **1983 byla mlékárna zrušena**.

**Dřívější ředitelství statku – dnes
Městský úřad Králíky**

Na tradici řezbářství navázal roku **1949 Dřevotexⁱⁱⁱ**, který provozoval jednak dílnu na výrobu **dřevěných hraček**, jednak výrobu **matrací**. Od roku 1981 přibyla ještě výroba **houpacích a čalouněných křesel**. V r. **1991** byla tzv. matracárna odprodána Miroslavu Petrovi, který zde zřídil **čistírnu oděvů**; část pozemku a jedna ze stodol byly prodány firmě Adler za účelem zřízení **skladu dřeva**; budovu č. p. 271 s jednou stodolou si pronajala firma **PK Králíky**, jež zde zřídila **výrobní automatů**. Rokem **1992** je podnik Dřevotex Žamberk, který měl pobočku v Králíkách, **v likvidaci**. Ve výrobě dřevěných hraček, ale také nábytku a interiérových doplňků pokračuje firma Rudolf Hurta – Wood Product, která sídlí v bývalé provozovně Dřevotexu v Plynárenské ulici.

Bývalá matracárna

Wood Product

Ke Králíkům patří králická **pekárna**. Pekárenská výroba s využitím pásové plynové pece trvá v Králíkách již **od poloviny 70. let 20. století**. V roce 1993 pekárnu zprivatizoval Zdeněk Falta a postupně

ⁱKolektivizace v Československu – proces přeměny soukromého zemědělství na kolektivní; byla iniciována a řízena KSČ. Šlo o vyvlastňování zemědělské výroby a jejího spojování do KSČ ovládaných družstevních a státních podniků.

ⁱⁱJZD – *jednotné zemědělské družstvo*. JZD a *státní statky* byly formy organizace socialistických zemědělských podniků.

ⁱⁱⁱ1949–1953 v rámci *místního komunálního podniku* (nebo *komunálních služeb*), 1953–1956 *průmyslový kombinát*, 1956–1960 *Dřevovýroba*, 1960–1992 *Dřevotex*.

rozšířil sortiment výrobků o lahůdky a polotovary.

V roce 1971 bylo založeno **zemědělské stavební sdružení (ZSS)**, které dnes známe jako **Agrostav**. Sdružení mělo na starost budování kravínů, silážních jam a dalších objektů využívaných v zemědělství. Od r. 1993 v jedné z budov Agrostavu sídlí firma **Rabbit**, ve které se konají pravidelné diskotéky.

Pekárny Falta

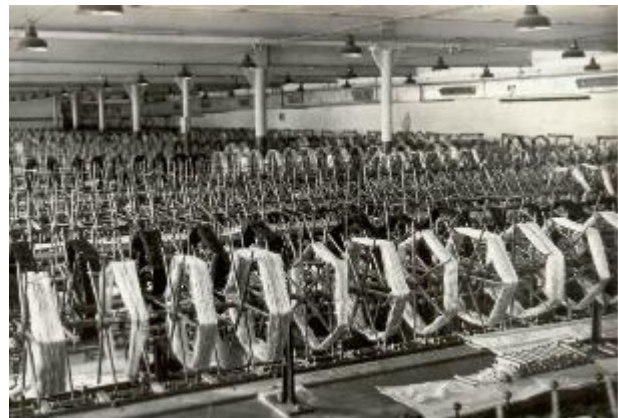
Agrostav

V roce 1957 zahájil výrobu **žárovek** národní podnik **Tesla**ⁱ. Tato nová továrna zaujala prostory dřívější tkalcovny Walter. Později se tu začaly vyrábět i **zářivky**. Tento podnik svým nešetrným skladováním odpadu (rtuti) ekologicky zatížil přírodu Králicka.

Dalším důležitým podnikem se stala **Hedva** (dříve továrna bratří Steinerů), která v r. **1945** obnovila činnost. Tkaly se tu **hedvábné látky, dekorační, brokátové, kravátové, africké šátky**. Ostatní obyvatelé Králík pracovali na státním statku, v lesním hospodářství, v komunálním podniku, u dráhy, u bezpečnosti, ve školství či v celní správě. Králickou specialitou byl závod pro **zpracování mramoru**.

Výroba žárovek v Tesle

Výroba tkanin v Hedvě

ⁱPo roce 1989 *Teslamp* a *Novalamp*.

Mramorový lom na Dolní Moravě

Zpracování mramoru v Králíkách

Vývoj po sametové revoluci

17. 11. 1989 -
SAMETOVÁ REVOLUCE

Situace po r. 1989 byla poznamenána na jedné straně euforií z nabyté svobody a z možnosti svobodně podnikat, na druhé straně panovaly obavy z konkurenceschopnosti dosud státem vedených velkých podniků, jakými byly Hedva nebo Tesla. Mnoho lidí váhalo, zda se pustit do nejistých vod soukromého podnikání.

Mnoho podniků snížilo počet pracovních míst, některé zanikly úplně. Díky uvolnění státních hranic zanikla celní správa, zmizela posádka z vojenského objektu na Výšině.

Největší změny asi nastaly u dvou největších podniků. Postupně zanikla výroba žárovek v podniku Tesla (poté Novalamp). V roce 1999 zanikl podnik Hedva, nástupcem byl Webin a od r. 2006 firma INCOT.

Bývalá celnice

Kde by mohli hledat práci dnešní obyvatelé Králík?

Na předměstí Králík sídlí **Správa a údržba silnic**, která pečuje o silnice. **Služby města Králíky** se starají o městské silnice, chodníky, parky, městské lesy, o čistotu, o svoz odpadů. Najdeme tu poštu, Českou spořitelnu, Komerční banku, dvě mateřské školy, základní školu, základní školu praktickou a základní školu speciální, střední odborné učiliště, polikliniku s lékařskou péčí. Dále tu působí spousta drobných podnikatelů.

Správa a údržba silnic

V roce 2014 na území Králík působí tyto největší firmy: **Pekárny Falta** (výroba pečiva a lahůdek), **OMB** (výrobky pro automobilový průmysl), **INCOT** (tkaní textilií), **PAPILLONS** (výroba froté ručníků, utěrek, ložního prádla), **FORMPLAST** (plastové výrobky), **OEZ - SIEMENS** (produkty v oblasti jištění elektrických obvodů), **SEVEN** (povrchové úpravy kovů galvanizací), **VYDRUS** (zpracování nebezpečných odpadů, opracování kamene), ze zemědělských firem pak **ZEOS**.

INCOT, PAPILLONS, OEZ, SIEMENS

OMB

FORMPLAST

SEVEN

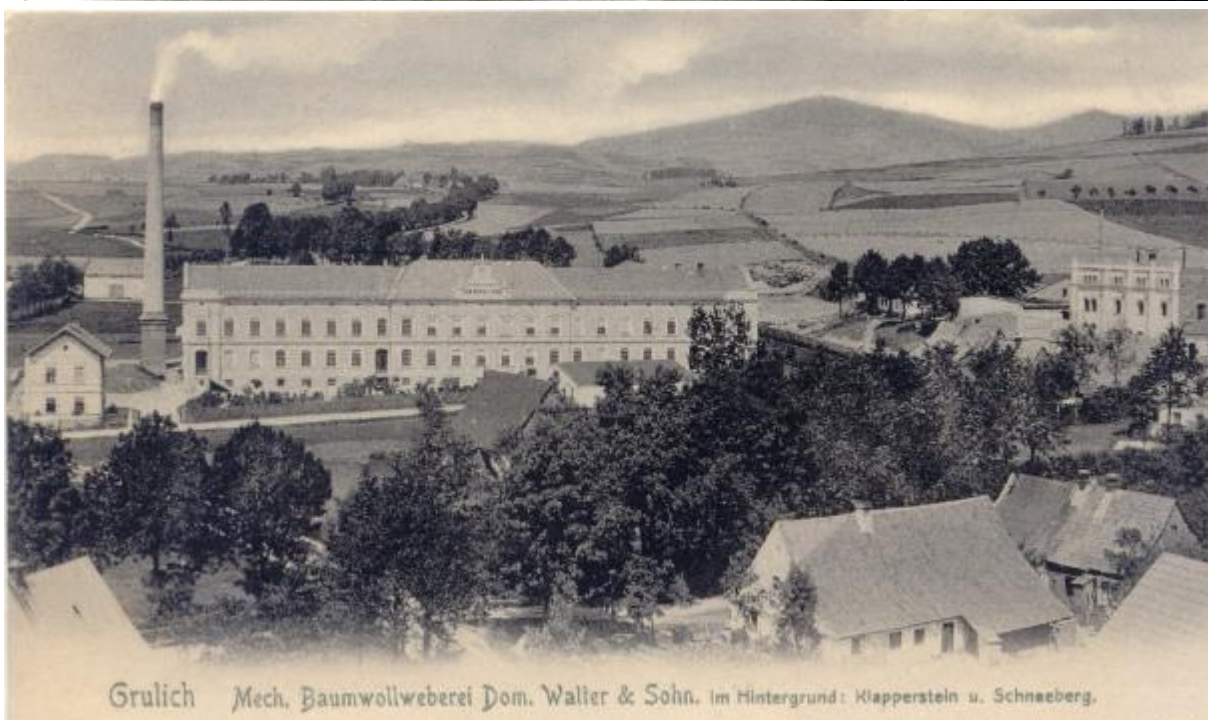
Shrnutí

- Městský znak má ve **znaku meč a zkřížená kladiva** – znak hornictví, těžba kovů však nebyla prokázána.
- **Město je doloženo od poloviny 16. století.**
- Řemeslníci se sdružovali v **cechy**.
- Vlastníci Králík vymohli na panovnících **konání trhů** (výročních, dobytčích, koňských).
- V **tereziánském katastru** byly Králíky zařazeny do **8. - nejhorší bonitní třídy** (sklidím 2,5 x více než jsem zasel/a).
- Králíky se zabývaly **zemědělskou výrobou a řemesly**.
- **Nejvýznamnější řemesla**, která Králíky proslavila: **řezbářství** (založena řezbářská škola), **varhanářství**, místní se hodně věnovali **tkaní plátna**.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- Nejvýznamnějšími vlastníky města byli **Althanové**.
- V minulosti se v Králíkách **vyráběly cihly, vařilo pivo, vyráběly žárovky, hedvábné látky, dřevěné hračky, mlékárenské výrobky, matrace, brousil se mramor**, za 2. světové války se vyráběly **součástky do letadel, šily se uniformy**.
- V roce **2014 jsou největšími zaměstnavateli** firmy: Pekárny Falta, OMB, INCOT, PAPILLONS, OEZ, FORMPLAST, SEVEN, VYDRUS, ZEOS, Služby města Králíky.

Obyvatelé Králík

Němci, Češi...

Kolonisté ze Saska

Prvními kolonisty Králicka mohli být horníci, kteří původně pocházeli ze Saska. Výchozím bodem těchto kolonistů byl nejspíš Mladkov. Název **Mladkov** je starší než pozdější německé jméno **Wyskenstat**, a tak můžeme předpokládat, že v Mladkově bylo starší české osídlení a že se část těchto osadníků podílela i na kolonizaci Králicka. Tato kolonizace, jež se měla odehrát v 1. pol. 14. st., pravděpodobně nebyla úspěšná, protože až do pol. 16. st. nejsou žádné prameny o Králicku.

Němci a Češi v Králickách do vzniku ČSR v r. 1918

V písemných dokladech z 16. st., kdy Králicky vlastnili Žampachové, nacházíme tato jména králických obyvatel: *Keyslar, Pessek, Klan, Keysler, Herda, Mlynarz, Meyzl, Nypl, Jakr, Frank, Bernart, Heyzl, Wolfermon, Aksnar, Neymon, Bednarz, Urban, Kukr, Feyt, Schorf a Libek*; takže obyvatelstvo bylo nejspíš smíšené a zřejmě pocházelo původně ze Slezska a Kladska. Z Kladska možná přišli i někteří Češi. České obyvatelstvo mohlo přijít také z jiných panství Žampachů. Za Zdeňka z Valdštejna (asi mezi lety 1575–1585) mohli další rolníci a řemeslníci dorazit i ze severovýchodních Čech, protože tam měl Zdeněk z Valdštejna další panství.

Původ pravděpodobných kolonistů Králicka ve 14. století

Berní rula¹ vydaná v roce 1654 uvádí mimo jiné i **jména králických poddaných**, a tak si můžeme vytvořit obrázek o národnostním složení obyvatelstva Králík v polovině 17. st. Jsou zde uvedena tato příjmení:

Anlauff	Born	Faber	Geisler	Hofmann	Kolbe	Miller	Plaschke	Sindermann	Wagner	Winge
Ardelt	Brachman	Fichtner	Hanyk	John	Kral	Nentwigk	Püchler	Stampfl	Waigang	Winter
Ardtl	Brauner	Frangk	Heinsch	Kaler	Kyřwettr	Neymon	Ridinger	Taller	Walter	Wiznar
Becker	Casper	Frischer	Hentschel	Katzer	Langer	Ochßenfort	Riemer	Täuber	Wampl	
Berkopf	Casperin	Fryml	Herden	Kaysler	Laubelt	Partsch	Roter	Thürmer	Weigang	
Bernkopf	Cygnar	Fugl	Herdler	Kirchner	Lauterbach	Pekarz	Rydl	Triller	Wentzl	
Biller	Czentner	Garger,	Heymann	Knap	Lembergk	Pekarzu	Seyferth	Tux	Weyppert	
Birgel	Dilgner	Gauglitz	Hoffman	Knittig	Lux	Pilch	Scholtz	Veith	Wille	

¹*Berní rula* – první úplný soupis daňových povinností v Českém království; je významným pramenem pro historickou demografii, topografii i pro hospodářské dějiny Čech v době nedlouho po konci třicetileté války.

Pravděpodobný původ obyvatelstva Králícka v 16. st. – Kladsko a Slezsko

Možný původ kolonistů Králík v 17. st.

Ztratili jsme Kladsko!
Marie Terezie byla poražena...

V pol. 17. st. tedy představovali jasnou většinu králíckého obyvatelstva Němci. Nejenže se mezi poddanými česká jména téměř nevyskytovala, ale také úřední agenda je v této době psána německy. České obyvatelstvo zřejmě podlelo útrapám třicetileté války a bylo nahrazováno novými kolonisty z německých pappenheimských panství; z Bavorska i ze sousedního hustěji osídleného Kladska, a to zejména potom, co mezileské panství získali Althanové, kteří se nakonec stali také vrchností králíckou.

Skladbu obyvatelstva ovlivnily i tzv. **slezské války**ⁱⁱ, po nichž Kladsko připadlo Prusku. Někteří obyvatelé Kladska se tehdy začali stěhovat do Králíků, protože se s novou situací nechtěli smířit. Stále však platí, že **naprostou většinu obyvatelstva tvořili Němci**.

Další nárůst obyvatelstva nastal ke konci 19. století v souvislosti s rozvojem textilního průmyslu v Králíkách; továrníci totiž zaměstnali také řadu pracovníků, které si přivedli odjinud. Jako nové pracovní síly přicházeli i Češi, i když jich nebylo mnoho.

Utváření vztahu Němců a Čechů po vzniku ČSR (1918–1938)

Se vznikem ČSR se změnil vztah Němců a Čechů. Češi měli najednou svoji republiku a Němci se v ní stali národnostní menšinou, i když ve velké části pohraničí měli početní převahu. V Králíkách bylo rozčarování Němců o to větší, že se zahrnutím Králíků do ČSR nikdo z nich nepočítal a namísto toho se zde připravoval vznik provincie **Sudetenland**, která měla být součástí budoucího Německého Rakouska.

Vztahy mezi Němci a Čechy v Králíkách nebyly jednoduché. Od konce 19. st. se v Králíkách vytvářela převážně **nacionalistická**ⁱⁱⁱ **politická uskupení**. Rostoucí národnostní nesnášenlivost dokládá např. incident ze 4. 3. 1909, kdy skupina německých mladíků napadla české učně, protože se na ulici bavili česky. Následující den pak němečtí nacionalisté uspořádali protičeskou demonstraci, která

ⁱPappenheimové vlastnili králícké panství v letech 1628–1647.

ⁱⁱ*Slezské války* – tři války z poloviny 18. st., v nichž se rakouská monarchie pokoušela obhájit svrchovanost nad Slezskem. Války skončily připojením Slezska k Prusku.

ⁱⁱⁱ*Nacionalistické* – kladoucí důraz na příslušnost k jednomu národu a často se vymezující vůči národu jinému.

musela být rozehnána četnictvem.

Snahy králických Němců o vytvoření **Sudetenlandu** ukončil až **příchod československé vojenské jednotky 15. prosince roku 1918**. Vyhrčená národnostní situace se pak od začátku 20. let začala uklidňovat a německé strany se během následujícího desetiletí aktivně podílely na politickém životě v rámci ČSR.

V r. **1910** bylo v Králikách **3 846 obyvatel**, z čehož bylo **182 Čechů**. České obyvatelstvo přibývalo po vniku ČSR. Nově příchozí Češi pracovali především ve státní správě, v četnictvu, ve finanční strážní nebo na dráze. Mezi Čechy se nyní hlásili i někteří ze starousedlíků, kteří se dříve přiznat českou národnost zdráhali. Už v roce 1919 se také králičtí Češi dočkali své **menšinové školy**, která byla dříve německou většinou rozhodně odmítána.

Celkem poklidné soužití Němců a Čechů v Králikách bylo ve 30. letech rozvraceno jak vnitropolitickým, tak zahraničněpolitickým vývojem. Zásadní byl rok **1933**, kdy **Adolf Hitler** nastoupil do **říšského kancléřství**ⁱⁱ. Nyní cítili němečtí nacionalisté silnou podporu, což se projevilo v nárůstu stoupenců stran, které usilovaly o připojení československého pohraničí k německé říši.

Na vzrůstající nebezpečí ze strany Hitlerova Německa reagovala ČSR od poloviny 30. let výstavbou **pohraničního opevnění**. Kvůli stavbě pevnostních objektů přišla do Králik řada Čechů z vnitrozemí, zesilovaly se počty československých vojáků. Podpisem **mnichovské dohody** v září 1938 připadlo československé pohraničí Německu. Nastal odsun československého vojska i českého obyvatelstva Králik.

Králíky zcela německé (1938–1945)

ⁱⁱŘíšské kancléřství – dnes *spolkové kancléřství*; úřad říšského kancléře byl německou podobou úřadu předsedy vlády.

Mnichovská dohoda byla králickými Němci přijata s nadšením. Tehdejší kronika 7. 10. 1938 uvádí: „Králíky jsou svobodné. Opatřují se rudé prapory, po nocích se šijí hákové kříže, zdobí se domy...“ O návštěvě A. Hitlera potom můžeme číst, že: „V hlubokém pohnutí a nadšení volají šťastní soukmenovci vstříc svému osvoboditeli ‚Sieg Heil‘.“

Méně radostné byly pro německé obyvatele Králík odvozy do německé armády, které nastaly záhy po převzetí území Německem. Nastala také „očista“ veřejného a politického života od všech, kteří takzvaně vystupovali proti zájmům Německa. V Králíkách jsme mohli potkat i Angličany a Poláky - vězně, kteří byli do Králík nasazeni na práci.

Konec války očekávali králičtí s velkými obavami. Julius Prause do kroniky v prvních květnových dnech roku 1945 píše: „Zprávy naplňují Králičany hrůzou a úzkostí před budoucností. Dej Bože, aby nástupce vedl rozum. Sudetoněmečtí vůdci se z minulosti ničemu nenaučili.“

Králíky byly multikulturní město! Žili tady Češi, Slováci, Poláci, Němci, Vietnamci, Kubánci... 😊

Češi, Poláci, Kubánci, Vietnamci (po r. 1945)

Pokud se týká německých obyvatel, mnozí se snažili z města odejít ještě před příchodem Rudé armády, avšak silnice k Mezilesí byla ucpaná uprchlíky odjinud, a tak evakuace nemohla proběhnout. Část králických Němců tedy odešla až po převzetí města Čechy, část spáchala sebevraždu a zbytek čekal, jak se situace vyvine dále. Rokem 1946 byl završen celkový odsun německého obyvatelstva z pohraničí.

Králicko bylo dosídleno československými obyvateli, kteří přišli z vnitrozemí. V 70. letech 20. století se tu objevili zahraniční obyvatelé, kteří přišli pracovat do Tesly (Polky, Vietnamci, Kubánci).

V r. 1972 proběhl nábor pracovníků v Polsku, do Králík jich tehdy přijel celý autobus. **Polky** v Tesle svou práci ukončily v r. 1981. Roku 1982 následovala smlouva na 4 roky s cca **35 pracovníky z Vietnamu**. Záznamy v králické *Náhradě kroniky* za roky 1989–1992 uvádějí, že to byly ženy zvyklé na útrapy války a že byly na počátku velmi štíhlé; že však brzy přivykly místní stravě a také že velmi dobře pracovaly. Z Králík odjely v r. 1986, ale tři vietnamské dívky v Králíkách zůstaly.

Ve stejném roce, kdy odjely Vietnamky, následoval příjezd **40 pracovníků z Kuby**. Výše zmíněná Náhrada kroniky popisuje, že tyto ženy měly od předchozích Vietnamek zásadně odlišný temperament. Byly prý velmi bezstarostné (na rozdíl od Vietnamek také nenakupovaly zboží, které by přivezly domů), poněkud hlučné a jejich pracovní výkony individuálně velmi proměnlivé. Velkou část mzdy Kubánek odebíral přímo kubánský stát. Tyto pracovníce v mnohých případech odešly předčasně. Do konce původně sjednané doby jich tak v Králíkách zůstalo jen 24.

Před Vánoci **r. 1989** do Tesly dorazila další skupina **pracovníků z Vietnamu**. Bylo jich 51 a po Vánocích dorazilo ještě dalších 20. Tyto Vietnamky se však od předchozích velmi lišily: čile obchodovaly se zbožím, jako byly v té době žádané digitální hodinky, magnetofonové kazety apod. Pracovní docházka a kázeň byly tentokrát velmi špatné. Problémy mělo jak vedení podniku Tesla, tak velvyslanectví. Z

původních 71 pracovních poměr dokončilo jen 35. Tato skupina pracovníků z Králík odjela r. 1991.

Králičtí a jejich náboženské vyznání

Koho chleba jíš, toho píseň zpívej nebo *jaký pán, takový kmán*. A našli bychom další přísloví, která mohou ilustrovat vztah vrchnost – poddaní. Nejinak tomu bylo v Králíkách ohledně náboženského vyznání.

První zděný králický kostel byl dokončen r. 1610 a šlo o kostel protestantský, přičemž protestantství v Králíkách vydrželo až do bitvy na Bílé hoře. Majitel Králík **Jindřich z Hohenlohe** podporoval stavovské povstání r. 1618, a tak byly Králíky prodány **Gottfriedu Friedrichovi z Pappenheimu**, který byl nejen zdatný vojevůdce, ale také činný rekatolizátor.

Po Pappenheimech získala Králíky katolická větev rodu **Althanů** a vzhledem k tomu, že tito drželi Králíky v poddanství až do r. 1848, zůstalo město téměř do konce 19. st. zcela **katolické**. Výjimku představovala jedna židovská rodina. Můžeme ještě připomenout, že podle rodového jména Althanů *Michal* byl králický kostel zasvěcen svatému **Michaelu Archandělovi**.

Na konci 19. století stále více Němců sympatizovalo se sousedním Pruskem, kde bylo tradičním náboženstvím protestantství. Katolická církev se králickým nacionalistům zdála málo německá, a tak začaly některé rodiny přestupovat k **protestantství**. Počet těchto rodin se rozrůstal, a tak se v Králíkách roku **1904** objevil **evangelický kostel** a později i fara. Evangelická farní obec se v Králíkách udržela do konce 2. sv. války.

Katolický kostel sv. Michaela Archanděla

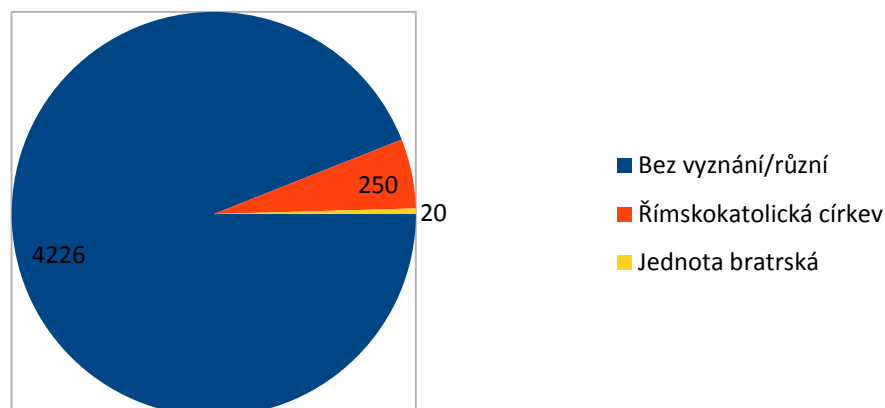
Evangelický kostel dříve x dnes

Ten evangelický kostel byl hezký. Škoda, že mu uřízli věž....

Po válce byl v souvislosti s **komunistickou ideologií** prosazován **ateismus** (= bezbožnost, nevěří v Boha), a tak přibývalo stále více lidí bez vyznání nebo těch, kteří svoji víru skrývali. Tento trend se obrátil až po roce 1989, kdy se ke katolické církvi navrátila řada lidí a začali přicházet i noví věřící. Nicméně mnoho Králických už bez vyznání zůstalo. V roce 2013 ukončila v Králíkách činnost Jednota bratrská.

Náboženské vyznání obyvatel Králík

Počet a věkové složení obyvatel Králík

Až do 1. pol. 40. let 18. st. chybí spolehlivé záznamy o početním stavu obyvatel Králík. Víme, že králické obyvatelstvo bylo několikrát zdecimováno morovými epidemiemi. Ale pojďme ke konkrétním údajům **tereziánského katastru**ⁱ, který byl sestaven v letech **1741–1744**. Ten uvádí, že Králíky měly **1173 duší**, což znamenalo dospělých po biřmováníⁱⁱ. Údaj ze sčítání provedeného r. **1761** pak uvádí cca **1600** obyvatel včetně dětí, což svědčí o poměrně vysoké porodnosti. Dalším významným dokumentem, který mapuje také stav obyvatelstva v Králíkách, je topografické dílo J. G. Sommera, podle kterého měly Králíky krátce **před polovinou 19. st. 2388 obyvatel**.

Příliv nového obyvatelstva nastal v souvislosti s průmyslovým rozvojem města v 2. pol. 19. a na počátku 20. st. Majitelé textilk totiž kromě místních zaměstnávali také pracovníky, které si přiváděli odjinud. Při tkalcovně Steiner, která krátce před vypuknutím 2. sv. války zaměstnávala cca 700 dělníků, byla dokonce vybudována celá dělnická kolonie. V roce **1880** žilo ve městě **2950 obyvatel** a v r. **1910** se toto číslo navýšilo na **3629**.

Počtem obyvatel zahýbala i 2. sv. válka. Mezi 15. – 25. zářím 1938 uprchlo cca 350 králických Němců do Říše. Byli to hlavně funkcionáři SdPⁱ a muži, kteří nechtěli být mobilizovániⁱⁱ. Kronikář Emil Fischer píše o 25. září, že v noci nastala divoká střelba hlídek a stráží a že: „*Kdo ještě může, utíká z Králík, údolí smrti*“ⁱⁱⁱ. Po podepsání mnichovské dohody došlo k odsunu českého obyvatelstva. S počátkem války nastaly pro změnu odvody do wehrmachtuⁱⁱⁱ, které z Králík odčerpávaly bojeschopné muže, a po válce, v roce 1945 a 1946, zase nastal odsun Němců.

V poválečných letech byly Králíky celkem úspěšně dosídleny. Obyvatelstva pak přibývalo zejména od počátku 70. let – jednak se rodily děti silným poválečným ročníkům, jednak zapůsobila populační politika státu (tzv. Husákovy děti – narozené v 70. letech 20. století).

ⁱTereziánský katastr – byl sestaven za obdobným účelem jako berní rula, ale byl aktualizovaný a přesnější.

ⁱⁱBiřmování – jedna z církevních iniciačních svátostí. Jejím prostřednictvím dostává křesťan od Boha pečeť daru Ducha Svatého. Biřmování může přijmout pokřtěný člověk, který dosáhl „věku užívání rozumu“.

ⁱSdP – *Sudetendeutsche Partei*, strana usilující o rozbití Československa a připojení Sudet k Německu.

ⁱⁱ23. září 1938 proběhla všeobecná mobilizace Československé armády.

ⁱⁱⁱWehrmacht – německá armáda za 2. sv. války.

V r. 2012 měly Králíky **4444 obyvatel**, z čehož podíl žen činil 50,3 % a průměrný věk obyvatel představoval 40,5 roku. Dlouhodobá porodnost v Králíkách klesá. Faktorů ovlivňujících počet obyvatel Králík je více, ale roli hraje například nižší dostupnost vyššího vzdělání v regionu a nedostatek pracovních příležitostí. Mladí lidé dojíždějí do škol, vydávají se za prací do vzdálenějších měst a do Králík se často již nevracejí. Pro přesnější přehled přidáváme tabulku vývoje počtu obyvatel Králík v letech 2002–2012.

Město Králíky	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Stav obyvatel k 1. 7. roku	4732	4716	4694	4659	4644	4655	4621	4592	4568	4496
Živě narození	36	42	49	52	51	47	45	46	40	45
Zemřelí	42	32	44	45	30	41	43	35	45	41
Rozdíl	-6	10	5	7	21	6	2	11	-5	4
Přistěhovalí	65	98	57	61	92	100	92	76	98	64
Vystěhovalí	131	104	103	97	106	143	93	135	110	130
Přírůstek stěhováním	-66	-6	-46	-36	-14	-43	-1	-59	-12	-66

Králická vrchnost

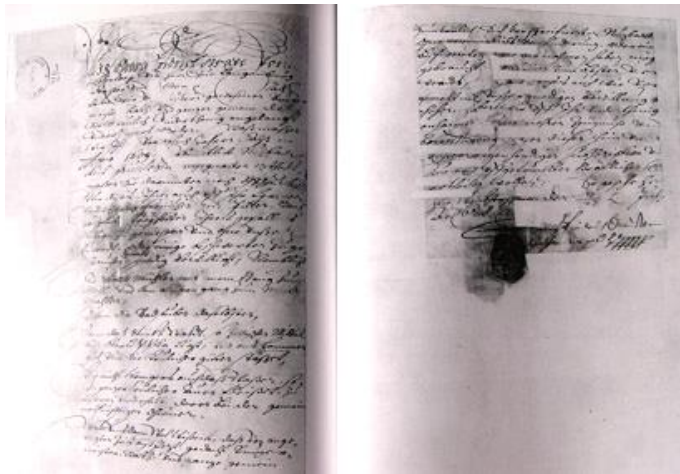
Páni králického panství do příchodu Althanů v 17. st.

- **Od r. 1324 páni z Lipé** – ti nejspíše jako první začali organizovat hornickou činnost;
- **loupeživý rytíř Jan ze Smojna**, řečený Pancíř, roku 1355 popraven Karlem IV.;
- **od r. 1357 páni z Potštejna, Zdeněk z Potštejna** byl nejspíše tím, kdo na Králícku začal s osídlovacími pracemi;
- **Jan Burian Žampach**, syn Zdeňka z Potštejna, panství převzal r. **1593**;
- **Zdeněk z Valdštejnaⁱ**, připisuje se mu vybudování zámku, kostela, fary a školy;
- **Anna z Redernu**, manželka Zdeňka z Valdštejna, zemřela 1588;
- **Bohuslav Hasištejnský z Lobkovicⁱⁱ**, zemřel 1607, druhý manžel Anny z Redernu;
- **Eva z Valdštejna**, druhá manželka Bohuslava Hasištejnského;

ⁱPrastrýc Albrechta z Valdštejna.

ⁱⁱPouze shoda jmen s renesančním básníkem z přelomu 16. a 17. st.

- **Jiří Fridrich z Hohenlohe**, 1607 svatba s Evou z Valdštejna, podílel se na organizování českého stavovského vojska, zúčastnil se bitvy na Bílé hoře, po r. 1620 byl jeho majetek konfiskován;
- **Eva z Valdštejna**;
- od r. **1628 Gottfried Friedrich z Pappenheimu**, padl roku 1632 v bitvě u Lützenⁱⁱⁱ;
- od r. **1632 Wolfgang Adam Pappenheim**, padl r. 1647 v souboji s generálem Goltzem*.

Listina Fridricha Hohenlohe z r. 1628

Představuji vám
nejvýznamnější králická
hrabata. ALTHANOVÉ...

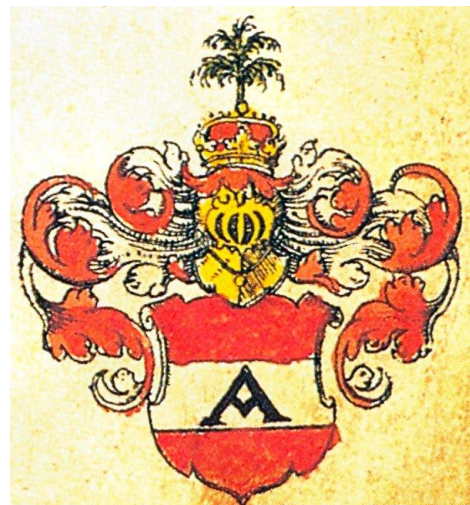
Althanové (17. – 20. st.)

Vdova po Wolfgangu Adamovi z Pappenheimu

Kateřina z Trautmansdorfu se provdala za **Michala**

Ferdinanda z Althanu, jemuž byly Králíky r. 1650 postoupeny jako věno. **S Althany pak byly Králíky spjaty až do 2. sv. války.**

Althanové pocházeli z dnešního Bádenska–Württemberska, tedy z jihozápadního Německa. Michal Ferdinand představuje zakladatele české větve rodu. **Althanové usilovali především o hospodářský rozkvět města, přičemž velkou pozornost věnovali činnosti cechů.** Důležitá pro ně byla také rekatolizace Králicka.

Erb Althanů

ⁱⁱⁱBitva u Lützenu – odehrála se 16. 11. 1632 mezi císařskými vojsky pod vedením Albrechta z Valdštejna a Gottfrieda Pappenheima na straně jedné a švédskými a saskými vojsky pod vedením krále Gustava II. Adolfa a Bernarda Sasko-Výmarského na straně druhé. Bitva skončila nerozhodně, švédský král však padl. Boje se na obou stranách účastnili i vojáci českého původu a v důsledcích zranění zemřel i majitel Králik Gottfried Pappenheim.

**Martin Maxmilián Goltz* – svobodný pán, důstojník; v roce 1636 mezi konfiskovanými statky získal i Jeníkov, který od té doby nese jméno Golčův Jeníkov. Po souboji (1647) se svým sokem Pappenheimem, kterého zabil, založil na odplatu v Golčově Jeníkově špitál a věnoval některé statky jezuitům.

Ani po r. 1791, když město od vrchnosti převzalo soudní a některé další pravomoci, se Althanové o Králíky nepřestali zajímat. Michal Karel Althan se stal patronem králické školy a podílel se i na výstavbě nové školní budovy v letech 1802–1804. Rok 1848 přinesl formální zrovnoprávnění šlechty s poddanými, a poddaní tedy přestali být na své vrchnosti závislí; nicméně Althanové zůstali majiteli králického velkostatku až do konce 2. sv. války.

Michael Maxmilian V. Althann (*1769 †1834)
Maria Antonia Franc. V. Althann (*1774 †1848)

Vedení a správa města – od purkmistrů ke starostům

Který purkmistr - starosta byl asi nejlepší?

První králičtí purkmistři

Můžeme předpokládat, že vrchnost schválila vytvoření městské rady v čele s purkmistrem. Městskou radu tvořili nejbohatší osobnosti města. **Z r. 1645** máme **první zprávu o volbě městské rady**: purkmistrem se tehdy stal **Kryštof Wippler**, starším radním Jan Lömrich a radními byli Tobiáš Beckerⁱ a Jan Wiesner. Od této doby je doložen souvislý výčet králických purkmistrů. Významní jsou pro město zejména ti, kteří se v 18. st. angažovali při vyjednávání s Prusy během slezských válek. Takovým byl zejména Philipp Euchhorn (v úřadu 1739–1750). **Josef Lemberg** (v úřadu 1763–1767) se pak **vyznamenal také při jednání s císařem Josefem II.** u příležitosti jeho návštěvy Králík v r. 1765.

Králíky jako ochranné město

V r. **1791** získaly **Králíky statut ochranného města**. Byl zřízen tzv. **regulovaný magistrát**, který od vrchnosti převzal soudní a některé z dalších pravomocí. V tomto magistrátu mohli působit pouze **kvalifikovaní úředníci**, kterými byli buď zkušení radní, nebo justiciářiⁱⁱ. Úřad purkmistra byl nahrazen **úřadem starosty**, jímž se stal v r. **1793 Josef Neutzler**.

ⁱOtec Tobiáše Jana Beckera, zakladatele kláštera na Hoře Matky Boží.

ⁱⁱJusticiár – vrchnostenský úředník se soudní pravomocí.

Po Josefu Neutzlerovi se v Králíkách v letech 1797–1848 vystřídal ještě šest starostů, z nichž nejvýznačnějším byl **Ferdinand Amand Kryštof Rotter**ⁱⁱⁱ (zvolen r. 1844), který vedl úřad až téměř do své smrti (1866 skončil v úřadě, 1867 zemřel). F. A. K. Rotter se zpočátku zabýval zemědělstvím a obchodem. Vynikl však jako textilní podnikatel ne v Králíkách, ale ve Vrchlabí. Na králický průmysl měl zásadní vliv v tom, že jako textilní surovinu prosazoval bavlnu, která měla nahradit dřívější len.

Ferdinand A. K. Rotter s manželkou

Změny ve státní a obecní správě po r. 1848

1848 – zrušena robota!

V roce 1848 nastalo zrovnoprávnění šlechty a poddaných. Města tím pádem přestala být závislá na vrchnosti. Měnil se systém politické správy a postupně se hledaly nové podoby institucí. Soudní záležitosti byly přiřknuty **okresnímu soudu**. Na úrovni nejnižších státních úřadů byly kromě okresního soudu ještě okresní **hejtmanství a okresní berní úřad**.

V obecní správě vznikaly obecní výbory a ty byly reprezentované obecními představenstvy. Obecní volby probíhaly od r. 1862, v nichž byly zvýhodněny majetnější vrstvy obyvatelstva.

Obce usilovaly o to, aby se staly sídly státních úřadů; šlo o prestiž a také o snadnou dostupnost těchto úřadů. V **Králíkách sídlil okresní soud a berní úřad**. Okresní hejtmanství bylo v Žamberku. V r. 1855 došlo ke sloučení okresních hejtmanství s okresními soudy – výsledkem byly **smíšené úřady**. Smíšený úřad sídlil i v Králíkách. Tyto úřady vydržely do r. 1868, a poté znovu došlo k rozdělení výkonné a soudní moci. V čele města se stále držel **F. A. Rotter** a v r. 1861 byl zvolen do **zemského sněmu**.

Roku 1864 byly v rámci budování vyšších samosprávných celků zřízeny okresní obce s okresními zastupitelstvy. **Sídlem okresního zastupitelstva** byly také **Králíky**. Předsedou

V dnešním muzeu sídlila nejdřív radnice, pak okresní soud

F. A. Rotter se stal rytířem

ⁱⁱⁱPo rodině Rotterů se dodnes zachovala hrobka při jižním okraji králického hřbitova.

zastupitelstva byl zvolen **F. A. Rotter junior**. Tuto funkci zastával od roku 1876 až do své smrti v r. 1907.

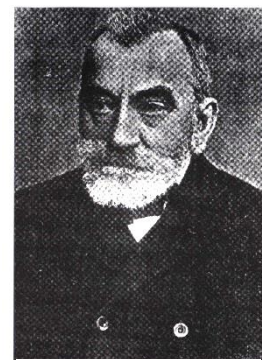
F. A. Rotter junior s rodinou

Poslední třetina 19. st. přinesla kromě průmyslového rozmachu i řadu politických změn. Pro nemoc složil r. 1866 funkci starosta F. A. Rotter senior, načež byl zvolen jeho syn **F. A. Rotter junior**. Na rozdíl od svého otce ve funkci příliš neuspěl, a tak byl r. **1870** nahrazen druhým nejvýznamnějším starostou éry 19. st. **Johannem Kretschmerem**, který byl původním povoláním obchodník. F. A. Rotter junior se na roky **1883–1896** stal poslancem **zemského sněmu**¹.

Vliv politických stran na vedení města od konce 19. st. do vzniku ČSR

Vystřídání Rotterů **Johannem Kretschmerem** jakoby symbolizovalo přerod starých časů, kdy vysoké politické funkce zastávali spíše jedinci význačných osobních kvalit, k době, ve které se již vyšší politiky ujímali zejména ti, kteří dokázali získat potřebnou podporu politických stran. Sám Kretschmer pravděpodobně straník nebyl, ale uměl mezi politickými stranami obratně manévrovat; nakonec se však i on stále více přikláněl k pozicím německých nacionálních stran.

Za Kretschmera se Králíky proměnily v moderní výstavné průmyslové město s rozvinutým školstvím, které však bylo nadále jazykově čistě německé. Kretschmerovy názory, např. právě na školství, byly dokonce až příliš moderní, což vedlo k tomu, že se své funkce r. 1872 raději vzdal. Do komunální politiky se však vrátil r. 1885, aby v ní jako králícký starosta vydržel následujících 33 let. Roku 1918 získal od císaře titul „**císařský rada**“ za zásluhy o město.

J. Kretschmer

Vedení a správa města za první republiky (1918–1938)

Konec 1. sv. války přinesl vznik ČSR. Králíčtí nepočítali s tím, že se stanou součástí Československa. Mysleli si, že v pohraničí vzniknou dva autonomní celky: **Deutschböhmen** a **Sudetenland**, jež se připojí ke zbylému Rakousku. V Králíkách tedy vznikla tzv. **národní rada**, připravovalo se zřízení okresního hejtmantství a volby do parlamentu vznikajícího Německého

¹*Zemský sněm* – parlamentní instituce na úrovni jednotlivé říšské země.

Rakouska. Tyto plány byly překaženy **15. 12. 1918**, kdy do Králík napochodovala **československá vojenská jednotka**. Zastupitelé se starostou Kretschmerem odstoupili. Namísto nich byla vytvořena správní komise v čele s JUDr. Josefem Klimentem ze Žamberka a ta spravovala Králíky až do obecních voleb, jež proběhly v červnu r. 1919.

Relativně klidné soužití Čechů a Němců ve 20. letech bylo postupně narušováno. Napětí ve městě narůstalo zejména po nástupu Adolfa Hitlera do říšského kancléřství a se vzrůstající aktivitou **Sudetoněmecké strany**, která vystupovala stále otevřeněji proti Československu. Za těchto okolností je třeba ocenit loajalitu Československé republiky, kterou až do záboru pohraničí Německem projevoval králický starosta **Anton Schwarzer**.

Králíky pod praporem s hákovým křížem (1938–1945)

Tak si myslím, že na tuto část historie nemohou být Králíčtí hrdi. Dokonce tu byl Hitler!

10. 10. 1938 do Králík vstoupila německá armáda a začala se zde zavádět německá

správa. **Králíky se staly německým okresním městem**, přičemž v čele okresu stál zemský rada (*Landrat*, počestně *landrát*). Prvním **landrátem** se stal říšský Němec **Lipinski**. **Starosta Schwarzer** se vzdal úřadu a Lipinským byl na jeho místo jmenován

funkcionář SdPⁱ **Rudolf Poppe**. I nadále ve městě působil soud a berní úřad. Přibyl okresní vedení NSDAPⁱⁱ.

Vedení města v období od konce 2. sv. války do r. 1990

S odchodem německé a příchodem Rudé armády v květnu r. 1945 se německá správa Králík zhroutila. 11. 5. 1945 převzal moc ustavený národní výbor složený z Čechů, kteří na Králícku zůstali i v těžkých letech 1938–1945. Koncem května pak byla **ONVⁱ** v Žamberku jmenována Místní správní komise v Králíkách. Ta založila knihovnu, muzeum a iniciovala zřízení gymnázia.

V r. 1946 byly obnoveny **místní národní výbory (MNV)**. V králickém MNV připadlo 14 míst KSČ, 6 ČSSD, 6 ČSNS a 4 ČSLⁱⁱ.

V r. 1948 byl v Králíkách utvořen akční výbor **Národní frontyⁱⁱⁱ**, který mj. učinil několik rázných opatření proti osobám s reakčním myšlením. Čtyři občané byli zbaveni národní správy a složení MNV i

ⁱSdP – *Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)*.

ⁱⁱNSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)*; jejím předsedou byl A. Hitler.

ⁱONV – okresní národní výbor.

ⁱⁱKSČ – *Komunistická strana Československa*, ČSSD – *Československá sociální demokracie*, ČSNS – *Československá strana národně socialistická*, ČSL – *Československá strana lidová*.

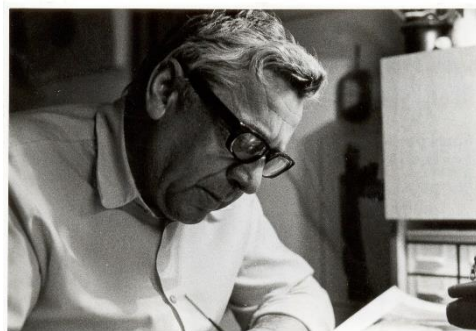
ⁱⁱⁱPřesně *Národní fronta Čechů a Slováků* – sdružení politických stran založené za účelem převzetí moci po 2. sv. válce.

městské rady bylo změněno pod dohledem KSČ.

V r. 1949 založil místní národní výbor (MNV) místní komunální podnik, ve kterém začal sdružovat dříve samostatné živnosti. MNV a později **MěNV (městský národní výbor)** vykonával správu města pod dohledem KSČ až do roku 1990.

Vedení města v pluralitní demokracii (od r. 1990 po současnost)

V prosinci r. 1989 jednalo Občanské fórum* s Městským národním výborem v Králíkách o přípravě svobodných voleb. V lednu 1990 byla vyslovena nedůvěra MěNV a v únoru dali své funkce k dispozici stávající funkcionáři; zároveň byli schváleni funkcionáři noví, za OF: **Alexander Pelikán** (předseda), Ing. Bernard Toman (místopředseda) a Ing. Anton Zima (tajemník). V březnu došlo k výměně členů rady MěNV: nyní do ní mělo zasednout 7 bezpartijních, 3 členové za KSČ a 1 za ČSL.

A. Pelikán

V listopadu 1990 proběhly volby do obecního zastupitelstva. Protože to byly volby přelomové a protože už nejde o „historické“ osobnosti, ale o naše současníky, uvedeme si konkrétní výsledky.

Zvolení kandidáti politických stran		
Strana	Kandidát	Počet hlasů
Občanské fórum	Novák Jaromír, PhMr.	1713
Občanské fórum	Zima Anton, Ing.	1567
Československá strana lidová	Strnad Bohumír	1305
Občanské fórum	Dragoun Ivo, MUDr.	1282
Občanské fórum	Toman Bernard, Ing.	1188
Občanské fórum	Král Stanislav, MVDr.	1121
Občanské fórum	Trojek Bedřich	1077
Československá strana lidová	Danielová Vlasta, Ing.	968
Radniční strana	Jeník Zdeněk	761
Radniční strana	Štěpánek Jaroslav	712
Koalice soc., zem., zel.	Martinec Jaroslav	576
KSČ	Ryba Jiří	568
Koalice soc., zem., zel.	Králová Vlasta	536
KSČ	Rýcová Eva, MUDr.	527
KSČ	Hanák Josef	474

**Občanské fórum (OF)* – politické hnutí vzniklé dva dny po začátku tzv. sametové revoluce; odmítalo komunistický režim.

Vedení města bylo od r. 1990 spojeno především se **starostou Antonem Zimou**, který svůj úřad vykonával až **do r. 2002**. Za jeho působení se v Králíkách rozvíjelo soukromé podnikání, město získávalo svěží, udržovaný ráz. Ve volbách v roce 1992 byl starosta Zima dokonce zvolen za ODS do České národní rady a v r. 1996 do Poslanecké sněmovny.

V roce **2002** vystřídal A. Zimu na starostovském křesle učitel **Dušan Krabec**, který kandidoval za Moravskou demokratickou stranu. Vedení města se v tomto období snažilo věnovat více pozornosti vesnicím spadajícím pod Králíky, spolupráci s Pardubickým krajem nebo budování vztahů s německým partnerským městem Villmarem.

Starostu Dušana Krabce v r. **2006** vystřídala druhá žena v dějinách králické samosprávyⁱ **Jana Ponocná** (za Naše město, Sdružení nezávislých kandidátů), která své křeslo obhájila i ve volbách v roce 2014. Současné vedení města se snaží především o podporu rozvoje cestovního ruchu, který se při současné vysoké nezaměstnanosti v regionu stává významným zdrojem příjmů obyvatel města. S tím úzce souvisí péče o vzhled města, podpora spolkové činnosti občanů a pořádání tradičních akcí, které do Králík dokážou přilákat návštěvníky.

A. Zima s prezidentem V. Klausem

D. Krabec – setkání v Německu

J. Ponocná

Politické názory a postoje Králíčanů od konce 19. st. po současnost

Hlavní proudy do vzniku ČSR v r. 1918

O politickém životě v Králíkách lze mluvit od roku 1848, kdy nastalo zrovnoprávnění šlechty a poddaných. Celoevropská vlna národních obrození přinesla kromě národního sebeuvědomění i **nacionalismus**. V Králíkách to byl nacionalismus německý, **rozdělený do několika směrů**.

První směr představovali **němečtí liberálové**. Ti si přáli silné a stabilní Rakousko, které zajistí občanská práva. Takové Rakousko mělo být pod německým vlivem. V 70. a 80. letech 19. st. se k tomuto směru hlásila většina obyvatel Králík.

Od 80. let se objevuje nová politická orientace, kterou reprezentovali tzv. **všeněmci**. Ti usilovali o vytvoření velkého německého státu, přičemž zdůrazňovali německý nacionalismus včetně nenávisti ke všem neněmeckým národům. Tento směr získával od 90. let stoupence i v Králíkách.

S rozvojem průmyslu vstoupila na scénu také **sociální demokracie**. V r. **1897** byl **ve volbách do**

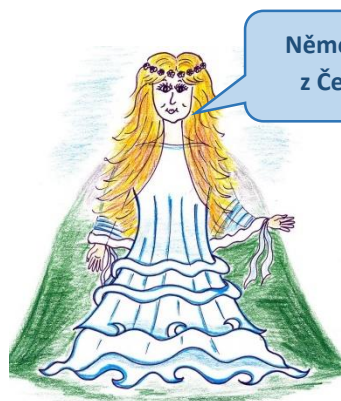
ⁱPrvní ženou byla v 50. letech 20. st. předsedkyně MěNV Vlasta Hubálková.

říšské rady zvolen sociální demokrat tkadlec **Vilém Kiesewetter**.

Potom, co bylo pro volby v r. 1907 uzákoněno všeobecné volební právo**, už v těchto volbách a ve volbách r. 1911 nezískávali všenečci tak jasnou většinu; stále větší konkurence jim rostla v sociální demokracii. V národnostních otázkách zastávala **sociální demokracie** oproti nacionalistům odlišné postoje – podporovala sice Rakousko s německou převahou, ale všenečský nacionalismus odmítala a podporovala spolupráci s českými dělnickými organizacemi.

Ve venkovské kurii se na Králicku od 90. let prosazovalo **německé agrární hnutí** a politické spektrum této doby doplňovala ještě **Německá křesťansko sociální strana**.

Králičtí v nové politické situaci za první republiky

Němečtí obyvatelé neměli z Čechů velkou radost...

V 1. sv. válce Králičtí stáli za Rakouskem a Německem. Narůstal *německý nacionalismus*, kterému již podléhala i sociální demokracie. 15. 12. 1918 byly Králičtí obsazeny československými

vojáky, městské zastupitelstvo odstoupilo a moci se ujala správní komise, jež Králičtí vedla až do obecních voleb v r. 1919.

Za dané situace byla ochota králičkých Němců smířit se s Československem malá. Postupně však začaly převládat strany, které se chtěly aktivně účastnit politického života v nové republice (**aktivistické strany**). Byly to **Německá křesťansko sociální strana**, **Německá sociálně demokratická strana** a tzv. **Svaz zemědělců**. Nacionalistické a iredentistickéⁱⁱ strany v prvních letech silné nebyly. Alarmující byl nárůst voličů *iredentistických stran* v r. 1927.

Od 30. let posilovali němečtí nacionalisté. Mocným impulzem byl nástup Adolfa Hitlera do říšského kancléřství roku 1933. V r. 1935 došlo k přeměně oficiálně nepolitického sdružení SHF na **SdP**^{*}. Tato strana hájila zájmy Němců z celého československého pohraničí. **Ve volbách r. 1935** získala **SdP** v Králičkách **1002 hlasů**, zatímco všechny české strany dohromady 216 hlasů. **V září r. 1938 už vystupovala naprostá většina králičkých Němců proti ČSR**, loajální zůstala jen sociální demokracie a KSČ.

Mnichovská dohoda z 29. 9. 1938 byla králičkými Němci přijata s nadšením. Náladu 30. 9. výstižně popisuje králičká kronika: „**Čas utrpení je u konce – nový den, ne, nová doba se rozbřeskuje.**“ Už 30. října byla **SdP sloučena s Hitlerovou NSDAP** a v Králičkách se usídlilo okresní vedení této strany.

Obyvatelé Králik ve stínu srpů a kladiva

Obnova prvorepublikových politických stran po 2. sv. válce byla krátkodobá, protože již v únoru roku 1948 přišel *komunistický převrat*, který až do sametové revoluce (do r. 1989) demokracii vylučoval.

**Právo bylo sice všeobecné, nicméně nesměli volit vojáci, ženy, volič musel dosáhnout 24 let a musel mít bydliště v místě voleb alespoň 1 rok.

ⁱPoslancem v říšské radě za králičký venkov byl nejdříve Franz Peschka z Opatova, po jeho smrti v r. 1908 jeho místo zaujal poštovní z Králik Josef Bernkopf (do r. 1911).

ⁱⁱ*Iredentistické strany* – v tomto případě usilující o odtržení Němci osídleného pohraničí od ČSR a jeho připojení k Německu.

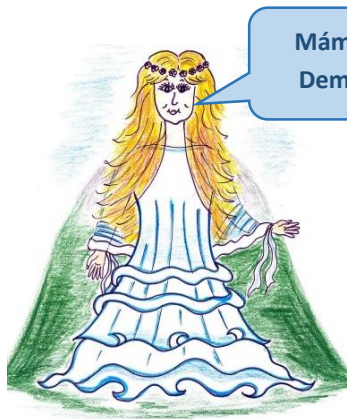
^{*}*SHF – Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká národní fronta), SdP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana).*

Komunistická strana postupně převzala veškerou moc ve státě.

Zmařené naděje přinesl rok **1968**, jenž se silně zapsal i do života v Králíkách. Šlo o snahu režim reformovat, vytvořit z něj tzv. *socialismus s lidskou tváří*. V králické kronice se po obsazení země vojsky Varšavské smlouvy píše:

„To, že jsme se docela legálním způsobem zbavili několika nežádoucích a neoblíbených politiků a že jsme veřejně pranýřovali nespravedlivé protizákonné rozsudky, to přece nemohlo být pravou příčinou vojenského obsazení našeho státu. Co se oficiálně prohlašovalo za důvod obsazení, totiž ochrana před kontrarevolucí, tomu nikdo nevěřil.“

Obnova pluralitní demokracie po r. 1989

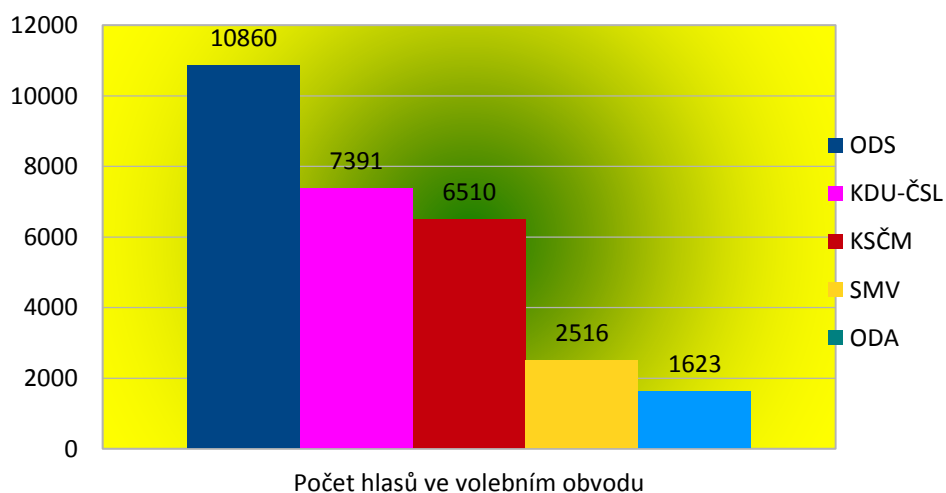

Máme tu demokracii!
Demokratické volby!

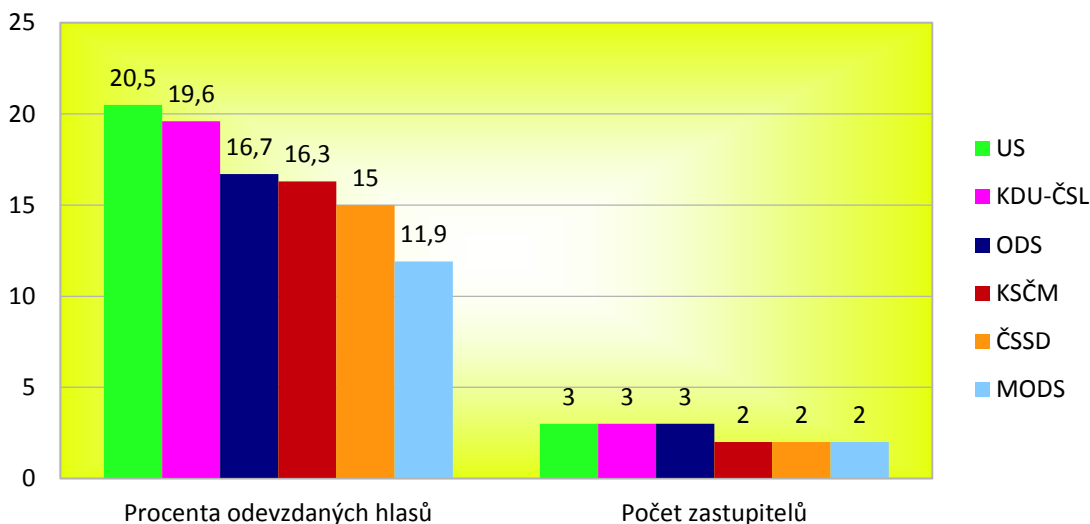
Už v listopadu 1989 se politické a vůbec občanské aktivity v Králíkách chopilo Občanské fórum. Nejdříve představovalo širokou základnu pro nezávislou občanskou činnost vůbec, později se politicky orientovalo do pravého středu.

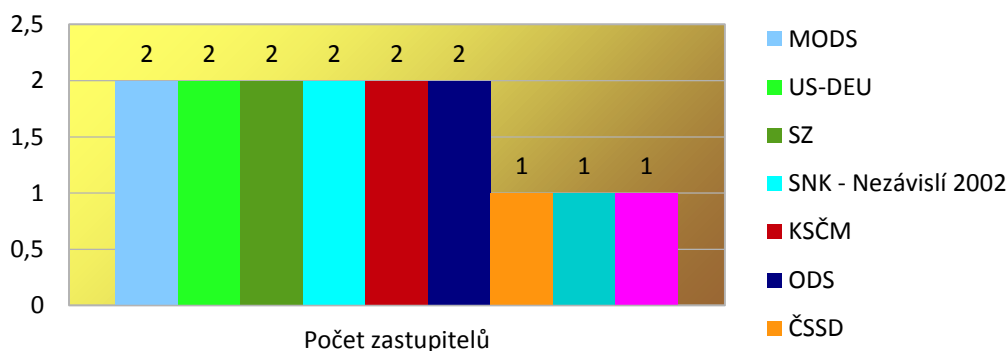
Ve volbách do obecního zastupitelstva konaných v r. 1990 získalo OF 6 zastupitelů, KSČ 3, Československá strana lidová 2, Koalice socialistů, zemědělců a zelených 2 a Radniční strana rovněž 2 zastupitele. V r. 1991 se však OF rozpadlo, přičemž vznikly nástupnické strany ODA (Občanská demokratická aliance), ODS (Občanská demokratická strana), OH (Občanské hnutí) a SOS (Strana pro otevřenou společnost). Přehled o následujícím vývoji podají tabulky výsledků obecních voleb v letech 1994, 1998, 2002, 2006 a 2010.

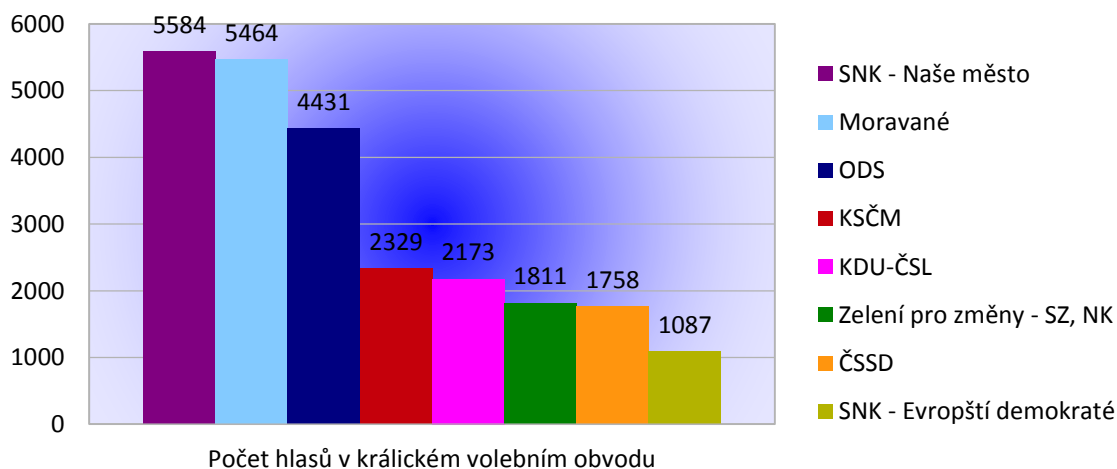
Obecní volby 1994 (ODS – Občanská demokratická strana, KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, SMV – Strana moravského venkova, ODA – Občanská demokratická aliance)

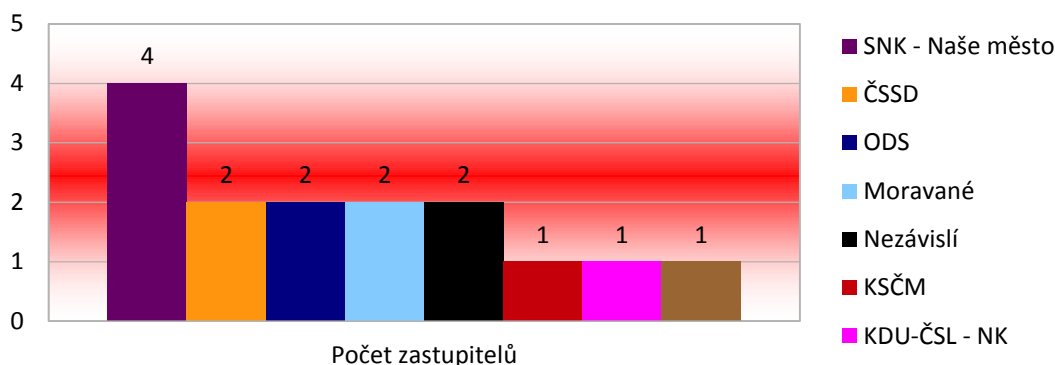
Obecní volby 1998 (US – Unie svobody, KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, ODS – Občanská demokratická strana, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická, MODS – Moravská demokratická strana)

Obecní volby 2002 (MODS – Moravská demokratická strana, US-DEU – Unie svobody – Demokratická unie, SZ – Strana zelených, SNK – Sdružení nezávislých kandidátů, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, ODS – Občanská demokratická strana, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická, KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová)

Obecní volby 2006 (SNK – Sdružení nezávislých kandidátů, ODS – Občanská demokratická strana, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, SZ, NK – Strana zelených, Nezávislí kandidáti, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická)

Obecní volby 2010 (SNK – Sdružení nezávislých kandidátů, ČSSD – Česká strana sociálně demokratická, ODS – Občanská demokratická strana, KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy, KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová – Nezávislí kandidáti, TOP 09 – Tradice, odpovědnost, prosperita)

Z uvedených grafů můžeme vyčíst dobové politické trendy: V prvních volebních obdobích dominovaly na celostátní úrovni zavedené politické strany, zejména pravicové. Mezi ně patří ODS či později vzniklá US (US-DEU). Ze středových stran se do králického zastupitelstva pravidelně dostává KDU-ČSL a z levicových nejprve KSČM a později i ČSSD. Specifikem králické politické scény jsou uskupení spojená s Moravou (SMV, MODS, Moravané), přestože Králíky leží v historicky české zemi. Od r. 2002 můžeme pozorovat zvýšenou aktivitu a úspěšnost uskupení čistě regionálních, která se soustředí především na rozkvet města a řešení jeho konkrétních problémů; sem patří sdružení jako Volba pro město nebo Naše město. Co je na vývoji od r. 1989 podstatné – že se obyvatelé Králík politicky angažují, zakládají různá uskupení a usilují o aktivní působení na vývoj našeho města.

Školství v Králikách

Králické školy od 16. do pol. 20. st.

První králickou školu měl založit **Zdeněk z Valdštejna v 2. pol. 16. st.** Zmiňuje se i založení hornické školy, ale

tu žádný z hodnověrných pramenů nepotvrzuje. Přesnější zmínky o škole v Králikách pocházejí z poč. 19. st. Tehdy nechal městský magistrát vystavět **novou školní budovu na náměstí v sousedství fary (1802–1804); dříve škola sídlila v tzv. Zvoníkově domku**, který stával na dnes již volném prostranství před kostelem. Na výstavbě školy se podílel i její patron – majitel panství **Michal Karel Althan**.

Zvoníkův domek – 1. králická školní budova

K rozvoji školství v Králikách došlo zejména od pol. 19. st. Nutno poznamenat, že to bylo školství jazykově čistě německé. V r. 1862 byla dvojtřídní hlavní škola rozšířena na trojtřídní, roku 1870 na

čtyřtřídní a v r. 1876 byla nakonec hlavní škola změněna na školu měšťanskouⁱ.

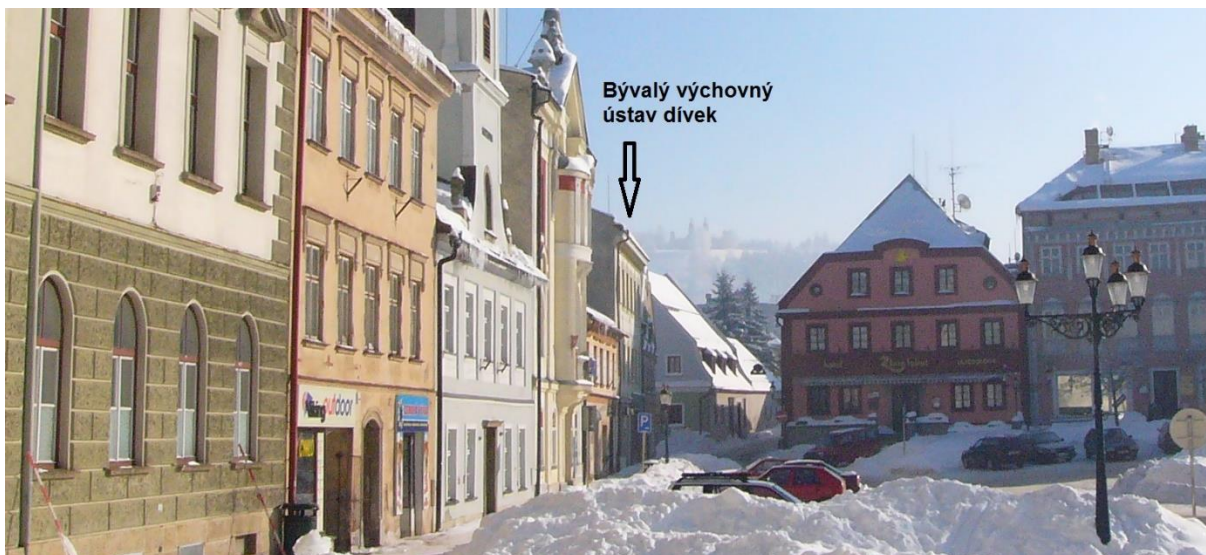
V budování králického školství se odrazila i řezbářská tradice: **po úspěchu králických dřevěných výrobků na světové výstavě ve Vídni (1873) byla ve městě založena odborná škola pro zpracování dřeva**. O podpoře budování školství svědčí i vznik spolku pro výstavbu školy (Schulkreuzerverein) nebo místní skupiny Německého školského spolku (Der Deutsche Schulverein). Stanovisko ke zřízení české menšinové školy však bylo naprosto odmítavé.

Kromě škol vznikaly i výchovné ústavy. V domě č. p. 362 (dnešní papírnickví) na severovýchodní straně Velkého náměstí řádové sestry voršilký zřídily výchovný ústav pro dívky. Roku 1885 se přestěhovaly do budovy výchovného ústavu. Odsud se odstěhovaly v r. 1895 do Liberce. Z budovy vznikla královská zemská polepšovna pro chlapce. V roce 1972 byla přejmenována na dětský výchovný ústav. Ten v roce 2014 zanikl.

Sociální citění prokázaly dcery továrníka Waltera Marie a Dominika, které **nechaly v r. 1908** v dnešní Pivovarské ulici vybudovat **dětský útulek**. Později zde vznikla mateřská škola.

ⁱVe větších obcích vznikaly v průběhu 19. a na zač. 20. st. *školy triviální*, jedno a dvojtřídní pro více ročníků dětí ve třídě. Ve městech byly stavěny větší školské budovy – *školy hlavní*, se 3 až 4 třídami, a ve větších centrech i *školy normální*, se 4 třídami. Podle Hausnerova zákona byla roku 1869 v Rakousku stanovena povinná školní docházka; ta byla prodloužena na 8 let, čímž vzniká *národní škola*, skládající se z pětileté *školy obecné* a následující tříleté *školy měšťanské*. Místo měšťanské školy bylo možné navštěvovat *gymnázium*, *reálku*, *reálné gymnázium* nebo jinou specializovanou střední či odbornou školu.

Bývalý výchovný ústav dívek

Dětský útulek – dnes MŠ Pivovarská

Vychovatelna – bývalý dětský výchovný ústav

Za první Československé republiky v Králíkách fungovala německá obecná a hlavní škola v budově na Velkém náměstí a od r. 1919 i česká menšinová škola, nejprve v dnešní Pivovarské ul. a poté v Nádražní. Z předválečných let pokračovala odborná škola pro zpracování dřeva, sídlící v dnešní ul. 5. května.

Česká škola – ul. Pivovarská

Česká škola – ul. Nádražní (dnes ZUŠ)

České školství v Králíkách ve 20. a na poč. 21. st.

Záhy po skončení 2. sv. války (24. 10. 1945) navrhl učitel Josef Pelikán na poradní schůzi místního národního výboru (MNV) zřízení gymnázia v budově bývalé školy pro zpracování dřeva. ONVⁱ ale přišel s možností umístit zde školu pro lesní hajné. MNV v Králíkách však trval na gymnáziu a v r. **1946** také vláda o zřízení **státního reálného gymnázia** rozhodla.

Škola začínala s cca 60 žáky, 4 profesory, 3 odbornými učiteli a 1 učitelem náboženství. Již od roku 1947 se studenti začali intenzivně zapojovat do kulturního a společenského života města: pořádali divadelní představení, majálesy, zakládali různé spolky. Původně osmileté gymnázium pak bylo změněno na čtyřleté, aby nakonec, po reformě z r. **1953**, vznikla **jedenáctiletá střední škola**. Maturovalo se tedy po jedenáctileté školní docházce (5 tříd obecné školy, 3. třídy II. stupně a 3 výběrové třídy: IX., X. a XI.) Tato tzv. jedenáctiletka byla umístěna ve třech budovách: 1. – 4. třída v dnešní Nádražní ulici, 5. – 8. třída v budově na náměstí a 9. – 11. třída v budově na ul. 5. května.

Roku **1960** došlo k **rozdělení jedenáctiletky na školu devítiletou** (ul. 5. května a Nádražní – zde současně sídlila i hudební škola) a školu jedenáctiletou, sídlící na Velkém náměstí. Jedenáctiletka se v r. **1961 změnila na SVVŠ** – střední všeobecně vzdělávací školu, ze které se dalšího roku stala škola **dvanáctiletá**. V r. **1965** SVVŠ zanikla. V budově nakonec zůstala jen základní devítiletá škola.

Svatý týden na SVVŠ

Konec školního roku na ZDŠ

Snaha o **obnovení gymnázia** padla na úrodnou půdu až po r. 1989. V roce **1992** začali na něm studovat první žáci a v roce **2013** proběhly poslední maturity.

Po roce 1989 vedle sebe souběžně fungovaly dvě základní školy: v ul. 5. května a novější v ul. Moravská. Nakonec došlo ke sloučení obou základních škol i pomalu končícího gymnázia. Počátkem roku 2014 stále platí hlavička „Gymnázium a základní škola Králíky“, prakticky však jde o samotnou základní školu s druhým stupněm v ul. Moravská a prvním v ul. 5. května.

Poslední maturitní ples – r. 2013

ⁱONV – okresní národní výbor, KNV – krajský národní výbor, MNV – místní národní výbor, MěNV – městský národní výbor.

Jedinou školou, která v Králikách ze systému středních škol zůstala, je **SOU opravárenské**, které sídlí na adrese Králiky, Předměstí.

ZŠ Moravská

SOU opravárenské - dílny

Aby byl obraz králického školství kompletní, připomeňme ještě, že zde již po mnoho desetiletí fungují **dvě mateřské školy (v ul. Moravská a Pivovarská)**. Králiky mají též ZŠ praktickou a ZŠ speciální a také uměleckou školu – dříve LŠU (lidová škola umění), dnes **ZUŠ (základní umělecká škola)**.

Lidová škola umění – dnes ZUŠ

ZUŠ – práce výtvarného oboru

Teď se podíváme na zoubek naší školy. Kdy vznikla? Kde sídlila?

Historie ZŠ praktické a ZŠ speciální Králiky

Naše škola se dříve jmenovala **zvláštní škola**. První zmínka o zvláštní škole je z roku 1959. Sídlila v domě č. 414 – dům, do kterého dnes chodíme k dětskému lékaři či k zubaři. V roce 1981 měla sedm tříd a jedno oddělení školní družiny.

V roce 1983 se škola stěhuje do ulice Nábřežní do zrekonstruovaných prostor. V první budově (č. 130) se dříve pekly rohlíky a housky – bylo tam pekařství. Druhá budova (hlavní budova, č. 368) patřila od r. 1880 finanční strážní. V roce 1960 sem bylo umístěno ředitelství státního statku. Třetí budova (místo, kde je školní družina a gymnastický sál) patřila panu Ptáčnickovi – měl v ní mototechnu (prodejna a opravná motorek). Pomocí stavebních úprav byly tyto tři budovy propojeny. Škola využívá pro výuku

pěstitelských prací školní pozemek, který dříve býval zahradnictvím.

V roce 2006 jsme se přejmenovali na **Základní škola praktická Králíky**. A v roce 2011 jsme změнили název na **Základní škola praktická a základní škola speciální Králíky**.

Bývalé pekařství – č. p. 130

Vlevo – bývalá budova finanční stráže, ředitelství státního statku – č. p. 368

Shrnutí

OBYVATELSTVO

- **Prvními obyvateli** Králík byli asi kolonisté ze Saska **ve 14. století**.
- **První písemné doklady** jsou z **16. století** – obyvatelstvo Králík bylo zřejmě české a německé.
- **Po slezských válkách** bylo obyvatelstvo Králík převážně **německé**.
- Na konci 19. století chtěli králičtí obyvatelé vytvořit **Sudetenland**.
- **Němci se stali národnostní menšinou v Československé republice po r. 1918**.
- **Po podpisu mnichovské dohody museli Češi opustit Králíky**.
- **Po 2. světové válce opouštějí Němci Králíky**.
- Počet obyvatel: r. 1761 – asi 1600 ob., r. 1880 – 2950 ob., r. 1910 - 3629 ob., 2012 – 4444 ob.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

NÁBOŽENSTVÍ

- Do bitvy na Bílé hoře (**do r. 1620**) obyvatelé Králík vyznávali **protestantské náboženství**.
- **Althanové byli katolíci** – dle rodového jména Althanů Michal byl králický **kostel zasvěcen sv. Michaelu Archandělovi**.
- Na konci 19. století lidé přestupují k protestanství – **v r. 1904 byl postaven evangelický kostel** (dnes rozlučková síň).
- **Komunismus zakazoval víru** – byl prosazován **ateismus** (nevěří v Boha).

KRÁLICKÁ VRCHNOST

- 1324 – páni z Lipé, Jan ze Smojna, od 1357 – Zdeněk z Potštejna, r. 1593 – J. B. Žampach, Zdeněk z Valdštejna, B. Hasištejnský z Lobkovic, 1607 – Jiří Fridrich z Hohenlohe, 1628 – Pappenheimové
- **Od r. 1624 do 2. světové války – rod Althanů**.
- Zakladatelem české větve rodu Althanů – Michal Ferdinand.

VEDENÍ MĚSTA

- **R. 1645 – 1. zpráva o volbě městské rady v čele s purkmistrem**.
- **Od r. 1791** jsou na radnici pouze **kvalifikovaní úředníci**.
- Od r. 1793 purkmistra nahrazuje post starosty.
- Nejvýznamnější starostové: F. A. Rotter senior a junior, J. Kretschmer – zvoleni i do zemského sněmu, A. Schwarzer – starosta za 1. republiky – loajální vůči Československu.
- **Za 2. světové války – Králíky jsou okresním městem** – v čele „landrát“.

KRÁLICKÁ POLITIKA

- **Německý nacionalismus** – němečtí liberálové, všenněmci, sociální demokracie.
- Po r. 1918 spolupracují strany s ČSR – Německá křesťansko sociální strana, Německá sociálně demokratická strana, Svaz zemědělců.
- Od 30. let 20. století posilují němečtí nacionalisté – **Sudetoněmecká strana**.
- **V září 1938 – většina Němců vystupuje proti ČSR**.
- **Od r. 1948 do r. 1989 – u moci jsou komunisté (KSČ)**.
- **Po 17. listopadu 1989** se politické aktivity chopilo Občanské fórum (OF).
- V současné době kandiduje do městského zastupitelstva několik politických stran a hnutí (= **demokracie**).

ŠKOLSTVÍ

- **1. doložená králická škola** – r. 1802 – 1804 (**vedle lékárny naproti faře**). Patronem školy – Michal Karel Althan.
- **Do roku 1938** byly v Králikách tyto školy: německá škola (měšťanka), střední odborná škola pro zpracování dřeva, menšinová česká škola, výchovný ústav pro dívky, polepšovna pro chlapce.
- **Školství od poloviny 20. století do 21. století:**
 - Státní reálné gymnázium (1946) – jedenáctiletá střední škola – střední všeobecně vzdělávací škola – dvanáctiletá škola (zanikla 1965) – gymnázium (1992 – 2013)
 - Základní devítiletá škola – (ZDŠ 5. května, ZDŠ náměstí Rudé armády) – spojeny v r. 2006 – základní škola
 - SOU opravárenské v Dolní Lipce (Králíky Předměstí)
 - Mateřská škola Moravská, Mateřská škola Pivovarská
 - Základní škola umělecká
 - Zvláštní škola – Základní škola praktická Králíky – Základní škola praktická a základní škola speciální Králíky

Školáci ve 2. polovině 50. let 20. století (v pozadí obraz V. I. Lenina)

Spolková činnost a společenský život v Králikách

Úvodem

Spolková činnost a sdružování občanů nebyly v někdejší rakousko-uherské monarchii příliš vítány. Tento stav trval až do druhé poloviny 19. století. Vše změnil až tzv. říjnový diplom, vydaný v roce 1860 (vydal jej František Josef II. – omezení absolutistické vlády, příslib občanských svobod). Ten byl také novým impulzem k rozvoji spolkové činnosti v regionu Králicka, které tehdy představovalo téměř ryze německé národnostní prostředí.

Se vznikem Československé republiky v roce 1918 přicházeli na Králicko také Češi z vnitrozemí, kteří pracovali u státních organizací, jako byla Finanční stráž Československé republiky, Československé státní dráhy apod. Spolu s příchodem Čechů začaly v Králikách a v jejich okolí vznikat i první české spolky. Spolková činnost pak z české i německé strany dostala silnější nacionální náboj, který byl hnacím motorem mnoha shromáždění, plesů, táborů lidu a jiných akcí. Vše vyvrcholilo v národnostním konfliktu, který vyústil v diktát daný mnichovskou dohodou. Jeho následkem bylo odtržení pohraničních území od zbytku Československa. Králicko se tak stalo součástí župy Sudetenland a spolu s ní připadlo tzv. třetí říšiⁱ.

Připojení k fašistickému Německu bylo pro zdejší tradiční spolky velkou ranou. Spolu s příchodem říšské moci byly rozpuštěny všechny dosavadní spolky a zavedl se říšskoněmecký systém, spočívající v jednotné výchově mládeže v řadách Hitlerjugend a Bund Deutscher Mädel. Starší mládež byla zařazována do formací SA, SD, SS a dalších. Jedinou politickou stranou se stala NSDAP, která nahradila Henleinovu Sudetendeutsche Parteiⁱⁱ. S příchodem války a především v jejím závěru se vše podřizovalo válečné mašinérii, tedy i společenský život.

Druhou ranou pro zdejší obyvatele byl konec druhé světové války a události, které po ní následovaly. Nekompromisní odsun původního obyvatelstva do Německa a příchod nových osídlenců

Mládežnický tábor Dolní Lipka, r. 1939

ⁱTřetí říše – neoficiální označení nacistického Německa v letech 1933–1945. První říší měla být Svatá říše římská (skončila 1806), druhou pak bismarckovská říše (od r. 1871).

ⁱⁱHitlerjugend – Hitlerova mládež; Bund Deutscher Mädel – Svaz německých dívek; SA (Sturmabteilung) – Úderné/útočné oddíly; SD (Sicherheitsdienst) – Bezpečnostní služba; SS (Schutzstaffel) – Ochraný oddíl; NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) – Národně socialistická německá dělnická strana; Sudetendeutsche Partei (SdP) – Sudetoněmecká strana.

do zdejších krajů znamenal definitivní **zánik německých tradic** svázaných se zdejším krajem. Žijí už jen ve vzpomínkách pamětníků, na zažloutlých fotografiích a na stránkách dochovaných kronik.

Ty staré německé tradice mohly být zajímavé...

Po válce na Králicko nepřicházeli jen Češi z vnitrozemí, ale také Slováci a Maďaři ze Slovenska a reemigranti z Volyně a Rumunska. Každá národnostní skupina si s sebou přinášela nejen svůj skromný majetek a naděje na lepší budoucnost, ale také své kulturní tradice. Jako národní správci živností, domů a zemědělských usedlostí s polnostmi neměli mnoho času na vytváření nových tradic a zakládání spolků.

Brzy přišel další společenský otřes – tzv. **Vítězný únor v roce 1948**. Budování socialistického státu se hluboce dotklo i společenského života. Vše začalo být podřízováno vedoucí politické síle – Komunistické straně Československa. V roce 1951 byl v Československu přijat zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných sdruženích a spolcích. **Pro mnohé dosavadní spolky znamenal zánik jejich činnosti**, popřípadě se musely podřídít jinému modelu fungování. Po krátkém uvolnění na konci 60. let minulého století přišla tzv. **normalizace**, která ukončila snahy o bohatší rozvoj spolkové činnosti (např. znovuobnovení a následný **zákaz skautské organizace pro děti a mládež Junák**).

Určitě lepší než ty komunistické...

Pád komunistického režimu v roce 1989 přinesl celkové uvolnění také do společenského života. Činnost občanských sdružení upravil zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Podle tohoto zákona **mohou občanská sdružení vznikat za účelem sdílení společných zájmů** (sport, hobby atd.) nebo **obecně prospěšné činnosti** (okrašlovací spolky, sociální služby, poradenství). Občanské sdružení vzniká registrací stanov na Ministerstvu vnitra ČR. Členy sdružení mohou být jak fyzické, tak právnické osoby. Sdružení pak mohou podnikat a vytvářet finanční zisk pouze v rámci dosažení svých cílů.

Nositeli nového společenského života po roce 1989 na Králicku se vedle politických stran, církví a různých občanských sdružení staly i sportovní oddíly, školy a obce, sbory dobrovolných hasičů, ochotnické divadelní soubory a další úzce zájmová uskupení.

Spolkový život na Králicku za rakouské monarchie

Prokazatelně nejstarším spolkem působícím na Králicku byl **spolek Střelecký**. Jeho činnost byla zahájena již **9. září roku 1823**. Spolek měl tehdy 56 zakládajících členů a jeho předsedou se stal společensky činný králický farář Valentin Kostial. Se spolkem úzce souvisí také **výstavba Střelnice** (pojmenování se přeneslo na dnešní kulturní dům), která byla dokončena ještě v roce **1823**. Samotná střelnice byla ohrazena dřevěným plotem a střílelo se v ní na vzdálenost 50 a 100 m. Spolu se střelnicí vznikl i zahradní pavilon s restaurací. Mnohem později, v roce 1910, byl v areálu střelnice zednickým mistrem Jarczykem postaven také společenský sál, který svou velikostí odpovídal tehdejším

společenským potřebám města. O rok později se přistavěl ještě malý sál pro potřeby spolků, které v nich mohly pořádat menší akce. Tato budova Střelnice sloužila až do modernizace v 80. letech minulého století.

První světová válka znamenala útlum veškeré spolkové činnosti ve městě, a to se dotklo i Střeleckého spolku. Svou činnost obnovil až v roce 1920 tzv. královskou střelbou, jejímž vítězem se stal majitel Walterovy továrny (dnes Novalamp) Valentin Walter. Činnost Střeleckého spolku pak ukončila až druhá světová válka.

Střelecký terč

Střelnice – společenské a kulturní centrum

90. výročí založení Střeleckého spolku

Těsnopis... To je zjednodušené písmo pro rychlé psaní.

Ve zmiňovaném roce 1860 (říjnový diplom) byl založen **Stenografický spolek** (Stenographen Verein). Vedl ho Adolf Hanel a vyučoval se zde tehdy velmi populární **těsnopis**. Spolek vydával těsnopisecká cvičení a také časopis, psaný německy i česky.

V téže době vzniká také **první sportovní spolek – Turnverein**. Jeho úvodní vystoupení se konalo v roce 1861, postupně však jeho aktivita upadala. K obnově jeho činnosti pak došlo z popudu učitele Adolfa Rotha v roce 1894. Spolek měl tehdy 60 členů a právě jeho zásluhou byla v dnešní **Nádražní ulici vybudována Jahn-Turnhalle, dnešní Sokolovna**, slavnostně otevřená **23. 5. 1926**.

Spořitelní a záložní spolek (Spar-und Vorschuß-Verein) se v roce 1868 stal **prvním králickým peněžním ústavem**. Funkci ředitele spolku dlouhá léta zastával Raimund Karger, který byl v letech 1919–1921 také králickým starostou. Ústav později nesl název **Volksbank Grulich**.

K dalším velmi významným spolkům té doby patří **Německý politický a vzdělávací spolek**, založený **25. 5. 1872**, který dal **popud k založení odborné školy pro zpracování dřeva**. Původně spolek žádal ministerstvo obchodu o zřízení tkalcovské školy, ale jedna již sídlila v Lanškrouně. Nakonec bylo ministerstvo ochotno zřídit v Králíkách školu kreslení, modelování a řezbářství. Ta sídlila nejprve v č. p. 110 v Hedečské ulici, později pro ni byly pronajaty místnosti v č. p. 294 a 295 v Dlouhé ulici. Nová

moderní budova pro tuto školu nakonec vznikla v současné ulici 5. května (dnes tzv. Žlutá škola). Věhlas tohoto ústavu přesáhl hranice rakousko-uherské monarchie.

Jako reakce na časté požáry ve městě byl **1. srpna 1874 založen Hasičský spolek** a současně s ním i **Vzájemný požární pojišťovací spolek** (Der wechselseitige Feuerschaden-Versicherungs-Verein). Ve vedení těchto spolků se uplatnili i dva králičtí starostové: Josef Grond (starostou 1873–1876) a později Anton Schwarzer (starostou 1923–1938).

Hasičský spolek - 1914

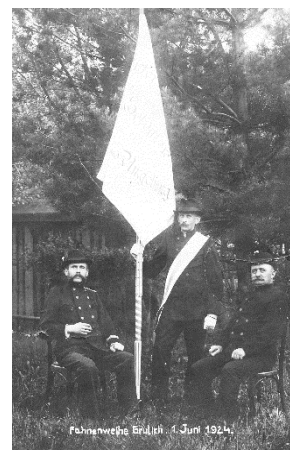

40. výročí založení Hasičského spolku

Roku 1874 byl založen **Pěvecký a hudební spolek** (Gesang und Musikverein), jenž se mohl pochlubit mužským i ženským pěveckým sborem. Sdružoval milovníky hudby a vedle řady koncertů

pořádal i množství masopustních merendi a maškarních plesů. V témže roce vznikl také **Spolek vojenských vysloužilců** (Militärveteranenverein). Ten mimo jiné v r. 1920 organizoval vzpomínkové slavnosti za padlé v 1. sv. válce a v r. 1930 uspořádal i **první vlastní spolkový ples**.

Spolek pro výstavbu školy (Schulkreuzervereinⁱ) měl za cíl vybudování nové školní budovy. K již existující staré škole v č. p. 368 byl přikoupen sousední dům č. p. 367 a jejich stavebním propojením byla v letech 1884–1885 zbudována nová škola na Velkém náměstí (ještě do nedávna gymnázium). V roce **1880** byla v Králíkách založena místní skupina **Německého školního spolku** (Der Deutsche Schulverein). Avšak vedle podpory školství byl tento spolek také nositelem všenněmeckého hnutí, hlásajícího spojení všech Němců nejen v Německu. Spolek pravděpodobně zanikl se vznikem československého státu.

**Svěcení praporu
1924 – Spolek
veteránů**

Na přelomu **19. a 20. století** však vznikaly i další **politicky zaměřené spolky**, jako byly **Svaz Němců v Čechách** (Bund der Deutschen in Böhmen) nebo spolek **Germania**, založený stejně jako **Spolek továrních mistrů a úředníků** (Verein für Werkmeister und Industriebeamte für Grulich und Umgebung) v roce **1900**. Sociální demokracie v roce 1897 založila spolek **Vpřed** (Vorwärts) a křesťansko sociální strana **Dělnický spolek** (Arbeiter Verein).

Počátek 20. století se v Králíkách vyznačoval vznikem nejrůznějších dělnických spolků. Jednalo se o **Dělnický pěvecký spolek** (Arbeiter-Sänger-Bund), **Dělnický tělocvičný a sportovní spolek** (Arbeiter-Turn- und Sportverein) či **Spolek pro vzdělávání dělníků** (Arbeiterbildungsverein).

Známý králický poštovní mistr Bernkopf předsedal **Zemědělskému okresnímu spolku**, který vznikl **ve druhé polovině 19. století**. Ten byl pořadatelem přehlídky s lidovou slavností dne 14. 7. 1901, kterou tehdy navštívilo úctyhodných 2 500 lidí. Spolek pořádal také několik výstav Inu, který se na Králicku kdysi hojně pěstoval, a zasloužil se i o vznik althanského hraběcího hřebčína v roce 1913.

Výstava. To musela být událost! Tolik vystavovatelů!

V roce **1886** vznikl **Včelařský spolek**. Ten se zasloužil o dosud největší výstavní veletrh v dějinách města, který se konal ve dnech 13.–23. července 1936. V devíti halách Walterovy továrny vystavovalo 192 firem a podnikatelů, z nichž bylo 69 králických. Výstavu zhlédlo na 18 000 návštěvníků.

Své spolky měla i církev. V roce **1897** vznikl **Katolický lidový spolek** (Katholischer Volksverein), který si v roce 1912 pronajal zadní část Rotterova hostinceⁱⁱ. Později, v roce 1920, se sem nastěhovala česká státní škola, která zde sídlila do té doby, než jí byla postavena nová budova v dnešní Nádražní ulici (současná ZUŠ).

Na výstavbě kostela pro evangelíky měl velký podíl **Spolek pro výstavbu kostela** (Kirchenbauverein). Tomu se ve sbírce podařilo vybrat dostatek peněz a v roce 1904 dal vystavět

ⁱMerenda – taneční zábava, veselice.

ⁱDoslova *Školní krejcarový spolek*.

ⁱⁱČ. p. 271 v Pivovarské ul. V rohovém objektu byla naposledy Hospoda U Divočáka. V zadní části, v přístavbě, sídlila po roce 1989 firma Rabbit.

novogotický kostel v dnešní ul. 5. května.

V roce 1901 byl místní skupinou Unie textilních dělníků založen **Konzumní spolek** (Konsum u. Spargenossenschaft). **První družstevní krám** byl otevřen v domě Vincence Wawry a později přesídlil do Hluboké ulice. Družstevní obchod brzy dosáhl čtyř poboček, jež byly v Dolních Boříkovicích, v Těchoníně, v Horní Lipce a v Mladkově. Družstvo v roce 1919 zakoupilo dům č. p. 274 na Velkém náměstí (dnes obchod s ovocem a zeleninou P. Zzulky), kde si zřídilo ústředí a v roce 1930 zde vybudovalo i družstevní pekárnu.

Králičtí však zakládali spolky i ve světě. Příkladem je **Spolek Králických ve Vídni** (Verein der Grulicher in Wien), založený Karlem Bernkopfem a Ernstem Schramekem v roce 1904.

O vylepšování vzhledu Králík se staral **Okrašlovací spolek**, který se kromě mnoha jiného **zasloužil o zřízení meteorologické stanice** na Velkém náměstí a v roce **1936** nechal opravit věžní hodiny kostela sv. Michaela archanděla.

Do tohoto na spolky bohatého období spadají také **Kressenbrunnská stolní společnost**, **Německý cyklistický spolek**, **Okresní spolek lékařů německých Čech**, **Piův spolek**, **Řemeslnický pěvecký spolek**, **Spolek absolventů c. k. odborné školy**, **Spolek pro podporu žáků při odborné školeⁱⁱ**, **Spolek státních úředníků** a **Učitelský spolek**.

Meteorologická stanice

Kressenbrunn - Amálka

Kuřácký spolek Modrý opar

Německé spolky v Králíkách a jejich okolí byly nositeli lidových tradic, pořadateli mnoha plesů, karnevalů, lidových veselic, sportovních soutěží, výstav, pochodů a průvodů. Tento poklidný svět však přerušily události první světové války, doby, kdy spolkový život na čas ustoupil do pozadí.

ⁱ*Piův spolek* – sdružoval zejména muže katolického vyznání. Jeho náplní byla vzdělávací činnost, zřizování knihoven, pořádání přednášek apod. V Králíkách zanikl okolo r. 1918.

ⁱⁱMíněna *odborná škola pro zpracování dřeva* (Fachschule).

Spolková činnost za první Československé republiky

S obsazením pohraničí československým vojskem a s příchodem nových českých obyvatel, především rodin státních zaměstnanců (úředníků, četníků, železničářů, finanční stráž, zaměstnanců zemské vychovatelny atd.), vstupuje do králického společenského života český živel.

První český spolek představovala 12. 7. 1919 založená **Česká menšina**. Její zásluhou byla ve městě **6. 10. 1919 otevřena česká škola**, a to ve spolkové síni evangelické modlitebnyⁱⁱⁱ. Po několikerém stěhování došlo k otevření nové samostatné budovy české obecní školy 30. 8. 1925 v dnešní Nádražní ulici.

S myšlenkou založit v Králíkách **Sokol** přišli odchovanec sokolské jednoty z Jablonného nad Orlicí Josef Faistl spolu s četnickým strážmistrem Františkem Strejcem. Ustavující schůze se konala **28.7. roku 1921**. Králičtí sokolové chodili cvičit do tělocvičny zemské vychovatelny. Zpočátku byla králická sokolská jednota pobočkou té v Jablonném nad Orlicí, avšak v roce 1927 se osamostatnila. Zdejší Sokol pořádal nejen veřejná cvičení, sokolské akademie či se účastnil sokolských sletů, ale v roce **1930 založil i divadelní kroužek** a ve spolupráci s místní **Národní jednotou severočeskou (NJS)**ⁱ sehrál první divadelní hru s názvem *Boběček z ministerstva*. Mezi Sokolem a Národní jednotou však vládly časté spory. Předsedou zdejší NJS byl zahradník zemské vychovatelny Karel Fiala, který se stal v roce 1945 na krátkou dobu i starostou města. V roce **1927** vznikla také česká **Dělnická tělocvičná jednota**.

Na svahu pod klášterem se skákalo už v roce 1932.

V období prvního československého státu vznikaly také další **německé spolky**. Patří sem **Spolek majitelů domů** (Hausbesitzerverein), založený v roce **1921**, **Hackenkreuzlerský spolek**, uváděný v roce **1926 jako pěvecký spolek**ⁱⁱ, a trojice spolků **zemědělského** charakteru: **Spolek pro kontrolu mléka** (Milchkontrollverein), **Spolek pro nucené porážky** (Notschlachtungverein) a **Spolek pro pojišťování koní** (Pferdeversicherungsverein). V oblasti kultury byl činný

U králických jatek

ⁱⁱⁱEvangelická modlitebna – dnes smuteční síň v ul. 5. května.

ⁱNárodní jednota severočeská (NJS) – podporovala kulturní a hospodářský rozvoj české menšiny zejména v severočeském pohraničí.

ⁱⁱSpolek sdružoval německé nacionalisty.

ještě **Německý kulturní svaz** a jako poslední zřejmě vznikl **Spolek pro udržování kláštera**, jenž byl založen až v roce **1937** z podnětu rektora P. dr. Brücknera.

Malí hudebníci – 20. léta 20. stol.

Župní pěvecká slavnost – r. 1929

Do tohoto období spadá i činnost **uměleckého spolku Jescher**, jenž sdružoval české i německé umělce, kteří chtěli sblížit oba národy na poli kulturním. Jednalo se sice o umělce mimokrálické, ale místem jejich setkávání byla Lichtenštejnova chata na Králickém Sněžníku. **U příležitosti desátého výročí vzniku svého spolku odhalili před vchodem do chaty sošku slúněte.** Chatu dnes připomínají již jen základy, ale soška slúněte zůstala a dnes platí za nepsaný **symbol Králického Sněžníku.**

LIDOVÉ SLAVNOSTI 1. REPUBLIKY VE FOTOGRAFIÍCH

Lidové slavnosti z r. 1925

Svěcení zvonů – r. 1924

Stavění či kácení máje

20. léta 20. století – procesí na klášter, procesí u Monseova kříže

Vývoj spolkového a společenského života po roce 1945

Po obsazení Králíků zavedli Němci z Říše nové pořádky, které de facto znamenaly zánik tradičního spolkového života králických Němců. **Společenský život byl podřízen zájmům Říše**, ideologii „vyvoleného národa“ a národního socialismu. Nová německá „tisíciletá říše“ však neměla dlouhého trvání a válečné běsnění jí v květnu roku 1945 přineslo neodvratnou porážku. Její důsledky dopadly plnou vahou také na králické Němce. **Poválečný odsun a příchod nových obyvatel zcela změnil tvář a společenský život města.**

K prvním organizacím zakládaným v roce **1945** patřil **skautský Junák**, jehož vedoucím byl Karel Sršeň. Později založený dívčí oddíl Junáka vedla Hana Dolanová. K činnosti skautské organizace byly propůjčeny baráky vojenského zajateckého tábora nad městem. Oddíl Junáka v Dolních Boříkovicích vedl do sloučení s králickými skauty Jaroslav Kváč. **Činnost Junáka zakázal komunistický režim v roce 1954.** Znovuobnovena byla na krátký čas 4. 2. 1969 pod vedením Karla Sršně st., jehož poté nahradil Jaroslav Tannert. V roce 1970 byl zdejší Junák opět zrušen a obnoven byl až v roce 2007 v Červené Vodě.

V **poválečných letech** byly v Králíkách založeny místní organizace **Svazu přátel se Sovětským svazem** (pozdější Svaz československo-sovětského přátelství), **Svazu protifašistických bojovníků** a v červnu roku **1946** se konala ustavující schůze **Sportovního klubu**, jehož předsedou se stal Ladislav Urban. V roce 1946 byl obnoven také **Lawn-tenisový klub.**

Svou činnost obnovil i **Sokol**. Ustavující valná hromada se konala **28. 11. 1945** v hostinci U Koruny.ⁱ Prvním poválečným starostou Sokola byl zvolen Antonín Muzikář. V září 1946 došlo k ustavení **loutkářského odboru sokolské jednoty**, v jehož čele stanul Václav Michl. Po únorovém převratu v roce 1948 vznikla jednotná celostátní tělovýchovná a sportovní organizace Sokol (předchůdce Československého svazu tělesné výchovy), do jejíž místní organizace byli přibráni členové králického Sportovního klubu. V majetku České obce sokolské byla

Sokolská slavnost

ⁱHostinec U Koruny se nacházel v rohovém domě při ústí dnešní Dlouhé ulice do ulice Červenovodské.

mimo jiné i turistická chata na Králickém Sněžníku. V roce 1949 se začalo s rozšiřováním fotbalového hřiště. Předsedou oddílu fotbalistů se tehdy stal Jaroslav Skalický. Sokol se stal i pořadatelem tradičního Králického karnevalu. V roce 1950 byl vybudován také nový můstek pro skoky na lyžích na svahu Lískovce nedaleko dnešní chaty Amálkyⁱⁱ.

Český skokanský můstek

Pozůstatky po skokanském můstku

Tolik sportovních oddílů. Králíky = město sportu. Škoda, že dnes už tomu tak není.

Činnost králické sokolské jednoty byla ukončena 20. 2. roku 1953 v hotelu Beseda.

Majetek jednoty převzala dobrovolná sportovní organizace **Tělovýchovná jednota Jiskra Králíky**. Prvním předsedou TJ Jiskra se stal Jindřich Fajt. Místní TJ se pak stala pořadatelem tradičního Králického karnevalu, sportovních plesů, nacvičovala Spartakiádu, v jejím rámci vzniklo mnoho specializovaných sportovních oddílů. Vedle **oddílů fotbalistů, odbíjené a ledního hokeje** byly založeny v roce 1962 **lyžařský oddíl**, v roce 1964 **tenisový oddíl**, 1965 **oddíl kulturistiky**, 1966 **cyklistický oddíl**, 1974 **oddíl šachistů**, 1977 **oddíl stolního tenisu** a v roce 1985 i **jachtařský oddíl**. Roku 1977 byl na Mariánském kopci pod klášterem vybudován **lyžařský vlek**, o rok později pak TJ Jiskra vlastnila tělocvičnu, kluziště, dva tenisové kurty a tři volejbalová hřiště. V roce 1988 byl předsedou TJ Jiskra zvolen Jaroslav Dušánek.

Velké oblibě se v **50. a 60. letech** těšil **motorskjöring**ⁱⁱⁱ, závody **silničních motocyklů**, závody **motocyklů do vrchu** a později i **motokros**. V roce 1962 se v Králikách konal **1. ročník závodů motokár** (v polovině 70. let dokonce mistrovství ČSR v závodě motokár). V 80. letech zde probíhala **automobilová rally** a závody **minikár**. Organizátorem těchto akcí byl SVAZARM.

Motorskjöring – závody z r. 1965

Krajský motocyklový silniční závod r. 1963

ⁱⁱSkoky na lyžích měly v Králikách tradici nejméně od 30. let 20. st. Doloženy jsou od té doby alespoň čtyři různé skokanské můstky. Zmiňovaný můstek z 50. let postavil arch. Karel Jarolímek a byl to můstek v Králikách v pořadí nejspíše čtvrtý.

ⁱⁱⁱ*Motorskjöring* – v jednom týmu jsou dva závodníci: řidič a lyžař. Řidič ovládá crossový motocykl, lyžař za ním jede ve vleku na laně. Vítězem je tým, který první projede cílem.

Motocyklové závody do vrchu – r. 1959

Motokrosová závody – r. 1962

Motokrosová závody – r. 1981

Automobilová rally – r. 1980

1. ročník závodu motokár – r. 1962

Mistrovství ČSR v závodu motokár – r. 1975

Po únorovém převratu se veškerý společenský život podřídil vedoucí úloze komunistické strany. Jejím mládežnickým předvojem se stal Československý svaz mládeže (později Socialistický svaz mládeže), mladší děti byly sdružovány v organizacích Pionýr a ty nejmladší v oddílech Jiskra. Mládežnické a pionýrské organizace byly zakládány nejen při školách, ale také v zemědělských a průmyslových závodech. Jejich

úkolem bylo nejen vyplnit volný čas mládeže sportovními či kulturními aktivitami, ale také **připravit mladé lidi k „uvědomělému budování socialistické společnosti“**.

K typicky pounorovým organizacím patřily **Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm), Československý červený kříž a Československý svaz žen**. V pozdějších letech na Králícku působil **Svaz invalidů, Český svaz ochránců přírody** a další. V kratších či delších časových obdobích svou činnost rozvíjela různá zájmová sdružení jako například **esperantisté, filatelisté, filumenisté, Fotoklub U Klíče, chovatelé drobného zvířectva, zahrádkáři, kaktusáři, myslivci, dobrovolní požárníci, rybáři nebo včelaři**.

Spolkový a společenský život po sametové revoluci

Tak tyto akce si pamatujeme asi všichni, že? Nejvíce se mi líbí tancování na ples...

Po roce 1989 se změnilo společenské klima a návrat k demokratickým hodnotám přinesl zánik některých organizací spojených s érou socialismu. Na druhou stranu mohly svoji činnost obnovit či zahájit dříve rozpuštěné a nepovolené organizace jako například skautský Junák.

V prvních letech po revoluci se stal **nositelem kulturního života** města především **Klub Na Střelnici**, jehož budova byla modernizována během předcházejících osmdesátých let. Jednak se zde promítaly filmy, pořádala se divadelní a jiná představení či koncerty, jednak to bylo místo oblíbených plesů. Pořádaly se **celnický Baltex ples, ples Sportovní, Sklenářský** a další. Zvláštní postavení měl v prvních porevolučních letech **ples Nadační**, z jehož výtěžku se opravovaly drobné kulturní památky města. Jeho organizátorem bylo **Občanské sdružení pro Králícké ožívání mramoru (OSKOM)**.

Vznikla novodobá tradice výtvarných sympózií a plenérů **Artex**. Tato sympózia se stala místem setkávání výtvarníků z celé střední Evropy. Dříve doprovodný, dnes však hlavní program festivalu tvoří hudební vystoupení, díky nimž Králíky hostily celou řadu významných českých a slovenských umělců.

Velké oblibě zejména mezi mladší generací se těšily **rockové festivaly pod širým nebem** pořádané v okolí Střelnice a na fotbalovém hřišti. Mnohatisícové návštěvy dodnes zaznamenává jiná tradiční událost – **vojensko-historická vzpomínková akce Cihelna**. Jejimi stálými pořadateli jsou město Králíky, Armáda České republiky a především kluby vojenské historie, jejichž zásluhou ožilo mnoho objektů zdejšího předválečného opevnění, jež se proměnily v menší nebo větší tematická muzea (tvrze Bouda a Hůrka, pěchotní srub K-S 14 U Cihelny, vojenské muzeum v bývalém areálu odchovny mladého dobytka v Prostřední Lipce ad.). Tato muzea opevnění vedle tradičních kulturních památek a expozic městského muzea doplňují nabídku příležitostí k turistickému ruchu.

¹Sportovní ples v současnosti pořádá TJ Sokol Boříkovice, Sklenářský ples se změnil na Ples 2000 (každý rok pokračuje s aktuálním letopočtem v názvu).

Zatímco na **králíckém venkově** se nositeli kulturního a společenského života staly především **místní sbory dobrovolných hasičů**, začal v samotných Králíkách znovu vzkvétat spolkový život. Své znovuzrození zaznamenalo především **ochotnické divadlo**. Na jeho počátku stál v roce **1994 Divadelní soubor O´Tyl**, jehož následovníky se staly **DS Tyl Králíky** a **Divadelní soubor Lipka**, který sdružuje ochotníky z celého Králicka.

Dobrovolní hasiči

Divadelní soubor Tyl

Vybudování nového sportovního areálu při Základní škole Moravská v Králíkách na počátku nového tisíciletí umožnilo další rozvoj sportovních aktivit. Své úspěchy zaznamenává i spojený **fotbalový klub TJ Jiskra Králíky – Červená Voda**, dále králičtí hokejisté, volejbalisté či stolní tenisté. Mezi tradiční sportovní akce patří především **Králícký triatlon**. Pořádání tradičního karnevalu je nyní náplní činnosti nového **Sdružení pro Králícký karneval**.

Králícký triatlon

Svou činnost ve městě rozvíjí také **Partnerský spolek**, zajišťující **spolupráci s partnerskými městy Králík hessenským (německým) Villmarem a polským Międzyzlesie**. Za všechny další aktivní spolky jmenujme místní organizaci **Svazu tělesně postižených**, **Společnost pro Králícký Sněžník**, klub železničních nadšenců **Moravská pohraniční**, **Mateřské centrum EMMA** (dříve Klub maminek), **Kruh přátel hudby**, **pěvecký Lala kroužek**, **Klub důchodců**, mládežnický **K-klub** (zanikl v r. 2013), občanská sdružení **Jukra Králíky**, **Králícká organizace tvorby volnočasových aktivit (K. O. T. V. A.)**, **Mlým z Prostřední Lipky** nebo **Klub čilých babiček a skautskou organizaci v Červené Vodě**.

Významný přínos pro kulturní život města představuje **základní umělecká škola**, která pořádá koncerty svých žáků pro rodiče i širší veřejnost a další akce. Nezapomenutelná jsou divadelní představení dramatického oboru **ZUŠ**, vánoční koncerty, jarmark a především taneční show **Tančíme pro radost**.

Lidové zvyky

S koncem druhé světové války a následujícím odsunem byla násilím přerušena tradice původních lidových zvyků a obyčejů spojených s Králíckem a jeho německy mluvícím obyvatelstvem. **Zmizely slavnosti slunovratu, zanikla tradice králíckého lidového kroje...**

Do kraje pod Králickým Sněžníkem začali přicházet noví osadníci. Nejen Češi, ale také Slováci, přesídlení Maďaři z jižního Slovenska, volyňští Češi, reemigranti z Rumunska... A tak jako si s sebou odsunovaní Němci odváželi své lidové obyčeje, přinášeli si s sebou své krajové zvyklosti noví obyvatelé. Bylo obtížné navazovat na tradice a zvyky, které dodnes žijí v jiných koutech naší vlasti bez přerušení po mnoho pokolení. Nepřála tomu ani nová doba, která přišla po komunistickém převratu v roce 1948. Králicko je tak svým způsobem velmi podobné jiným místům v dosídlovaném českém a moravském pohraničí.

I přes všechny nepříznivé podmínky, národnostní rozdíly a jiné pohledy na dědictví našich předků se nám do dnešních dní dochovalo mnoho lidových tradic a obyčejů, které mají nejen křesťanský, ale i pohanský základ. Nemalou zásluhu na tom mají nejen učitelé na školách, ale i mnoho nadšených dobrovolníků, hasičské a okrašlovací spolky na venkově, ale také lidé, kteří se snaží původní lidové tradice, tak jak je známe z vnitrozemí, i v tomto kraji obnovit a udržovat.

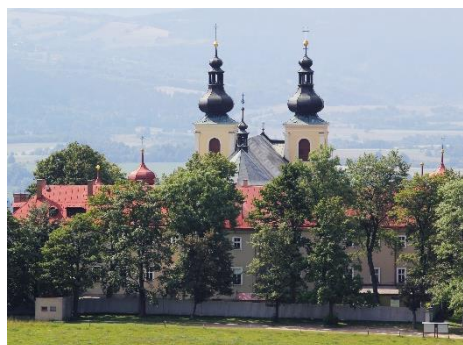
Vánoční zvyky se mi líbí. Zpívání koled, rozsvícený stromeček, výstavy, nakupování na iarmarku...

K těm nejvýznamnějším svátkům v roce patří **Vánoce** a s nimi spojené **adventní očekávání a zvyky** – adventní věnce, barborky, lití olova, pouštění svíček ve skořápkách po vodě, vánoční stromek, dárky, zpívání koled. Tento úzce rodinný svátek má na Králicku ještě jeden společenský rozměr – řada lidí si nenechá ujít **rozsvícení stromečku na Velkém náměstí, vánoční koncerty, jarmark, návštěvu vánočních výstav a samozřejmě půlnoční mši v poutním kostele na Hoře Matky Boží**. Po Vánocích následující tradiční lednová obchůzka tří králů má dnes především charitativní účel.

Na mnoha místech Králicka je obnovována **tradice vítání jara s vynášením Morany** (např. Mladkov, Heřmanice). Těmi pravými jarními svátky jsou **Velikonoce**, spojené s pletením pomlázek, malováním a zdobením velikonočních vajíček a následnou pondělní pochůzkou s výslužkou. Pro navození jarní atmosféry slouží velikonoční výstavy. Především na venkově je v poslední dubnový den udržována tradice **„pálení čarodějnic“ a filipojakubské noci**. Stejně živá je i tradice **stavění máje**, hlídání májky před vetřelci ze sousedních vesnic a na konci května její kácení, mnohdy spojené s lidovými veselicemi. Začátek listopadu patří **Památce zesnulých**, kdy jsou nejen slouženy mše za duše zemřelých, ale pro rodiny je to příležitost k návštěvě a ošetření hrobů svých blízkých. S následným příchodem adventu je spojena i další lidová tradice, věnovaná především dětem, – v předvečer svátku svatého Mikuláše se na mnoha místech Králicka konají obchůzky **Mikulášů s družinou čertů a andělů**.

I v Králikách se konají **charitativní sbírky** – Tříkrálová sbírka, Světluška, Bílá pastelka, Český den proti rakovině – zakoupením kytičky měsíčku zahradního lidé přispějí na boj proti rakovině.

Každoročně se v kraji pořádá množství náboženských poutí ke kostelíkům a kaplím, z nichž tou nejvýznamnější je **srpnová pouť na Horu Matky Boží u Králík**. Právě náboženskými poutěmi noví osídlenci navázali na tradice těch, kteří vyrvali Králicko pralesu a přeměnili tento kout naší vlasti na jedinečné místo k životu, na místo stále se rozvíjející kultury a starých lidových tradic.

Závěrem

Králíky a sídla v jejich blízkém okolí se pyšní bohatou tradicí kulturního a společenského života. Jejich krásu a hodnotu oceňují nejen turisté a další návštěvníci, ale především nové a nové generace lidí, kteří zde mají své rodiště nebo tu našli domov. Oni jsou také nositeli kulturního dědictví kraje a pokračovateli odkazu svých předků bez ohledu na to, zda jejich rodným jazykem byla nebo je čeština či němčina. Mnoho téměř ztracených stavebních památek prožívá své znovuzrození v úctě k práci předků. **Vznikají nové spolky a sdružení, rodí se nové tradice...** Protože tam, kde žijí lidé, kteří milují svůj rodný kraj, žije i bohatý společenský život.

Shrnutí

- **Spolková činnost se začala rozvíjet** po vydání „říjnového diplomu“ v r. **1860**.
- **Do r. 1918 byly spolky, oslava svátků, lidové zvyky pouze německé.** Po r. 1918 vznikají i české spolky.
- **Za 2. světové války je spolková činnost zakázána.**
- Odsunem Němců **po 2. světové válce zanikly německé tradice.** Utvářely se české tradice, vznikaly nové spolky.
- **Od r. 1948 do r. 1989 byla všechna zájmová a spolková činnost podřízena komunistické straně a jejím zájmům.**
- **Nejstarší králický spolek byl Střelecký** (vznikl v r. 1823). S ním souvisí **výstavba Střelnice**. Činnost spolku ukončila II. světová válka.
- Záslouhou sportovního spolku **Turnverein** byla vybudována „**Sokolovna**“ u nádraží.
- **Spořitelni a záložní spolek z r. 1868** se stal **prvním králickým peněžním ústavem**.
- **Německý politický a vzdělávací spolek** dal popud k **založení odborné školy na zpracování dřeva** (1872).
- **První Hasičský spolek byl založen r. 1874.**
- **Další německé spolky do r. 1918** – Spolek vojenských vysloužilců, Německý školní spolek, Pěvecký a hudební spolek, Včelařský spolek, Katolický lidový spolek, Konzumní spolek, Spolek pro výstavbu kostela (vznik evangelického kostela 1904), Okrašlovací spolek (meteorologická stanice) a další.
- **Politicky zaměřené spolky do r. 1918** – Svaz Němců v Čechách, Germania, Spolek továrních mistrů a úředníků, Dělnický spolek.
- **Spolky za 1. republiky** – Česká menšina (otevření české školy), Sokol, německé spolky – Spolek pro kontrolu mléka, Spolek pro nucené porážky, Spolek pro pojišťování koní, Německý kulturní svaz, Spolek pro udržování kláštera, umělecký spolek Jescher (soška sluněte na Králickém Sněžníku).
- V roce 1954 byla zakázána činnost Junáka, v roce 1953 byla ukončena činnost Sokola.
- **Tělovýchovná jednota Jiskra Králíky** – nástupce Sokola – sportovní oddíly fotbalistů, odbíjené, ledního hokeje, lyžařský, tenisový, lyžařský, cyklistický oddíl, oddíl šachistů, kulturistiky, stolního tenisu, jachtařský oddíl.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- **Sportovní akce** – motokjöring, závody silničních motocyklů, závody motocyklů do vrchu, motokros, závody motokár, minikár, automobilová rally.
- **Děti** byly sdružovány v mládežnických organizacích v komunistickém duchu – **Jiskra, Pionýr, Socialistický svaz mládeže (SSM).**
- **Další socialistické organizace** – Svazarm, Československý červený kříž, Československý svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, ...
- **Zájmové organizace** – ochránci přírody, filatelisté, zahrádkáři, myslivci, požárníci, rybáři, včelaři, ...
- **Akce po r. 1989** – Artex, rockové festivaly, Cihelna, ochotnická divadla, plesy, karnevaly, ...
- **Sportovní akce po r. 1989** – TJ Jiskra Králíky – fotbal, hokej, volejbal, Králický triatlon, ...
- **Spolky po r. 1989** – Svaz tělesně postižených, Společnost pro Králický Sněžník, Moravská pohraniční, Mateřské centrum EMMA, Kruh přátel hudby, Lala kroužek, Klub důchodců, ...
- **Ožívání tradic** – Vánoce (výstavy, rozsvěcení stromečku, koncerty, jarmark), Velikonoce, pálení čarodějnic, stavění a kácení májek, ...

Králické osobnosti a významné návštěvy města

Město na hranicích

Králíky mají ve své historii řadu zajímavých osobností, které se podílely jak na utváření samotného města, tak na dění mimo jeho hranice. Všichni nejsou velikány, jakými byli Albert Einstein nebo Bedřich Smetana, přesto stojí za povšimnutí. Zmínky o nich jsou dalšími kamínky do mozaiky králické historie, která nám ukazuje obraz života a vývoje našeho města. Samostatnou kapitolou jsou osobnosti, které sice z Králik nepocházely, ale Králíky při různých příležitostech navštívily; jejich návštěvy dokládají význam Králik po stránce hospodářské, vojenské, politické i kulturní.

Samozřejmě! Pojd', seznámím tě s nimi...

Mají Králíky nějaké slavné rodáky? Navštívily Králíky nějaké významné osobnosti?

Poloha Králik je specifická tím, že jde o pomezí českých zemí, Moravy a Slezska. Významný byl a je zejména přechod mezi českými zeměmi a Slezskem – dnes hraniční přechod mezi ČR a Polskem Dolní Lipka – Boboszów.

Králíky v habsburské monarchii

Gottfried Heinrich Pappenheim

Rekatolizátor králického panství

Jednou z prvních osobností spjatých s Králíky, která nosila opravdu zvučné jméno, byl **polní maršál Svaté říše římské Gottfried Heinrich Pappenheim (1594–1632)**. V roce 1620 se Pappenheim podílel na vítězství katolíků v bitvě na Bílé hoře a také celá jeho další kariéra je spojena s třicetiletou válkou.

Právě vojevůdci Pappenheimovi prodala v roce 1628 Králíky tehdejší majitelka panství Eva z Valdštejna. Jelikož byl Pappenheim horlivý katolík, přešly Králíky ke katolictví. Když v roce 1632 Gottfried Heinrich padl v bitvě u Lützen, převzal králické panství jeho syn Wolf (Wolfgang) Adam.

Splněný slib

A teď pozor...
Nejvýznamnější
králický rodák –
TOBIÁŠ JAN BECKER!

Nejvýznamnější králickou postavou je královéhradecký biskup **Tobiáš Jan Becker**. Narodil se roku **1649** jako nejmladší syn králického starosty Johanna Beckera. Bohosloví

studoval v Kladsku a v Praze, načež byl roku **1673**

vysvěcen na kněze. V r. 1679 působil jako kaplan a zpovědník v klášteře voršilek na Novém Městě Pražském a ještě téhož roku byl jmenován děkanem v Hostinném. Zásadní bylo pro Beckera jmenování kanovníkemⁱ metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze, ke kterému došlo r. 1681. U sv. Víta po Beckerovi zůstala i hmotná

památka – v r. **1692** **nechal v katedrále zbudovat mramorové zábradlí kolem hrobu sv. Jana Nepomuckého**.

K rodným Králíkům Becker svoji pozornost obrátil v r. 1696, a to na popud králického faráře Schliemanna. Již jako malý chlapec se Becker účastnil procesí, která směřovala na tehdejší Lysou horu. Tenkrát si prý slíbil, že zde nechá vybudovat kostel. Když poté v dospělosti zase jednou Králíky navštívil, farář Schliemann mu jeho slib připomněl a Becker se s myšlenkou rychle ztotožnil. Schliemann uvažoval nejprve o mariánské kapli, ale ohlas věřících byl tak veliký, že bylo rozhodnuto postavit rovnou poutní kostel.

V r. 1696 byl tedy položen základní kámen poutního kostela. Kromě kostela, který byl dostavěn r. 1700, se Becker podílel i na vybudování ambitů (1701–1704) a konventu (budova uvnitř kláštera - 1706–1710). Společně s kostelem byla vybudována i vstupní brána s biblickými postavami, která je umístěna na počátku aleje směřující z města ke klášteru. Z r. 1704 pochází osm šestibokých kapliček, ve kterých byly původně umístěny dřevořezby křížové cesty. Název Lysá hora se po vybudování poutního místa změnil na **Horu Matky Boží**.

Vrcholu své kariéry Becker dosáhl r. **1701**, kdy jej **císař Leopold I. jmenoval pátým hradeckým biskupem**ⁱⁱ. Beckerovi se podařilo vyřešit finanční situaci biskupství a kromě klášterního komplexu v Králíkách vybudovat i biskupskou rezidenci na hradeckém Velkém náměstí, biskupský kněžský seminář a kanovnícké domy u hradecké katedrály Svatého Ducha. Započal též s rozšiřováním biskupské rezidence v Chrasti u Chrudimi a položil zde také (12. 4. 1710) základní kámen nového kostela Nejsvětější Trojice.

ⁱKanovník – jako kanovníci se začali označovat kněží žijící ve městech a vedoucí společný kanonický život podle určité řehole (regule, řádu). Kapitula – sbor kanovníků oprávněných konat slavnostní bohoslužbu v katedrálním nebo kolegiálním kostele.

ⁱⁱVolba byla potvrzena papežem Klementem XI. 3. dubna r. 1702.

V roce 1710 Tobiáš Jan Becker v Hradci Králové umírá.

Hrob sv. J. Nepomuckého v chrámu sv. Víta

Kláster na Hoře Matky Boží

Franz Katzer

Loretánské varhany

Franz Katzer, který žil v letech **1702–1764**, byl významným představitelem králického varhanářství, které tehdy dosáhlo vysoké úrovně. Svědčí o tom i umístění díla mistra Katzera v pražské Loretě. Tamní varhany dnes hrají všem návštěvníkům kostela Narození Páně každou sobotu po celý rok vyjma zimního období.

Varhany od králických mistrů v Praze! To je senzace!

Se stavbou loretánských varhan začal již Jan Bohumír Halbich z Králík, ale dílo nedokončil (pravděpodobně v Praze r. 1736 zemřel), a tak na stavbě varhan od roku 1738 pokračovali další králičtí varhanáři Franz Katzer a Kaspar Weltzel. Právě oni dílo dokončili, přičemž vytvořili mistrovskou ukázkou barokního varhanářství 18. století.

Králické varhany v Loretě v Praze

Karel Lotrinský

Švagr Marie Terezie

Jestliže je Tobiáš Becker spojen s náboženským a stavebním rozvojem Králík, pak návštěva **Karla Lotrinského**, který do Králík přijel s vojskem r. **1744**, pro město znamenala především hospodářskou zátěž. V té době pokračoval vleklý konflikt mezi habsburskou monarchií a sousedním Pruskem, při němž Rakousko ztratilo Slezsko a Kladsko. V r. 1744 chtělo Rakousko znovu získat ztracená území, což vedlo k tomu, že do Králík 2. prosince roku 1744 dorazily hlavní síly císařského vojska pod vedením Karla Lotrinského, švagra císařovny Marie Terezie. Karel Lotrinský měl v Králíkách po dva týdny hlavní stan.

Josef II.

Jednou z neznámějších a nejdůležitějších postav habsburské dynastie je **syn císařovny Marie Terezie Josef II.** Mocnář, který dal Babičce Boženy Němcové dukát a zapsal se do jejích vzpomínek jako hodný a moudrý pán, **navštívil dvakrát také Králíky.**

Obraz Josefa II.

První návštěva se odehrála na konci válek o Slezsko **5.–6. července r. 1765.** Bylo to krátce potom, co byl Josef II. zvolen císařem. Králíky se staly jednou ze zastávek inspekční cesty, během které chtěl císař navštívit místa postižená sedmiletou válkou a zkontrolovat hranici se sousedním Pruskem. **Císařův doprovod** tvořila rakouská generalita

Generál Laudon jede skrz vesnici, generál Laudon jede skrz ves...

včetně vítěze nad Prusy u Kolína v r. **1757** **maršála Leopolda Dauna.**

Ani ostatní jména tohoto **generálského** doprovodu nepatří k neznámým: **Laudon, Colloredo, Auersperg.**

Císař si při této návštěvě prohlédl opevnění z třicetileté války na Schanzenbergu (dnes Val) a zúčastnil se bohoslužby v kostele sv. Michaela archanděla. Přenocoval v domě č. p. 3 na severozápadní straně Velkého náměstí. Na základě proseb, které císaři přednesli měšťané, **udělila Marie Terezie r. 1776 Králíkům privilegium konání tří dobytčích a koňských trhů.**

Gideon von Laudon

Další císařská návštěva následovala 3. a 4. září 1779, když Josef II. projížděl místa, jichž se

¹Dnes dům, ve kterém sídlí lékárna U Černého orla.

dotkla tzv. bramborová válka. Císař tehdy přenocoval v domě č. p. 276 na jihozápadní straně náměstí. Ani tehdy **zástupci města** neváhali a **přednesli císaři několik proseb**. Nejdůležitější prosbou bylo, **aby císař nerušil blízký klášter**. Dále Králičtí žádali **povolení dalších trhů, úpravu pohraničního styku s Kladskem a vybudování nových cest**; ty původní byly v důsledku vojenských přesunů v nepoužitelné. Počátkem 80. let se začaly opravovat cesty a roku 1788 císař udělil Králikům **právo na konání čtvrtého výročního trhu**.

Dům, v němž přespal Josef II. v r. 1765

Dům, v němž přespal Josef II. v r. 1779

Carl Lemberg

„Výbušné zaměstnání“ prvního králického historika

Carl Lemberg, nar. 1857 v Králikách, sepsal na sklonku 19. st. **první dějiny Králik**. Z jejich rukopisné podoby vyšel roku 1899 výtah, který nesl název *Auszug aus der Geschichte von Grulich (Výtah z dějin Králik)*. Carl Lemberg **zemřel r. 1898 v Krümmelu u Hamburku**, kde pracoval jako ředitel Nobelových závodů na dynamit.

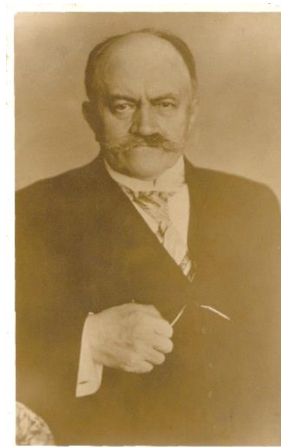

Tak Králiky měly i svého básníka...

Wilhelm Oehl

Básník ve spořitelně

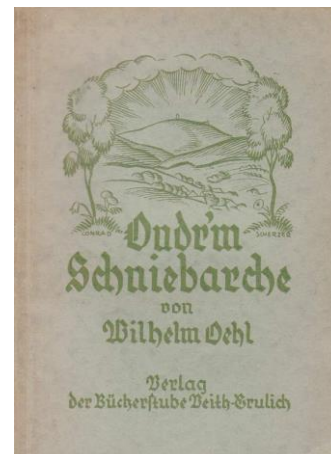
Wilhelm Oehl se narodil r. 1860 v Králikách a zemřel r. 1936 v Červené Vodě. V Králikách působil jako zaměstnanec **spořitelny** a nakonec se stal jejím **ředitelem**. Též zastával post **králického kronikáře**, působil jako **správce muzea** a konečně byl i **básníkem**, opěvujícím rodný kraj.

Své první básně Oehl zveřejnil r. 1885 a sedm let nato, r. 1892, vyšel **soubor jeho básní** s výmluvným názvem *Drheme is drheme (Doma je doma)*. Tento soubor se dočkal i druhého vydání r. 1898. V roce 1907 Oehl **dostává literární cenu**, kterou mu uděluje literární oddělení

pražské Společnosti pro pěstování německého umění a vědy. O rok později Oehlvi vyšla další kniha, šlo o soubor *Ondr'm Schniebarche (Pod Sněžníkem)*.

Literárně činný byl také Oehlův syn **Wilhelm Oehl**, doktor **filozofie** a profesor v Jeseníku, který se zabýval **středověkou mystikou a etnografií**. Z jeho prací můžeme uvést například *Deutsche Mystikerbriefe des Mittelalters, 1100–1550 (Spisy německých středověkých mystiků, 1100–1550)*. Smrt Wilhelma Oehla mladšího v roce 1918 (podle zpráv v důsledku španělské chřipky) jeho otce poznamenala na celý zbytek života.

20. století, soumrak první republiky

Konrád Henlein, K. H. Frank, Gertruda Scholtz-Klinková

„Jinak se toho roku nic zvláštního nepříhodilo. ..., manželům Henleinovým se narodil syn Konrád.“⁴¹

S nástupem Adolfa Hitlera do říšského kancléřství v r. 1933 zesílila i v ČSR aktivita nacionálních a iredentistických⁴² stran. Byly to především Německá nacionální strana a Německá nacionálně-socialistická dělnická strana. Protistátní aktivity těchto stran vedly k zastavení jejich činnosti, rázem je však vystřídala Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), ze které vzešla SdP – **Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)**, jejímž lídrem byl **Konrád Henlein**.

Konrád Henlein (s brýlemi vpravo)

Henlein navštívil Králíky devětkrát. Poprvé to bylo 26. března 1935. Šlo o schůzi Sudetendeutsche Heimatfront, kde se jednalo o transformaci SHF na SdP. Druhá návštěva se odehrála v sále Střelnice 9. května téhož roku. Henlein zde promluvil ke 2 000 Němců, kteří na něj čekali od sedmi hodin večer až téměř do půlnoci, kdy teprve dorazil.

V r. 1936 se Henlein objevil v Králíkách znovu, bylo to u příležitosti výstavy župy Sněžník k padesáti letům včelařského spolku. Henlein nepřijel sám, dorazil i tehdejší poslanec československého parlamentu **K. H. Frank**, pozdější sekretář Úřadu říšského protektora, který si vysloužil přezdívku „Krvavý pes Frank“.

Vpravo Karel H. Frank

Další Henleinova návštěva ze dne 27. 9. 1936 skončila ostudou – králíční Němci Henleina vyprovodili kamením; ale už 17. 5. 1937 mluvil Henlein na Střelnici na veřejné schůzi SdP k 3 500

⁴¹Ze hry Divadla Járy Cimrmana *Posel z Liptákova*.

⁴²Strany usilující o odtržení území s vlastní menšinou od jednoho státu a o připojení tohoto území ke státu jinému.

Němců.

Po záboru pohraničí doprovodil Henlein, tehdy už říšský komisař, **28. 11. 1938** do Králík **Gertrudu Scholtz-Klinkovou, vůdkyni Nacionálně socialistické ligy žen**. Poté zde byl Henlein 9. 5. 1939 v doprovodu říšského ministra financí **von Schwerin-Krosigka**. **Tehdy také Henlein v Králíkách přijal čestné občanství**; to vyvolalo rozruch později v r. 2007 – řešila se otázka, zda Henleinovi čestné občanství ponechat, či nikoli. Vedení města se zastupitelstvem tehdy zaujaly stanovisko minulost nerevidovat. Henlein navštívil Králíky také 5. 6. 1942. Záhadou je datum poslední Henleinovy návštěvy; v záznamech se totiž objevují tři data: jde o 5. květen, avšak není jasné, zda roku 1940, 1941 nebo 1942.

Dřívější podoba Střelnice

H. Himler a G. Scholtz-Klinková

Edvard Beneš

„Pokračujte pokud možno maximálním tempem“

ČSR reagovala na zvyšující se německé nebezpečí stavbou pohraničního opevnění. Vzhledem k tomu, že Králicko bylo oblastí strategicky velmi důležitou, obracela se k němu pozornost těch nejvyšších vojenských a politických míst. **4. 11. 1935 tak byli v Králíkách na inspekci divizní generál Karel Husárek a armádní generál Ludvík Krejčí**. 26. 8. 1937 přijel na inspekci dokonce **prezident Beneš**, s ním opět **generál Krejčí a také generál Syrový**. Prezident byl přivítán starostou **Antonem Schwarzerem**, který jej ujistil o loajalitě králického obyvatelstva. Na prohlídku opevnění prý prezident reagoval slovy: „Pěkné je to, pěkné, pánové, pokračujte pokud možno maximálním tempem [...]“

L. Krejčí

Starosta Králík A. Schwarzer
a prezident E. Beneš

Adolf Hitler, Walther von Brauchitsch, Wilhelm Keitel, Ernst Udet

Hitler v Králíkách.
No to není zrovna
k chlubení...

Dnes máme „Vůdcovo počasí.“

Jestliže starosta Schwarzer ještě v srpnu 1937 ujišťoval o loajalitě prezidenta Beneše, pak **5. 12. 1938 vítal nový starosta Poppe ve městě Adolfa Hitlera.** „V hlubokém pohnutí a nadšení volají šťastní soukmenovci vstříc svému osvoboditeli ‚Sieg Heil‘,“ uvádí tehdejší německá králická kronika; Hitler projížděl městem, když jel od Mezilesí (Międzyzylesie) ke králické tvrzi Hůrka. Za přítomnosti německého vůdce **byla** údajně **provedena zkouška**

odolnosti objektů tvrze, bunkry se však nepodařilo vážněji poškodit. Potom se Hitler do Králík vrátil na oběd, který byl přichystán v hotelu Rotter (dnes Beseda). K obědu měl mít hrášek a prý mu nechutnal. Z okna hotelu pak pozdravil shromážděné obyvatele Králík. **Doprovod Adolfa Hitlera tvořily nacistické armádní špičky generálplukovník von Brauchitsch, generálplukovník Keitel a stíhací eso 1. sv. války generál Ernst Udet.**

A. Hitler v hotelu Beseda

F. Halder a Walter von Brauchitsch během války proti Polsku

¹Králická německá kronika (*Gedenkbuch Stadtgemeinde Grulich* – český překlad *Pamětní kniha obce Králíky: 1927–1945*) v roce 1938 popisovala nastalý slunečný den jako „příslowečné Hitlerovo“ nebo „Vůdcovo počasí“.

Ernst Udet ve svém stroji Flamingo

Norimberský proces. Göring, Heß, von Ribbentrop, Keitel

Poválečná léta

A máme tu záhadu.
Člověk nejdříve vítaný,
pak zatracovaný...

Bohumil Laušman

Stopy, fakta, tajemství

Bohumil

Laušman zažil předválečnou demokracii, válku i poválečné praktiky StB.

V letech 1935–1939 byl Bohumil Laušman poslancem Národního shromáždění, nejprve za sociální demokracii a od r. 1938 za Národní stranu práce. Po německé okupaci odešel do exilu, kde se stal členem Státní rady československé v Londýně. Byl zapojen do Slovenského národního povstání.

Do r. 1948 byl členem předsednictva ČSSD, v letech 1945–1946 členem Prozatímního národního shromáždění, 1946–1948 členem Ústavodárného národního shromáždění. Mezi roky **1945–1947 byl také ministrem průmyslu.**

Krátce před únorem 1948 byl Laušman zvolen předsedou sociální demokracie; vyčítá se mu, že svojí nerozhodností přispěl k úspěchu komunistického převratu. Po únoru 1948 se stal náměstkem předsedy vlády v Gottwaldově vládě. Svoji politickou činnost však ukončil a **r. 1949 emigroval do Jugoslávie a poté žil v Rakousku.** Z Rakouska byl unesen agenty StB zpět do Československa, kde byl odsouzen k 17 letům vězení. **Jeho smrt v ruzyňské věznici (1963) doprovází nevyjasněné okolnosti.** K úmrtí mělo dojít proto, že na něm StB zkoušela halucinogenní drogu a jeho vězněním oslabené srdce tento nápor nevydrželo.

Bohumil Laušman 5. 5. 1946 navštívil Králíky, aby zde převzal dekret o čestném občanství města. V roce 1950 mu toto čestné občanství bylo odebráno.

Kdopak Králíky navštívil po sametové revoluci? Představme si je.

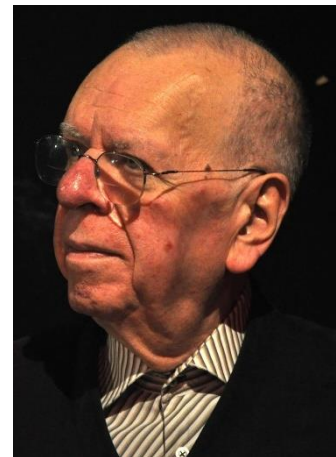
Éra po listopadu 1989

Také v období od konce 2. sv. války do r. 1989 navštěvovaly Králíky více či méně významné osobnosti, často však byly spojeny s tehdejší režimní propagandou a s udržováním vztahů československo-sovětského přátelství. Po listopadu 1989 došlo k rehabilitaci totalitou odsouvaných elit a k nástupu nové politické, kulturní a společenské reprezentace. Také Králíky se snažily být v kontaktu s představiteli polistopadového dění.

Milan Uhde

Spisovatel, dramatik, scénárista a politik

30. 8. 1991 proběhla v sále na Střelnici beseda s tehdejším ministrem kultury **Milanem Udem**. Další Uhdeho návštěva, tentokrát jako **předsedy České národní rady**, byla spojena s vernisáží druhého ročníku sochařského sympózia Ožívání mramoru, která se konala **15. 8. 1992**. Naposledy Milan Uhde do Králík zavítal v r. **1993**, kdy byl pozván na Nadační ples. Nadační plesy byly v 90. letech 20. st. velikou společenskou událostí. Měly za cíl přilákat do Králík špičky tehdejší politické scény, aby se město tzv. zviditelnilo; šlo také o shromáždění finančních příspěvků na opravu králíckých kulturních památek. Například na restaurování barokních soch se při Nadačním plese 1993 vybralo cca 200 000 Kč.

Josef Lux

Haněný i oplakávaný

22. 6. 1994 proběhla v Poutním domě na Hedči stranická schůze KDU-ČSL, na které byli přítomni **ministr zemědělství Josef Lux** (nar. v Ústí n. Orlicí) a **ministr obrany Vilém Holáň**. Podruhé Josef Lux navštívil Králíky u příležitosti mítinku KDU-ČSL, který se konal **4. 11. 1996** v sále na Střelnici.

Josef Lux byl jako předseda KDU-ČSL často kritizován. Dnes je jasné, že pro KDU-ČSL představoval typ osobnosti, kterou tato strana obtížně hledá.¹

¹Josef Lux v roce 1999 podlehl komplikacím nastalým po transplantaci kostní dřeně.

Václav Klaus

Nadšeně vítaný

23. 6. 1995 navštívil Králíky poprvé tehdejší **premiér Václav Klaus**. Přijel neoficiálně; měl přenocovat v hotelu Beseda, když se vracel z cesty do Vysokého Mýta. Nicméně návštěva nezůstala utajena a přes pozdní hodiny Václava Klause uvítala početná skupina občanů Králíků. Druhá návštěva už byla oficiální a odehrála se **6. 12. 2005** v sále na Střelnici. **Prezident Václav Klaus** byl tehdy přivítán bouřlivým potleskem naplněného sálu.

Bernardin Gantin, Giovanni Coppa, Karel Otčenášek

Církevní špičky na Hedči

Po revoluci r. 1989 došlo k oživení poutní tradice kláštera na Hedči. Událostí byla **návštěva tří významných hostů v r. 1996**. U příležitosti hlavní poutě, která se konala 16. 8., **sloužil mši kardinál Bernardin Gantin z Papežské kongregace v Římě (z Jihoafrické republiky), apoštolský nuncius Giovanni Coppa (Itálie) a biskup královéhradecké diecéze Karel Otčenášek**.

G. Coppa

Dominik Duka

Hradecký biskup a pražský arcibiskup

Biskup Dominik Duka navštívil Králíky 17. 8. 2003, kdy při diecézní pouti pronesl kázání v poutním kostele na Hoře Matky Boží. V r. **2004 byli Mons. Duka spolu s arcibiskupem Mons. Karlem Otčenáškem** v Králíkách přítomni u **slavnostního udělení čestného občanství Franzi Jentschemu**. Do Králíků Dominik Duka zavítal také v r. **2006** na mši v rámci hlavní diecézní poutě roku Písma svatého. Po mši si biskup Duka prohlédl vojenské muzeum v pěchotním srubu K-S 14 U Cihelny; zajímal se o novou výstavu *Zločiny komunismu „Lidé proti lidem“*. Jako biskup se Dominik Duka zúčastnil i poutní slavnosti v r. 2007 a již jako **arcibiskup a kardinál** přijel do Králíků ještě **27. 4. 2012**, kdy **sloužil mši u příležitosti otevření Památníku obětem internace** v prostorách kláštera na Hoře Matky Boží.

Franz Jentschke

Nadace pro Horu Matky Boží

Co je za zázračným
uzdravením pana
Jentschkeho? I díky jeho
nadaci klášter vzkvétá...

Pro Králíky, a zvláště pro klášter na Hoře Matky Boží, je velmi významnou osobností **Franz Jentschke**. Narodil se r. **1925 v Celném** a v letech 1936–1939 navštěvoval občanskou školu v Králíkách. Během 2. sv. války pracoval jako poštovní úředník, poté byl odveden do německé armády. V r. 1946 se stal velitelem vagonu při odsunu Němců z Mezilesí. Po válce pracoval opět na poště a poté jako zaměstnanec pojišťovny. V 80. letech 20. st. jej stihla série mozkových příhod, ale od konce r. 1989 dochází k úplnému, jen těžko vysvětlitelnému uzdravení.

Na počátku 90. let 20. st. Franz Jentschke zakládá **nadaci Stiftung Muttergottesberg Franz Jentschke**, která si klade za **cíl obnovu poutního místa na Hoře Matky Boží**. Za své zásluhy byl Franz Jentschke poctěn řadou vyznamenání: **Spolkový kříž za zásluhy, titul konsistoriální rada h. c. biskupství v Hradci Králové, Řád sv. Řehoře II. Velkého**, udělený papežem Janem Pavlem II. Franzi Jentschkemu bylo **11. 5. 2004 uděleno čestné občanství města Králíky**.

Petr Pithart

Předseda české vlády v rámci federace, předseda a místopředseda Senátu

Poutní kostel na Hoře Matky Boží navštívila řada významných a zajímavých osobností nejen z okruhu církevních hodnostářů. **19. 5. 1997** kostel navštívil také tehdejší **předseda Senátu Petr Pithart**. Petr Pithart podepsal Chartu 77, byl významným samizdatovým autorem a od roku 1989 je výraznou osobností české politiky. Od r. 1990 je docentem Právnické fakulty UK v Praze.

Jan Švejnar a Petr Pithart

Ivan Pilip

Ministr, kubánský vězeň

Osobností číslo jedna třetího Nadačního plesu, který proběhl **3. 2. 1996**, byl tehdejší **ministr školství a poté ministr financí Ivan Pilip**. V Králíkách se objevil ještě jednou, a to na majálesu s ODS, který proběhl 26. května téhož roku.

Ivan Pilip později vešel ve známost tím, kdy se společně s Janem Rumlem a dalšími politiky odtrhl od ODS a **založil počátkem r. 1998 Unii svobody**. A připomněl se ještě počátkem r. 2001, když

byl společně se studentským aktivistou Janem Bubeníkem uvězněn na Kubě kvůli setkání s tamními disidenty.

Miroslav Sládek

Nacionalismus po česku

Kontroverzní osobností politické scény 90. let 20. st. byl Miroslav Sládek, předseda SPR-RSČ (Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa). Miroslav Sládek byl známý svými agresivními a rasisticky zabarvenými projevy. Při svých cestách po mítincích se nevyhnul ani Králíkům. Poprvé měl do Králík přijet na prvního máje 1996, ale nedostavil se. Podruhé se návštěva uskutečnila. Bylo to 18. 9. 1996. Projev si tehdy přišla poslechnout, hlavně ze zvědavosti, menší skupina lidí a podle dobového zápisu kroniky bylo Sládkovo vystoupení přijato s rozpaky. Ještě jedna návštěva se pak uskutečnila v roce 1998.

Miroslav Sládek **kandidoval roku 1992 na úřad prezidenta ČSFR, v roce 1993 na prezidenta ČR a v roce 1998 opět na prezidenta ČR.** Ve všech případech **neúspěšně.**

Pavel Severa

Větší než malé množství

Známostou postavou české politiky byl **poslanec KDU-ČSL a později TOP 09 Pavel Severa.** Pavel Severa vešel do povědomí z velké části jako **politik vystupující proti drogám** a tím, že inicioval tzv. protidrogový zákon; díky tomu byl nepopulární zejména u mladší generace. Legendární se stalo vágní vyjádření zákona o „větším než malém množství“ marihuany, kdy toto množství nebylo nijak konkrétně stanoveno.

Když tehdejší poslanec PČR Pavel Severa **5. 3. 2001 navštívil Králíky,** prohlédl si v doprovodu místostarosty Ladislava Tótha SOU opravárenské v Dolní Lipce¹ a celní přechod Dolní Lipka – Boboszów. Na Městském úřadě v Králíkách pak byl Pavel Severa seznámen s požadavkem Králík na zřízení pověřeného úřadu třetího stupně.

Jiří Šedivý

Opět vojáci

Další příležitostí, při které se v Králíkách objevovali a objevují významné osobnosti, je **vojenskohistorická akce Cihelna.** V r. **2001** se této akce zúčastnil např. **tehdejší náčelník generálního štábu AČR generálporučík Jiří Šedivý.** Roku **2005** pak Cihelnu navštívili např. **ministr obrany Karel Kühnl, ministr pro místní rozvoj Radko Martínek, generálové Ďurica a Halaška a také hejtman Pardubického kraje Michal Rabas.**

¹Obecně se mluví o SOU v Dolní Lipce, avšak skutečná adresa je Králíky, Předměstí 427.

Vladimír Špidla

Premiér sportovec

Další z **premiérů**, kteří se v Králíkách zastavili, byl **Vladimír Špidla**. Bylo to v r. **2003**. Vladimír Špidla tehdy krátce navštívil radnici v Králíkách a poté zamířil na Dolní Moravu, aby se **zúčastnil běžeckého závodu Dolní Morava – Králický Sněžník**ⁱⁱ.

Jana Bobošíková

Přestřihnout pásku...

16. května roku 2005 bylo uspořádáno **slavnostní zahájení provozu Sportovního areálu Králíky** u základní školy v ul. Moravská. Otevření sportoviště se zúčastnila tehdejší **europoslankyně** (a v r. 2013 také neúspěšná kandidátka na úřad prezidenta ČR) **Jana Bobošíková**. Kromě Jany Bobošíkové byli přítomni také **hejtman Pardubického kraje Michal Rabas** či **trenér atletiky Miroslav Tkáč**.

Anton Zima

Z Králík do Parlamentu

Jediným Králíčánem, který své voliče reprezentoval až v zákonodárném sboru České republiky, byl králický starosta **Anton Zima**. **Narodil se 7. 10. 1946 ve slovenském Prešově** a na Slovensku vystudoval elektrotechnické učiliště. Pokračoval na katedře automatizovaného řízení technologických procesů v Bratislavě a jako výpočetní technik prožil na Slovensku i první etapu svého profesního života.

V r. 1988 se Anton Zima a jeho rodina rozhodli využít dovolenkový poukaz na Dolní Moravu. Tehdy Anton Zima zjistil, že podnik Tesla Králíky shání programátora výrobních linek; slovo dalo slovo a Zimovi se na jaře roku 1989 přestěhovali do Králík.

Od r. 1990 až do r. 2002 zastával úřad starosty města. Ve volbách v r. **1992 byl zvolen za ODS do České národní rady**. Svůj poslanecký mandát obhájil i ve volbách v r. **1996 do Poslanecké sněmovny PČR**. Do ledna **1998 byl členem poslaneckého klubu ODS**, poté **přešel do Unie svobody**. Od r. 2002 pracuje Anton Zima v marketingu pražské telekomunikační firmy, v Králíkách žije i nadále.

ⁱⁱZávod *Cena firmy Iscarex Dolní Morava – Králický Sněžník*.

V Králíkách se zrodili
významní sportovci...

Ze světa sportu, vědy a umění

Tomáš Hlava

Hasič kulturista

Tomáš Hlava, narozený roku 1988, si prozatím splnil dva cíle: stal se **profesionálním hasičem** (dnes působí na hasičské stanici v Lanškrouně) a je **šampionem v kulturistice**.

Z hojných sportovních úspěchů uvedme alespoň **1. místo na Mistrovství ČR v kulturistice juniorů v r. 2008**, **3. místo na Mistrovství Evropy juniorů v Budapešti v témže roce** a **2. místo na Mistrovství ČR v kulturistice (kategorie muži) ve Žďáru nad Sázavou v roce 2012**.

Tomáš Černý

S fotbalem do světa

Fotbalový brankář Tomáš Černý se narodil r. 1985 v Ústí nad Labem, ale již od dvou let vyrůstal v Králíkách, kde navštěvoval i základní školu. Gymnázium studoval nejprve v Lanškrouně a poté v Olomouci. S fotbalem začínal v TJ Jiskra Králíky a **jako profesionál začal hrát v r. 2002 za klub Sigma Olomouc**. **Dvakrát reprezentoval ČR na mistrovství Evropy**, přičemž získal **bronzovou medaili**.

V r. **2007** Tomáš Černý hraje skotskou *First Division* za klub **Hamilton Academical** a tento klub, i díky Tomáši Černému, v r. **2008** postupuje do **skotské Premier League**. V následujícím roce získává Tomáš Černý **titul hráče měsíce za leden 2009**. Za klub **Hamilton Academical odehrál 155 utkání** a fanoušky byl zvolen za **nejlepšího brankáře v historii klubu**, která se píše již od roku 1874. Od června r. **2012** hraje Tomáš Černý za **bulharský klub CSKA Sofia**.

Miroslav Verner

Legenda české egyptologie

Profesor Miroslav Verner se narodil r. 1941 v Brně. Po válce byl jeho otcí, veterináři, přidělen obvod ve Štítech, a tak zde Miroslav Verner navštěvoval základní školu a krátce tu i pracoval. **Střední školu, tehdejší SVVŠ¹, absolvoval v Králíkách.**

Celý svůj další život profesor Verner **zasvětil archeologii starověkého Egypta**. V letech 1970–2000 vedl Československý a později Český egyptologický ústav Univerzity Karlovy. 34 let **řídil práci českého archeologického týmu v Abúsíru** a je, mimo jiné, **členem komise UNESCO pro památky starého Egypta a Núbie.**

Do Králík profesor Verner zavítal 18. 5. 2012, kdy v sále Evropského domu přednesl přednášku o starověkém Egyptu a také zavzpomínal na dobu svého dětství a středoškolských studií v drsných pohraničních krajích.

Králíky proslavili také malíři...

Herbert Bergmann-Hannak

Válka a mír

Herbert Bergmann-Hannak byl králíckým rodákem. Narodil se r. 1921 a v letech 1928–1936 tu navštěvoval měšťanskou školu. Mezi roky 1937–1939 se v duchu králícké tradice **učil tkalcem**. Následovala **vojenská služba** a v r. 1942 zranění u Kerče na Krymu. Právě **zkušenost s válkou ovlivnila jeho malířskou tvorbu**. Po propuštění z armády studoval v letech 1943–1945 Odbornou školu tkalcovskou v Liberci a v roce **1945 a 1946 pracoval jako textilní návrhář v Králíkách.**

V r. 1946 musel opustit Králíky. Následovalo **studium Vysoké školy pro architekturu a umění ve Výmaru (1947–1949), Vysoké školy výtvarných umění v Drážďanech (1949) a Akademie umění v Berlíně (1950–1953)**. Od r. 1959 se Bergmann-Hannak věnoval volné tvorbě a žil v Berlíně. V Německu také v roce **2013 zemřel.**

¹SVVŠ – Střední všeobecně vzdělávací škola.

V r. 1998 Bergmann-Hannak opět zavítal do Králík a vystavoval své práce v králickém městském muzeu. Další výstava následovala roku 2002. **Králickému muzeu věnoval obrazy, které jsou součástí stálé muzejní expozice.** Králíky pak malíř Bergmann-Hannak navštívil ještě v r. 2003 a naposledy roku 2009.

Obrazy Bergmanna-Hannaka zobrazují hrůznosti války. Na Králíky odkazuje poklidná tvorba krajinářská, která zahrnuje jak malby, tak kresby a skici krajinných dominant Králicka, okolních vesniček a typických zákoutí.

Marie Karenová

Krajiny vnitřní a vnější

Akademická malířka a restaurátorka Marie Karenová se narodila r. 1950 v Praze. V r. 1975 dokončila pražskou VŠUP (vysoká škola umělecko-průmyslová), následně se věnovala kreslenému filmu, ilustraci dětských časopisů, módním přehlídkám a návrhům divadelních kostýmů. Od r. 1979 působila jako vedoucí skupiny restaurátorů v Restaurátorských ateliérech v Praze; soustavně se věnuje malířství.

Po r. 1989 restaurovala textil ze sbírek Židovského muzea, Uměleckoprůmyslového muzea, Národní galerie v Praze a také Pražského hradu pro výstavu *Sláva barokní Čechie* (2001). Dále restaurovala šaty Ullriky von Lewetzow (milenky J. W. Goetha) nebo národní kulturní památku kočár arcibiskupa Troyera pro Arcidiecézní muzeum v Olomouci. Vytvořila repliky divadelních kostýmů Emy Destinové do expozice zámku ve Stráži nad Nežárkou.

Marie Karenová žije od r. 1989 střídavě v Praze a v Boříkovicích. V letech 1997–2001 a od r. 2009 až do současnosti **působí jako učitelka výtvarného oboru ZUŠ Králíky** a vyučovala též výtvarnou výchovu na králickém gymnáziu. Podílí se na

organizování různých kulturních a výtvarných akcí.

Tvorba Marie Karenové jako krajinářky je spjata z velké části právě s Králickem. Nejde o realistické nebo romantické krajinářství 19. st., ale spíše o barevnou a tvarovou abstrakci určujících rysů krajiny a o zachycení její působivosti.

Šimon Kubáň

Tanec na prknech, která znamenají svět

Šimon Kubáň, nar. 1991, navštěvoval taneční obor ZUŠ v Králickách a poté **vystudoval konzervatoř Taneční centrum Praha**. Během studia tančil ve školním souboru Balet Praha Junior, zúčastnil se tanečního festivalu ve Skotsku, workshopu ve Španělsku a vyhrál soutěž choreografů v Polsku; je autorem choreografie pro festival Zlatá Praha. Šimona Kubáně v této etapě uměleckého vývoje ovlivnil zejména španělský choreograf Ramon Oller.

Při **angažmá v Jihočeském divadle v Českých Budějovicích (2010–2012)** tančil mj. pod vedením uměleckého šéfa Attily Egerháziho z Maďarska v jeho choreografiích. **Tančil hlavní roli v představení Romeo a Julie** a uvedl další vlastní choreografie v Budapešti a na gala představeních v Praze.

Nyní, v **Pražském komorním baletu (od r. 2012)**, Šimon Kubáň spolupracuje s tanečnicí a choreografkou Hanou Turečkovou, s korejskou choreografkou Ji-Eun Leeovou, s Uri Ivgim z Izraele či s nizozemským choreografem Johanem Grebenem. Na turné Šimon Kubáň **tančil v Jižní Koreji, v Německu, na Slovensku, v Bosně a Hercegovině a také v Mexiku**. V Pražském komorním baletu vytvořil dvě nové choreografie. Zapomenout nemůžeme ani na hostování v Divadle F. X. Šaldy v Liberci, v Hudebním divadle v Karlíně, ve Státní opeře v Praze a v Národním divadle.

Šimon Kubáň se v rámci různých workshopů věnuje také lektorské činnosti, spolupracuje se základními uměleckými školami v ČR a v zahraničí působí např. v Izraeli.

Z „velkého světa“

Cizí (i naši) umělci
v Králíkách...

Apocalyptica, Waltari, Living Colour

Držitelé Grammy Awards v Králíkách

V historii pořádání různých kulturně společenských akcí do Králík zavítala řada osobností ze světa divadla, populární hudby a dalších oborů lidské činnosti. Vzpomenout můžeme Václava Neckáře, Waldemara Matušku, Vladimíra Mišíka, Petra Nárožného, Ladislava Mrkvičku, Ladislava Smoljaka a mnohé další. Zvláštní postavení zaujímá **multižánrový festival**, jehož poslední užívaný název zněl „festival.kraliky.com“ a který svoji největší slávu zažil na **přelomu 20. a 21. st.**

Králíky se tehdy staly jedním z několika českých měst, kde se začaly ukazovat hvězdy opravdu světových jmen. Králický festival se tak dostal na úroveň slavného festivalu v Trutnově. Z mnohých **zajímavých účinkujících** stojí za uvedení alespoň tři seskupení: prvním je **finské trio violoncellistů Apocalyptica**, které svého času vzbudilo rozruch svými pro violoncella aranžovanými **heavy metalovými skladbami**; další, opět **finskou a světově renomovanou skupinou, byli Waltari** – to se psal **rok 2000**; na třetím místě je třeba uvést **newyorské Living Colour**, kteří byli poctěni **cenami jako MTV Video Music Awards (1989) či dvěma nominacemi a dvěma uděleními cen Grammy Awards** v první polovině 90. let 20. st. Festivaly v Králíkách dokázaly, i díky uvedeným hvězdám, přilákat zpravidla kolem 5000 návštěvníků.

Apocalyptica

Waltari

Living Colour

Pierre Richard

Návrat velkého blondýna

Část exteriérů **televizního filmu Bez rodiny**, který se natáčel v koprodukcí Francie, ČR a Německa, přijeli filmaři natáčet **v březnu r. 2000** do Vysokého Potoka na Králícku. S filmařskou společností do Králík zavítal i legendární „Velký blondýn“ **herec Pierre Richard**. Společnost se ubytovala v hotelu Zlatá Labuť na Velkém náměstí v Králíkách. Filmový štáb i s herci byl

slavnostně uvítán starostou města a radními na radnici. Natáčení trvalo několik týdnů a v komparzu se objevili dobrovolníci z Králík a okolí.

Budou mít
Králíky další
„OSOBNOSTI“?

Končíme výčet zajímavých a významných osobností, které jsou tak nebo onak spojeny s městem Králíky.

Budou následovat další? Snad ano. V každé době, na každém místě a v každých podmínkách vyrůstají zajímavé osobnosti, a tak se budeme těšit, že i Králíky jednou vydají světu svého Smetanu nebo Einsteina. A buďme skromní; stačí, když se objeví další Tobiáš Becker, který na Králíky nezapomene a pomůže jim jakýmkoli způsobem v jejich rozvoji. Doufejme také, že Králíky budou i nadále navštěvovat lidé, kteří zde zanechají pozitivní stopu, a přejme si, aby ji i Králíky na oplátku zanechaly v nich.

Shrnutí

- Králíky se mohou pochlubit slavnými rodáky i návštěvami slavných.
- **G. H. Pappenheim** – majitelem Králík od r. 1628, přivedl Králíky na katolickou víru.
- **Tobiáš Jan Becker** – narodil se v Králíkách r. 1649, stal se královéhradeckým biskupem. Nechal postavit klášter s poutním kostelem na Hoře Matky Boží, vstupní bránu s kapličkami.
- **Franz Katzer** (*1702 - †1764) – významný králícký varhanář. Jeho varhany jsou umístěny v pražské Loretě.
- **Karel Lotrinský** – švagr Marie Terezie navštívil Králíky r. 1744 spolu s vojskem a utábořil se tu na dva týdny (zátěž pro králícké obyvatele).
- **Josef II.** – dvakrát navštívil Králíky (r. 1765 a 1779). Jednáním s Josefem II. Králíky získaly právo konání tří dobytčích a koňských trhů, 4. výročního trhu, vybudování nových cest, zachování kláštera. Členem císařova doprovodu byl i slavný generál Laudon.
- **Carl Lemberg** – narodil se v Králíkách r. 1857. Sepsal první dějiny Králík.
- **Wilhelm Oehl** – narodil se r. 1860 v Králíkách. Nejvíce se proslavil coby básník opěvující rodný kraj.
- **Neslavné návštěvy** Králík – **K. Henlein** (lídr Sudetoněmecké strany, získal čestné občanství Králík), **K. H. Frank** (sekretář říšského protektora), **A. Hitler** – německý fašistický vůdce.
- **Prezidenti** v Králíkách – r. 1935 **Eduard Beneš** (kontrola pohraničního opevnění), r. 2005 **Václav Klaus**.
- **Bohumil Laušman** – v letech 1945 – 1947 byl ministrem průmyslu, v r. 1948 náměstkem předsedy vlády v Gottwaldově vládě. R. 1949 emigroval, byl unesen agenty StB a vězněn. Byla na něm zkoušena halucinogenní droga, na její účinky umřel. V r. 1946 mu byl udělen titul čestný občan Králík, v r. 1950 mu byl titul odebrán.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- Slavné návštěvy politiků po r. 1989:
 - **Milan Uhde** – spisovatel, ministr kultury, předseda České národní rady
 - **Josef Lux** – ministr zemědělství
 - **Petr Pithart** – předseda Senátu
 - **Ivan Pilip** – ministr školství, ministr financí
 - **Miroslav Sládek** – předseda SPR – RSČ (agresivní, rasistické projevy), neúspěšný kandidát na prezidenta republiky
 - **Pavel Severa** – poslanec KDU – ČSL, politik vystupující proti drogám
 - **Jiří Šedivý, Karel Kühnl** – ministři obrany – návštěvníci akce Cihelna
 - **Václav Špidla** – český premiér
 - **Jana Bobošíková** – europoslankyně
- Slavné církevní návštěvy po r. 1989:
 - **Kardinál Bernardin Gantin** z Papežské kongregace v Římě, apoštolský nuncius **Giovanni Coppa**, královéhradecký biskup **Karel Otčenášek**, arcibiskup a kardinál **Dominik Duka**.
- Osobnosti, které žily v Králíkách a zanechaly v nich stopu:
 - **Franz Jentschke** – založil nadaci na obnovu poutního místa na Hoře Matky Boží (získal čestné občanství Králík)
 - **Anton Zima** – poslancem České národní rady, Poslanecké sněmovny
- Slavní králičtí sportovci:
 - **Tomáš Hlava** – králický rodák, šampion v kulturistice
 - **Tomáš Černý** – žil v Králíkách, fotbalový brankář – na mistrovství Evropy získal pro ČR bronz, hrál mj. za skotskou Premier League (vyhlášen nejlepším brankářem v historii klubu Hamilton Academical)
- **Miroslav Verner** – slavný egyptolog studoval v Králíkách
- Slavní malíři:
 - **Herbert Bergmann Hannak** – králický rodák (*1921 - †2013), malířská tvorba ovlivněna válkou a Králíky
 - **Marie Karenová** – akademická malířka, pobývá v Boříkovicích, věnovala se kreslenému filmu, ilustracím dětských časopisů, návrhům divadelních kostýmů, restaurátorství, malování
- **Šimon Kubáň** – králický rodák, proslavil se v baletu
- Cizí umělci v Králíkách:
 - V rámci multižánrového festivalu slavné hudební skupiny: **Apokalyptica, Waltari, Living Colour**
 - **Pierre Richard** – francouzský herec

Stavební vývoj Králík

Základní dispozice města a první

kamenné budovy

Na zeleném drnu

O osídlení Králicka ve 14., 15. století nevíme téměř nic. Králíky jako město vznikly s největší pravděpodobností v polovině 16. st. a z druhé poloviny tohoto století také pochází jejich první ucelenější popis. Víme, že Králíky vznikly jako **lokační město a že vznikly tzv. na zeleném drnu**ⁱ. Předpokládáme, že první obydlí byla dřevěná, typicky městské domy se začaly objevovat nejspíše až ve druhé polovině 16. st. za Zdeňka z Valdštejna.ⁱⁱ

Již za Zdeňka z Valdštejna mělo město dispozici, jejíž základ se dochoval dodnes: **dvě centra, dnešní Velké a Malé náměstí**, a tato dvě prostranství **byla spojena dvěma hlavními ulicemi**. Doplňkový charakter měly **dvě příčné ulice v rozích severozápadní strany náměstí**. Příčné ulice na severovýchodní straně byly odsunuty do třetiny délky obou hlavních ulic, protože **v prostoru mezi dnešní Příční ulicí a náměstím stál zámek**, zaujímající místo právě při severovýchodním rohu náměstí.

Za severozápadním koutem náměstí byl **kolem r. 1610** dobudován **protestantský kostel, prozatím bez věže**, před ním **stála škola**. Ve svahu, který pod kostelem spadá k Hluboké ulici, se **rozprostíral hřbitov**. Kvůli kostelu nemohla dost dobře pokračovat dnešní Valdštejnova ulice, takže mezi kostelem a odvrácenou stranou náměstí vznikla jen křivolaká spojka, navazující na jižnější hlavní ulici, která se dnes jmenuje Dlouhá. Že byla **Dlouhá z obou hlavních ulic ta dominantní**, to se projevilo v **její oboustranné zástavbě**, kdežto ulice Valdštejnova byla zastavěna jen ze severní strany. **Město pravděpodobně nebylo ohrazeno**. Na počátku 17. st. přibýly další kamenné budovy, např. fara.

Asi již od počátku existovala **vesnická část města**, rozprostírající se **podle Králického potoka**. Šlo o menší usedlosti s užšími pásy záhumenicové plužiny^{*}. Vesnická část na svém horním konci navazovala na Dolní Hedeč, dolní část se táhla až za ústí Králického potoka do Tiché Orlice.

Stavební vývoj města ve druhé polovině 17. a v 18. st.

Podle berní rulyⁱ nebylo v Králíkách po třicetileté válce pusté ani jedno hospodářství. Po válce se město poměrně rychle rozvíjelo, protože do první třetiny 18. st. se rozrostlo na dvojnásobek, přičemž osídlována byla obě předměstí, především však to dolní.

ⁱLokační město – založené na základě tzv. lokačního práva, což znamenalo podle přesně daných pravidel; *na zeleném drnu* – podle plánu na předtím pustém místě.

ⁱⁱZápis v deskách zemských, který stvrzuje koupi Králík Zdeňkem z Valdštejna, pochází z r. 1577.

^{*}Záhumenicová plužina – půda rozdělená do úzkých pásů napříč katastrálním územím.

ⁱBerní rula – první úplný soupis daňových povinností, vydaný r. 1654.

Stavební rozvoj města ovlivňoval i fakt, že **Králíky nebyly rezidenčním sídlem vrchnosti.**

Ach, ty požáry! Tolik domů nenávratně vzaly. Dokonce i zámek!

Nástup barokního slohu ve městě urychlil obrovský požár, k němuž došlo v roce 1708. Tehdy měly shořet kostel, fara, zámek, škola, 60 domů, 30 chalup a také 17 stodol plných zrní.

Zámek po tomto požáru již obnoven nebyl a vrchnost odprodala pozemky městu. **Nové vrchnostenské budovy vznikly na místě dnešní pekárny Falta a podniku Stavofin v ulici Jana Opletala;** památkou na požár, při kterém v roce 1751 vyhořely nové panské budovy, je podle tradice **socha sv. Floriána** v této ulici. **Na místě původního zámku vyrostly čtyři nové domy** a v severovýchodním rohu náměstí vznikla úhlopříčná ulice (Jana Opletala), která vedla k novému panskému statku.

Králické náměstí před požárem r. 1708 – vlevo Zlatá labuť, v popředí pivovar s kašnou

JZ strana náměstí (dnešní strana s podloubím), vpravo taverna – hospoda (přelom 17. a 18. stol.)

Králický kostel sv. Michaela archanděla vyhořel v roce 1708, ale záhy nato, ještě než byl zcela opraven, vyhořel znovu v roce **1709**. V rámci oprav asi právě tehdy kostelu přibyla i **věž s cibulovou střechou**. Z počátku **18. st.** pak nejspíš pochází i **pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého**, která byla umístěna nejdříve pod kostelem poblíž Králického potoka, ale později byla přemístěna o něco výše **pod hřbitov k okraji Hluboké ulice**, kde se nalézá dodnes.

Kresba slezského malíře Wenera z r. 1744

Při požáru **shořel také měšťanský pivovar**, který **stával přímo na Velkém náměstí**; **nový vznikl na rohu dnešní Příční a Dlouhé ulice**. Ve středu města byly po požáru budovány nové měšťanské domy, nyní již zděné z nespalných materiálů.

Další **požár** přišel v roce **1767** a opět **vyhořel téměř celý střed města s oběma hlavními ulicemi**. Kvůli poškození kostela požárem **byla snížena kostelní věž**, načež ji provizorně přikryla **stanová střecha**, jež zde zůstala až do **roku 1872**. Po roce **1767** bylo k budově kostela přistavěno i charakteristicky zvlněné **západní průčelí se sochou sv. Michaela archanděla**.

Králupy z r. 1798 – věž kostela se stanovou střechou

V rámci josefínských reforem bylo z hygienických důvodů zakázáno pohřbívání do hrobků v kostelech a **hřbitovy musely být ze středu měst přesunuty za jejich okraj**. V důsledku toho byl přesunut i **králický hřbitov na místo západně od kostela**, na břeh Králického potoka, kde po něm dodnes **zůstal zpustlý parčík vedle mateřské školy v Pivovarské ulici**.

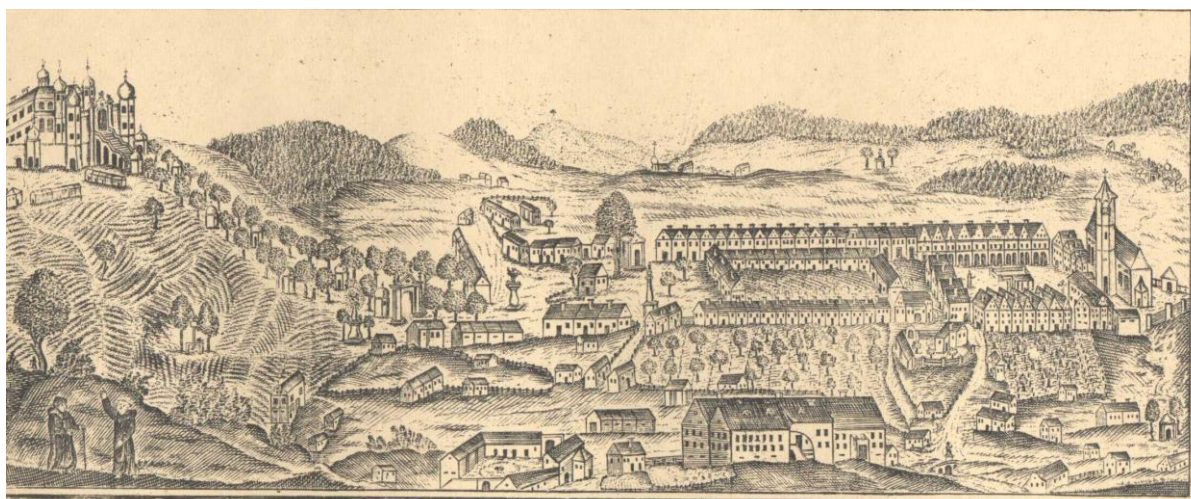
Místo původního hřbitova pod kostelem

Původní hrobka Rotterů

2. místo hřbitova v ulici Pivovarská – vedle mateřské školy

Stavební vývoj od josefínských reforem konce 18. st. do revolučního roku 1848

Vyobrazení města po roce 1807

V souvislosti se zřízením regulovaného magistrátuⁱ v roce 1791 došlo ke stavebnímu rozvoji, který symbolizoval zvyšující se sebevědomí města. To se projevilo zejména na severovýchodní straně náměstí. V letech **1795–1796 zde vznikla nová jednopatrová radnice (dnes muzeum)** a mezi roky **1802–1804 vyrostla v sousedství fary nová jednopatrová škola.**ⁱⁱ

Pro potřeby **spolku ostrostřelců byla v r. 1823** v jihovýchodní části města postavena **střelnice**. K původní budově přibyl během přestavby z let **1906–1910 ještě společenský sál**; dnes zde stojí budova **Klubu Na Střelnici** postavená na konci 80. let 20. st.

Na sklonku 18. století se v Evropě objevila **záliba v pobytech mimo město**, vycházející z myšlenek J. J. Rousseaua o prospěšném návratu k přírodě. Odrazem této tendence v Králíkách byl vznik **výletního místa Kressenbrunn**ⁱⁱⁱ u Plynárenského potoka v ústí rokle mezi Mariánským kopcem a Lískovcem. Vodě se okamžitě přiřkly léčebné účinky a **r. 1840** zde byla postavena **lázeňská budova a v jejím sousedství hostinec**. Místo se stalo oblíbeným cílem vycházek. V r. 1888 ale objekty Kressenbrunnu vyhořely. Prameny poté začaly napájet městský vodovod, zatímco bývalá lázeňská budova byla upravena pro potřeby správy vodovodních nádrží. Dodnes se na místě zachoval objekt, kterému se říká **Amálka**, a o několik desítek metrů výše také **empírový pískovcový sloup s mariánským obrazem**.

Kressenbrunn, Mariánský pramen – empírový pískovcový sloup

ⁱNa město tehdy od vrchnosti přešly soudní a některé další pravomoci.

ⁱⁱDnes je na místě budova již také zaniklého gymnázia. Škola, o které se zde mluví, zabírala prostor severozápadní části pozdější gymnaziální budovy.

ⁱⁱⁱČesky doslovně *Řeřichová studánka*.

Okolo tohoto domu chodíme na pozemky.

V návaznosti na epidemie, které se v Králíkách objevovaly v první polovině 19. století, byl roku **1844** na břehu Králického potoka pod vrchnostenským dvorem (dnes č. p. 375 v Nábřežní ulici vedle naší školy)

vybudován špitál.

Stavební rozvoj v Králíkách za politického a hospodářského rozmachu ve 2. pol. 19. a na počátku 20. st.

Utváření historického jádra Králík kolem obou náměstí skončilo již v průběhu 18. století. V 1. pol. 19. století byla vybudována radnice a škola na Velkém náměstí a některé měšťanské domy byly modernizovány. Důležitější změny nastaly až s počátkem druhé pol. 19. st.

Změny v historické zástavbě města v 2. pol. 19. a na počátku 20. st.

Na počátku druhé poloviny 19. století byla provedena celková úprava Velkého náměstí. Novým prvkem byla kašna (dříve tu byl pranýř) vybudovaná r. 1851; voda sem přitékala vodovodem od pramenů z okolí Kressenbrunnu. Na sokl do středu kašny byla nad chrliče v podobě ryb umístěna socha přadleny, odkazující na textilní průmysl města.

Na podobě města se podepsala i nová silnice vedoucí od hraničního přechodu v Dolní Lipce směrem do Králík a dále do Červené Vody. Tato silnice ústila do jižního rohu Velkého náměstí (u hostince Městský dvůr, dnes Potraviny Falta). Sem původně vedla úzká ulička (5. května), jíž bylo nutno rozšířit. Nová silnice pokračovala historickým jádrem města přes Velké náměstí a Dlouhou, případně Valdštejnovou ulici na Malé náměstí, odkud pokračovala k Červené Vodě. S vybudováním nové silnice došlo i k úpravám hřbitova v Pivovarské ulici; starosta F. A. Rotter senior zde nechal postavit novou hřbitovní kapli, jež měla sloužit jako rodinná hrobka Rotterů. V tomto období probíhaly i přestavby domů v historickém centru města. Souviselo to s velkými požáry z let 1856–1878 – dřevěné domy se nahrazovaly zděnými z nespalných materiálů, přestavovaly se i starší zděné části domů.

Když se Králíky staly správním centrem soudního okresu, vznikla potřeba někam umístit nové úřady. Za tímto účelem byla upravena dosavadní radnice. Městský úřad byl po roce 1850 umístěn v různých provizoriích, ale v roce 1856 dostal novou budovu v ulici 5. května (dnes KB), jež jako radnice sloužila až do roku 1991.

Komerční banka

Severovýchodní strana náměstí doznala změn i díky stavbě velké dvoupatrové školy (později gymnázium). Nová budova, dokončená r. 1885, vznikla na místě starší školní budovy a sousedního domu. Zanikla tak ulička vedoucí z náměstí do údolí Králického potoka. Významnou budovou byla i spořitelna, postavená v letech 1914–1915.

Stará školní budova se sousedním domem → nová školní budova z r. 1885

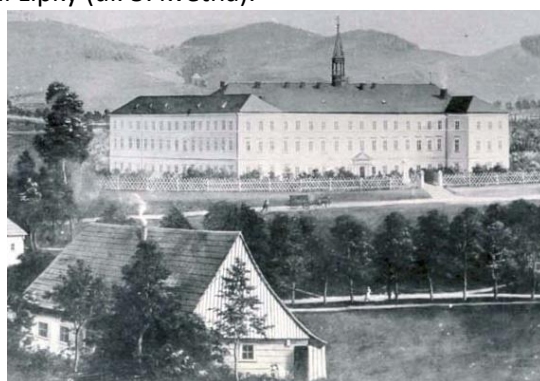
Severozápadní strana náměstí **přišla v r. 1911 o tzv. Zvoníkův domek**, nejstarší školní budovu, která stála v prostoru mezi dnešní lékárnou (č. p. 3) a farou. Vzniklo tak dnešní nástupní prostranství před kostelem sv. Michaela archanděla. Aktivita katolické církve v Králíkách přinesla v r. **1872** konečně i novou, **štíhlou střechu kostela**, která přetrvala dodnes.

Pro výstavbu, kterou si žádal kulturní a hospodářský rozvoj Králík, nebyl v historických částech města dostatečný prostor, a tak se pozornost v posledních desetiletích 19. st. obrátila k Dolnímu Předměstí, ležícímu západně od centra při silnici do Dolní Lipky (ul. 5. května).

Stavby s kulturně společenským významem

Výstavba západně od centra započala r. 1884. Pro řád voršilek byl v letech **1884–1885** vybudován **rozsáhlý klášter** v dnešní ul. 5. května. Počátkem 90. let však řeholnice odešly do Liberce a v budově byla zřízena **královská česká zemská polepšovna pro mladistvé**.

V roce **1900** byla v ulici 5. května postavena budova **odborné školy pro zpracování dřeva**, která dnes slouží základní škole. Mezi školou a zemskou polepšovnou byl v roce **1904** vybudován **evangelický kostel**, k němuž v roce 1910 přibyla i fara a v roce 1911–1912 ještě společenský, tzv. Lutherův, sál. Město s novým kostelem získalo další věž, avšak o tu přišlo v 70. letech 20. st., kdy byla stržena při přestavbě kostela na obřadní síň.

V r. **1908** byla u křižovatky ulic 5. května a Pivovarská postavena budova **dětského domova (dnes mateřská škola)**. Domov nechaly zřídit sestry Dominika a Marie Walterovy na počest 60. výročí vlády Františka Josefa I.

V sousedství polepšovny vznikl v letech **1895–1897** **nový**

hřbitov, zatímco starý, v Pivovarské ulici, byl zrušen. Vchod na hřbitov vedl skrze vstupní budovu, postavenou na severní straně hřbitova, zatímco straně jižní dominovala nová kaple s hrobkou rodiny Rotterů.

Okolí nové silnice vedoucí do Dolní Lipky se mělo stát podobnou výletní lokalitou jako Kressenbrunn, proto byl asi 2 km západně od centra města v lesíku u silnice postaven **výletní hostinec Lesní zámeček**. Místo však bylo možná až příliš blízko silnici a později i železnici, a tak zámeček příliš navštěvován nebyl a nakonec se z něj stala hájovna. V roce 1955 pak byla zchátralá budova zámečku zbořena.

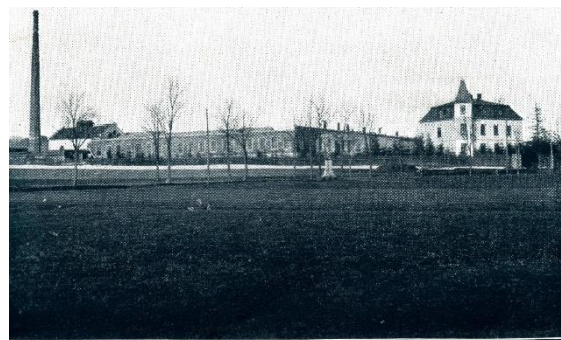
Tak koukám – to se toho postavilo! Tolik podniků, továren!

Průmyslové stavby

Po roce 1848 přestala vyhovovat budova měšťanského pivovaru, která stála na rohu dnešní Příční a Dlouhé ulice (č. p. 353). **Stavba nového pivovaru byla zahájena roku 1852** na pravém břehu Králického potoka (dnes č. p. 148).

S rozvojem textilního průmyslu došlo k výstavbě **tkalcovny bratří Steinerů**, jež vznikla v r. **1891**ⁱ. Tovární budovy byly spolu s dělnickou kolonií vybudovány cca 1 km západně od centra města na pozemcích v Dolním Předměstí.

Seidenwaarenfabrik der Firma „Brüder Steiner“.

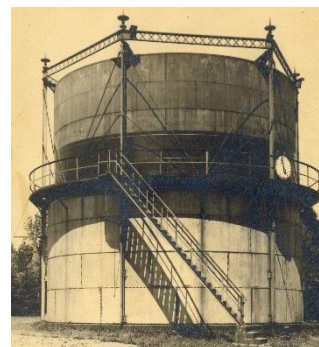
Roku **1898** byla severozápadně od centra města **postavena tkalcovna firmy Dominik Walter a syn**ⁱⁱ. Poslední z textilních továren vznikla téměř 2 km na západ od středu města na okraji Dolního Předměstí; šlo o **tkalcovnu Benedikt Schroll a syn**. Budovy této textilky vznikly v areálu dřívějšího mlýna Buschmühle (dnes objekt SOU). Stavba započala roku 1910, provoz byl zahájen r. **1911**.

ⁱPozdějšími nástupci se staly podniky Hedva, Webin a Incot.

ⁱⁱPozdější Tesla a Novalamp.

Příkladnou ukázkou tehdejší průmyslové architektury je objekt **králické plynárny**, postavený v roce **1906** na jihozápadním okraji města v dnešní Plynárenské ulici. Podobné rysy nese také **cihelna Josefa Hübnera**, vybudovaná r. **1910** při silnici do Prostřední Lipky (odsud název objektu opevnění *U Cihelny*). V bývalé cihelně dnes sídlí firmy Tirtrans a Vydrus.

Plynárenská věž

V důsledku položení trati mezi Dolní Lipkou a Štítý vzniklo dnešní **králické nádraží (Grulich-Stadt)**. První vlak sem přijel **30. 12. 1899**. Při budování trati došlo okolo silnice z Dolní Lipky do Králik ke značným terénním úpravám. Kvůli železnici byl mezi dnešní ZŠ a smuteční síní proveden průkop, jenž byl následně překlenut obloukovým mostem, přes který silnice z Dolní Lipky do Králik přecházela. Nově vznikající ulice (5. května) postupně dostávala charakter nové reprezentativní třídy. Navazovala na ni silnice, která obcházela centrum města při jeho jižním okraji (dnešní ul. Moravská) a která se východněji napojovala na silnici směřující k Červenému Potoku (ul. 17. listopadu). Hlavním pokračováním této nové okružní ulice, jež zůstala bez zástavby, byla nová přímá silnice, která vedla z Králik přes Dolní Orlici do Červené Vody (ul. Červenovodská).

Prokopaný most

Králické nádraží

Na začátku 20. století probíhala **výstavba rodinných domků a vil**. Nová čtvrť s těmito domy vznikala od poč. 20. st. východně od centra při úpatí Mariánského kopce, dále jižně a jihozápadně od centra směrem k nádraží Grulich-Stadt. V těchto nových lokalitách se stavělo i po roce 1918.

Bytový dům z počátku 20. století

Vilová zástavba v Nádražní ulici

Stavební ruch v Králíkách od vzniku ČSR do konce 2. sv. války

Ten pomník se někam ztratil. Kopie je umístěna pod muzeem.

Po roce 1918 převládala výstavba rodinných domků, vil a činžovních domů. Ve 20. letech byly prováděny úpravy kolem kostela sv. Michaela archanděla; do stráně pod západním vchodem kostela byl tehdy zasazen **pomník padlým v 1. sv. válce**. V této době také vznikl **park na místě bývalého hřbitova v Pivovarské ulici**.

Ulice Nádražní

Ulice Orlická

Z veřejných staveb byla důležitá zejména nová **česká menšinová škola v Nádražní ulici** (dnes ZUŠ) a pak **sluneční lázně a koupaliště**, jež vznikly r. **1923** v jihovýchodní části města poblíž horního toku Plynárenského potoka, kterým bylo koupaliště napájeno. Zapomenout nemůžeme ani na **sokolovnu** u nádraží, jež vznikla v r. **1926**. Poslední jmenované stavby souvisely se snahou podpořit turistický ruch v Králíkách.

Změnu v uspořádání historického jádra představovalo **přeložení trasy silnice vedoucí z Dolní Lipky na Červenou Vodu**. Ta původně vedla přes králické náměstí, ale od roku 1932 byla odkloněna a vedla již trasou současnou, tedy pod jihozápadní stranou náměstí (ul. Moravská).

Od půli 30. let se Králicko stalo centrem **výstavby pohraničního opevnění**. V bezprostředním okolí města se začalo stavět r. **1936** a výstavba byla soustředěna především do míst severovýchodně od města k silnici vedoucí z Králík do Červeného Potoka. Strategickým bodem se stal **vrch Výšina**, na němž začalo budování objektů **dělostřelecké tvrze Hůrka**. Další objekty opevnění vznikaly i severně od města; patří k nim např. **pěchotní srub U Cihelny**, který je dnes centrem každoroční vojenskohistorické akce Cihelna. V nejbližším okolí Králík byla vybudována i řada objektů lehkého opevnění, tzv. **řopíků**¹.

Vrch Výšina

Řopík

U Cihelny

Hůrka

Toto meziválečné období představovalo na delší dobu poslední větší stavební rozvoj města, protože **za války ani v prvních letech po ní k větší stavební aktivitě nedocházelo.**

Kdybych si měla vybrat mezi domečkem z počátku 20. století a domečkem ze 70. – 80. let 20. století, vybrala bych si ten první. A co vy?

Od konce 2. sv. války do roku 1989

Vzhledem k tomu, že Králicky se po odsunu německých obyvatel podařilo úspěšně dosídlit, nedošlo ve vlastním městě k výraznější devastaci budov. Naproti tomu nejzápadnější vesnická část Králík postupně zanikala již dříve a tento proces byl nyní víceméně dovršen.

¹*Řopík* – slangové označení malých pevnostních objektů stavěných *ŘOP* (*Ředitelství opevňovacích prací*).

Nová vlna výstavby přišla v 70. a 80. letech 20. st. Většinou šlo o rodinné nebo nízkopodlažní bytové domy, které doplnily jihovýchodní vilovou čtvrť na její západní straně při silnici na Červenou Vodu a na straně východní v okolí aleje vedoucí ke klášteru na Hoře Matky Boží. Částečně byla přestavěna také východní vesnická část města a **rozšířena byla průmyslová zóna** mezi železniční zastávkou Králíky a dnešní Hradeckou ulicí (okolí tehdejšího závodu Hedva).

V roce **1981 byla zahájena přestavba kulturního domu Střelnice**. Zmizelo pravé boční křídlo s restaurací a zkrácen byl hlavní sál. Co bylo ubráno na délce sálu, zabral velký prosklený, avšak energeticky náročný, vestibul. Budování nové Střelnice probíhalo pomalu a veškerý kulturní život se v této době přesunul do kulturního domu v Dolní Lipce. V r. 1990 byla zkolaudována zadní část nové Střelnice s malým sálem, velký sál byl zprovozněn o rok později. Nový velký sál dnes slouží divadlu, kinu, plesům a dalším akcím.

Novou **dominantou Králík se během 80. let 20. st. staly tzv. Špice**. Stavba si vysloužila více přezdívek – říkalo se jí také **Teslácký hřbitov**, ale původ tohoto pojmenování není zcela jasný. Rovněž umístění a velikost stavby byly předmětem lidových interpretací: existoval výklad, že se touto stavbou snažil komunistický režim přebít dominantu původní – klášter s katolickým kostelem. Jejich dokončení se protáhlo ze tří na devět let (1981–1990).

Výstavba po roce 1989

Od 90. let 20. st. došlo k oživení výstavby vlivem změny politických a ekonomických poměrů. Nemovitosti měnily své majitele, přecházely do soukromých rukou, začaly sloužit novým účelům. Do dříve uzavřené republiky pronikaly stavební trendy ze Západu, otevřela se široká nabídka stavebních materiálů. I přes nové možnosti začaly ve výstavbě rodinných domů převládat spíše typizované stavby s často se opakujícími prvky. Vznikly i některé stavby, které malebnost města zrovna nepodpořily – z těch lze zmínit např. budovy prodejen Coop a Penny.

K nejnovějším lokalitám, kde se šířila nebo šíří zástavba rodinných domů, dnes patří zejména čtvrť okolo ulice Kosmonautů, nové parcely vznikají při silnici na Prostřední Lipku či mezi ulicemi Ke Skalce a Slunná stráň na severním okraji města. Na předměstí Králík vyrůstají nové průmyslové podniky.

r. 2014 – volné parcely Na Skřivánku

Historické slohy v králícké architektuře

A teď si tě, Rozvodnice, vyzkouším. Pročpak nejsou v Králíkách žádné románské a gotické památky?

Haha, mne nenachytáš! V době rozvoje románské a gotické kultury Králíky ještě nebyly 😊

Renesance

Králíky vznikly přibližně v polovině 16. století, tedy v době, kdy se v českých zemích uplatňuje renesance. Tak tomu bylo i v Králíkách, ale protože šlo většinou o stavby dřevěné, zničily je četné požáry. **Dochovala se jen renesanční jádra některých domů**, jako je tomu například v dnešním **hotelu Zlatá labuť**. Renesanční byla i původní dřevěná evangelická modlitebna, kterou později nahradil barokní kostel sv. Michaela archanděla.

Baroko a rokoko

Od pol. 17. st. Králíky ovlivňovalo baroko. Raně barokní je **králícká fara** a již ze 17. st. pochází i **dům U Trojice** (č. p. 361), nacházející se ve východním rohu náměstí. Tento dům je charakteristický štítem se segmentovýmiⁱ nadokenními římsami a reliéfem Nejsvětější Trojice, který mu dal jméno.

Fara

Dům U Trojice

ⁱSegmentový – ve tvaru kruhové výseče.

Nejvýznamnější barokní památkou je klášterní komplex na Hoře Matky Božíⁱⁱ. Jde o krajinnou kompozici, kterou tvoří nejen samotný **poutní kostel a klášter na Mariánském kopci**, ale také **kaple umístěné v aleji**, jež jako osa protíná město pod kopcem. Pomyslná přímka procházející alejí spojuje poutní místo na Mariánském kopci s farou a kostelem sv. Michaela archanděla na králickém náměstí.

Stavba poutního kostela Nanebevzetí Panny Marie probíhala v rozmezí let 1696–1700. V roce 1700 byla vysázena i alej, ve které v roce 1704 přibýlo osm kaplí. V letech 1701–1704 kostel ohraničily ambityⁱⁱⁱ a mezi roky 1706–1710 byl vybudován ještě konvent*.

ⁱⁱPůvodně *Lysá hora*, po zřízení poutního místa se začalo užívat názvu *Hora Matky Boží*. Dnešní geografický název zní *Mariánský kopec*, ale používá se i pojmenování *Mariánská hora*.

ⁱⁱⁱ*Ambity* – *křížové chodby*; na Hoře Matky Boží obklopují *rajský dvůr* s kostelem a kaplí svatých Schodů. Podle častého čtvercového nebo obdélníkového půdorysu se křížovým chodbám říká též *kvadratura*. Termín křížová chodba je snad odvozen podle křížové klenby, která bývala běžná v gotických ambitech, nebo podle toho, že těmito chodbami řeholníci tzv. křížovali (srov. *křížovat cestu sem tam / zleva doprava, jít křížem krážem*).

**Konvent* – řeholní dům, obytné prostory pro řeholníky.

U poutního kostela na Hoře Matky Boží se baroko projevilo užitím valených kleneb, půlobloukových oken či cibulových střeš s lucernamiⁱ, jimiž je zakončena dvojice věží v průčelí kostela. Uprostřed rajského dvora nalezneme **kapli svatých Schodů s mansardovou střechou**ⁱⁱ. Spodní okna kaple jsou kulatá, horní pravoúhlá, portál je zaklenut půlkruhem. Interiér tvoří bílé mramorové obložení pozdějšího data, replika svatých schodů* a dvě sousoší zpodobující Jidášův polibek Ježíši a Ježíše spolu s Pilátem Pontským. Strop zdobí iluzivní malba představující Ježíše s anděly na nebesích.

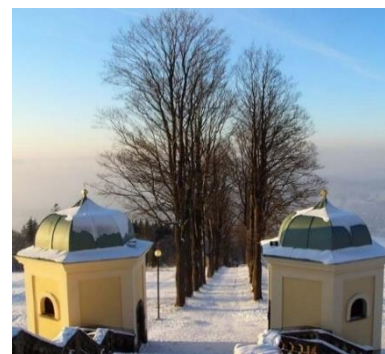
Kaple svatých Schodů

Hlavní oltář, Lurdská kaple

Ukázkou barokní zdobnosti je mohutný portál. Právě k pískovcovému schodišti před tímto portálem směřuje alej spojující klášter na kopci s městem pod ním. Portál tvoří edikula završená frontonem v podobě rozeklaného segmentu**, v němž je umístěno sousoší znázorňující archanděla Michaela vítězího nad ďáblem. Barokní výzdobu portálu dotvářejí dva esovitě prohnutí amoreti***, umístění na vrcholcích nárožních pilastrů.

Mezi další barokní prvky dotvářející celý komplex můžeme zahrnout i **šestiboké kaple** v aleji a v neposlední řadě dynamické ztvárnění **soch ve výklencích brány** před alejí. V blízkosti aleje se nacházejí dva barokní sloupy. Z roku **1780 třiboký pískovcový sokl s figurou Michaela archanděla** (u městského úřadu směrem ke Střelnici), u aleje pak **sloup se sousoším Nejsvětější Trojice a Korunováním Panny Marie**.

ⁱLucerna – v architektuře věžovitý nástavec s okny nebo sloupky na vrcholu kopule či cibulové střechy.

ⁱⁱMansardová střecha – krokve jsou nejprve méně a pak více zalomeny.

*Svaté schody – schody po kterých kráčel Ježíš v paláci Piláta Pontského v Jeruzalémě.

**Rozeklaný segment – uprostřed přerušená kruhová výseč.

***Amoret – též putto; dekorativní postava nahého dítěte-andílka, často bez křídel.

Vstupní brána, pískovcové sochy: vepředu David a Izaiáš, vzadu Lukáš a Jan

Socha sv. Michaela archanděla, sousoší Nejsvětější Trojice s Korunováním Panny Marie, morový sloup, sv. Jan Nepomucký, sv. Florian

Díky zřízení poutního místa na Hoře Matky Boží **vzrostl i význam Malého náměstí v Králíkách**, které se stalo **nástupním místem náboženských poutí**. V letech **1714–1730** zde byl postaven **mariánský sloup**** a v roce **1777** i **kaplička sv. Jana Nepomuckého**.

Nástupu baroka ve městě nahrál velký požár v r. 1709. Stavěly se a přestavovaly domy na náměstí, ale ty svůj barokní ráz ztratily kvůli dalším přestavbám. **Zvnějšku si barokní vzhled z r. 1736 zachovala například Zlatá labuť**. Kostel sv. Michaela archanděla ke své dnešní barokní podobě přišel v letech 1768–1778. Již dříve měl kostel věž s cibulovou střechou, o tu však přišel při požáru v r. 1767 a barokní cibuli pak na delší dobu nahradila provizorní střecha stanová.

Z doby odeznívání baroka pocházejí některé sochy ve východní části města, např. **socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1816** z dílny kladského sochaře Kazimíra Klahra. Plastika je umístěna na mostě v dnešní ulici Jana Opletala.

Jak tak na to koukám,
dá se říct: „Barokní
Králíky“...

**Spodní část sloupu (sokl s reliéfy) vznikla pravděpodobně již r. 1714 jako díkůvzdání za odeznění morové nákazy, horní část byla dokončena až r. 1730.

Kaplička u COOPu, kaplička pod kostelem, kaplička u autobusového nádraží, čarodějnická kaplička

Ve střední Evropě na baroko bezprostředně navazuje rokoko. Zjednodušeně lze říci, že jde o zdobenější barokní sloh, který od velkolepé otevřenosti ustupuje směrem k intimitě a od kontrastu světla a tmy (nebe a pekla) k **široké škále světlejších barev a k inspiraci přírodou**. V Králíkách je **ukázkou rokoka interiér kostela sv. Michaela archanděla**. Klenby tu zdobí pestré vzory s typickými rokajemi¹ a také ostatní nástropní malby vynikají světlými pestrými barvami. Příznačná je i **barevnost a zlacení oltářů, jemnost a křehkost drobných plastik amoretů a dalších figur**.

¹Rokaj – z fr. *rocaille* = *mušlička* – ornament, podle kterého dostalo rokoko svůj název.

To jsem nevěděla, že
znaky stavebních slohů
najdu i na hřbitově...

Klasicismus, empír, novoklasicismus a novorenesance

Éru **klasicismu** v Králíkách reprezentuje například **bývalá radnice (dnes muzeum)**, postavená v letech **1795–1796**. Jednopatrová budova vykazuje charakteristickou klasicistní střídmost. Oproti baroku jsou zdobné prvky téměř vynechány, chybí zvlněné linie oken a portálu, jednoduchá pravoúhlá okna v přízemí se ve stejné podobě objevují i v patře budovy. Strohost této architektury vynikne při srovnání se sousední **secesní spořitelnou**. Věž byla k budově přistavěna až v r. 1834. **Klasicistní památkou je také sloup s mariánským obrazem umístěný u Mariánského pramenu** nad tehdejšími lázněmi Kressenbrunn (dnes Amálka).

Muzeum

Sloup s mariánským obrazem

Střelnice

V r. **1823** byla při tehdejším jihovýchodním okraji města postavena **empírová střelnice**.ⁱⁱⁱ Z dalších staveb zasluhuje pozornost například **novoklasicistní kaple-hrobka rodiny Rotterů**, která byla v 90. letech 19. st. vybudována při jižní zdi nového hřbitova. **Stavba připomíná malý antický chrám.**

Hrobka Rotterů

V roce **1884–1885** byl **vystavěn rozsáhlý objekt kláštera voršilek** (dnes výchovný ústav). Na **novoklasicismus** zde odkazuje strohost a symetrie stavby, k antickým vzorům se hlásí **portál hlavního vchodu**.

V novoklasicistním slohu se ve 2. pol. 19. st. stavěla celá centra měst, což platí i pro velkou část domů v Králíkách.

ⁱⁱⁱPři přestavbě v letech 1906–1910 byl k původní budově přistavěn ještě společenský sál.

Novogotika

Novogotická je v Králíkách současná střecha kostela sv. Michaela archanděla, zbudovaná v r. 1872, a především bývalý evangelický kostel v dnešní ul. 5. května, postavený v roce 1904. Stavbu zdůrazňovala dnes již neexistující vysoká štíhlá věž a úzká okna s lomenými oblouky; dochovalo se však rozetové okno umístěné nad arkádami v průčelí kostela. Ve stejném duchu byl postaven **náhrobek rodiny Schramekovy** v SV rohu nového hřbitova.

Secese

Vstupní budova nového hřbitova v dnešní Hřbitovní ulici, **hrobka rodiny Walterů** nebo **odborná škola pro zpracování dřeva**, vybudovaná v r. 1900ⁱⁱ, to jsou příklady uplatnění **secesního slohu** v Králíkách. Zvláštní pozornost zasluhuje **spořitelna**, postavená v letech **1914–1915**. Typicky secesní je zde užití různých tvarů oken a dalších stavebních prvků, nerespektuje se jednotný řád. Příznačná je neobyčejná zdobnost, ornamentálnost, uplatnění přírodních tvarů, jako jsou listy, ovoce v rozích hojnosti, či motivy lidského těla – zde tvář lemovaná bohatými pletenci vlasů.

Vstup na hřbitov

Hrobka Walterů

Spořitelna

ⁱArkády – řada oblouků, jež jsou odděleny sloupy.

ⁱⁱDnes ZŠ v ulici 5. května.

A teď se podíváme do domku ve městě a chalupy na vesnici. Jak bydleli naši předkové?

Měštanský dům a vesnická chalupa (východosudetský dům)

Měštanský dům č. p. 359 ve Valdštejnově ulici

Příkladem městské architektury v Králikách může být obytný měštanský dům s obchodními prostorami v přízemí, který se zachoval ve východním rohu Velkého náměstí na souběhu dnešní Valdštejnovy a Opletalovy ulice.

Z historie domu

Dům byl postaven na tzv. Zámeckém vrchu. Zámek, jenž vyhořel r. 1708, se rozprostíral v místech pozdějších domů č. p. 334, 335, 359 a 361. Přesnější záznamy o obyvatelích domu č. p. 359 máme až z 19. st. V roce 1809 je jako majitel domu uveden Johann Grund. V letech 1827–1860 domem disponoval zámožný králický měšťan a obchodník s plátnem Peter Prause, magistrátní a berní radaⁱⁱⁱ. Jméno Grund je pak zaznamenáno opět v roce **1904**, kdy se zde nacházelo **řeznictví a uzenářství Grund** (Selcherei Grund), které se zde udrželo až do r. 1945.

Po válce vedl řeznictví národní správce Jan Pecháček ze Zábřeha a dům obýval také Šimon Vološin, řeznický pomocník. Od r. 1950 provozoval řeznictví národní podnik Masna a byty pronajímal městský národní výbor. V 80. letech 20. st. byla v domě **sklenářská provozovna**. V 90. letech 20. st. se stal dům součástí městské památkové zóny. Na místě zbořené stáje a kůlny bylo vybudováno **veřejné WC**, zatímco v prostorách bývalého řeznictví vznikl **obchůdek se smíšeným zbožím Jiskra**.

ⁱⁱⁱMagistrátní a berní rada – vysoce postavený úředník městského úřadu (magistrátu) a berního úřadu (dnešní finanční úřad).

Popis domu

Z hlediska slohového zařazení je dům **barokně-klasicistní**. Skládá se z **obytného předního domu a k němu připojeného hospodářského křídla**. Hospodářské křídlo ze dvou stran ohraničuje dvůr a zahradu.

Přízemí předního domu

Hlavní vchod ústí do vstupní síně a do spojovací chodby, jež pokračuje jednak schody do patra, jednak dále ke dvoru a do dílenského přístavku. Přímo za síní nalezneme **kuchyni**, kdysi vybavenou **pecí s dymníkem**ⁱ. Strop síně i kuchyně tvoří **valená klenba**ⁱⁱ.

Levá část přízemí zahrnuje dva obytné pokoje s podhledy, které snad zakrývají původní trámové stropy. Naproti tomu strop komory při pravé straně průčelí, pozdější krámské místnosti, tvoří valená klenba. Z chodby vedoucí za komorou se vstupovalo do **výrobních prostor řeznictví**, umístěných v pravé zadní části domu.

Kuchyně

Hospodářské křídlo

Na bývalý řeznický krám navazuje další místnost, která již náleží k hospodářskému křídlu domu. **Dříve zde bývala chodbička a chladírna**, dnes se zde nachází sklad obchodu Jiskra. V další místnosti býval **chlév nebo konírna a později řeznická dílna**.

Průjezd do dvora, chlévy nebo konírna

Stropy obou místností nese valená klenba. **Následuje zadní průjezd**, nad jehož trámovým stropem nalezneme půdu. Za průjezdem **bývaly stáje a domácí záchody**, dnešní novodobý přístavek na těchto místech slouží jako **veřejné WC**.

ⁱDymník – zařízení ve tvaru nálevky obrácené širší stranou dolů; slouží k zachycování a odvádění dýmu z prostoru nad ohništěm.

ⁱⁱValená klenba – podélná klenba polokruhového profilu.

1. půdní podlaží

První patro a půda předního domu

Komůrka, na kterou narazíme u mezipodesty* přístupového schodiště, bývala **udírnou**. V patře nalezneme chodbu a čtyři místnosti. Ploché stropy, místy s jednoduchou štukovou¹ výzdobou, pravděpodobně zakrývají starší stropy trámové.

Původně udírna

Půda, na kterou se vstupuje po dřevěném schodišti, je rozdělena do dvou etáží. Půdní prostory sloužily ke skladování nepoužívaného vybavení domu a jako skladiště zboží.

Sklepy

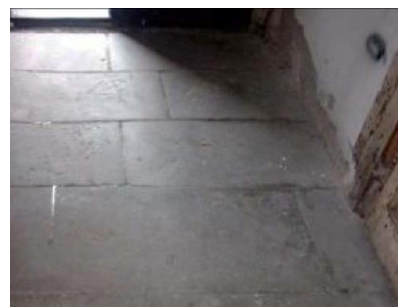
Až na malou výjimku, již je malý sklep-spíž v severním rohu domu, není dům podsklepen. Pravděpodobně se dříve využívaly klenuté sklepy, které se nalézají pod zahradou. Tyto sklepy zde zbyly nejspíše po předchozím zámku, dnes jsou však nepřístupné.

Materiály užívané při stavbě měšťanského domu

Zdi domů stavěných nebo přestavovaných po požáru z r. 1708 již byly zpravidla **cihlové nebo cihlovo-kamenné**. Stropy, zejména ty sklepní a v přízemí, tvořila **valená klenba**; naproti tomu stropy v poschodí bývaly trámové.

Dřevěná okna, rozdělená do více polí, vyplňovaly skleněné tabulky. **Dřevo** se kromě nábytku uplatnilo také u dveří a zárubní, které byly zdobené. Dřevěné bylo trámoví a fošny stropů, některá schodiště a podlahy, krovny. **Střešní krytinu** představovaly nejčastěji **dřevěné šindele, břidlicové tabulky** a od konce 19. století se častěji objevuje i **plech nebo eternit**.

Na některé podlahy, schody a prahy (především ve sklepech a v přízemí) či portály hlavních dveří nebo plotové sloupky se používal **kámen**. Portály byly zdobeny.

Fasády domů bývaly dvoubarevné (č. p. 359 šedá a bílá) – barevně se od jednoduchých ploch odlišovaly portály, okenní zárubně či úrovně pater domu. Obvykle se používal vápenný nátěr s přísadou oleje a barviva, tzv. vápenná líčka. V interiérech se často uplatňovaly rákosové omítky*.

**Mezipodesta (podesta)* – plošina oddělující ramena schodiště; odpočívadlo.

¹*Štuk* – směs jemného písku, vápna, případně sádry nebo cementu; užívá se na vrchní vrstvu omítky; ze štuky se tvořily i plastické ozdoby na vnějších fasádách či stropech a stěnách kostelů, zámků i bohatších měšťanských domů.

**Rákosová omítka* – zpravidla se používala na dřevěné konstrukce: např. stropní nebo na příčky mezi pokoji; na podklad z prken byl připevněn rákosový rošt, který sloužil jako nosič samotné omítky.

Vybavení místností měšťanského domu

Měšťanský dům míval více oddělených místností, které sloužily různým účelům. Mohla se zde nacházet **samostatná ložnice, kuchyně, jídelna, komory, menší výrobní prostory, reprezentační pokoj**, ale základem mohla být tradiční světnice, která byla víceúčelová.

V **18. a 19. století** se i v měšťanských domech běžně vařilo v **černé kuchyni**, umístěné ve vstupní síni. **Otevřený komín** odváděl kouř z topeniště, pece nebo sporáku. Jídlo se tepelně upravovalo v **kovových kotlících na trojnožkách, roštích a v keramických hrncích**. V širokém komíně se **udilo maso**.

V 19. st. probíhalo dozdivání komínů, a kuchyně se mohla přestěhovat do světnice. **Kamna ve světnici bývala obvykle kachlová nebo zde stál sporák s litinovými pláty**. Tato kamna představovala také zdroj tepla ve světnici.

V blízkosti kamen či sporáku se soustředily potřeby související s vařením. Mohly zde být **police na suroviny, věšáky na kuchyňské náčiní**, zatímco **nádobí a přístroje se schraňovaly v příborníku**. Používalo se zpravidla **bílé nádobí z keramiky nebo porcelánu**, poháry a různé karafy mohly být **skleněné**. Běžné **černé nádobí se vyrábělo z keramiky a ze železa**, od 19. st. i ze smaltu.

Světnice zpravidla zahrnovala i **jídelní část**. Ta většinou zaujímala **roh světnice a tvořil ji dřevěný stůl, několik židlí a rohová lavice**. Dalším nábytkem mohlo být kanape či postel. **Zdi zdobila keramika a často zde visel krucifix, levné obrázky svatých, různé barvotiskové reprodukceⁱⁱ apod.** Čas odměřovaly **nástěnné kyvadlové hodiny**. Po setmění se rozsvěcovaly **svíčky, olejové lampy a od 19. století i petrolejky**. Plynové a elektrické osvětlení přišlo do Králík až ve 20. století.

ⁱBílé a černé nádobí – bílé = ze kterého se jedlo a pilo, černé = ve kterém se vařilo, smažilo a peklo.

ⁱⁱBarvotisk – obecný název pro reprodukováný tisk nějakého originálu, např. pomocí litografie neboli kamenotisku.

Spalo se na postelích ve světnici, nebo mohla být jedna z místností vyhrazena ložnici. Podstatnou část ložnice zabíraly **masivní dřevěné manželské postele**, často zdobené vyřezávanými reliéfy nebo lidovou malbou. Podobně bytelná a zdobená byla i **almara**ⁱⁱⁱ, která sloužila jako **šatník**, a **truhla** nebo **prádelník**, kde se uchovávalo prádlo, ale i cennosti a dokumenty. Pod postelí se schovával nezbytný **nočník**. Nad manželskými postelemi visíval **obraz Panny Marie, Ježíše** apod.

Nástěnné hodiny, petrolejová lampa, almara

Rodiny, které se chtěly navenek reprezentovat, **mohly mít přijímací pokoj**, kam se **vodili hosté** a kde **se odbývaly slavnostní obědy** atp. Zde byl k dispozici **luxusní nábytek jako polstrované židle, křesla a pohovky, intarzovanýⁱ stůl či skleník s broušenými poháry a porcelánovým servisem. Opravdu bohatá rodina mohla mít i klavír.** Za **dekorace** sloužily **sošky z porcelánu či sloupkové hodiny**. Stěny mohly pokrývat **vzorované tapety** (ostatní místnosti byly většinou jen vybíleny), visely zde různé krajinky či rodinné portréty. Veškerou nádheru podtrhoval **skleněný nebo dokonce křišťálový lustr**.

Hygiena

Lidé se většinou **koupali jen jednou týdně**, a to **v sobotu**, aby byli v neděli čisti do kostela. Do světnice nebo do kuchyně se přinesly **necky**, do kterých se nalila voda ohřátá na kamnech. Pokud se týká běžného **denního mytí**, tak to se odehrávalo v **lavorech**.

S budováním **vodovodů se zavedla voda až do domu**. Nejprve šlo zpravidla jen o **jeden kohout umístěný na chodbě**, který sloužil celému domu. Později se vodovodní síť instalovala po celém domě; každý byt pak měl svoje umyvadlo, na chodbě nebo v koupelně. Vany a koupelny se začaly budovat až později, jelikož byly náročnější na rozvod studené i teplé vody, a proto byly i drahé.

Ohledně **záchodů**: v domech, **kde měli dobytek**, se chodilo tzv. **na hnůj, případně na latrínu**ⁱⁱ, která stála též na dvoře nebo mohla být v nějakém postranním přístřešku. U **nájemních domů** se záchod dostal postupně (nejdříve ve 2. pol. 18. st.) **na pavlač, případně na chodbu**, a tam byl **společný pro celé patro nebo celý dům**. Zatím šlo stále o **záchod suchý**, u něhož se musela vyvážet žumpa. Se zavedením vodovodu se začaly budovat i splachovací záchody a splašková kanalizace. U měšťanských domů se tak dělo od poč. 20. st.

Pavlač domu

ⁱⁱⁱAlmara – velká šatní skříň.

ⁱIntarzie – prostá intarzie vzniká skládáním a lepením dřív různých barev a struktur; vznikají tak různé vzory a obrazce.

ⁱⁱLatrina – jednoduchá venkovní toaleta, vyrobená většinou ze dřeva.

Vesnická chalupa (východosudetský dům)

Dispozice a charakteristické prvky

Chalupy se stavěly především podle toku Králického potoka a stejné typy domů nalezneme i ve vesnicích okolo Králík. Dochovaná stavení pocházejí většinou z 18. – 19. st. a typově představují východosudetský dům, což je **lidový roubený a zděný dům** běžný v oblasti Čech, Jeseníků či Opavska.

Šlo o **chlévní či komoro-chlévní přízemní dům s obdélným půdorysem a vysokou sedlovou střechou o sklonu 60°**. Ta byla kryta **šindelem** a od pol. 19. století i **břidlicí**, později pak eternitem nebo plechem. **Přízemí tvořila roubená obytná část, spojovací chodba s černou kuchyní a kamenná hospodářská část**. Valená klenba přikrývala **sklep** pod obytnou částí, případně i přízemní chodbu, zatímco **stropy roubených i zděných přízemních prostor jsou trámové zákloповé**. **Podkroví** sloužilo jako **seník** a bývala zde i **dřevěná světnička**.

Dvoupatrový roubený dům

Vpravo obytná část, vlevo hospodářská

Trámový zákloповý strop

Vysoký štít se svislým deštěnímⁱ dole zakončovala **okapová stříška (podlomenice)**, chránící prostor při zdi před deštěm. Průčelí je na úrovni **přízemí členěno třemi dvojitými rámovými tabulkovými okny**; ta jsou **dvojkřídlá**, často obložená jednoduchou šambránouⁱⁱ. Hlavní vchod, umístěný ve středu podélné strany domu, uzavírají **dvojkřídlé vyřezávané dveře**. Dvůr bývá jednostranný, u větších statků může být na protější straně kamenná či deštěná stodola.

ⁱDeštění – zde obložení štítu svislými prkny.

ⁱⁱŠambrána – ozdobné rámované ostění oken a dveří.

Dvojkřídlé dveře

Okno se šambránou

Deštěný štít

Materiály

Na Králicku se nabízelo využití **dřeva a kamene**, později přišly **cihly**. Kromě zdí se **kámen** používal třeba i na **dlažbu podlahy hlavní chodby**, podlahy **obytných místností** bývaly **dřevěné**, někdy šlo o pouhou **udusanou hlínu**. Zdí pokrýval bílý **vápenný nátěr**, který neměl jen funkci estetickou, ale i konzervační. Zabílený hliněný výmaz spár spolu s tmavými trámy, natřenými tzv. volskou krvíⁱⁱⁱ, tvořily charakteristický kontrast.

Chalupa pod Horou Matky Boží

Kamkoli se dostanete z hlavní chodby

Vybraná chalupa z Dolní Hedče představuje komoro-chlévní dům, posazený na obdélné kamenné podezdívce. **Levou stranu přízemí tvoří převážně roubená obytná část**, rozdělená na dvě místnosti. **Pravou stranu tvoří část hospodářská**, se zděnou komorou vpředu a s roubeným chlévem vzadu. Chodba mezi obytnou a hospodářskou částí začíná rozšířenou vstupní síní.

Chodba ústí na nevelký dvůr, svažující se k trativoduⁱ. Na dvorku byl k chalupě přistavěn přístřešek sloužící jako kůlna a jako prostor pro komůrku se **suchým záchodem**. Z hlavní chodby lze vstupovat nejen do prostor v přízemí, ale také dolů do sklepa, nebo naopak nahoru na půdu.

ⁱⁱⁱVolská krev – část dobytčí krve s různými přísadami (**fermež, zvířecí žluč a moč, vápno, oxidy železa z hlíny, saze, sůl** apod.); používala se jako ochrana před plísněmi, houbami a jinými škůdci, měla chránit i před ohněm.

ⁱTrativod – podzemní stavba sloužící ke vsakování dešťové nebo znečištěné povrchové vody do podzemních vod.

Původní obytná část domu

Z chodby vstoupíme nalevo do světnice, kde se i dnes odehrává většina domácích činností. Kachlová kamna bývala hlavním topným tělesem a připravovaly se na nich pokrmy, ale dnes se zde vaří na moderním sporáku a topí se elektrickými přímotopy. Topí se však stále i starými kamny a bidla nad nimi slouží jako sušárna prádla. Ze světnice lze vejít do menší místnosti, která dnes slouží jako jedna z ložnic. Obě místnosti mají převážně dřevěné roubené stěny a trámové zákloповé stropy.

Vstupní síň

Hlavní chodba

Pohled z původního chlíva do komory

Původní hospodářská část domu

Pravá část domu zahrnovala **komoru a chlév se samostatnými vchody z chodby**. Komora je zděná a dnes se vytápí vlastními kachlovými kamny. Místnost mohla sloužit jako ložnice, ale mohla zde být i dílna, skladovací prostor apod.

Půda a sklep

Zdí mezi chodbou a světnicí vede komín, který prostupuje půdou a ústí nad šindelovou střechu, která je kryta eternitem. Půda pod vysokým, **mírně zalomeným dřevěným krovem**ⁱⁱ se skládá ze dvou etáží. V první dnes nalezneme dva dřevěné pokojíky, druhou tvoří celistvý prostor, sloužící jako skladiště.

Sklep je vyhlouben pod obytnou částí a tvoří ho **nízká podlouhlá místnost s valenou klenbou** a ještě jeden menší prostor, skrývající hlubokou **kamennou studnu**.

Vybavení světnice venkovské chalupy

Ve světnici se **vařilo, jedlo, pracovalo, spalo, odbývala se tu hygiena**. Srdcem místnosti byla zpravidla **kachlová kamna**, na kterých se nejen vařilo, ale většinou sloužila i jako jediný zdroj vytápění. To byl běžný stav **18. a 19. století**. Předtím se vařilo v černé kuchyni, která byla umístěna ve vstupní síni a ještě dříve v dymné nebo polodymné jizbě.ⁱ

Kamna ve světnici stála při zdi, jež přiléhala k síni s chodbou, protože touto zdí vedl komín. Ke stropu nad kamny **byla přichycena bidla na sušení prádla a na lehací ploše za pecí se spávalo**ⁱⁱ. Prostor okolo kamen tvořil kuchyňskou část světnice. Ta mohla zahrnovat různé věšáky, police a kredencⁱⁱⁱ. V 18. a 19. st. se v chalupách užívalo převážně **keramické bílé nádobí**, ale mohlo být i ze **dřeva**. **Černé nádobí**

ⁱⁱVysoký krov zajišťuje ostrý sklon střechy, ze které tak lépe sklouzává sníh.

ⁱVe středověku byly běžné *dymné jizby* – hlavní obytný prostor zahrnoval otevřené ohniště a pec, přičemž kouř se rozptyloval po jizbě. Přejít ke světnici představovaly *polodymné jizby*, u nichž se kouř nad topeništěm zachycoval trychtýřovitým dymníkem, který jej odváděl nad strop, kde se rozptyloval v podkroví. Až ohňový patent Marie Terezie (1751) nařizoval uzavřené zděné komíny.

ⁱⁱ*Zápecí* neslo v různých oblastech různé názvy jako třeba *zákamní, peklo, pekelec, čereň, pecina* nebo *záhrobí*.

ⁱⁱⁱ*Kredenc* – příborník.

se vyrábělo z keramiky, železa a od poloviny 19. století i ze smaltu.

Roh světnice představoval tzv. **svatý kout**. Stál zde **jídelní stůl a rohová lavice**. Na stěnách visel **kříž, obrázky svatých, ozdobná keramika** ap. Zde se odehrávaly **obyčeje a úkony spojené s rodinným a náboženským životem obyvatel domu**.

Šatstvo se uchovávalo v bytelných a často i hojně zdobených **almarách a truhlách**. V truhle se mohly uchovávat i dokumenty a různé cennosti. Přímo **ve světnici** měly své místo i **postele členů rodiny**, ale běžně se spalo i na **lavicích nebo na zápečí**. Novomanželé nebo svobodní členové rodiny mohli mít jako ložnici nevytápěnou komoru. **Chodilo se spát brzy**, protože se časně vstávalo a také proto, že umělé svícení bylo drahé. Svítilo se lojovými svíčkami, olejovými lampami a od 19. století i lampami petrolejovými. Až s nástupem 20. století přišel do Králík plyn a poté elektřina.

K hygieně většinou stačily **dřevěné necky a keramický nebo smaltovaný lavor**. Voda se brala **ze studny nebo z potoka**. Od počátku 20. st. se i k okrajovějším stavením začala dostávat voda z vodovodu. Na **záchod** se chodilo do **dřevěného přístřešku postaveného na dvoře na hnoji** nebo hned vedle něj. Suché záchody při venkovských staveních přetrvávaly často až do 60. a 70. let 20. st.

Zahrady a ploty

Není plot jako plot.
Který je nejhezčí?

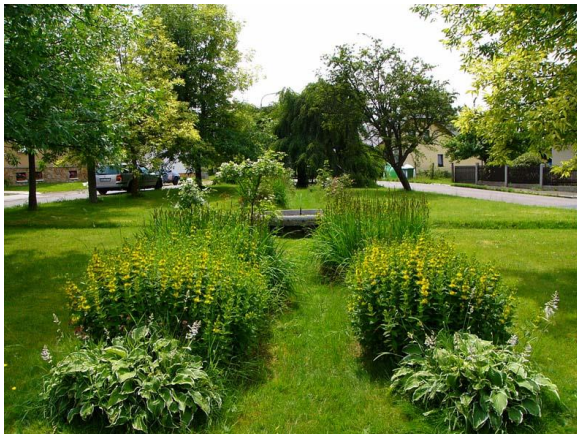
Zahrady a ploty v minulosti

Zahrady se přirozeně navzájem lišily podle toho, čemu sloužily. Pokud šlo o původní králické zahrádky tzv. zahradníků, tedy poddaných, kteří měli k dispozici jen malé výměry půdy, pěstovali na svých pozemcích plodiny, které mohli využít k vlastní obživě. Na zahradě za chalupou se tedy pěstovaly **brambory (od 19. st.), hlávkový salát, zelí, cibule a další zelenina**. Vítaným doplňkem jídelníčku bylo ovoce jako **jablka, hrušky nebo švestky**. Na zahradách a dvorcích bývaly **králíkárný a kurníky**, nejrůznější **chlívky a boudy** pro domácí zvířectvo, které zde muselo mít svůj výběh.

Pokud šlo o **okrasné zahrady**, tak tuto funkci plnily spíše **malé předzahrádky před chalupou**. Takovéto zahrady a dvorky bývaly obehnány **plaňkovým plotem s dřevěnými, kamennými a později betonovými sloupky** a byly typické pro chalupy králických předměstí.

Obdobně jako zahrady na předměstích na tom byly i **městské zahrady**. Domy náměstí nebo městských ulic mívaly k dispozici pouze pás pozemku při zadní straně domu. Mezi sebou byly tyto zahrady odděleny plaňkovým plotem nebo cihlovou či kamennou zdí. I zde se pěstovaly jak okrasné rostliny, tak ovocné keře a stromy a v záhonech zrála zelenina určená do kuchyně. Méně než na předměstích se zde chovalo užitkové domácí zvířectvo.

Jiným typem zahrad byly **zahrady reprezentativní, oddechové a parky**. Čím byl majitel domu zámožnější, tím menší byla potřeba samozásobit se potravinami, a zahrada mohla být uvolněna k trávení oddechového času mezi okrasnými květinami a dřevinami. **Městský park** potom sloužil k **odpočinkovým vycházkám obyvatel města**, kteří mohli po nedělním obědu korzovat svěží zelení. V parkových prostranstvích bývaly umísťovány **lavičky, altány, houpačky...**, probíhala zde veřejná setkání, spolková činnost atp.

Pokud se týká ohrazení pozemků, zahrad nebo parků, u obyčejných zahrad převládaly **dřevěné plaňkové ploty** s kamennými sloupky, které byly později stále častěji střídány drátěným pletivem a sloupky celobetonovými nebo betonovými sokly s kovovými trubkami. Plotové sloupky zahrad bohatších domů mohly být osazeny **ozdobnými kovanými mřížemi**, případně zahradu chránila zeď; vstupy do takových zahrad střežily kované brány a branky. Veřejné parkové prostory se zpravidla neohrazovaly a byly přístupné všem návštěvníkům.

Plaňkový plot

Kovový plot

Králické zahrady po 2. sv. válce

V době totality lidé rozvíjeli své koníčky; často nemohli nebo se nechtěli účastnit politického a společenskokulturního života, a tak své zájmy směřovali k hobby. **Velkému zájmu se těšilo zahrádkářství**. Potřeby a cíle byly různé: někdo si chtěl zpestřit jídelniček, někdo usiloval o okrasnou zahradu, jiný se zaměřil čistě na rekreační využití, další kombinovali vše dohromady.

Zhruba od 80. let 20. st. se začala využívat zahradní technika. Mnohde se ještě kosilo **kosou**, ale již se častěji objevovaly i **motorové sekačky**, často vyráběné doma „na koleně“. Tzv. anglický trávník byl cílem mnoha zahrádkářů.

Na zahradách stály i nejrůznější **skleníky a pařeniště**, ať už zbudované ze skleněných tabulí či z igelitové fólie a díky televiznímu pořadu *Receptář nejen na neděli* i z okurkových lahví.

Zahrady skrývaly také rozmanité **přístřešky**, které měly spolu s **ohništi, udírnami a grily** sloužit k víkendovému posezení s přáteli, nebo šlo o „domečky“ pro děti – kromě nejrůznějších bud se objevovaly i standardizované chatky z dětských táborů a třeba i velké dřevěné sudy.

Za socialismu vznikaly tzv. **zahrádkářské kolonie**. Zejména obyvatelé domů bez zahrad začali využívat pozemky vyhrazené k zahradničení na okrajích města. V Králíkách takové **kolonie** nalezneme např. za dřívější továrnou Hedva, pod nádražím nebo u hřbitova.

Mezi ploty v těchto dobách převládalo **drátěné pletivo**, u městských zahrad se objevovaly i **dekorativní cihly, tzv. plotovky (plotové tvarovky)**, nebo **vápenopískové dílce** určené původně pro zdivo. Oblibu si i dnes zachovávají **živé ploty z habru a dalších dřevin**.

Porevoluční doba přinesla do zahrad nové trendy. Zvláště u nových domů začaly vznikat zahrady snad až příliš upravené. Určitou novinkou, která se začala častěji objevovat, se stala např. zahradní jezírka.

Závěr

Historické jádro Králík patří k nejlépe dochovaným z širokého okolí a v roce **1990 bylo vyhlášeno městskou památkovou zónou**. Zachoval se původní půdorys města se zástavbou hlavních ulic a náměstí, jehož architektonický vývoj vyvrcholil do konce 19. st.; nicméně ve svém jádru si město zachovalo dřívější renesanční charakter.

Nejvýznamnější architektonické památky Králík vznikly v **období baroka**. Přimo v Králíkách můžeme zmínit **kostel sv. Michaela archanděla** (s rokokovým interiérem), na Mariánském kopci potom **klášterní komplex s poutním kostelem Nanebevzetí Panny Marie**.

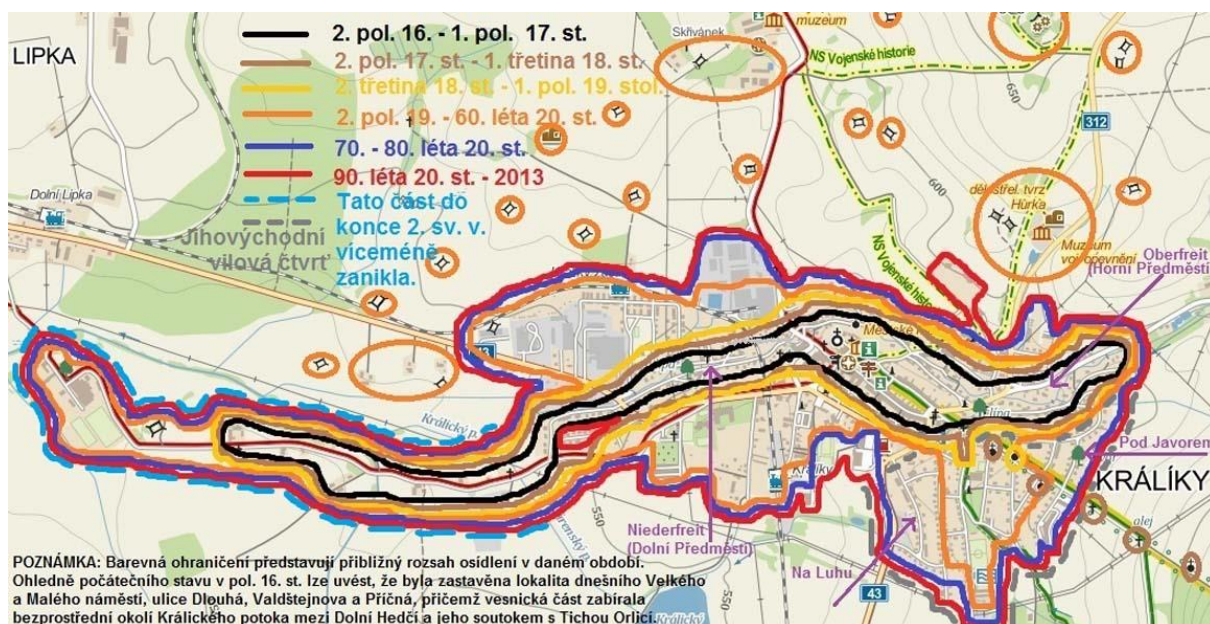
Kulturní památkou je **klasicistní budova městského muzea či hrobka rodiny Rotterů**. Zajímavou průmyslovou stavbu reprezentuje budova plynárny z počátku 20. století, **secesní klenot** představuje **spořitelna** z téhož období. Králickým specifikem jsou objekty pohraničního opevnění z 2. pol. 30. let 20. st.

Méně malebnou část města tvoří průmyslové zóny, vilová zástavba 70. a 80. let 20. st. Je to dáno tehdejšími malým výběrem stavebních materiálů a pak i užitkovým přístupem, jenž byl charakteristický pro éru komunistického režimu. Svěžejší dech nabrala výstavba rodinných domů i veřejných staveb od 90. let 20. st.

Stavební rozvoj Králík určuje několik zásadních faktorů. Jedním z nich je **hospodářská prosperita města – rozvíjí-li se obchod, průmysl a služby, podpoří to i výstavbu**. Dalším faktorem je **politická situace** – je-li země zmítána kupříkladu třicetiletou válkou, není na výstavbu pomyšlení; zvláštním případem je tu masové budování opevnění v Králíkách v předtuše 2. sv. války.

Podobu architektury, především té městské, z velké míry určoval daný umělecký sloh, dnes je to spíše dobová móda a tendence či vkus nebo možnosti stavitele. Nemalou roli hrají přírodní podmínky (potřeba ochrany před povětrnostními vlivy, srážkami, tuhými zimami) či snaha souznít s regionální tradicí a postavit takový objekt, jenž dobře zapadne mezi tradiční podhorské roubenky.

Doufejme, že se v budoucnu bude naše město nadále esteticky rozvíjet.

Shrnutí:

- Králíky vznikly na **zeleném drnu** (dle plánu na pustém místě) v polovině 16. století.
- Od počátku měly Králíky dvě centra – **Malé náměstí**, **Velké náměstí**, které spojovaly dvě hlavní ulice (Valdštejnova, Dlouhá).
- Původní domy – dřevěné, nahrazovaly je zděné.
- **Králícký kostel sv. Michaela archanděla**: 1610 protestantský, bez střechy, 1708 vyhořel – 1709 – opraven, cibulová střecha, 1767 – shořela věž – snížení věže, stanová střecha, 1872 – nová, štíhlá střecha kostelní věže, 2014 – oprava kostelní věže.
- **Králícké hřbitovy**: u kostela, ulice Pivovarská (vedle MŠ), současný hřbitov.
- Město často bojovalo s **požáry** – vyhořelo vždy celé město (**socha sv. Floriana** před Stavofinem – ochránce proti ohni).
- V roce **1708 vyhořel zámek**, nebyl již obnoven. **Vrchnostenské budovy** byly postaveny v ulici J. Opletala (dnes Pekárna Falta, Stavofin).
- **Stavby 19. století**:
 - **Stavby pro odpočinek**: střelnice, Kressenbrunn (Amálka) s Mariánským pramenem, Lesní zámeček (u Dolní Lipky).
 - **Náměstí**: kašna s přadlenou, přestavba domů – jsou zděné, výstavba radnice (KB), školy, úpravy okolí kostela.
 - **Kulturně-společenské stavby**: klášter voršilek (polepšovna – vychovatelna), odborná škola pro opracování dřeva, evangelický kostel, dětský domov (MŠ Pivovarská).
 - **Průmyslové stavby**: měšťanský pivovar, tkalcovna bratří Steinerů, tkalcovna firmy Dominik Walter a syn, tkalcovna Benedikt Schroll a syn, plynárna, nádraží.

CO JSME SI ZAPAMATOVALI?

- **Stavby od vzniku ČSR do konce 2. světové války:** pomník padlým v 1. sv. válce, česká menšinová škola (ZUŠ), sluneční lázně a koupaliště, sokolovna, pohraniční opevnění.
- **Stavby socialismu:** přestavba Střelnice, obytné domy „Špice“, výstavba rodinných domů.
- **Stavby po r. 1989:** prodejny COOP a Penny, obytné domy, průmyslové podniky na předměstí Králík.
- **Renesanční stavby** – pouze renesanční jádra některých domů na náměstí (např. Zlatá labuť).
- **Baroko** – klášter na Hoře Matky boží s kapličkami v aleji, vstupní branou, pískovcové sochy u aleje, sochy sv. Jana Nepomuckého, sv. Florian, morový sloup, barokní kapličky (u autobusového nádraží, pod kostelem, u COOPu, čarodějnická), králická fara, kostel sv. Michaela archanděla, Zlatá labuť, dům U Trojice (Velké náměstí).
- **Klasicismus** – městské muzeum, sloup s mariánským obrazem u Mariánského pramene (nad Amálkou).
- **Empír, novoklasicismus** – střelnice, hrobka Rotterů, klášter voršilek (výchovný ústav).
- **Novogotika** – střecha kostela sv. Michaela archanděla, bývalý evangelický kostel (smuteční síň), náhrobek rodiny Schramekovy.
- **Secese** – spořitelna, hrobka rodiny Walterů, odborná škola pro zpracování dřeva („žlutá škola“).
- **Měšťanský dům čp. 359** (Valdštejnova ulice) – barokně-klasicistní. Původní materiál – cihlovo-kamenné zdi, valená klenba v přízemí, trámové stromy v patře, střešní krytina – dřevěné šindele (později břidlicové tabulky, plech, eternit), kámen – podlahy, zdobené portály, schody, fasáda – dvojbarevná (šedá, bílá). Vybavení – ložnice, kuchyně, jídelna, komory, výrobní prostory, reprezentační pokoj, kachlová kamna. Světnice s jídelním koutem – dřevěný stůl, židle, rohová lavice, almara, na zdech keramika, krucifix, obrázky svatých, hodiny, svícení – petrolejky. Koupání v sobotu v neckách, záchod – venkovní „suchá“ toaleta, později záchod na pavlači, na chodbě.
- **Vesnická chalupa** – roubená, zděné zdi, sedlová střecha, obytná část spojena s hospodářskou budovou, podkroví – seník, dvojkřídlá okna, dvojkřídlé vyřezávané dveře, podlahy – kámen nebo udusaná hlína, dřevo, zdi – vápenný nátěr, sklep, studna, suchý záchod na dvorku. Světnice – hlavní místnost – vaří se tu, jí, pracuje, spí, odbývá se hygiena. Kachlová kamna, nad nimi bidlo nasušení prádla, truhly, almary, svícení lojovými svíčkami, olejovými lampami, petrolejkami.
- **Zahrady** – **původně** k pěstování plodin pro svou spotřebu, okrasné předzahrádky s květinami, **socialistické zahrady** – skleníky, užitkové zahrady, zahradní domky, ..., **současné zahrady** – spíše okrasné, dekorativní s anglickým trávníkem, okrasnými dřevinami, jezírky
- **Ploty** – **nejstarší:** plaňkový plot s dřevěnými, kamennými, betonovými sloupky – kamenné zdi – ozdobné kované mříže, **20. století:** drátěné pletivo, dekorativní cihly, plotovky, živé ploty, ...

Cestní síť a doprava na Králicku

Na úvod

Po staletí býval na Králicku neprostupný hraniční hvozd – prales, do nějž jen tu a tam pronikli osamělí lovci, horníci, hledající tu vzácné kovy nebo užitkové rudy, či nějaký zbloudilý poutník. Prý tudy kdysi vedly první cesty, které spojovaly oblasti položené více na jihu a údolí řeky Moravy se severněji položeným Kladskem. My však dnes víme, že **první osídlenci našeho kraje se usazovali podél řeky Tiché Orlice** a že **nejstarší cesta procházela právě tudy**. Vycházela z tehdejšího Šilperka (dnešních Štítů), vedla západním úbočím Bukovohorské pahorkatiny a přes Mladkovské sedlo spojovala tento kraj s Kladskem. Dokládají to existence celnic nejprve v Jablonném nad Orlicí a později v Mladkově.

To ti nepovím. Ale povíme si, jak cesty vznikaly, jak se rozvíjela doprava.

Kdysi tady byly pouze nepropustné lesy. Kdo udělal 1. cestu?

První osadníci sem přicházeli až **v 16. století**, aby tu založili nejen město Králíky, ale i mnoho lánových vsí kolem něj. **Tehdy začaly na Králicku vznikat první pěšiny a širší cesty**. Ty vedly nejen z vesnických usedlostí do polí a lesů, ale spojovaly také jednotlivé statky a usedlosti. V souvislosti s rostoucí zástavbou se objevují první náměstí a ulice v samotných Králíkách. První cesty však spojovaly i město a jednotlivé vesnice navzájem.

Výše zmíněné **cesty ještě zdaleka neměly podobu silnic**, jak je známe dnes. Byly udusané a vyježděné koňskými nebo volskými povozy, vyhýbaly se všem větším přírodním překážkám, místy byly vyspravované a zpevňované kamením a potoky překonávaly pomocí brodů a prvních dřevěných mostů.

Jak vypadaly cesty – silnice v minulosti?

Rozvoj cestní sítě

První cesty měly podobu spíše jen **tras vyježděných volným terénem**, než že by to byly cesty záměrně budované. Nejprve sloužily k přepravě materiálu při budování nových vsí a centra samotných Králík. Využívaly byly také k přísunu dříví na otop domů a k přepravě zemědělských produktů. S tím, jak na těchto cestách provoz houstl a jak postupně podléhaly přirozené erozi, se na nich začala objevovat zpevněná a vyspravovaná místa s výhybnami, na nichž se těžké povozy mohly vzájemně míjet.

Postupem času se začaly budovat také **štetované cesty**. Při štetování se mezi masivní kamenné obruby stavěly vedle sebe kameny na výšku, ty byly následně vyklínovány menšími kameny a zasypany zeminou, pískem nebo jemným šterkem. Po konečném zhutnění vznikla zpevněná, odolná cesta.

První známou cestou na Králicku je již výše uvedená silnice vedoucí ze Štítů do kladského Mezilesí, poprvé zmiňovaná v roce 1278. Větší pozornost stavu králických cest věnoval majitel králického panství hrabě Michael Ferdinand Althan, který je nechal v roce 1650 vyspravit, aby vyhovovaly tehdejším potřebám zemědělských a formanských vozů a také panských kočárů.

V roce 1650 kronikáři zaznamenali existenci **několika králických komunikací**. Králicky začínaly na severu dnešní **Pivovarskou ulicí, jež vedla ke křižovatce s ulicí Hlubokou**. Zde se také potkávala **Zlatopotoční cesta od Dolní Lipky s Důlní cestou od Prostřední Lipky**. Uváděna je i úzká **Kostelní stezka, přicházející ke Králíkům od Orlice**. Tato cesta, **dnes část ul. 5. května, ústila do králického náměstí v rohu mezi nynějším hotelem Beseda a potravinami Falta**.

Od Malého náměstí v Králikách tehdy vedly cesty dvě. První směřovala dnešní ulicí Karla Čapka přes Luh a dále kolem šibenice přes Žďářiště k Orlici. Z Orlice cesta pokračovala do Červené Vody a pak do údolí Březné. **Druhá cesta vedla ze Zámeckého vrchu, dnešní Opletalovou ulicí, dolů a přes údolí Králického potoka pokračovala okolo tzv. Čarodějnické kapličky do Červeného Potoka, případně Polní ulicí na Hedeč**.

V roce 1657 jsou na území králického panství zmiňovány **tři důležité hlavní spojovací cesty, na nichž byly zřízeny celnice**. **První** vedla z Rudy nad Moravou přes Červený Potok a Horní Lipku, kde byla celnice, dále do Kladska. **Druhá** směřovala z Červené Vody přes Boříkovice a Dolní Lipku také do Kladska, přičemž celnice byly v Dolní Lipce a v Boříkovicích. **Třetí** cesta vedla z Boříkovic přes Dolní Orlici do Králík a odtud dále do Červeného Potoka, přičemž celnice stála v Králikách.

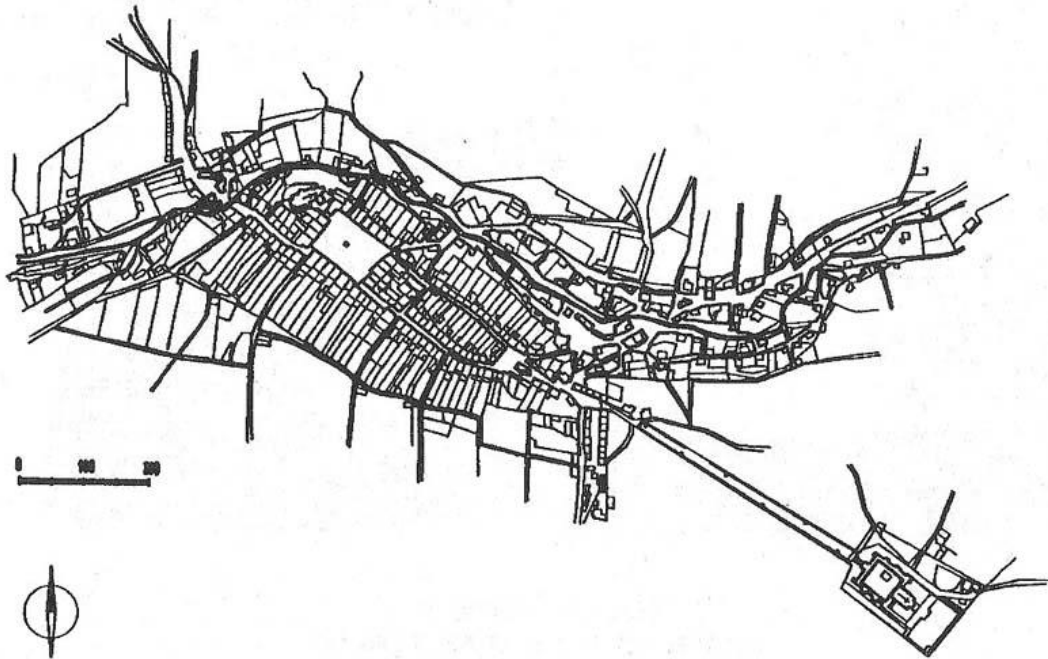
Králické komunikace se staly téměř nesjízdné po průjezdech vojsk v době tzv. slezských válek (1740–1745), jejichž důsledkem bylo, že sousední Kladsko připadlo Prusku a Králicko se tak stalo příhraničním regionem. Když v roce 1779 rakouský císař Josef II. podruhé navštívil Králicky, požádali ho místní mimo jiné právě o podporu při budování nových komunikací. Počátkem osmdesátých let se tak za pomoci státu mohlo začít s výstavbou prvních **štěrkovaných cest** na Králicku. **První větší úprava cest vedoucích z Králík do Červeného Potoka a směrem k Dolní Lipce probíhala v letech 1780–1781**.

Významnějších povrchových úprav se mezi lety **1826–1828** dočkaly také **králické ulice a náměstí**. **Lomovým a polním kamenem** byly vydlážděny dnešní Valdštejnova a Dlouhá ulice s částí ul. J. Opletala a Velkého náměstí.

Půdorys města z roku 1839

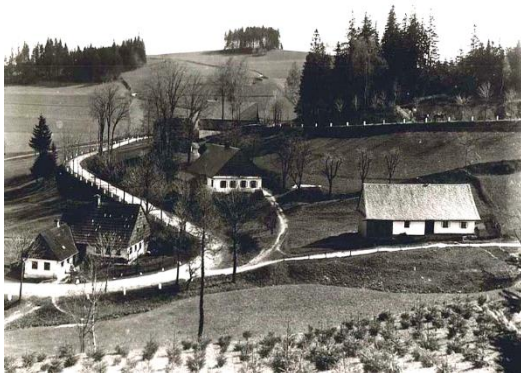
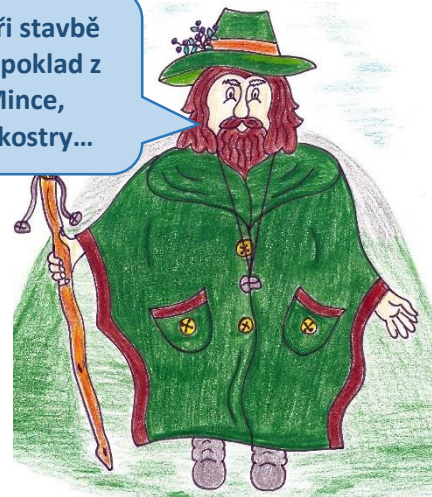
(Podle indikační skizzy satbilního katastru)

V letech **1838–1839** vznikla **první štětovaná silnice**, vedoucí z **Králík přes Výšinu do Červeného Potoka**. Dalším významným počinem v regionu bylo vybudování tzv. **císařské silnice** směřující z **Prahy přes Červenou Vodu do Opavy**. V letech **1854–1855** byl silnicí spojen **Žamberk s Bořkovicemi**. Na tuto cestu mezi roky **1856–1858** navázala **státní „říšská“ silnice** přicházející sem **od hraničního přechodu v Dolní Lipce**. Tato silnice dále **pokračovala do Králík a do Červené Vody**.

K regionálně významným patří **okresní silnice vedoucí z Červeného Potoka na Dolní Moravu**, jejíž výstavba proběhla v letech **1891–1892**. V roce **1895** byla vybudována silnice směřující z **Výšiny u Králík do střední části Horní Lipky** a roku **1898** přibyla komunikace spojující **Králíky a Horu Matky Boží**, jež procházela Dolní Hedčí.

Představte si, že při stavbě silnice byl nalezen poklad z 30-leté války! Mince, medaile, ale taky kostry...

Silnice z Králík na Dolní Hedeč

V druhé polovině 19. století byla na Králícku položena železniční trať ve směru **Hanušovice–Lichkov** a později i lokální trať vedoucí z **Dolní Lipky do Štítů**. S tím souvisí nejen výstavba železničních přejezdů, ale i **kamenného mostu přes trať v dnešní ul. 5. května**, který svoji funkci začal plnit **18.8.1899**. V následujícím roce

započala i výstavba příjezdové komunikace ke králickému nádraží (dnešní Nádražní ulice).

Na přelomu 19. a 20. století byly vybudovány další dnes známé silnice, a to z **Králík přes Prostřední Lipku do Heřmanic**, další pak z **Dolní a Horní Orlice do Dolní Hedče**. Velké škody na místních komunikacích napáchala povodeň ze 14. 7. 1907. K zajímavostem pak jistě patří i to, že **první žulová kostka k dláždění byla v Králickách** podle kronik položena **5. 9. 1910**, a sice **v dnešní Dlouhé ulici**.

V roce 1936 dospěla ke svému konci **stavba nové silnice vedoucí z Králík do Červeného Potoka**, jež byla z Králík až na Výšinu vydlážděna. Dlažby se tehdy dostalo i Malému náměstí a dalším ulicím ve městě, ale to už v kraji probíhala výstavba lehkého a těžkého opevnění, které mělo čelit hrozcí německé agresi.

Grulich — Kleiner Platz

Vydlážděné Malé náměstí

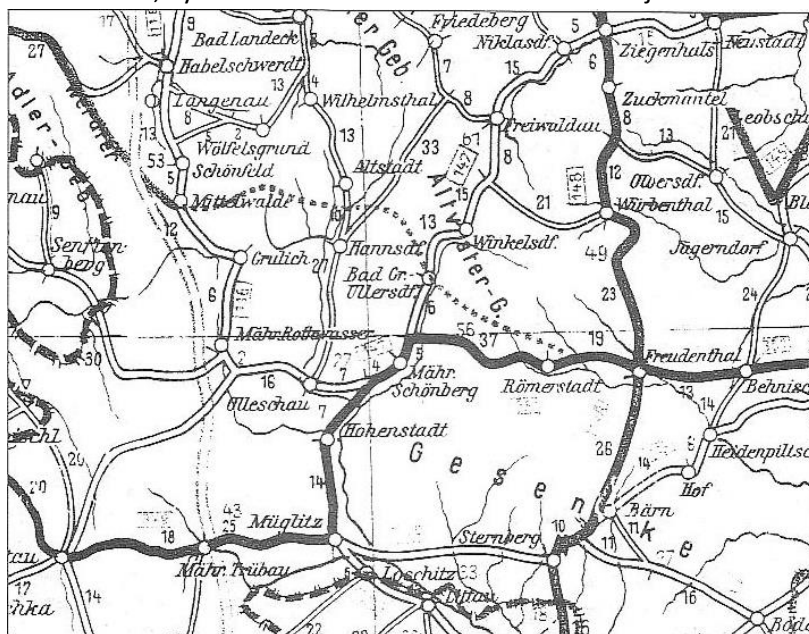
Na podzim roku 1938, po odstoupení pohraničí, se Králiky staly součástí hitlerovské Německé říše. **13. 10. 1938** byla s okamžitou

platností zavedena **jízda vpravo** ve všech Němci obsazených územích. Do té doby se v předválečném Československu jezdilo vlevo. Na počátku 40. let se ještě pokračovalo v opravách cest, ale již brzy se vše začalo podřizovat válečným potřebám (zabavování vozidel pro potřeby armády apod.). **V roce 1940 bylo dokončeno vyměřování tzv. říšské dálnice ve směru sever–jih**, která měla na **Králicko vést z Vratislavi** (něm. Breslau, dnes Wrocław). Přestože v Kladsku a dále na jih můžeme dodnes nalézt torza mostů a

Kolem Králík měla vést dálnice! To bychom jezdili až do Rakouska po dálnici...

připravených zářezů v terénu, výstavba dálnice se samotného Králicka již nedotkla.

Výřez z vojenské silniční mapy z druhé světové války.

Historické foto Dlouhé ulice

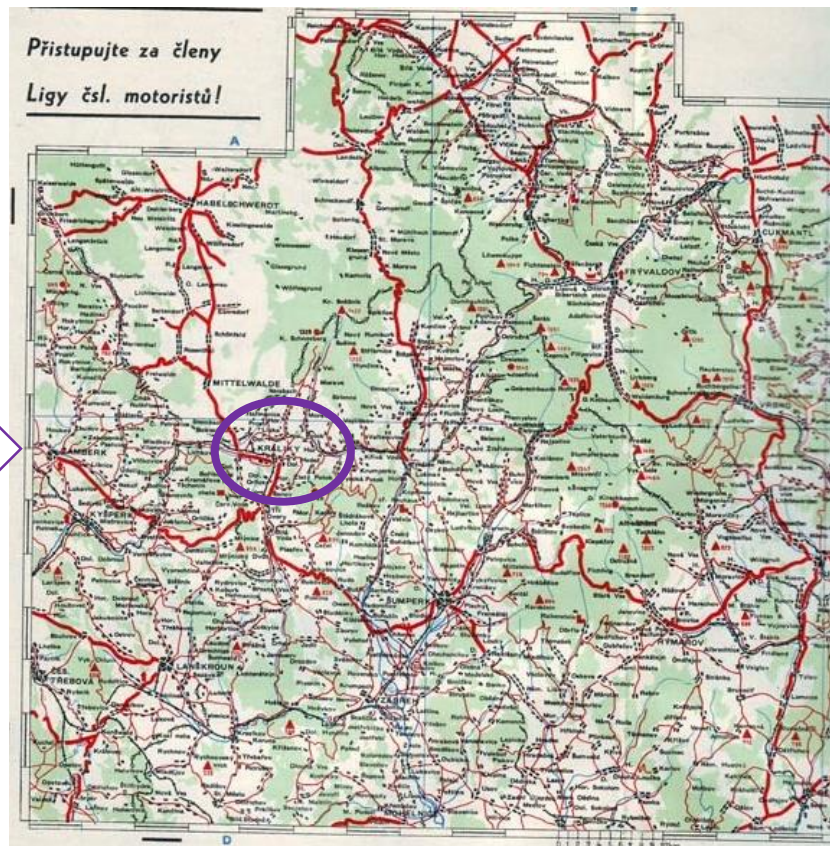
První poválečné automobily

Silnice na Červený Potok

Křižovatka z Červeného Potoka na Horní Lipku

Po druhé světové válce a opětovném připojení Králicka k Československu byly vynakládány všechny síly k odstraňování válečných škod. Po nuceném odchodu německého obyvatelstva bylo pohraničí dosídleno obyvateli novými. **Počátkem šedesátých let** a v letech následujících se postupně **opravovaly chodníky a ulice v Králíkách. Téměř všechny silnice na Králicku** i mnohé ulice v samotných Králíkách se dočkaly modernějšího a bezpečnějšího **asfaltového povrchu**. V roce 1970 pak bylo dokončeno dláždění Velkého náměstí.

Asfaltování Dlouhé ulice z r. 1978

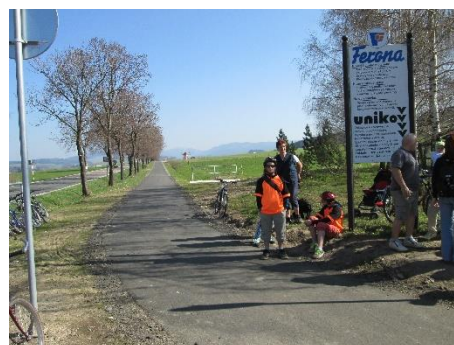
Dláždění Malého náměstí z r. 1995

Velmi významných oprav se město dočkalo také **po roce 1989**. V roce **1994 byla vybudována lávka pro pěší vedle viaduktu v ul. 5. května**, zorganizována byla doprava na Malém náměstí a na přelomu tisíciletí **došlo k předláždění Velkého náměstí i s přilehlými ulicemi Dlouhá, Valdštejnova a Příční**. Roku 2005 byly nové komunikace a chodníky vybudovány na sídlišti V Bytovkách, v roce 2008 vznikla kruhová křižovatka při vyústění ul. Moravská do Červenovodské ulice a v letech následujících přibýly další zpomalovací prvky na ul. Moravská a v ul. 5. května. Upravilo se také parkování ve městě. **Za přispění evropských fondů byla rekonstruována silnice vedoucí od kruhového objezdu do Červeného Potoka, autobusové nádraží**, byly rekonstruovány a moderními prvky a výhybnami vybaveny také příhraniční komunikace vedoucí od Zemské brány do Mladkova a poté i z **Dolní Lipky přes Prostřední a Horní Lipku na Horní Moravu**.

Rekonstruované autobusové nádraží

Pro potřeby cyklistiky byla vybudována cyklostezka, která byla slavnostně otevřena na jaře 2013.

Slavnostního otevření cyklostezky se účastnili i žáci naší školy...

Cyklostezka by měla v budoucnu navazovat na cyklostezku vedenou údolím Tiché Orlice z Letohradu do Králík.

Výstavba železnic

Urychlení výstavby železnic si na našem území vynutila prohraná válka

Rakouska s Pruskem v roce **1866**. V mírové smlouvě si pruská strana vyžádala otevření několika železničních hraničních přechodů pro pozdější rychlejší nástup svých vojsk. Po souboji několika návrhů, kudy železnice povede, nakonec zvítězila myšlenka, že se sem budou sbíhat tratě ze tří stran: od Hradce

Tomu se říká ironie osudu. Prohraná bitva uspišila stavbu železnic na Králicku.

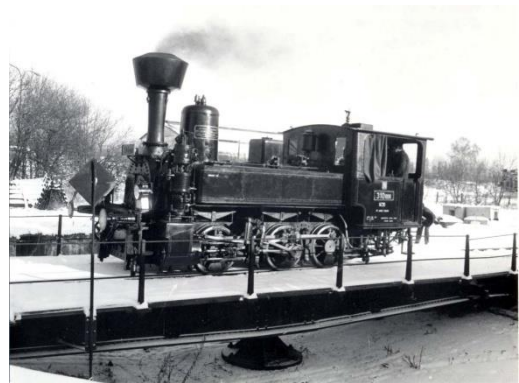

Králové, od Ústí nad Orlicí a od Šternberka; z

Lichkova že pak budou pokračovat hraničním přechodem do Mezilesí (něm. Mittelwalde, dnes Międzyzlesie). **V březnu 1871 pak začala výstavba tratě z Ústí nad Orlicí do Lichkova.**

V roce **1872 vznikla akciová společnost C. k.**

Moravská pohraniční dráha, která měla vybudovat a později i provozovat trať ze Šternberka do dnešní stanice Dolní Lipka. Stavba dráhy, která navazovala na trať vedoucí od Brna, nebyla příliš obtížná. Jejím největšími stavebními díly jsou dva tunely ve Vlaském v místech, kde se trať z Hanušovic klikatí úzkým údolím horního toku řeky Moravy. První z tunelů měří 92 a druhý 158 metrů. Trať ze Šternberka do Dolní Lipky čítá celkem 89,9 km. **Technickou památkou je historická točna na ruční pohon v Dolní Lipce s původními kolejnicemi z roku 1873.** Tato trať byla slavnostně otevřena 15. října r. 1873 a o tři měsíce později, 14. ledna 1874, se zprovoznila i 2,9 km dlouhá spojka, jež trať Moravské pohraniční dráhy připojila k nové trati Hradec Králové – Lichkov. **15. října 1875 začaly z Lichkova jezdit vlaky do tehdy německého Mezilesí.**

Po dobu existence Moravské pohraniční dráhy se mnoho nezměnilo, pouze zmizelo mnoho strážních domků a závor podél trati a nahradilo je automatické výstražné zařízení. Za zmínku stojí, že trať měla původně vést přes město Králíky, ale nakonec bylo zvoleno její zakončení na katastru Dolní Lipky. **Až do roku 1920 nesla dolnolipická železniční stanice název Grulich (Králíky).** Během druhé světové války byla mezi Dolní Lipkou a Lichkovem vybudována nová spojka, která umožnila, aby vlaky přijíždějící od Hanušovic

mohly do Mezilesí jezdit přímo, bez přepřahání lokomotiv v Lichkově. Spojka byla zrušena a rozebrána v roce 1947.

				202. Hanušovice-Králíky-Mladkov.							
S 2-3	U 4-3	O 1-3	S 2-3					U 2-3	S 2-3	O 1-3	S 2-3
361	311	315	373					317	374	318	360
	9:32	1:36	8:55	o.	Hanušovice X 201, 202a	p.		6:42	12:23	4:35	
	9:42	1:45		5	Vlaňky (1.)			6:35		4:28	
	9:53	1:58	7:10	10	Krumperky-Morava			6:27	11:59	4:20	
	10:10	2:13	8:18	18	Červený potok (s.)			6:14	11:19	4:07	
	10:15	2:18		22	Prostřední Lipka (s.)			6:08		4:01	
	10:22	2:25	8:39	26	P. Králíky X 213a	p.		5:59	10:50	3:52	
	6:25	2:35	8:30		P. Mladkov-Lichkov č. 14	p.		9:55	3:35	10:18	
	6:41	2:45	9:48	31				9:35	3:25	10:09	

K největším dopravním nehodám, které se odehrály na trati Dolní Lipka – Šternberk, patří **neštěstí z konce druhé světové války**. U vjezdového návěstidla stanice Dolní Lipka najel 28. 4. 1945 ze směru od Hanušovic vojenský transport (smíšený lazaretní vlak s odsunem) na evakuační vlak. **Do sebe se tehdy vklínilo přes 55 vozů a zemřelo více než 40 osob**. Pro železniční dopravu pak byla trať uvolněna až 9. 6. téhož roku. Druhou velkou nehodou bylo ujetí osmi naložených nákladních vozů při manipulaci v nákladišti Červený Potok dne 19. 7. 1994. Vagóny tehdy po nekontrolovatelném průjezdu spádem trati vykolejily až ve stanici Těchonín, kde se zřítily z železničního náspu na roh obytného domu. Při nehodě naštěstí nebyl nikdo zraněn, ale celková škoda na vlakových vozech byla vyčíslena na 3 miliony korun.

Srážka vlaku s traktorem na přejezdu v Horní Lipce

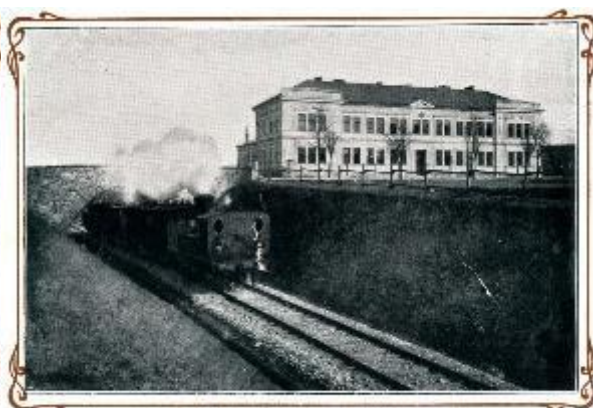
Dalším významným počinem ve výstavbě železnic na Králícku je **stavba lokální tratě z Dolní Lipky do Štítů**, která významně přispěla k rozvoji průmyslové výroby na Králícku, Červenovodsku a v údolí Březné. **Trať**, jež byla původně plánována jako úzkokolejná a měla vést až do Hoštejna, **měří 16,5 km**. **Slavnostně byla otevřena 30. 12. r. 1899**. V roce 1920 bylo **původní nádraží Králíky (Grulich) přejmenováno na Dolní Lipku** a stanice **Grulich-Stadt na Králíky**. Součástí tratě Dolní Lipka – Štíty byla i vlečka podniku Tesla, která je dnes již demontována.

Původně sloužila trať vedoucí na Štíty v celé své délce osobní i nákladní dopravě. Na konci roku 2011 byl omezen provoz vlakové dopravy na úsek Lichkov – Moravský Karlov.

Bahnhof „Orlícké Stadt.“

K. k. Fachschule für Holzindustrie.

S železnicí na Králicku souvisí také elektrifikace úseku tratě Letohrad–Lichkov– Międzylesie. Provoz na nově elektrifikované trati byl slavnostně zahájen **20. 11. 2008**.

Tak nevím, jaké cestování bylo dříve ekologičtější. Parním vlakem či autobusem?

Autobusová doprava

Nedílnou součástí zajištění veřejné dopravy je doprava autobusová. **První**

autobusová linka na Králicku začala fungovat od **25. 8. 1927** – šlo o trasu **Králíky–Lanškroun**, na které jezdil autobus **dvakrát denně**. Od roku **1931** provozovala firma Rose z Rokytnice, také dvakrát denně, **linku vedoucí z Velké Moravy přes Červený Potok, Králíky a Mladkov do Rokytnice v Orlických horách a pak dále do Orlických hor**. Táž firma se v roce 1932 pokoušela provozovat také linku z Horní Lipky přes Prostřední Lipku do Králik, ale již na podzim ji pro malý zájem cestujících zrušila.

První autobusy na Velkém náměstí

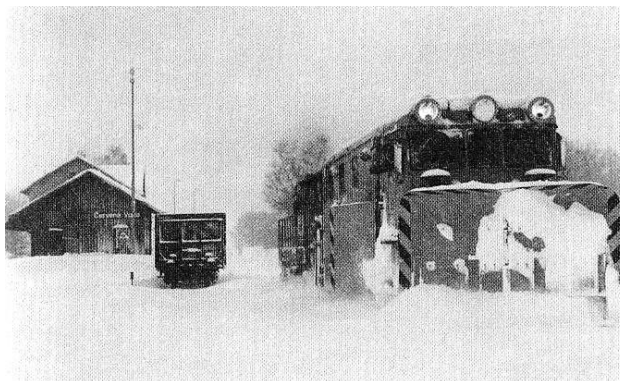
Zprávy o autobusových linkách v době, kdy bylo Králicko součástí Německé říše, nemáme. Provoz na **první poválečné lince**, jež vedla z **Králík přes Suchý vrch do Lanškrouna**, byl zahájen **11. 3. 1951**. V roce 1955 vznikla v Králicích první autobusová vozovna. V letech **1961–1965** bylo **při Červenovodské ulici vybudováno králické autobusové nádraží** s čekárnou a asfaltovým povrchem, jež slouží cestující veřejnosti dodnes. V roce 2014 bylo modernizováno.

Roku **1966** byly zavedeny nové linky z **Králík do Ústí nad Orlicí a Králiky – Dolní Hedeč**. O dva roky později jezdila i **první rychlíková linka Králiky – Žamberk – Hradec Králové – Praha** a pravidelná linka z **Králík do Jeseníku** a zpět.

Od **11. 12. 2011** se staly všechny autobusové linky na Králicku součástí nového integrovaného systému regionální veřejné dopravy Pardubického kraje IREDO. Systém je organizován firmou OREDO (Organizátor regionální dopravy).

Nutno dodat, že provozování autobusové i vlakové dopravy ve zdejších horském terénu je velmi obtížné v čase **sněhových kalamit**. Kronikáři zaznamenali mnoho případů, kdy musela být autobusová i vlaková doprava zcela zastavena právě kvůli množství spadlého sněhu, s nímž si často nedokázala poradit ani nejmodernější odklízečská technika.

Motorismus a jiné zajímavosti

S **příchodem 20. století** se také na králických silnicích začala **objevovat první motorová vozidla**, která zprvu vzbuzovala veliký údiv a zájem, aby pak postupem doby zcela **nahradila** všudypřítomné **koňské povozy, kočáry a formanské vozy**.

Králičtí kronikáři zaznamenali, že **poprvé projelo Králiky benzinové auto s hrabětem Althanem**, a to **10. 7. 1901**. O čtyři roky později, **22. 7. 1905**, se ve městě poprvé objevil i **motocykl**. Tehdy na něm k hotelu Rotter na Velkém náměstí přijel **princ Joachim Albrecht z Pruska**.

V pozdějších letech, když provoz automobilů zhoustl, začalo motoristům sloužit **první benzinové čerpadlo ve městě**. Nádrž byla tehdy umístěna před č. p. 4 **na Velkém náměstí**. Benzinové stanice se pak objevily také na **Malém náměstí a u rozcestí pod Velkým náměstím**. **Nová čerpací stanice firmy Benzina** byla v Králicích slavnostně otevřena **12. 11. 1973** a po rekonstrukci v roce 2005, kdy byla vybavena i myčkou aut, slouží tato čerpací stanice dodnes.

Čerpací stanice na Velkém náměstí

Čerpací stanice na Malém náměstí

Čerpací stanice pod Velkým náměstím

Benzinka z r. 1973 u hlavní silnice

S rozvojem automobilové dopravy souvisí také **dopravní nehody**. Zmíníme si pouze tu nejstarší. V roce 1932 se převrátilo auto naproti hostinci v Zatačce. Řidič vezl policejního velitele. Příčinou byl zřejmě alkohol.

Za zmínku ještě stojí, že již v roce 1937 byl zakázán průjezd nákladních aut vnitřním městem.

Letecká doprava

Králicko nikdy nemělo vlastní letiště sloužící osobní letecké přepravě. V době po druhé světové válce sloužila zemědělcům a lesníkům dvě polní letiště pro letadla ošetřující pomocí postřiků a práškování polní a lesní kultury. Jedno takové **letiště bylo při silnici z Dolní Lipky do Lichkova**, druhé pak dodnes slouží především sportovnímu létání **za vlakovým nádražím v Červeném Potoku**.

Létající objekty na obloze neunikly pozornosti králických kronikářů. První **horkovzdušné balóny byly pozorovány již v roce 1902**. Dne **15. 4. 1928 letěla nad Králickem vzducholod' Italia**, řízená generálem Nobilem. **První aeroplán** přeletěl nad Králiky **3. 11. 1913**.

Poštovníctví

Jedním ze stálých uživatelů cest a železnice je pošta. **Poštovní historie na Králicku sahá až do 18. století**. Uvádí se, že tudy vedl **náhradní poštovní kurs z Kladska přes Mezilesí a Červenou Vodu do Olomouce**. Další zmínka o zdejších poštovních službách pochází z roku **1753** a dozvídáme se v ní, že **poštovní posel Kryštof Heyms sbíral v Králikách dopisy pro poštu v Hradci Králové**. Tak tomu bylo až do osmdesátých let 18. století. **V roce 1788** pak poštovní Václav Kosek z Vysokého Mýta oznámil, že v **Králikách zřizuje poštovní sběrnou**.

Na konci první poloviny 19. století byla budována síť tzv. císařských silnic. Pro králickou poštu byla tou nejvýznamnější **silnice vedoucí z Mohelnice přes Zábřeh, Červenou Vodu a Králiky dále do Mezilesí**. Tato silnice začala sloužit jako **stálá poštovní trať (poštovní kurs)**. V Králikách pak byla zřízena poštovní sběrna, která zahájila provoz 1. 4. 1840. Prvním poštovním sběračem se stal králický měšťan František Bernkopf a s rodem Bernkopfů je spojena i další historie pošty v Králikách.

V padesátých letech 19. století byl poštovní úřad přemístěn na Velké náměstí do domu č. p. 354 (později zde byla celnice). Do obvodu králické pošty patřily obce Dolany, Mladkov, Německé Petrovice (dnes Petrovičky), Lichkov, Dolní Lipka, Dolní a Horní Boříkovice, Dolní a Horní Orlice, Prostřední Lipka, Heřmanice, Horní Lipka, Horní Morava, Dolní Morava, Červený Potok, Horní Hedeč, Dolní Hedeč a samotné Králiky. Tento obvod se významně zmenšil po vzniku pošt v Mladkově (1864), v Lichkově (1897) a v Dolních Boříkovicích (1897).

Poštovní trasy se během let několikrát upravovaly. V roce 1869 byla při králické poště zřízena také přespolní (rurální) pošta. **Poštovní zásilky byly roznášeny posly (pošťáky)** do jednotlivých obcí Králicka. **V roce 1904** je zdejší **poštovník Josef Bernkopf jmenován vrchním poštovníkem** a **v roce 1906** dokonce **dostává rytířský kříž řádu Františka Josefa I. za zásluhu o povznesení Králicka.**

Králíky **byly v roce 1909 napojeny** na nově vybudovanou **telefonní linku Šumperk – Hanušovice – Králupy – státní hranice**. V té době se k přepravě poštovních zásilek využívalo také vlaku a i v dalších letech se rozšiřovala nabídka poštovních služeb zdejšímu obyvatelstvu.

Poštovní úřad byl v roce 1950 přemístěn do vily č. p. 482 v Nádražní ulici a od roku **1998 sídlí v nové budově ve Valdštejnově ulici č. p. 916.**

Pošta v ulici Nádražní

Současná pošta

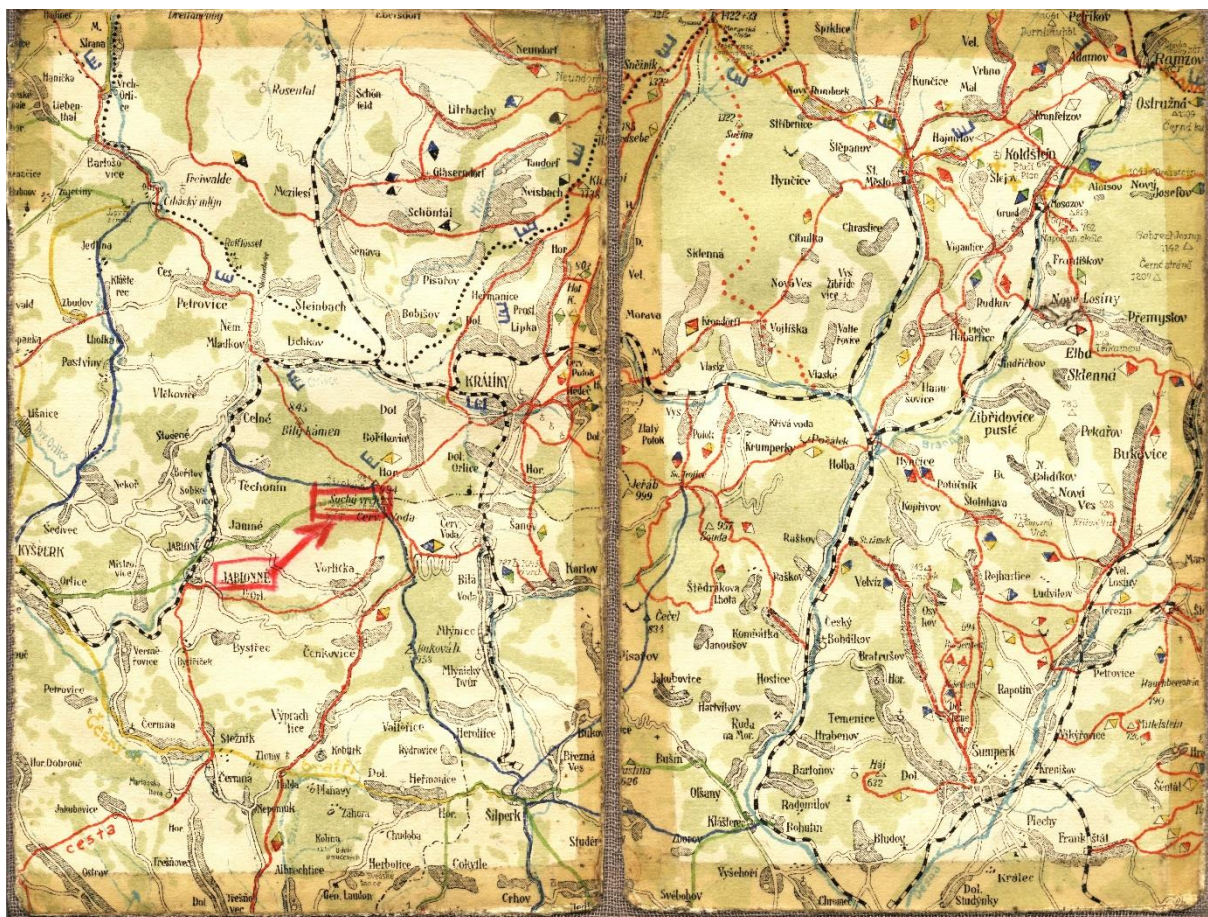

Na Klepáč také vede
turistická stezka.
Jděte po zelené 😊

Turistické cesty

Horský kraj plný úchvatných výhledů a přírodních scenérií byl přímo předurčen ke stavbě turistických chat a rozhleden. **Rozvoj turistiky na přelomu 19. a 20. století** se proto nevyhnul ani Králicku a jeho bezprostřednímu okolí. Na národnostním rozhraní měla turistika také národní rozměr, který se promítl např. do vzájemného soupeření českých a německých turistických spolků.

S rozvojem turistiky byl zaznamenán také rozkvět **značených turistických stezek**, vedených po silničních komunikacích, polních a lesních cestách i loveckých chodnících v nejvyšších partiích hor.

Turistická mapa z 2. poloviny 20. let 20. století – „modrá hřebenovka“ – nejvyhlášenější a nejdelší turistická trasa, která začínala v Německu a vedla přes Králický Sněžník, končila na Pradědu.

Barevně značené stezky, udržované do dnešních dní **Klubem českých turistů**, propojují jednotlivé vrcholky hor, vedou údolními horských bystřin, spojují zajímavá místa a pamětihodnosti kraje. K těm nejoblíbenějším dodnes patří ty, které turisté přivádějí k dominantě zdejšího kraje – na horu **Králický Sněžník**.

Vznikaly i první **vycházkové okruhy** v okolí Králik samotných. Tím nejznámějším je tzv. **Hraběcí stezka**, poprvé v městské kronice zmiňovaná již v roce **1932**. V pozdějších letech byla vyznačena zelenou turistickou značkou a slavnostně otevřena 28. října 1978. Měří asi 8 km a je vedena z Velkého náměstí kolem fotbalového hřiště po staré Hraběcí stezce na Horní Orlici, dále kolem kláštera na Hoře Matky Boží a alejí pod klášteřem zpět do Králik.

Síť zdejších turistických stezek je pevnou součástí systému značených tras České republiky, jež jsou určeny jak pěším turistům, tak lyžařům na běžkách.

Závěrem

Jako se potoky a říčky zařezávají do údolí, tak během několika staletí i železniční tratě, silnice, cesty a pěšiny jako tenké předivo protkaly území Králicka. Krulišák s Rozvodnicí jistě s odstupem i úctou sledují výsledky lidské práce. Lesní cesty, které usnadňují práci lesníkům, dosáhly až do jejich království. do hor a lesů pod Králickým Sněžníkem, jimž odpradáva vládnou...

Shrnutí

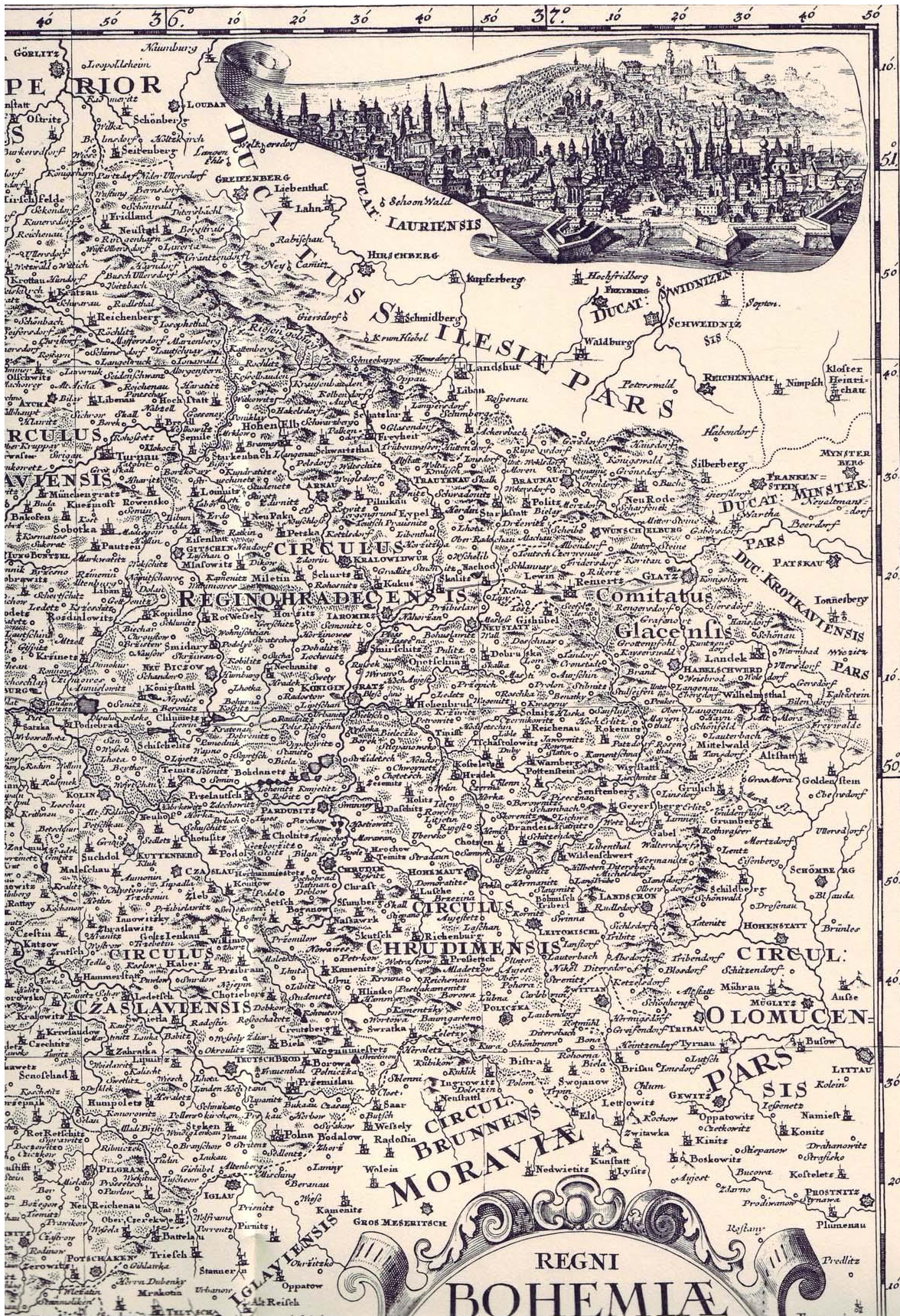
- 1. cesta procházela kolem řeky Tichá Orlice
- **V 16. století** začaly na Králicku vznikat **první pěšiny a cesty** (udusané, místy vyspravené kamením, k přepravě materiálu na stavbu domů, k přepravě dřeva, zemědělských produktů).
- Cesty v čase: **udusané cesty - štětované cesty - štěrkové cesty – dlážděné cesty – asfaltové cesty.**
- **1. známá cesta na Králicku:** Štíty – Mezilesí (r. 1278).
- Pozornost králickým cestám a jejich kvalitě věnovali **hrabě M. F. Althan (1650 – oprava cest), císař Josef II.** (cca od 1780 – **stavba štěrkových cest**).
- 1826 – 1828 – náměstí a ulice vydlážděny lomovým a polním kamenem.
- 1838 – 1839 – **1. štětovaná silnice** z Králík přes Výšinu do Červeného Potoka.
- Ve 2. polovině 19. století se budovaly silnice, které spojovaly Králíky s Čechami, Moravou, Polskem.
- **1. žulová kostka** k dláždění byla položena 5. 9. 1910 v Dlouhé ulici.
- **Od 13. 10. 1938 se jezdí vpravo.**
- V r. 1940 bylo dokončeno vyměřování **říšské dálnice** (z Vratislavi na jih).
- Od 60. let se silnice **asfaltují.**
- V roce 2013 se otevřela **cyklostezka** z Králík do Červené Vody.
- V roce **1871** se začala stavět **železniční trať** z Ústí nad Orlicí do Lichkova, v r. 1873 byla otevřena trať ze Šternberka do Dolní Lipky, v r. 1899 trať Dolní Lipka - Štíty.
- V roce 2008 byla trať Letohrad – Lichkov **elektrifikována.**
- **1. autobusová linka Králíky – Lanškroun** začala fungovat **od 28. 8. 1927.** Autobusy stavěly na Velkém náměstí.
- Autobusové nádraží bylo vybudováno v r. 1965.
- Benzinky v Králíkách – na Velkém náměstí, na Malém náměstí, pod Velkým náměstím, na Červenovodské ulici.
- **1. auto v Králíkách – hrabě Althan r. 1901.**
- Na Králicku jsou **dvě letiště** pro zemědělské, sportovní účely (mezi Dolní Lipkou a Lichkovem, v Červeném Potoce).
- 15. 4. 1928 letěla nad Králíky vzducholod' Italia, kterou řídil generál Nobil.
- Od 18. století se v Králíkách rozvíjí poštovníctví, r. **1788 je v Králíkách poštovní sběrna.**
- Turistika se rozvíjela na přelomu 19. a 20. století – značení turistických stezek.
- Nejznámější králický vycházkový okruh je „**Hraběcí stezka**“.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

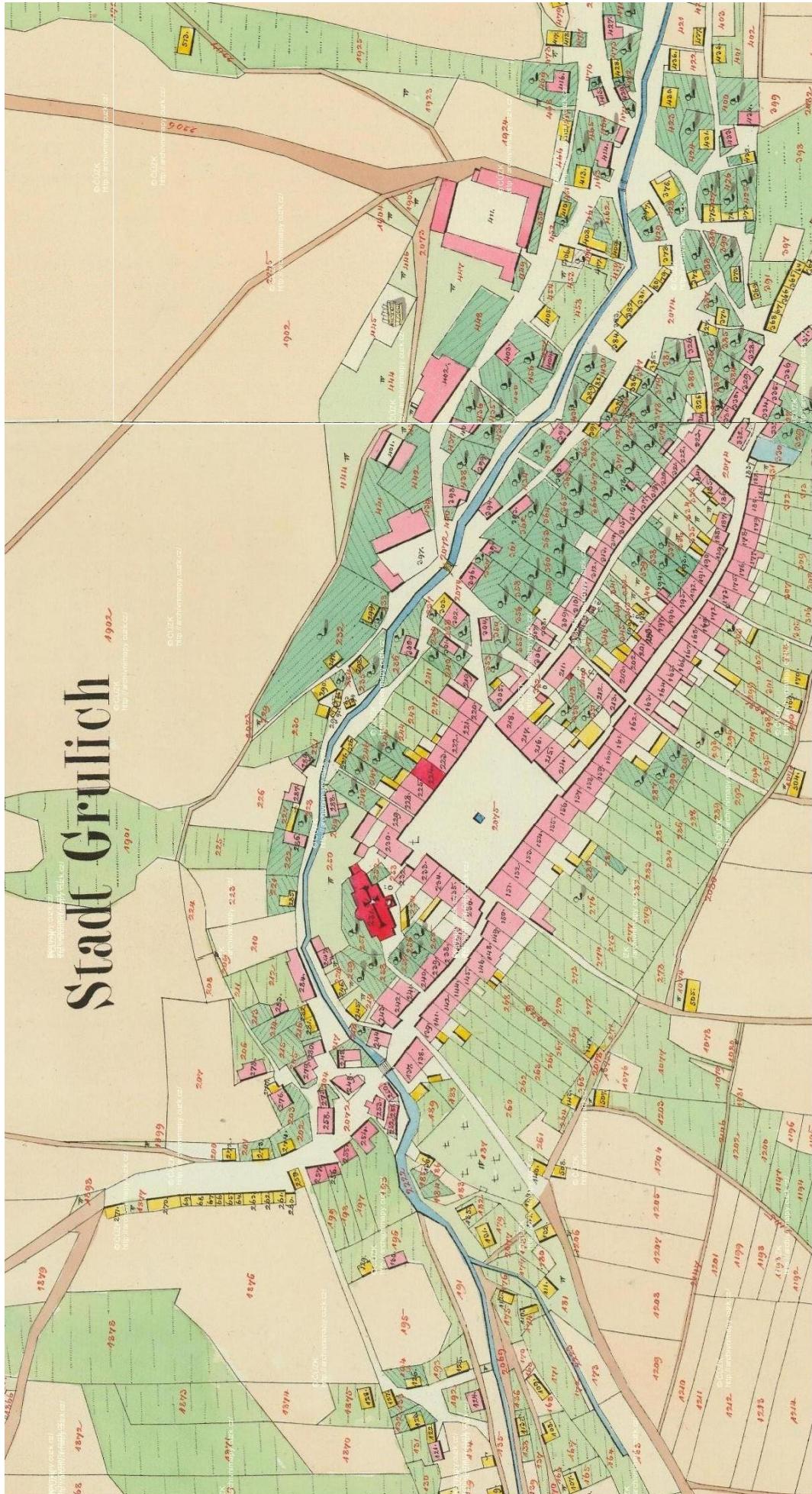

Kladiánova mapa z roku 1518
Jih je nahoře, sever dole. Na místě Králiky je zakreslen les.

Müllerova mapa z r. 1720.

Mapa Králík z r. 1839

Energie

Úvodem

Prvními zdroji tepla a světla byly dřevo, živočišný tuk, včelí vosk, rostlinný olej. Topilo se jimi, svítilo. K práci byla využívána voda, která poháněla kola mlýnů, pil, ... Většinu práce však lidé vykonávali vlastními silami – ručně, využívali pomoci tažných zvířat.

Rozvoj průmyslu ve 2. pol. 19. st. přinesl masivní využívání neobnovitelných zdrojů, jako bylo uhlí či svítiplyn, který se vyráběl z koksů nebo petroleje, a k tomu se od 20. st. přidaly také zemní plyn a různé produkty vyrobené z ropy, uran (jaderná energie).

Od 90 let 20. st. Začali lidé věnovat větší pozornost životnímu prostředí, snažili se ho co nejvíce nepoškodovat. Začali využívat obnovitelné zdroje energie – vodu, slunce, vítr, biomasu.

Teplo a světlo

Jak jsme topili a topíme

Králicko bylo v minulosti oblastí zarostlou pralesem. **Dřevo** tak bylo **prvním palivem**. V raných dobách se v obyčejných staveních topilo nejčastěji **otevřeným ohněm**. K tomu sloužilo ohniště, které bylo umístěno v obytné jizbě. Nad ohništěm mohl být dymník¹, který odváděl dým z místnosti dírou ve stropě do prostoru pod střechou. Stávalo se však, že dymník chyběl a kouř se rozptyloval přímo po jizbě.

Kromě ohnišť byly kvůli vytápění budovány i **jednoduché hliněné nebo kamenné pece**. Ohniště mělo tu výhodu, že místnost zároveň osvětlovalo a dalo se na něm dobře rožnit nebo vařit v kotli. **Pec** zase zajišťovala větší bezpečnost, akumulovala teplo a umožňovala péci chléb i maso. Zděné pece venkovských i městských domů, jejichž majitelé si to mohli dovořit, postupně nahradila **kachlová kamna**, případně byla původní pec zachována a k ní přibyla navíc ještě kamna.

¹Dymník – měl tvar nálevky obrácené širší stranou dolů nad ohniště. Původní dymníky se většinou vyráběly z proutěné nebo laťové konstrukce vymazané hlinou.

To ti povím. Řeknu ti také, čím se topilo, svítilo, jaké energie se používaly pro práci.

Krulišáku, kdy byla v Králikách postavena 1. pouliční lampa?

Od druhé poloviny 19. st. dochází k průmyslové výrobě kachlů i kamen. **Kachlová kamna nebo kachlová pec** se tak staly běžnými součástmi městských bytů i vesnických chalup. Kamnům s varnými plotnami, která byla určena především k vaření, se začalo říkat **sporák**. Sporák až do nástupu ústředního topení plnil také funkci topného tělesa.

Sporák na tuhá paliva a křbová kamna

Kachlová kamna z chalupy Dolní Hedčce

Až ve **20. století** se v Králíkách začalo více využívat také **uhlí** a vzhledem k tomu, že v roce **1906** byla v Králíkách postavena **plynárna**, mohla být zaváděna také **kamna a sporáky na svítiplyn**. Ústřední vytápění se v Králíkách začalo šířit v 70. letech 20. století, kdy se začaly stavět bytové domy. Od 20. století se v Králíkách objevuje i vytápění **elektrickými kamny**, ale toto vytápění je drahé.

21. století přineslo i do Králík snahu hledat nové způsoby ekonomičtějšího a ekologičtějšího vytápění. Objevují se **sluneční kolektory**, které ohřívají vodu, **fotovoltaické články** nebo **tepelná čerpadla**ⁱⁱ. Využívají se různé typy izolací budov, ojediněle se vyskytují nízkoenergetické nebo pasivní domyⁱⁱⁱ.

Plynový kotel, radiátor

ⁱÚstřední vytápění spočívá v tom, že teplo z kotle (na plyn, uhlí či na dřevo) je rozváděno vodou, trubkami po domě do jednotlivých radiátorů.

ⁱⁱTepelné čerpadlo – ze svého okolí (země, vzduchu nebo vody) odebírá teplo, jež „přečerpává“ na vyšší teplotní úroveň. V čerpadle je uzavřený okruh s chladicí kapalinou, ta do sebe za nízkých teplot absorbuje tepelnou energii ze svého okolí a odpařuje se. Vzniklá pára se kompresorem stlačuje, čímž se ohřívá. Pára s vysokou teplotou své teplo předává topné vodě nebo vzduchu, tím se ochladí, kondenzuje a celý cyklus může probíhat znovu.

ⁱⁱⁱNízkoenergetický dům – má spotřebu energie na vytápění v rozmezí 15–50 kWh/m² za rok; pasivní dům – 5–15 kWh/m² za rok; nulový dům – 5–0 kWh/m² za rok. Pro srovnání: obvyklá novostavba spotřebuje 80–140 kWh/m² za rok.

Svítlíme více a teď již i úsporněji

Jaký byl pohled na noční Králíky v prvních staletích jejich existence? Město bylo nejspíše pohrouženo do tmy. V některých oknech zářila malá světélka svíček nebo hořících loučí, průjezdy tu a tam osvětlovala pochodeň. Při příležitosti větší návštěvy ozařovaly pokoje zámku svícny s voskovicemi. Chodilo se spát se slepicemi, svíčky byly drahé a nevydávaly mnoho světla.

Svíčky patřily mezi hlavní zdroje světla alespoň do poloviny 19. st. Převládaly svíčky lojové, protože voskovicice patřily k luxusnímu zboží. Kromě svíček byly běžné také **olejové nebo lojové lampy**; jednoduchou olejovou lampu tvořila hliněná miska s hubičkou, jíž byl protažen knot, který nasával palivo z nádoby.

Svítilo se také loučemi a pochodněmi. Jak vypadaly?

Louče byly dlouhé a tenké úštěpky vyschlého dřeva, které se vkládaly do držáku tak, aby byl hořící konec skloněn k zemi. Louče byly sice levné, ale zato nebezpečné, protože odpadávající uhlíky mohly způsobit požár. (Na obrázku **skřípec na louče**)

Pochodně byla přenosná svítidla, využitelná při nočních pochůzkách či při nočních průvodech; vojáci jimi s oblibou nejen svítili, ale také zapalovali vojenská ležení nepřítele nebo vypalovali města a vesnice. Pochodně často osvětlovaly i chodby a průjezdy. Původní pochodně se vyráběly z dřevěných sochorů, které byly na konci napuštěné smolou nebo olejem, případně mohl být horní konec omotán hadrem napuštěným hořlavou látkou.

Od poloviny 19. do 1. pol. 20. st. se hojně používaly **petrolejové lampy**. Ty, které byly určeny do pokojů, bývaly celoskleněné – spodní část tvořila nádržka na petrolej, z ní byl skrze kovové hrdlo protažen knot a na hrdle seděl skleněný cylindr, který jednak chránil plamen před průvanem, jednak umožňoval tah vzduchu, takže petrolej nečoudil a hořel jasně. Při práci mimo dům se používaly plechové lucerny se stříškou nad skleněnou baňkou.

Olejová lampa, petrolejové lampy

Petrolejové lampy byly v Králíkách od počátku 20. století postupně vytlačovány **lampami plynovými a později elektrickými**. Základem **plynové lampy** byl hořák, k němuž byl potrubím přiváděn svítiplyn. Plynové lampy 20. století již byly značně zdokonaleny – používaly Auerovy punčoškyⁱ, čímž vyrovnaly svítivost lampy elektrické, avšak elektrické osvětlení nakonec zvítězilo. Plynové veřejné osvětlení fungovalo až do r. 1960.

Lustr z 30. let 20. století

Elektrický proud byl v Králíkách zaveden v r. 1930. Od 2. pol. 20. st. se k žárovkám používaným pro veřejné osvětlení přidaly i zářivky a výbojky. 21. století klade důraz na světelné zdroje odebírající méně energie, a tak si dnes můžeme vybrat z řady tzv. úsporných žárovek či diodových svítidel.

Požáry

To, jak se dříve svítilo a topilo, způsobovalo v tehdejší dřevěné zástavbě časté a rozsáhlé požáry. Někdy byl na vině blesk nebo úmyslný zásah nepřátelského vojska. Objevovali se i žháři. Králíky v minulosti postihla dlouhá řada požárů – ve sledovaném období let 1643–2009 jich lze napočítat více než 120, velkých i menších. V přehledu uvedeme jen ty opravdu rozsáhlé nebo jinak významné:

Ten „červený kohout“
ale řádil! Ještě že
dnes máme domy
cihlové a hasiče 😊

- 1643 – město vypálili Švédové;
- 1676 – shořel kostel, následuje jeho barokní přestavba;
- 1708 – vyhořelo celé horní město kromě dnešní Valdštejnovy ulice, mělo shořet více než

60 měšťanských domů, 30 domků a 17 stodol plných obilí, vyhořel i zámek, kostel, škola, fara, měšťanský pivovar na Velkém náměstí a obecní archiv;

- 1709 – po zásahu bleskem znovu vyhořel ještě ne zcela opravený kostel;
- 1767 – kvůli neopatrnosti kuchaře z č. p. 366 shořelo celé horní město, tehdy shořela i barokní cibulová střešní věž, která pak byla zakryta provizorní střechou stanovou;
- 1806 – shořelo 16 domů v dnešní Dlouhé ulici, s hašením vydatně pomáhali rakouští dělostřelci a huláni, kteří v Králíkách zrovna pobývali;
- 1846 – klášter zasažen bleskem, vyhořely jak klášterní budovy, tak poutní kostel, zachránil se pouze milostný obraz Panny Marie, několik kostelních rouch, obrazů a součástí zařízení;
- 1856 – vyhořelo 7 domů v Dlouhé ulici, požár začal v č. p. 294;
- 1870 – v noci vyhořelo 12 stodol a 2 domy poblíž pivovaru (v dnešní Pivovarské ulici);
- 1882 – shořely domy s č. p. 327–331 v dnešní Valdštejnově ulici;
- 1899 – hořelo v komíně u cukráře Heinicha v č. p. 298, tento požár byl poprvé signalizován sirénou textilky Walter.

ⁱAuerova punčoška – méně svítivý plynový plamen rozehříval žárovou punčošku z jemné tkaniny, která svým povrchem vydávala velmi jasné světlo.

Od 20. století požáry nevypalovaly celé město, celé řady domů. Přesto docházelo k požárům, někdy i ke kuriózním.

Častou příčinou požárů byly děti, které si hrály s ohněm, se sirkami. Původci požárů byly i odhozené cigaretové nedopalky, nedovřená komínová dvířka, samovznícení uhlí nebo sena, vadná elektroinstalace. Mezi kuriózní příčiny požárů patří tyto:

- Ve školní třídě začala hořet podlaha od přetopených kamen.
- Od jisker lokomotivy se vzňaly nedaleko ležící pražce.
- Při sváření plynového topení došlo ke vznícení mezistropí.
- Osobní automobil začal hořet, protože majitel nechal na motoru ležet hadr špinavý od oleje.
- V r. 1927 hořelo v hostinci Richarda Prauseho. Od vylétávajících jisker z kamen se vznítla basa.

Svítiplynem se mohl člověk otrávit!

Králická plynárna

V roce 1905 se Králíky rozhodovaly, jak řešit otázku veřejného osvětlení. Byla ustanovena komise, která měla zjistit, jak je tento problém řešen v okolních městech. **Roku 1906** se městská rada usnesla, že bude v Králíkách vybudována **plynárna**. Ještě téhož roku bylo položeno 8 km potrubí a nově postavená plynárna prošla kolaudací. V této plynárně **se vyráběl svítiplyn** karbonizací černého uhlí. Plynárna byla slavnostně uvedena do provozu 15. prosince roku 1906. Svítiplyn pak sloužil nejen k **osvětlení ulic**, ale také **ke svícení v domácnostech, k topení a vaření** a až do 40. let 20. století využívala svítiplynový pohon také řada motorových vozidel a zemědělských strojů.

Plynárna vyráběla plyn zhruba padesát let. Roku 1957 byl napojen přívod plynu do nově otevřeného závodu Tesly Holešovice v Králíkách. V r. 1958 byl provoz králické plynárny zastaven. V roce **1980** nahradil svítiplyn nejedovatý **zemní plyn**.

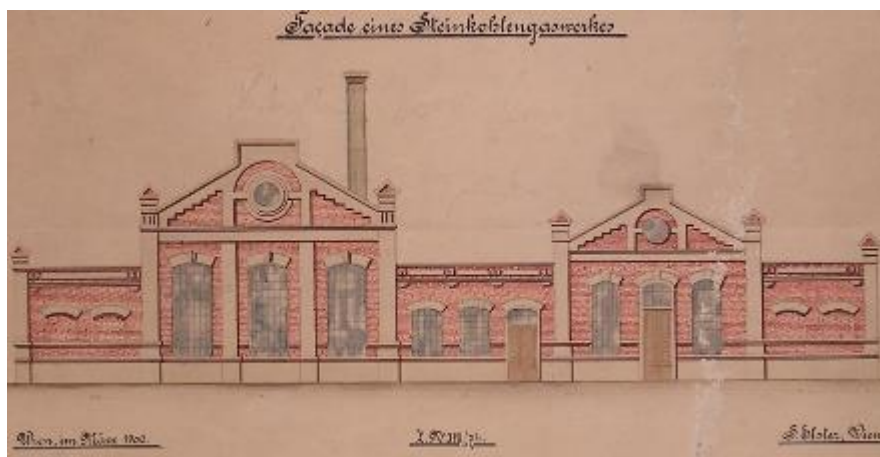

Současné foto plynárny - zadní strana

Plynová věž staré plynárny

ⁱKarbonizace – zahřívání černého uhlí na 900 °C za nepřístupu vzduchu. Produkty jsou koksárenský plyn nebo svítiplyn, černouhelný dehet, koks a amoniaková voda.

Plynová lampa v zaniklé Vodní uličce

Plynová lampa na Velkém náměstí

Elektrická rozvodna v Králíkách

V roce 1920 začaly stavební práce na **elektrické rozvodně**, které v Králíkách nikdo neřekne jinak než „Elektrárna“. Byly postaveny dva transformátory a částečně zavěšeny i dráty, které měly přenášet elektrický proud. Ještě téhož roku došlo k napojení města na Severomoravské elektrárny. **V roce 1930 byl ve městě zaveden elektrický proud.**

V dalších letech probíhala běžná údržba a doplňování rozvodné sítě. Občas způsobily problémy rozmary počasí - elektrické vedení potrhala bohatá sněhová nadílka nebo vichřice. V roce 1981 došlo v budově rozvodny k výbuchu transformátoru a k následnému požáru. V roce 1997 došlo k obnově původního osvětlení na náměstí.

Dnes je provozovatelem rozvodny ČEZ. Elektřina je do oblasti Králík přiváděna několika nezávislými trasami. Díky tomu se málokdy stane, že by bylo celé město odříznuto od elektrické energie.

Na využití alternativních zdrojů energie bychom se měli zaměřit. Chci čistou přírodu!...

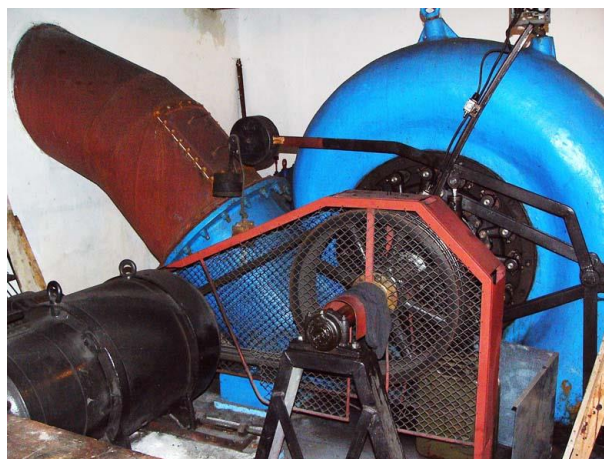
Alternativní zdroje elektrické energie

Výrazem **alternativní** označujeme to, co představuje **další možnost**. Pokud se týká zdrojů energie, myslíme zpravidla ty, které představují menší zátěž životního prostředí; zpravidla totiž jde o zdroje obnovitelné.

Při investici do obnovitelných zdrojů hrají důležitou roli regionální a další podmínky - možnosti využití větru, slunce nebo vody, poskytovaná státní podpora.

Vodní turbína

V okolí Králík bylo od konce 20. století postaveno několik **malých vodních elektráren**. Tyto elektrárny využívají vodní turbíny. Voda protéká turbínou, ta se točí a pohání elektrický alternátor, který vyrábí elektrickou energii. Hned několik takových elektráren nalezneme například **na Dolní Moravě**. Malá vodní elektrárna je také mezi Červeným Potokem a Horní Hedčí; její majitel vyrábí elektrickou energii pomocí turbíny, ale kromě ní testoval i využití moderní podoby vodního kola.

Francisova turbína na malé vodní elektrárně

Větrná turbína

V roce 2008 řešily Králíky, zda povolit stavbu **větrných elektráren** v katastru města a jeho integrovaných obcí. Městské zastupitelstvo tuto výstavbu zamítlo. Již dříve si však po jedné větrné turbíně postavili majitelé dvou domů v ulici Ke Skalce; v současnosti tyto turbíny nejsou v provozu.

Pomocí síly větru se v minulosti mlelo obilí a další suroviny, avšak užívání větrných mlýnů na Králicku není doloženo.

Fotovoltaické články

Do Králík proniká využití sluneční energie spíše málo. Na některých králických domech můžeme vidět buď **sluneční kolektory** ohřívající vodu, nebo **panely s fotovoltaickými články**, které vyrábějí právě elektrickou energii. Větší využití fotovoltaických panelů v Králíkách můžeme vidět na střeše výrobního podniku Pekárny Falta v ulici Jana Opletala.

Energie zapřažená do práce

Minulost

Voda

Využívání **vodního kola** má hlubokou historii. Proud vody tlačí na lopatky kola, které otáčí hřídelí. Hřídel přes další mechanismus roztáčí mlýnský kámen, zvedá stupy, kladiva bucharu nebo pohání pilu¹.

Torzo vodního kola (Mladkov)

Převody vodního kola

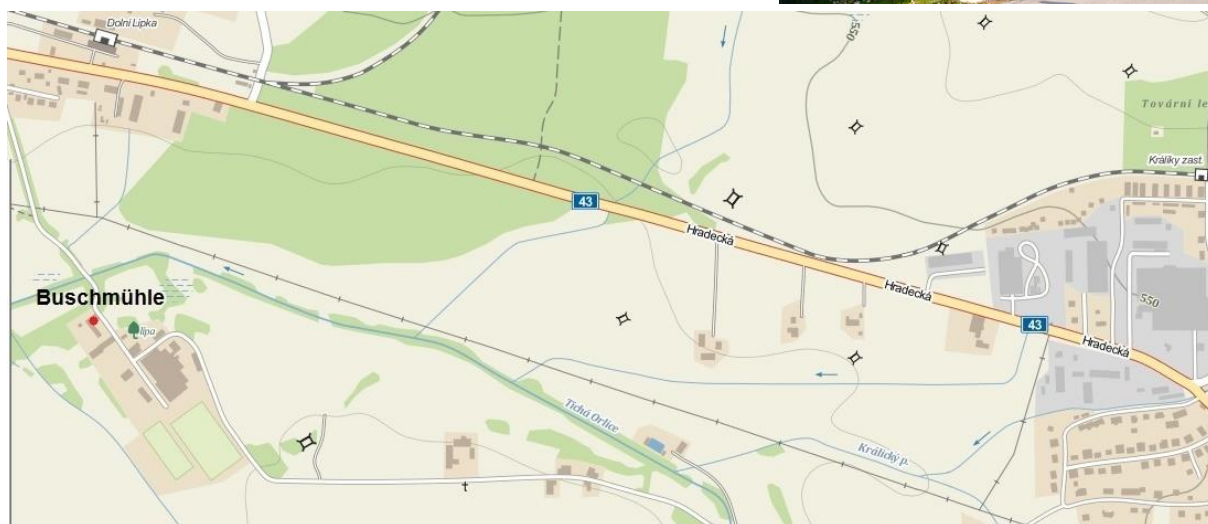
Pila na vodní pohon

¹Mlýnský kámen mlel obilí a další suroviny ve mlýně, ve stoupě se stupami drtily zemědělské plodiny či nerostné suroviny, kladiva bucharu ve vodní kovárně kula železo a pila v katru řezala dřevo.

Podle dochovaných záznamů pracovalo v Králíkách **mezi 17. a 20. stoletím čtyři nebo pět mlýnů**. O prvním se dozvídáme v roce 1628 – hrabě Hohenlohe potvrzuje králíckým právovárečnýmⁱⁱ měšťanům právo na mlýn a užívání vod ve městě a jeho okolí. Tento mlýn měl být o dvou složeních: na mouku a na slad. Podle ústního podání stál pod tehdejším evangelickým kostelem v dnešní ulici Na Pískách. Jiné prameny však uvádějí, že městským mlýnem byl až pozdější Jentschkův mlýn.

V roce **1757** se ve městě zmiňují **dva vrchnostenské mlýny**. První měl být ve městě na Králíckém potoce v blízkosti panského dvora. Druhým panským mlýnem měl být tzv. Buschmühle (dnes č. p. 205), který stál při Tiché Orlici na konci Dolního Předměstí (u SOU, *na obrázku současná podoba domu*). V polovině 17. st. tu měl stát opuštěný **hamr***.

Další **mlýn (Jentschkův)** stál na Králíckém potoce v dnešní ulici Na Příkopě u č. p. 246. Šlo o samostatnou přístavbu domu. První zpráva o tomto mlýně pochází z r. **1779**, mlelo se zde obilí až do r. 1886. Zřejmě od roku 1894 už objekt využíval F. Jentschke jako koželužství a mlel v něm také Iněné semeno. Do dnešního dne se přístavba mlýna nedochovala.

ⁱⁱ*Právováreční měšťané* – skupina měšťanů, kteří měli právo vařit pivo; přesněji řečeno toto právo se vztahovalo na jejich domy.

**Hamr* – kovářská dílna se stroji poháněnými vodním kolem; vodní kovárna.

V roce **1842** bylo uděleno mlynářské právo také Valentinu Neutzlerovi, který zřídil **vodní mlýn** na místě předchozí olejnyⁱ v č. p. 92 v Oberfreitu (dnes Hedečská ulice). V současné době tento dům již neexistuje.

Pára

V 19. století se i v Králíkách začalo využívat pohonu **parního stroje**. Doloženu máme například **parní pilu**, která se nacházela na severovýchodním okraji města při silnici na Červený Potok. Tato pila **byla vybudována v roce 1879** a pracovala soustavně až do roku 1930, kdy byl provoz kvůli hospodářské krizi zastaven. Na místě je pila i dnes, ale již ne parní. Ve zmínce z roku 1902 se dozvídáme, že byl do této pily dopraven parní kotel vážící 90 metrických centů. Parního pohonu využívala i **česká cihelna Josefa Chocholy**.

Současnost

Vodní kolo nebo klasický parní stroj jsou již opravdu minulostí. V Králíkách dnes namísto vodních kol a parních strojů nalezneme zpravidla různé typy spalovacích motorů a elektromotorů. Obojí zatím využívá převážně neobnovitelných zdrojů energie, jakými jsou nafta nebo benzín či elektrická energie vyrobená v tepelných elektrárnách. Tyto motory pohánějí dopravní prostředky nebo stroje v průmyslových provozech i v domácnostech. Teprve budoucnost snad i sem přinese větší využití obnovitelných zdrojů a ekologicky šetrných technologií.

Králíky a energie ve 21. století

Závěrem shrneme, jakých energetických zdrojů se v Králíkách využívá v současnosti, tedy v první polovině druhého desetiletí 21. století.

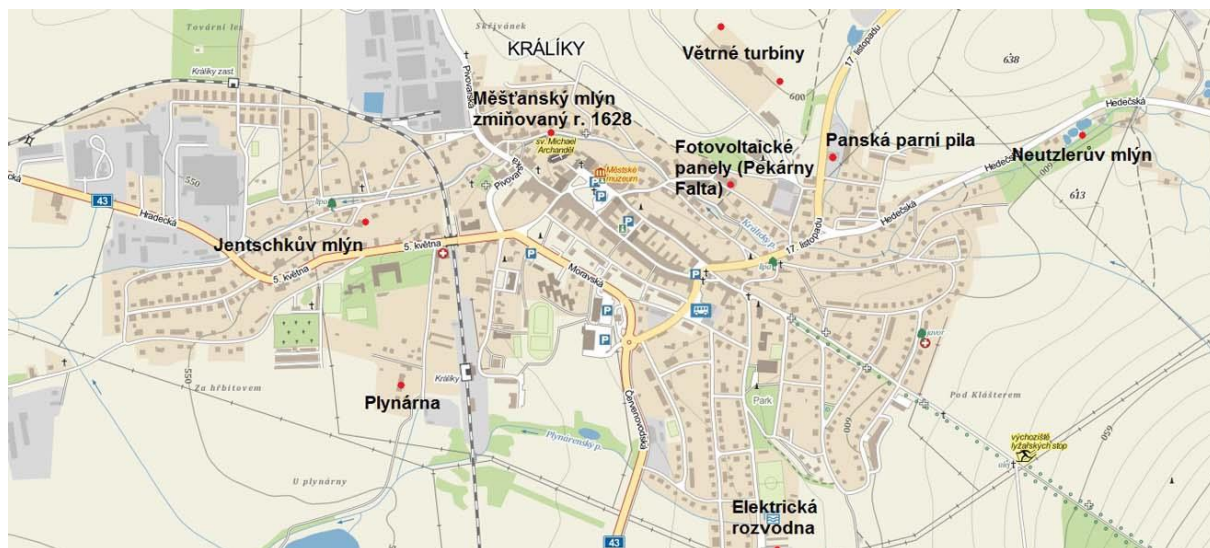
Ohledně vytápění vede ústřední topení s kotli na dřevo, uhlí nebo zemní plyn. Vytápění plynem je v Králíkách vůbec nejrozšířenější. V menší míře je využíváno alternativních obnovitelných zdrojů v podobě slunečních kolektorů na ohřev vody nebo tepelných čerpadel. Stále častěji se uplatňují různé izolační materiály, které snižují energetickou náročnost staveb. Vaříme na plynových nebo elektrických sporácích; sporáky na uhlí a na dřevo dnes najdeme spíše jen na chalupách, v chatách.

Svítime dnes téměř výhradně pomocí elektrického proudu. Klasické žárovky jsou postupně vytlačovány tzv. úsporkami či diodovými svítilny. Zatím jen v menší míře Králíčtí vyrábějí elektrický

ⁱ*Olejna* – lisovna oleje. Mohla být na vodní nebo ruční pohon. Olej se lisoval z **lněného či konopného semene, případně z** bukvic nebo švestkových jader, řepy, máku, ořechů nebo slunečnice.

proud pomocí fotovoltaických panelů. Větrné a vodní generátory v Králíkách zatím nepracují, v blízkém okolí však narazíme na malé vodní elektrárny. Tradiční zdroje světla, jako jsou svíčky či petrolejové lampy, jsou dnes využívány spíše při slavnostních nebo jinak výjimečných příležitostech nebo v rekreačních a podobných zařízeních.

Pohon dopravních prostředků a jiných strojů dnes zajišťují zejména spalovací motory a elektromotory, které využívají energii vyrobenou především z neobnovitelných zdrojů. Čítávali jsme ve sci-fi knížkách, jak budeme po roce 2000 jezdit v elektromobilech na sluneční energii nebo v automobilech na vodu, ale na to si ještě počkáme.

Shrnutí:

- První zdroje tepla a světla – dřevo, živočišný tuk, včelí vosk, rostlinný olej.
- Nejstarším pohonem byla voda (kola mlýnů, pil, kováren, ...).
- Jak se topilo v průběhu času:
 - Dřevo: ohniště v obytné jizbě – hliněné nebo kamenné pece – kachlová kamna – kachlová pec – sporák
 - 20. století – využití **svítiplynu, zemního plynu, uhlí** (kamna, sporáky), **elektřiny** (elektrická kamna)
 - 21. století – snahy o ekologické vytápění – **sluneční kolektory, fotovoltaické články, tepelná čerpadla**
- Jak se svítilo v průběhu času:
 - Svíčky – olejové nebo lojové lampy – louče – pochodně – petrolejové lampy – plynové lampy – elektrické osvětlení (žárovky, zářivky, výbojky, úsporné žárovky, diodová svítidla).
- Požáry – příčiny:
 - Nejstarší - dřevěné domy, používání otevřeného ohně – blesk – zapálení nepřátelským vojskem.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- **Současné** – děti si hrají s ohněm, se sirkami, cigaretové nedopalky, nedovřená komínová dvířka, samovznícení uhlí, sena, úmyslné zapálení – žhářství.
- V r. **1906** byla postavena **plynárna** – vyráběl se **svítiplyn z černého uhlí** – osvětlení ulic, ke svícení v domácnostech, k topení, vaření, pohon vozidel a strojů. Od r. 1980 se využívá zemní plyn.
- V r. **1930** byl v Králikách zaveden **elektrický proud** (vybudována elektrická rozvodna – vedle koupaliště).
- **Alternativní zdroje energie:**
 - **Vodní turbína** – malé vodní elektrárny na řece Moravě (Dolní Morava, Červený Potok).
 - **Větrná turbína** – stavba větrných elektráren nebyla na Králicku schválena.
 - **Fotovoltaické články** – na rodinných domech sluneční kolektory (ohřívají vodu), panely s fotovoltaickými články (vyrábějí elektrickou energii) – např. Pekárny Falta
- **Voda** – nejstarší pohon pro usnadnění práce (pomocí vodního kola se mele obilí, drtí nerosty, kuje železo, řeže dřevo, ...).
- V Králikách jsou doloženy **čtyři mlýny** (nejstarší z r. 1628).
- Využití **páry** v Králikách – parní pila z r. 1879, česká cihelna.
- **Současnost** – využití **spalovacích motorů** (pohon nafta, benzín) a **elektromotorů** (pohon elektrická energie).

Červeně vyznačené malé vodní elektrárny

Tak, dost bylo historie,
podíváme se do současnosti...

VLASTIVĚDNÁ A PŘÍRODOVĚDNÁ SOUČASNOST

Králíky a okolí

Město **Králíky** leží v nejvýchodnějším cípu **Pardubického kraje** v **Králické kotlině**. Ze západu je ohraničují **Orlické hory** s vrcholem Suchý vrch (995 m), ze **severu** **Králický Sněžník** (1224 m), z **východu** **Hanušovická vrchovina** s vrcholem Jeřáb (1003 m). Králická kotlina pokračuje jižním směrem ve směru Červená Voda až do Štítů, kde končí, severozápadním směrem pokračuje do Polska ve směru Kladsko. Na severu a severovýchodě sousedí s Polskem.

Víte, kde Králíky leží? Popíšu vám to.

Králická oblast hraničí na východě a jihu s **okresem Šumperk v Olomouckém kraji**. Pomyslná hranice je na východě za osadou Červený Potok, jižně ve směru za Červenou Vodou.

Město leží v **nadmořské výšce 570 m** (kóta na Velkém náměstí). Rozdíl mezi dolní a horní částí města činí 50 m. Městem protéká **Králický potok**.

Ve všech směrech je zajištěno vlakové i autobusové spojení.

Orientační vzdálenosti s městy:

- západní směr: Žamberk (25 km), Ústí nad Orlicí (40 km), Hradec Králové (80 km), Pardubice (85 km), Praha (200 km).
- východní směr: Jeseník (50 km), Ostrava (180 km).
- jižní směr: Šumperk (34 km), Zábřeh (32 km), Olomouc (80 km), Brno (150 km).
- severní směr: Polsko - Klodzko (45 km), Wroclaw (135 km).

Zajímavosti, kulturní památky Králík

Dominantou Králík je klášter na Hoře Matky Boží, ke kterému vede alej s osmi kapličkami a vstupní branou. Velkému náměstí dominuje **kostel sv. Archanděla Michaela a kašna s přadlenou**. Najdeme zde i radnici, městské muzeum, městskou knihovnu, obchody, hotely. Návštěvníci Králík určitě zavítají do **Vojenského muzea Králíky**, do pevností, bunkrů. Ozdobou Králík jsou i pískovcové barokní sochy a kapličky, dále moderní sochy, které vznikly v rámci králické akce Artex.

Klášter

Vojenské muzeum Cihelna

Muzeum Hůrka

Průmysl Králík

Lidé z Králicka jsou zaměstnáni v **zemědělství** (ZEOS Prostřední Lipka, soukromí zemědělci - paní Podzimková, pan Martinec, ...), v **průmyslu**. Najdeme zde firmy INCOT (zpracování látek), Formplast (lisování plastů), OEZ (výroba jističů), SEVEN - K (galvanizace, smaltování), OMB (výroba laminátů pro autobusy), Pekárny Falta (výroba pečiva a lahůdek), AGROSTAV, STAVOFIN (stavitelství, prodej stavebnin), pila, VYDRUS (nakládání s odpady). V průběhu času se firmy mění - některá zanikne, některá nová vznikne.

Části města Králíky – králický venkov

Červený Potok (SV od Králík), **Dolní Boříkovice** (Z od Králík), **Horní Boříkovice** (JZ od Králík), **Dolní Hedeč** (V od Králík), **Horní Hedeč** (SV od Králík), **Dolní Lipka** (SZ od Králík), **Heřmanice** (S od Králík), **Horní Lipka** (S od Králík), **Prostřední Lipka** (S od Králík).

Víš, Rozvodnice,
které obce patří
ke Králíkám?

Červený Potok a Horní Hedeč

Obec je vzdálena od Králík 4 km. **Červený Potok** má cca **85 obyvatel**. Protéká jím potok, který dal obci jméno. V obci se nachází železniční zastávka (Letohrad - Hanušovice). Obec byla založena v 16. století. Dominantou je farní kostel Navštívení Panny Marie z roku 1787. Katastrem prochází linie těžkého opevnění z roku 1938 -39. Od roku 1960 je obec připojena k městu Králíky. Součástí obce je osada **Horní Hedeč se 13 obyvateli**. Obec je zčásti zbořená, stojí v ní pouze dva domy.

Dolní Hedeč

Obec se přímo napojuje na Králíky. **Má cca 103 obyvatel**. Obcí protéká **Hedečský potok**, který má v dolní části název Králický. V blízkosti obce je **vrch Val** (788,5 m), na kterém stojí kovová **rozhledna** vysoká 30 m. Z ní je výborný rozhled na hřebeny Králického Sněžníku, Orlických hor, Suchého vrchu, Jeřábu, Hrubého Jeseníku, Rychlebských hor, za dobré viditelnosti jsou vidět i Krkonoše a Beskydy. Obec byla založena v 16. století. Proslula řezbářstvím a výrobou varhan. Dominantou je poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie. V 50. letech použit jako internační tábor pro řeholníky. Od roku 1945 je obec připojena k městu Králíky.

Dolní a Horní Boříkovice

Největší králická obec Dolní Boříkovice je od Králík vzdálena 5 km. Dolní Boříkovice mají cca **185 obyvatel**. Obcí protéká **Boříkovický potok**, který se vlévá do Tiché Orlice v severní části obce. Poblíž soutoku je silniční křižovatka do Králík, Polska a Lichkova. Obcí prochází silnice III/0314, která spojuje Dolní a Horní Boříkovice s Červenou Vodou. Pro vlakové spojení musí využít železniční stanici Dolní Lipka. Obec byla založena v 16. století na staré obchodní cestě z Moravy do Kladska. Dominantou je kostel Povýšení svatého kříže z roku 1706 a školní budova z roku 1867. Od roku 1975 je obec připojena k městu Králíky. Osada **Horní Boříkovice má 4 obyvatele**.

Dolní Lipka

Od Králík je obec vzdálena 3 km. Žije tu cca **131 obyvatel**. Obcí prochází silnice I/43 na hraniční přechod do Polska. Obcí protéká **Lipkovský potok**, který se vlévá západně u Lichkova do Tiché Orlice. V Dolní Lipce je železniční stanice, kde vlak odjíždí ve směru na Hanušovice nebo na Králíky. Obec vznikla v 16. století kolem dolního toku Lipkovského potoka. Od roku 1945 je obec připojena k městu Králíky.

Heřmanice

Od Králík jsou vzdáleny 5 km. Má cca **69 obyvatel**. Obec se rozkládá podél **Heřmanického potoka**, který se napojuje na Lipkovský potok. Jedná se o rekreační oblast. Obec byla založena v 16. století. Dominantou je filiální kostel Nejsvětější Trojice z roku 1899. Od roku 1985 je obec připojena k městu Králíky.

Horní Lipka

Od Králík je obec vzdálena 4 km. Má cca **108 obyvatel**. Stavby jsou roztroušené podél Lipkovského potoka. Jedná se o rekreační oblast. Obec založena v 16. století na obchodní cestě z Moravy do Kladska. Dominantou je filiální kostel sv. Anny z roku 1818. Od roku 1985 je obec připojena k městu Králíky.

Prostřední Lipka

Od Králík je obec vzdálena 2 km. Má cca **155 obyvatel**. Obec leží podél středního toku **Lipkovského potoka**. Obcí prochází železniční trať z Letohradu do Hanušovic. Obec byla založena v 16. století. Dominantou je filiální kostel Neposkvrněného početí blahoslavené Panny Marie z roku 1688. Obcí prochází linie těžkého opevnění z roku 1936 – 38. Od roku 1985 je obec připojena k městu Králíky.

Okolní obce mimo region Králík

Červená Voda

Obec leží 5 km jižně od Králík. Žije v ní cca **3200 obyvatel**. K obci jsou připojeny osady Horní a Dolní Orlice, Šanov, Bílá Voda, Moravský Karlov, Mlýnice, Mlýnický Dvůr. Červená Voda je jedna z největších obcí okresu Ústí nad Orlicí. Obcí protéká **Červenovodský potok**, který se stéká s **potokem Březná**. Osadou Horní a Dolní Orlice protéká řeka Tichá Orlice, která pramení nad Horní Orlicí pod vrcholem Jeřáb. Dominantou Červené Vody je **Křížová hora s rozhlednou** a farní kostel sv. Matouše z roku 1686. V **Mlýnickém Dvoře** bylo vybudováno velké **zimní rekreační středisko se sjezdovkami z Bukové hory (958m)** ležící v pásnu Suchého vrchu.

Krulišáku, zvu tě na výlet do okolních vesnic...

Lichkov

Obec leží 7 km západně od Králík. Žije v ní cca **552 obyvatel**. Převážná část obce je soustředěna podél silnice ve směru Dolní Lipka – Žamberk. Je zde důležitý **železniční uzel**. Nově elektrifikovaná trať z Letohradu se zde rozděluje na směr Polsko s Hanušovicemi. Obcí protéká **řeka Tichá Orlice**. V obci se nachází vojenské muzeum.

Mladkov

Obec leží 11 km západně od Králík. Žije v ní cca **531 obyvatel**. Součástí obce jsou osady Dolany, Petrovičky, Vlčkovice. Je zde železniční zastávka na trati Letohrad – Lichkov. Větší část obce leží v údolí, kterým protéká **řeka Tichá Orlice**. **První zmínky o Mladkovu jsou z r. 1350**. Kulturní památkou obce je kostel sv. Jana Křtitele z r. 1697, který byl přestavěn v r. 1744. Navštěvovaná je též **dělostřelecká tvrz Bouda**.

Dolní Morava

Obec leží 7 km severovýchodním směrem od Králík. Počet **stálých obyvatel je cca 300**. Celá obec leží podél **řeky Moravy pod Králickým Sněžníkem**. Součástí obce jsou osady Horní Morava (západní hřeben) a Velká Morava (východní hřeben). Převážná část budov obce jsou penziony, hotely, chaty. Na východním hřebenu je vybudováno několik velkých rekreačních středisek pro zimní sporty, dále cyklostezky, lanové centrum, bobová dráha, řada turistických tras do masívu Králického Sněžníku. Tato oblast **patří mezi největší rekreační centra Pardubického kraje**.

Zasněžování sjezdovky

Sdružení obcí Orlicko

Město Králíky i všechny okolní obce jsou součástí organizace **Sdružení obcí Orlicko**. Toto sdružení bylo založeno v roce 1992. V současné době sdružuje 31 obcí v celkové rozloze 470 km². **Cílem sdružení je chránit, prosazovat a koordinovat zájmy obcí v oblastech ekologie, cestovního ruchu, dopravní obslužnosti a rozvoji venkova**. Také **rozvíjet spolupráci s polským partnerem Powiatem Klodzko**. Podrobné informace jsou na internetové stránce www.orlicko.cz.

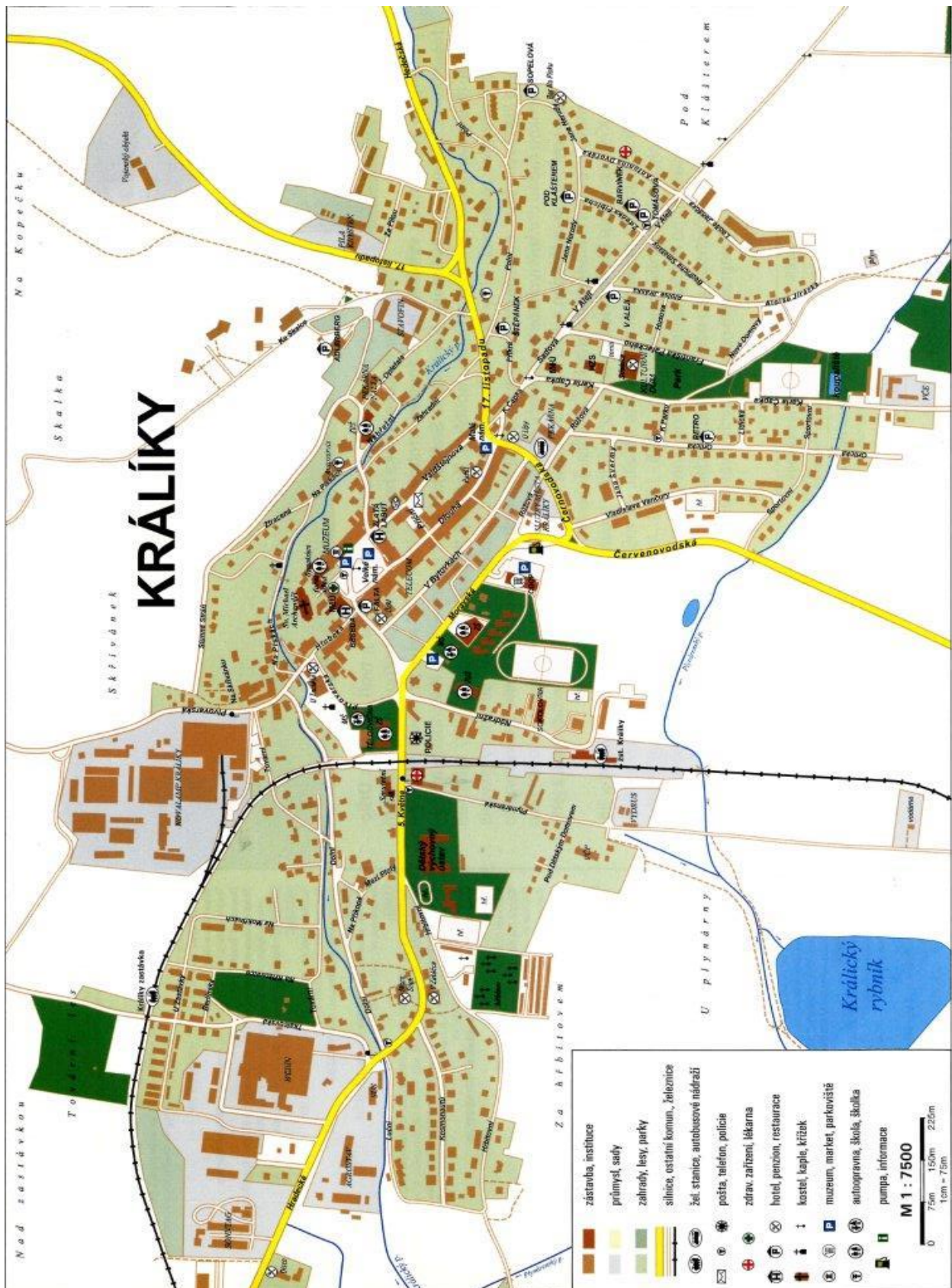
Shrnutí:

- **Králíky leží v Pardubickém kraji** v Kladské kotlině. Sousedí s Olomouckým krajem.
- **Ze západu je ohraničují Orlické hory** s vrcholem Suchý vrch (995 m), **ze severu Králický Sněžník** (1224 m), **z východu Hanušovická vrchovina** s vrcholem Jeřáb (1003 m).
- **Nadmořská výška Králík je 570 m**.
- V Králíkách můžeme **navštívit vojenské muzeum, městské muzeum, barokní památky** (sochy, kapličky, klášter).
- V Králíkách jsou **průmyslové podniky** - Pekárny Falta, INCOT, OEZ, FORMPLAST, SEVEN - K, OMB, STAVOFIN, AGROSTAV, **zemědělská firma ZEOS, soukromí zemědělci**.
- **Části města:** Červený Potok, Dolní Boříkovice, Horní Boříkovice, Dolní Hedeč, Horní Hedeč, Dolní Lipka, Heřmanice, Horní Lipka, Prostřední Lipka.
- **Okolní obce** - Červená Voda, Lichkov, Mladkov, Dolní Morava.
- **Kam na výlet?** Červená Voda - Křížová hora, sjezdovka Buková hora. Lichkov - vojenské muzeum. Mladkov - tvrz Bouda. Dolní Morava - rekreační středisko - sjezdovky, bobová dráha, lanové centrum, cyklostezky, Králický Sněžník - naučná stezka.

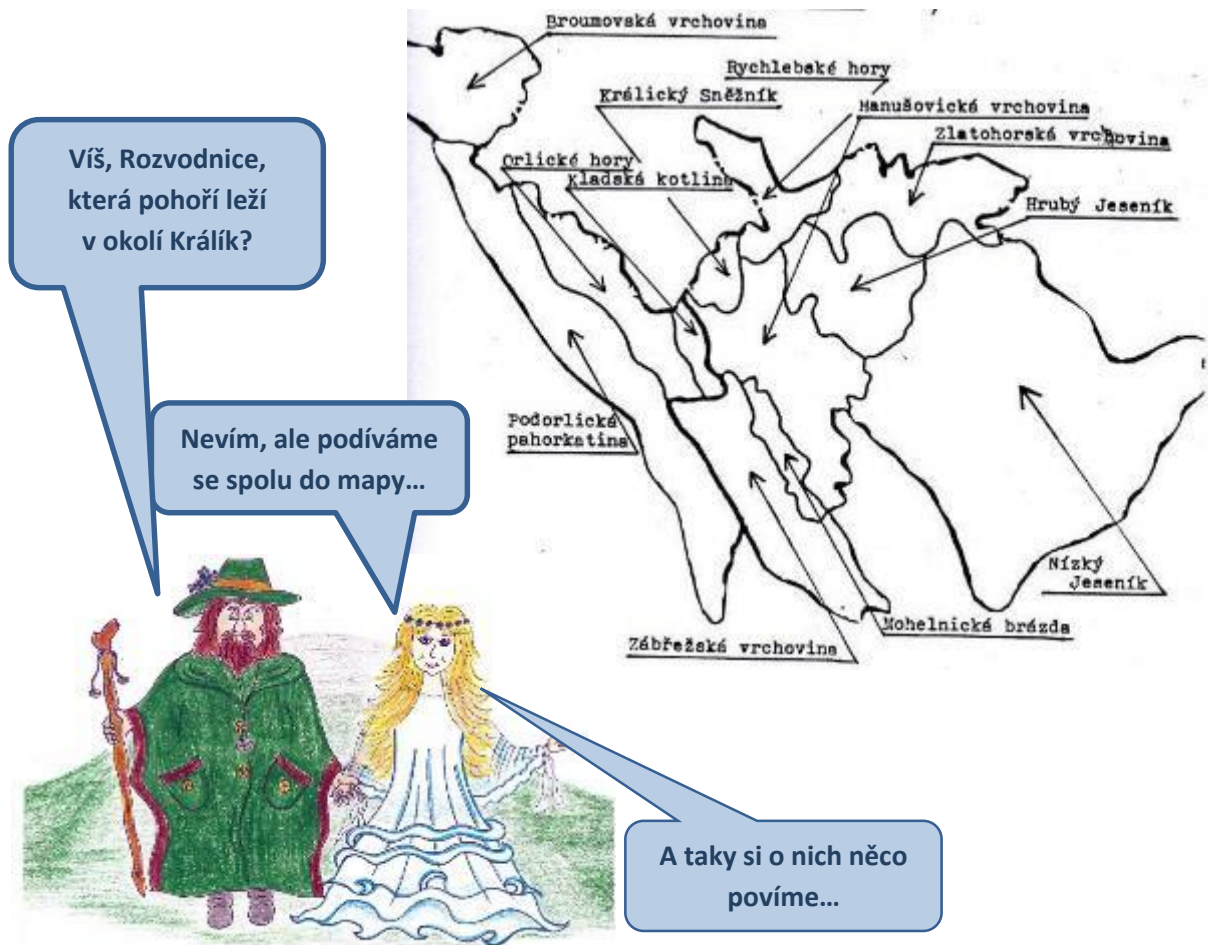
CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- **Sdružení obcí Orlicko** - založeno v roce 1992, sdružuje 31 obcí. **Chrání, prosazuje a koordinuje jejich zájmy v oblasti ekologie, cestovního ruchu, dopravní obslužnosti, rozvoji venkova.**

Povrch, vodstvo Králicka

Orlické hory

Tvoří pohraniční hory s Polskem. **Nejvyšší horou je Velká Deštná (1145 m)**. Celé pásmo směřuje na jihovýchod. V místě zvaném Zemská brána je pohoří přerušeno řekou Divokou Orlicí. Nad obcí Mladkov se zvedá na vrchol **Bouda (845 m)**, **Suchý vrch (995 m)**, **Buková hora (958 m)**. Poté se napojuje na Zábřežskou vrchovinu. Toto pohoří uzavírá Kladskou kotlinu (Králickou brázdou) na západní straně. **Orlické hory jsou chráněnou krajinnou oblastí (CHKO)**.

Kladská kotlina (Králická brázda)

V ní leží celá oblast Králík a okolních obcí. Začíná na severozápadě u Dolní Lipky na hraničním přechodu do Polska. Zde se široce rozevívá mezi Králíky a Mladkovem, pokračuje jižním směrem na Červenou Vodu až k obci Štítý. Kotlina je na západě uzavřena pásmem Suchého vrchu a na východě Hanušovickou vrchovinou, jižně Zábřežskou vrchovinou. V oblasti Králík je terén celkem rovinatý, mírný pokles vzniká u obce Lichkov. Kotlina pokračuje na území Polska.

No jo, vždyť Králíky vlastně leží v rovině...

Hanušovická vrchovina

Hanušovická vrchovina je velmi rozlehlá, sahá od Králík k Hanušovicím, Bohdíkovu, Štítům. Od masívu Králického Sněžníku je na severu oddělena údolím řeky Moravy. Nejvyšším vrcholem je Jeřáb (1003 m). Do této vrchoviny patří i kopce okolí Králík - Mariánský kopec (770 m), od něj jižním směrem Lískovec (776 m), nad Červenou Vodou Křížová hora (735 m). Hanušovická vrchovina končí u Písařova.

Víš, Rozvodnice,
jak se jmenuje
vládce Králického
Sněžníku?
Stämmichmann.

Pohoří Králický Sněžník

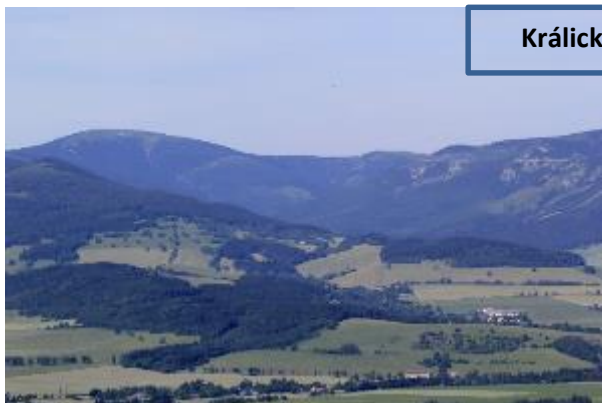
Třetí nejvyšší pohoří v ČR. Vyšší jsou jen Krkonoše (Sněžka 1602 m), Hrubý Jeseník (Praděd 1492 m).

Nejvyšším vrcholem je Králický Sněžník (1424 m). Pohoří je rozsáhlé, plošně zasahuje i velkou částí do Polska s nejvyšším vrcholem Czarna Góra (1204,6 m).

Po vrcholu Králického Sněžníku prochází státní hranice s Polskem. Z dalších hor tohoto pohoří jmenujeme: Malý Sněžník (1338 m), **Klepý (1143 m)**, Stříbrnická hora (1250 m), Sušina (1321 m), Podbělka (1307 m). **V roce 1990 byla oblast Králického Sněžníku vyhlášena jako Národní přírodní rezervace.**

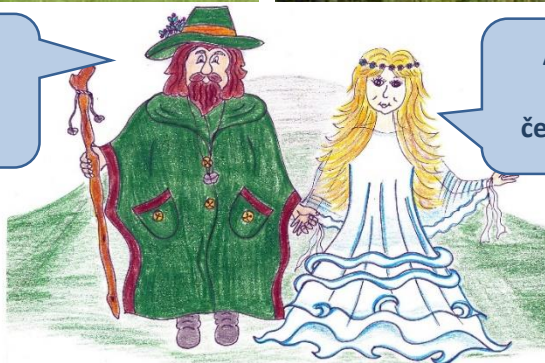
Králický Sněžník

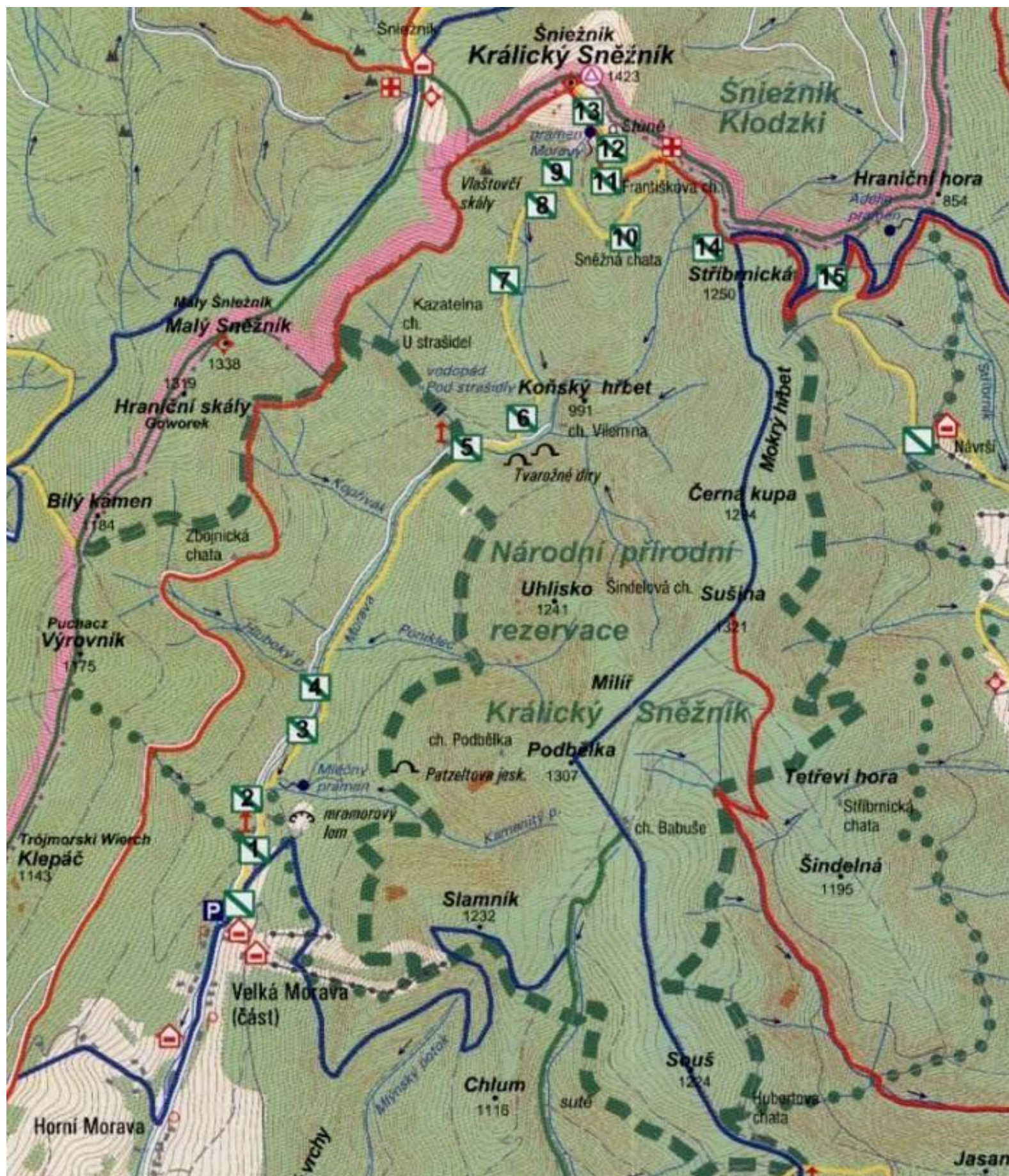
Klepý

A teď se podíváme do mapy. Tam jsou všechny hory vyznačeny.

Ano. Vidím, že Králický Sněžník je opravdu na česko-polských hranicích...

Vodstvo

Králíky a okolí (povodí Labe)

Pojďme se seznámit s řekami Králícka.

Krulišáku, vyšlápl sis někdy k prameni Tiché Orlice?

Řeka Tichá Orlice

Celá oblast Králík a okolních obcí spadá do povodí Tiché Orlice. Pramení pod vrcholem Jeřábu (1003 m), který patří do Hanušovické vrchoviny. Protéká obcemi Horní a Dolní Orlice, za touto obcí se stáčí severním směrem na Králíky. Na řece je vybudován poldr pro zachycování záplavové vody. V místě čističky odpadních vod mění směr na západ k Lichkovu a Mladkovu. Před městem Týniště nad Orlicí se stéká s Divokou Orlicí, pokračuje jako Orlice do Hradce Králové. Zde ústí z levé strany do Labe.

Retenční nádrž za Králíky

Retenční nádrž u Lichkova

Plynárenský potok

Přítok Tiché Orlice. Pramení východním směrem nad městem Králíky **ve svazích kopce Lískovec (778 m) a Mariánský kopec (770 m)**. Vytváří ostré údolí, prudce klesá k chatě Amálka. Zde jsou stále vidět zbytky staveb betonových hrází, které sloužily jako odchovna ryb. **Na Lískovci je poutní místo, kde je vytékající pramen pojmenován jako Mariánský.** Na těchto svazích je řada dalších pramenů, které jsou svedeny do **vodárny vedle Amálky**. Je to stará vodárna a slouží již mnoho let pro **úpravu pitné vody pro Králíky**. Potok dále teče západním směrem, je na něj **napojeno městské koupaliště**. Při výstavbě sídliště Na Luhu v roce 1973 bylo koryto potoka posunuto na jih. Potok dále teče pod železniční trať ke Králickému rybníku. **Nad čističkou odpadních vod se stéká s Králickým potokem a pokračuje jako Králický potok. Ten se po 100 metrech vlévá z pravé strany do Tiché Orlice.**

Zbytky po odchovně ryb na Plynárenském potoce

Mariánský pramen

Králický potok

Přítok Tiché Orlice. Pramení v horní části obce Dolní Hedeč **mezi kopci Vyhlička (738 m) a Mariánským kopcem (770 m)**. Protéká obcí západním směrem do Králík, kterými protéká v celé své délce až k čističce odpadních vod na konci města, kde **se vlévá z pravé strany do Tiché Orlice**. Nad

Králický potok u školy

Soutok Tiché Orlice a Králického potoka u čističky

čističkou do něj přitéká z levé strany Plynárenský potok. Některé části potoka mají opravené hráze betonem nebo kamenem.

Lipkovský potok

Přítok Tiché Orlice. Pramení na východní straně **Jeleního vrchu** (936 m), který zakončuje západní hřeben masívu Králického Sněžníku. Ze svahu stéká jižním směrem a **protéká obcí Horní Lipka, Prostřední Lipkou, Dolní Lipkou a u Lichkova** se z pravé strany vlévá do Tiché Orlice. Na tomto potoce je vybudován **veliký poldr** (záchytná retenční nádrž) v horní části Lichkova. Slouží k zachycení přívalu vody z jarního tání nebo přívalových dešťů. **Zabraňuje záplavám** v obcích Lichkov a Mladkov.

Lipkovský potok

Heřmanický potok

Pramení na západním svahu Jeleního vrchu (936 m). **Protéká** jižním směrem obcí **Heřmanice**. V Prostřední Lipce se z pravé strany **vlévá do Lipkovského potoka**.

Artéská studna

Jihozápadně od Králík poblíž železniční tratě se nachází artéská studna.

Nachází se zde **podzemní jezero**, ve kterém se hromadí voda z kopců Jeřábek a Kamenáč, Suchého vrchu a Bradla. V 60. letech minulého století byl vyvrtán 70 m vrt. Po měření kvality vody se rozhodlo vybudovat na místě vrtu **čerpací stanici**. Čerpadla vytlačují vodu pod svah Lískovce, **kde v místě zvaném U Křížku** je vybudovaná **vodárna**

s úpravou pitné vody. Ta zásobuje pitnou vodou Králíky, Červenou Vodu i osadu Dolní Hedeč. **Králíky jsou tedy zásobovány pitnou vodou ze dvou zdrojů - ze staré vodárny u chaty Amálka a z nové vodárny U Křížku**. Voda je velmi kvalitní a i v období sucha nemají Králíky problémy s pitnou vodou.

Krulišáku, slyšel jsi o králickém podzemním jezeře?

Vodárna u Amálky

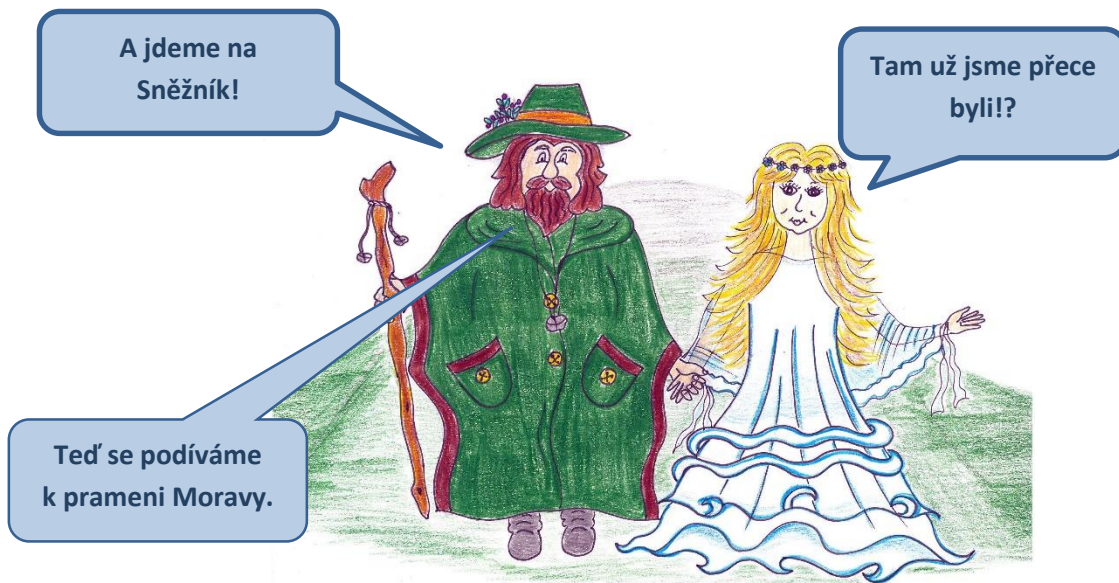

Artéská studna za vlakovým nádražím

Vodárna U Křížku

Králický Sněžník (povodí Moravy)

Řeka Morava

Pramení pod vrcholem Králického Sněžníku ve výšce 1380 m. Prudce stéká ze svahu jižním směrem do údolí a vytváří několik menších vodopádů. Protéká obcí Dolní Morava. V Červeném Potoce se stáčí na Hanušovice, pak k Zábřehu, Olomouci, Kroměříži, Hodonínu. **Na hranici se Slovenskou republikou a Rakouskem** přijímá z pravé stany mohutný tok řeky Dyje. **Na Slovensku u Děvína se vlévá z levé strany do Dunaje.**

Ze severních a severozápadních svahů Králického Sněžníku stékají potoky do Polska, v údolí se spojují a tvoří řeku Nysa Klodska, která se stéká s Odrou. Ta ústí do Baltického moře.

Pramen Moravy – kolem r. 1970

Pramen Moravy - současnost

Morava – stavidlo pro elektrárnu

Červenovodský potok

Pramení pod vrcholem Jeřábek (838 m), který je součástí Hanušovické vrchoviny. Protéká Šanovem a na dolním konci se stáčí na Červenou Vodu. U osady Moravský Karlov se stéká s potokem Březná. **Ten pramení na jižním svahu Jeřábu (1003 m).** Po soutoku s Červenovodským potokem pokračuje jako potok Březná stále jižním směrem na Štíty a Hoštejn. **Zde potok ústí do řeky Moravská Sázava.** Ta je pravostranným přítokem řeky Moravy u města Zábřeh.

Víš, Rozvodnice,
čemu se říká
„střecha Evropy“?

Jak bych
nevěděla! Jsem
Rozvodnice – na
Klepáči bydlím!

Rozvodí tří moří

Za hraniční vrchol se považuje **Klepý (Klepáč, Tojmorski Vierch) vysoký 1134 m**. Uzavírá západní hřeben Králického Sněžníku.

Přítoky Tiché Orlice a následně Labe odvádějí vodu **do Severního moře**. **Řeka Morava** a následně Dunaj odvádějí vodu **do Černého moře**. Potůčky tekoucí do Polska se vlévají **do Nisy Klodske**, pak do Odry a ústí **do Baltického moře**. Klepáči se také říká „střecha Evropy“.

Shrnutí:

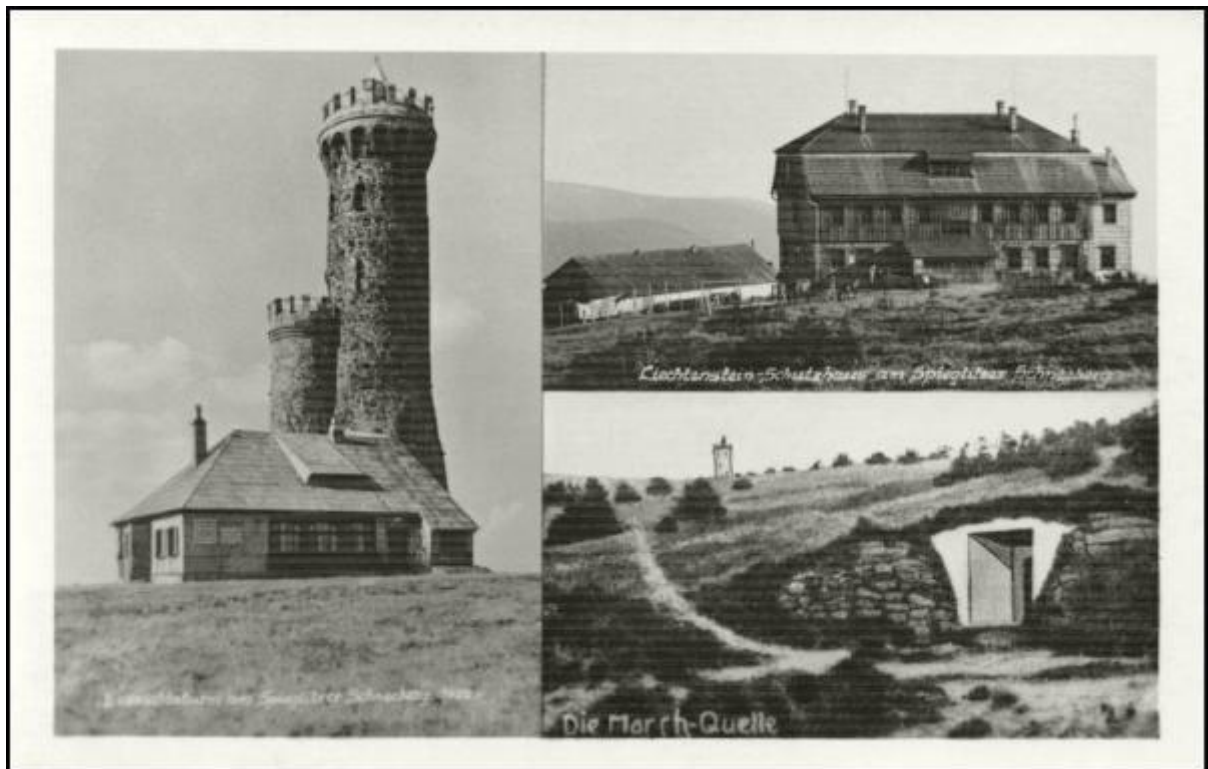
- **Králíky leží v Kladské kotlině.**
- Králicko obklopují pohoří: **Králický Sněžník, Orlické hory, Hanušovická vrchovina.**
- Nejvyšší horou Králického Sněžníku je **Králický Sněžník (1423 m)**.
- Nejvyšší horou Orlických hor je Velká Deštná (1145 m), nejbližší k nám je **Suchý vrch, Buková hora**.
- Nejvyšší horou Hanušovické vrchoviny je **Jeřáb (1003 m)**.
- **Hora Klepý (Klepáč) je rozvodím tří moří – Severního, Baltického a Černého.**
- **Plynárenský, Králický, Lipkovský a Heřmanický potok** se svými přítoky odvádějí své vody **do Tiché Orlice**, pak do Labe a Severního moře.
- **Řeka Morava, Červenovodský potok a Březná** odvádějí své vody do řeky Dunaje a do Černého moře.
- Králíky mají bohatý zdroj pitné vody z podzemního jezera.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

A ještě malý bonus – symbol Králického Sněžníku – kamenný slon a fotografie z roku 1938 – stála tu rozhledna a chata.

Výskyt hornin a nerostů na Králicku a okolí

A teď tě, Rozvodnice, seznámím s horninami a nerosty, které se nacházejí na Králicku.

Konečně se dozvím, zda tu najdu zlato na náhrdelník...

Přehled geologických dob

- Před 4000 – 3000 miliony let - **prahory**
- Před 2000 – 1000 milionem let – **starohory**
- Před 750 – 285 miliony let – **prvohory**
- Před 235 – 165 miliony let – **druhohory**
- Před 67 – 25 miliony let – **třetihory**
- Před 1,5 – 0 miliony let - **čtvrtohory**

Horniny

Z hornin se v této oblasti vyskytují:

- horniny usazené** (sedimentární). Vyplňují celou Králickou kotlinu. Jsou to **pískovce, jílovce, slínovce, písky, štěrky, cihlářské hlíny, opuky**.
- horniny přeměněné** (metamorfované). Tvoří masív Králického Sněžníku, pásmo Suchého vrchu, Hanušovickou vrchovinu. Jedná se hlavně o **svory, pararuly, ruly, kvarcity, vápence a erlany a amfibolity**.

Mezi nejstarší horniny patří horniny okolí Králického Sněžníku – ruly, pararuly, svory, kvarcity, amfibolity, krystalické vápence. Deskovité, šedé kvarcity se těžily na Dolní Moravě na kopci Větrný vrch (starý lom). **Amfibolity se těžily v lomu Na Skalce** nad sídlištěm Skřivánek v Králikách. Používal se na **podezdívky domů**. Můžeme ho vidět v ZŠ 5. května. Krystalické vápence – **šedý, bílý mramor** - se těžily **na Dolní Moravě** a následně byl zpracováván v Králikách. Mramor byl velmi kvalitní – najdeme ho v pražském metru. Lom byl v 90. letech uzavřen. Dalším nalezištěm byl **lom na Dolní Hedeči** – „Martincův lom“. Tamější hornina je tvořená zelenavě zbarveným erlanem a tmavošedým vápencem. Najdeme zde také amfibolit, pararuly.

Amfibolit

Mramorový lom – Dolní Morava

Martincův lom – Dolní Hedeč

Z období **druhohor** pocházejí **pískovce, slínovce, jílovce**. **Slínovec** najdeme v **meandru Králického potoka u bývalého pivovaru**. **Slídnaté pískovce** se využívaly k **výrobě cihel**. Cihelny byly v Králikách, v Červené Vodě, ve Štítech.

Slínovec u pivovaru

Těžní stěna v cihelně

Bývalá cihelna v Králikách

Bývalá cihelna v Červené Vodě

Z **přelomu druhohor a třetihor** pocházejí **zkameněliny měkkýšů mořského původu**., které můžeme najít v celé Králické brázdě.

Ve třetihorách předchůdkyně řeky Moravy tekla z Červeného Potoka do Prostřední Lipky a Lichkova (do dnešního koryta Tiché Orlice) a přinesla s sebou až **7 m štěrkopískové usazeniny**. V místech nánosů byly odkryty **lomy na štěrkopísek (Červený Potok, Lichkov)** – dnes se zde už netěží. **Ve čtvrtohorách řeka Morava změnila tok směrem na východ** (dnešní koryto).

Ve čtvrtohorách působí na povrch krajiny Králicka vnější geologičtí činitelé – voda, sníh, moře, vítr, zvětrávání.

Činnost tekoucí vody. Bohaté vodní srážky vsakují do propustných vrstev a tvoří vydatná ložiska podzemních vod a četné prameny pitné vody. Voda proniká do vápencových hornin a vytváří **krasové útvary**. **Tvaročné díry jsou jeskyně**, které ústí na povrch nad levým břehem řeky Moravy. Nacházejí se pod chatou Vilemínou v nadmořské výšce 840 m. Soustava chodeb je dlouhá asi 245 m. Jeskyní protéká podzemní tok. Trvale suchá část jeskyně je dlouhá 115 m. Na stěnách se vyskytují sintry a pod vodou

malé krápníky. Stěny místy pokrývá bělavá hmota, tzv. **nickamínek**, který připomíná tvaroh. Od tohoto jevu je odvozen název jeskyně. Tento objekt je veřejnosti nepřístupný. **Patzeltova jeskyně** se nachází na západním svahu vrchu Podbělka u Kamenného potoka ve výšce 875 m. Je dlouhá 71 m. Stěny i dno, které je trvale zaplavené vodou, tvoří krystalické vápence. Byla objevena roku 1864 lesníkem Řehořem Patzeltem. Jeskyně je přístupná pouze na vlastní nebezpečí. Nad mramorovým lomem severně je mohutný **pramen Bílého potoka**. Ten prudce stéká do údolí a vytváří vodopád nad levým břehem řeky Moravy. **Podzemní voda rozpouští vápenc**, který dává vodě bílou barvu. Bývá tak někdy nazýván **Mléčný potok**.

Při těžbě mramoru bylo ve starém i novém lomu objeveno také několik jeskyní.

Vchod do Tvarožných děr

Vchod do Patzeltovy jeskyně

Mléčný potok

Činnost sněhu. Pouze z vrcholu Králického Sněžníku se na jižním svahu směrem k Tvarožným děrám vytváří **lavinové pole**. Ostatní části masívu jsou převážně porostlé vegetací, která sníh zadržuje.

Zvětrávání. Mrazovým zvětráváním vznikají kamenné proudy a **menší kamenná moře**. Nejznámější rulové útvary jsou u **Vlaštovčích kamenů** v nadmořské výšce 1210 m.

Vlaštovčí kameny, suťová moře

Činnost moře. Poslední zaplavení oblasti mořem nastalo v druhohorách asi před 167 mil. lety. Zaplavilo celou Králickou kotlinu až po Štítý. Proniklo ze severu z Polska. Proto můžeme nalézt zkameněliny mořských měkkýšů.

Činnost větru. Dochází k běžné erozi obnažených masívů, ale také k poškození původní vegetace chemickými zplodinami. Na obrázku je vidět zničení smrků chemickými zplodinami. Obnažuje se skalní podklad a dochází k zvětrávání.

Jaký je rozdíl mezi minerálem a nerostem?

Výskyt nerostů - minerálů na Králicku

Minerál (nerost) je chemická látka složená z chemického prvku nebo více prvků. Tato oblast je na výskyt a sběr zajímavých minerálů chudá. **Většina minerálů je vázána v horninách.**

Stříbro - Ag

Těžba prokazatelně probíhala na jižních a západních svazích Jeleního vrchu nad obcí Horní Lipka. Jsou zde zřetelné haldy po vytěžení horniny. I toto ložisko bylo po roce 1592 opuštěno pro malou výtěžnost. Jako pozůstatek této hornické činnosti má město Králíky ve svém znaku dvě překřížená kladívka.

Na obrázku je vidět díra a halda po těžbě.

Vidíš, náhrdelník by sis mohla udělat ze stříbra!

Tuha (grafit) - C

V naší oblasti je rozptýlená v horninách, ale nelze ji těžit.

Fluorit (kazivec) - CaF₂

Bývá převážně fialové barvy. Náhodně je možno jej nalézt v erlánovém lomu na Dolní Hedči.

Křemen - SiO₂

V popisované oblasti se hojně vyskytuje. Je součástí hornin, které tuto oblast tvoří.

Krevel (hematit) - Fe₂O₃

Nachází se v horním toku řeky Moravy na úpatí Králického Sněžníku. Vyskytuje se v okolí Králík, Červené Vody - **zabarvuje zeminu červeně**. Je možné, že názvy obcí Červená Voda, Červený Potok jsou odvozeny od zbarvení potoků tímto minerálem, který voda odnášela z polí při vydatných deštích.

Uranin (smolinec) - UO₂

Uranová ruda se nachází ve svazích údolí Mlýnického potoka. V 50. letech 20. století zde prováděly průzkum Jáchymovské uranové doly. Uranová ruda zde byla nalezena, ložisko bylo ponecháno jako státní rezerva. Zbytky štol a haldy po těžbě jáchymovského průzkumu jsou zarostlé a dnes již nezřetelné.

Opuštěná štola

Kalcit (vápenec) - CaCO₃

Jako mramor těžen v lomu na levém břehu horního toku řeky Moravy. Používal se k dekorativním účelům. Také se nachází v lomu na Dolní Hedči. Poměrně veliký lom, dnes již značně zarostlý, se nachází na Dolní Moravě v místě zvaném Větrný vrch. V oblasti Polska ve směru na Klodzko je vidět několik opuštěných pecí na pálení vápna z vápence.

Mramor z Dolní Moravy

Granáty - (SiO₄)₃

Provázejí ruly a svory. Jedná se o granát obecný, který se ke šperkařským nebo průmyslovým účelům nehodí. Nachází se hlavně v řečišti horního toku řeky Moravy, také v Lipkovském potoce.

Granát ve svoru – z Králického Sněžníku

Turmalín (složitý křemičitan)

Drobné krystaly černé barvy se nacházejí v řečišti řeky Moravy u Tvarožných děr.

Dále se hojně vyskytuje amfibol, živec, muskovit, biotit. Nálezy možno pořídit i v lomu na Dolní Hedči.

Shrnutí:

- **Nejstarší horniny** najdeme v okolí **Králického Sněžníku**.
- V **lomu Na Skalce** se těžily **amfibolity** (kámen je na žluté škole).
- **Na Dolní Moravě** se těžil **mramor**.
- **Na Králicku** se pářily **cihly**.
- Můžeme zde najít **zkameněliny měkkýšů z druhohor**.
- Pod Králickým Sněžníkem jsou **jeskyně** – **Tvarožné díry, Patzeltova jeskyně**.
- V minulosti se tu těžilo **stříbro**.
- V oblasti Králického Sněžníku se nachází naleziště **uranu**.
- Dnes jsou všechny lomy uzavřeny – už se v nich netěží.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

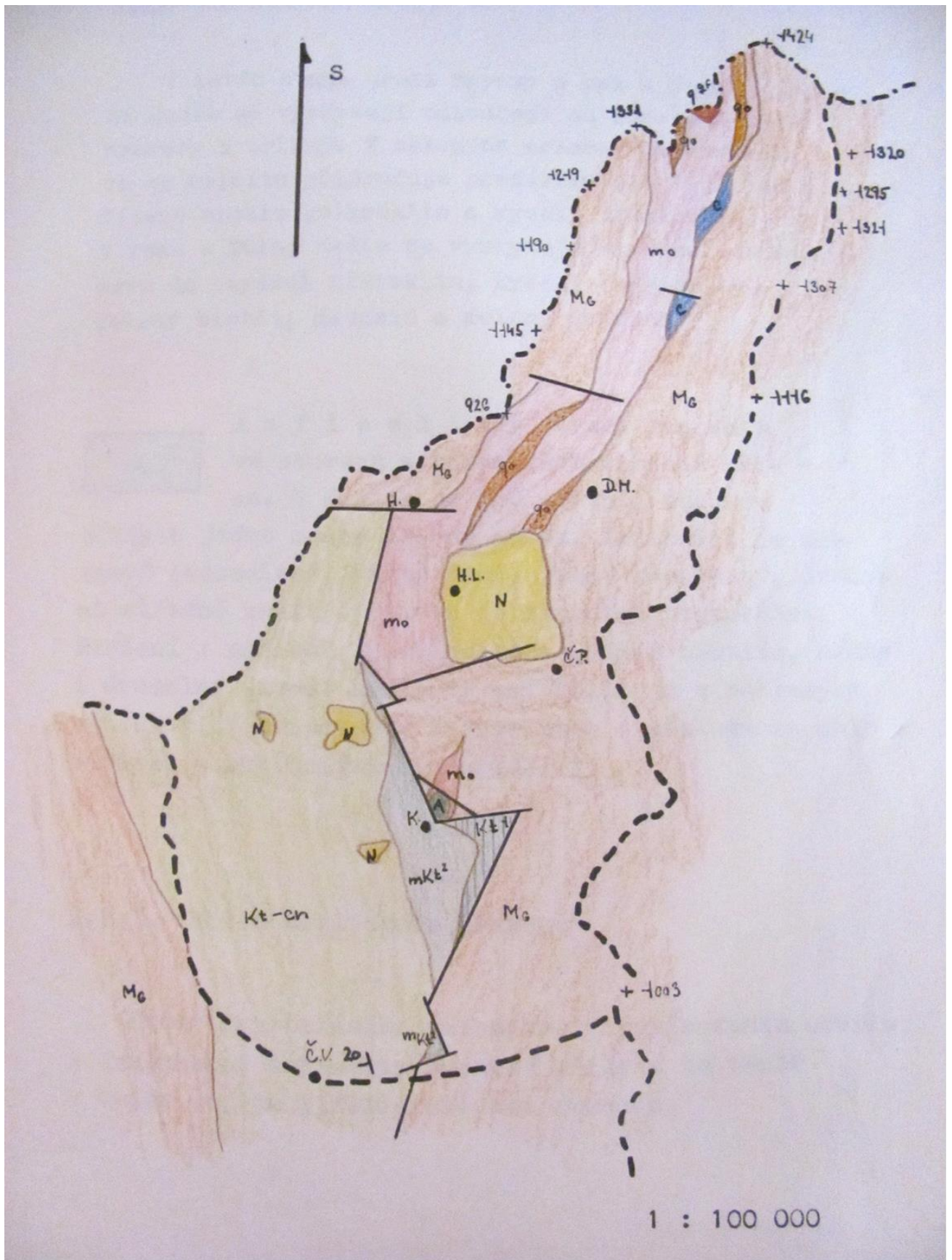
Geologická mapa oblasti Králík a Králického Sněžníku

(pro zvědavé...)

Vysvětlení značek:

- Mg - migmatity a ortoruly gieraltovského a sněžnického typu
- Mo - granátické svory a pararuly
- 9o - muskovitické kvarcity
- 9gf - grafitické kvarcity
- c - krystalické vápence a Erbany
- A - amfibolity
- mKt2 - usazeniny spodního turonu
- Kt1 - usazeniny středního turonu
- Kt- cn - svrchní tuton a coniak
- N - třetihorní usazeniny

Geologická mapa je překreslená přesně z geologické mapy měřítka 1 : 100 000

Ekosystém louky a pastviny

Rozvodnice, to je jasné!
No přece... ale pojď si
přečíst tuto kapitolu.

Krulišáku, co bylo tady
dřív – lesy nebo louky?

Společenstva luk a pastvin na Králicku vznikla po původních lesích. Kdyby je člověk neobhospodařoval kosením či pastvou, postupně by zarostly keři a stromy.

Podle stupně přirozenosti lze luční a pastvinná společenstva členit na:

- **přirozená** - druhová skladba rostlin odpovídá stanovišti, na kterém se nacházejí.
- **polopřirozená** - druhová skladba rostlin je částečně ovlivněna (např. přísunem živin, vody, ...)
- **umělá** - vznikla rekultivací a vysetím požadované travní či jetelotravní směsi.

Jsou všechny
louky stejné?

Louky

V lučním ekosystému se vyskytuje 60 až 80 druhů rostlin, tisíce druhů živočichů a velké množství mikroorganismů. Luční společenstva dělíme na:

Vlhké pcháčové louky

Vyskytují se u potoků, řek či prameniště. Nalezneme zde různé druhy **pcháčů** (např. pcháč bahenní), **ostřici trstnatou**, **blatouch**

bahenní, **kuklík potoční**.

Vlhká tužebníková lada

Jedná se o nepravidelně kosené vysokobylinné porosty v nivách potoků a řek. Převládajícím druhem je **tužebník jilmový**, **vrbina obecná**, **kakost bahenní**.

Střídavě vlhké bezkolencové louky

Jedná se o zamokřené, málo produktivní louky nehnojených, minerálně bohatých jílovitých až hlinitých půd. Převládající rostlinou je **bezkolenc rákosovitý**, **bukvice lékařská**, **svízel severní pravý**.

Psárkové louky

Jsou vysoce produktivní louky, ve kterých převládá **psárka luční**, **metlice trstnatá**, **pryskyřník plazivý**, **kostival lékařský**. Psárkové louky je nutno alespoň dvakrát ročně sklízet.

Ovsíkové louky

Tato společenstva luk se vyskytují na celém území ČR, v nižších polohách jsou však přeměněná na ornou půdu. Ovsíkové louky vyžadují pravidelnou seč, nejlépe dvakrát do roka. Roste zde **ovsík vyvýšený**, **srha laločnatá**, **zvonek rozkladitý**, **kopretina bílá**, **jetel luční**, **kakost luční**, **chrastavec rolní**.

Horské trojštětové louky

Nacházejí se v horských oblastech, na svazích. Rostliny zastupují **trojštět žlutavý**, **lipnice široolistá**, **rdesno hadí kořen**, **kakost lesní**, **silenska dvoudomá**.

Pastviny

Pastviny představují travinné porosty spásané domácími zvířaty. Rostliny, které zvířatům nechutnají (hořkost, jedovatost, ostny, trny), nejsou spásány a mohou se rozšiřovat.

Pastviny se dělí na:

- **původní** - porosty nad horní hranicí lesa,
- **přirozené** - vzniklé z luk po jejich odlesnění,
- **umělé** - záměrně založené člověkem.

Pastvinná společenstva:

Poháňkové pastviny

Porosty jsou nižšího až středního vzrůstu. Mezi rostlinami najdeme **poháňku hřebenitou, jetel plazivý, jílek vytrvalý, lipnici roční, bojínek luční, jitrocel větší, řebříček obecný, sedmikrásku obecnou**.

Podhorské a horské smilkové trávniky

Na kyselých půdách se nacházejí druhově chudá společenstva luk a pastvin. Díky přehnojení dusíkatými hnojivy mizí rostliny z čeledi orchidejovitých. Převládajícími rostlinami jsou **smilka tuhá, violka psí, mochna nátržník, trojzubec poléhavý, vitod obecný, třezalka skvrnitá**.

Louky a pastviny na Králicku

Louky a pastviny se na Králicku vyskytují už od dob prvního osídlování a založení města Králický. Lidé káceli okolní lesy, aby dřevo využili jako stavební materiál a na otop. Uvolněný prostor poté využili ke stavbě příbytků a jako louky a pastviny pro dobytek. V současné době zůstaly zalesněné jen vrcholné partie kopců, případně okraje říček a potůčků.

S nástupem zemědělské techniky a kolektivizace v letech 1949 - 1989 došlo ke spojování jednotlivých malých luk a políček. Výsledkem jsou jednolitě lány bez potřebných předělů a remízků. Dochází tak ke ztrátě důležité mozaikovitosti krajiny a tím k poklesu druhové diverzity, k vodní a větrné erozi půdy, ke zhutňování půdy, k vysychání krajiny a následnému rychlému odtoku dešťů.

Výrazná dominance **psárky luční** je způsobena příznivým vodním režimem vlhkých luk nebo také umělým hnojením mimo zaplavovaná území.

Víš, Rozvodnice, jaké louky a pastviny najdeme na Králicku?

Psárková louka – odbočka na Heřmanice

Podmáčená louka s pcháčem potočním –
cesta na Heřmanice

Pcháčové louky indikují vlhká a podmáčená stanoviště, tedy okraje vodních toků a oblasti pramenišť.

Nekosení vlhkých pcháčových luk způsobuje zarůstání keři a degradaci společenstva, vzniká nejčastěji **tužebníková lada**.

Bohaté zastoupení **trojštětu žlutavého** způsobuje odlišné zbarvení louky, která je svěžeji až žlutavě zelená.

Lada s tužebníkem jilmovým

Podhorská trojštětová louka u Heřmanic

Některá luční společenstva se před kosením využívají jako extenzivní pastviny. Po seči je nutný odvoz nadzemní biomasy mimo louku. Hospodářskému využití, a tedy odlesnění, se vyhnuly jen horní partie okolních kopců.

Posečená louka, sklizené seno v balíku

Druh hospodářských zvířat má vliv na způsob spásání, přesto se však všechna zvířata vyhnou pichlavým nebo nechutným rostlinám.

Ovčí pastvina v Prostřední Lipce

Koňská pastvina na předměstí Králík

Trvale umístěné ohradníky mají za následek, že cesty, kudy je dobytek hnán na pastvu, jsou viditelné v důsledku intenzivního sešlapu i ze satelitních snímků.

Letecký pohled na okolí ZEOSu v Dolní Lipce.

Fauna luk a pastvin

Když pomíneme domácí chovaná zvířata na pastvinách (**hovězí dobytek, ovce**, na vesnicích občas **kozy**, rekreačně **koně**), žije na loukách a pastvinách celá řada živočichů volné přírody.

Na loukách se vyskytují zvířata obdobná zvířatům polí, a to pasoucí se stáda **srnek, zajíci, káňata a poštoľky** lovící **myši a hraboše**. Na zdejších loukách můžeme potkat **čápa bílého, volavku popelavou** nebo **chřástala polního** (známý typickým „krex krex“), pro něž jsou zdejší louky chráněny v rámci Ptačí oblasti Králického Sněžníku (a tím přizpůsobené postupné sečení až po vylíhnutí mláďat).

myš polní

hraboš polní

zajíc polní

Jé, tady to je krásné!
Bzučí to tu, motýli
lítají... Koho to tu
všechno vidíme?

Louky a pastviny jsou biotopem bohatým na druhy hmyzu. Na králických loukách můžeme potkat **sarančata a kobylky**, různé druhy **motýlů** (**modrásek, bělásek zelný, žlutásek, babočka**), **vřetenušku obecnou**, „klasickou“ **pestřenku** (vzhledem napodobující vosy), **pestřenku trubcovou** (napodobuje včely), **pestřenku čmelákovou, samotné včely** (včelín u Amálky), **čmeláky**. Dalšími hmyzími zástupci jsou **pěnodějky, páteříček sněhový nebo listokaz zahradní**. Na kopretinách loví pavouk **běžník kopretinový**.

kobylka zelená

cvrček polní

saranče vrzavé

bělásek zelný

babočka kopřivová

modrásek jetelový

babočka jilmová

babočka paví oko

okáči

včela

čmelák rokytový

slunéčko sedmitečné

pestřenka hrušková

vřetenuška obecná

páteříček žlutý

listokaz zahradní

běžník kopretinový

[http://commons.wikimedia.org/wiki/Zygaena_filipendulae#mediaviewer/File:Zygaena_filipendulae_-_Sechsfleck-Widderchen_01_\(HS\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/Zygaena_filipendulae#mediaviewer/File:Zygaena_filipendulae_-_Sechsfleck-Widderchen_01_(HS).jpg)
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rhagonycha_fulva_-_Galicia_-_01.jpg?uselang=cs
<http://www.jikl.cz/nespecializovani-skudci/2582-listokaz-zahradni.html>
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krabbenspinne_auf_Beutefang.JPG?uselang=cs

V okolí dobytka najdeme další zvířata, jako **vlaštovky** a **jiříčky**, různé **mouchy**, **masařku obecnou**, **bzučivku zlatou** (kovově zelená moucha) a **ováda hovězí**.

vlaštovka

jiříčka

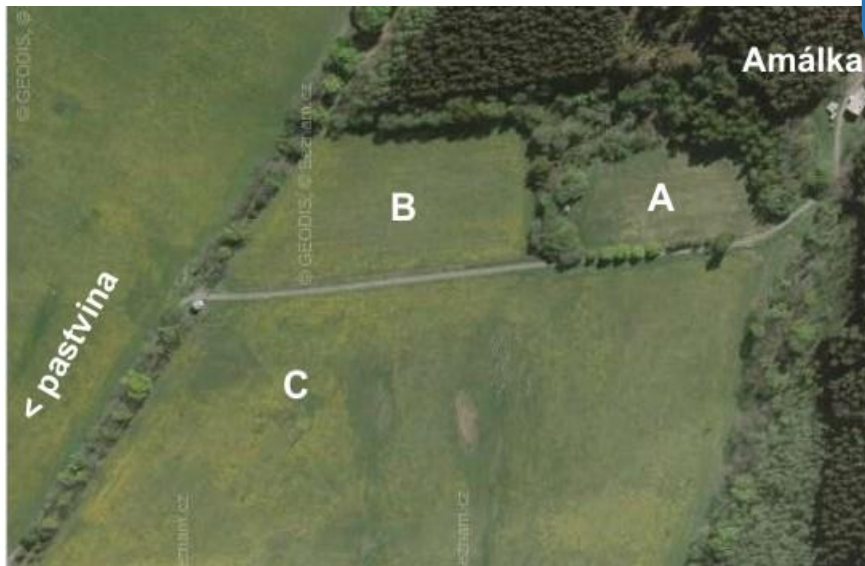

masařka

ováda hovězí

Louky v nejbližším okolí Králík

Která louka je nejkrásnější?
Nejbarevnější? Pojdme se
podívat!

Louky a pastvina v okolí
Amálky pod klášterem.

Louka A

Louka nejbliže Amálce patří mezi nejhezčí a nejzachovalejší louky v Králíkách. Jedná se o mírně vlhkou ovsíkovou louku, kde převládá **ovsík vyvýšený** a je doprovázen bohatým zastoupením kvetoucích druhů rostlin. Louka se nachází na stanovišti mírného svahu a je chráněná okolními stromy. Na druhovém složení lze vidět, že louka nebyla v minulosti pod intenzivním vlivem člověka a tedy nebyla poškozena přehnojením (nevyskytují se tu druhy jako kopřiva dvoudomá nebo ve velké míře šťovík kadeřavý).

V jejím největším rozkvetu, tedy na přelomu května a června, zde můžeme najít zákoutí hýřícími barvami a naplněné bzúčením včel ze zdejšího malého včelína.

ovsík

bojínek

psárka

srha říznačka

Z druhů rostlin, které zde můžeme najít: převažující **ovsík vyvýšený**, z trav dále **bojínek luční**, **psárka luční**, **medyněk vlnatý**, v malé míře **srha říznačka**.

Fialově a růžově kvetoucí **zvonek rozkladitý**, **zvonek okrouhlostý**, **rdesno hadí kořen**, **kohoutek luční**, **chrastavec rolní**, **rozrazil rezekvítek**, občas **pomněnka bahenní**. Žlutě a oranžově louku zdobí **pryskyřník prudký**, **třezalka tečkovaná**, **jestřábník oranžový** a různé druhy **žlutých jestřábníků**, minimální zastoupení zde má **škarda dvouletá**. Bíle kvetoucí je snadno poznatelná **kopretina bílá**, dále je zde **děhel lesní** a při bližším pohledu najdeme **ptačinec trávovitý**. Z dalších druhů na této louce najdeme **krvavec toten**, v malé míře **jitrocel kopinatý**, dále **kontryhel obecný**, **protěž lesní**, **biku ladní** a **šťovík kyselý**. V jednom vlhčím místě ve středu louky při dolním okraji roste **sítina rozkladitá**, **přeslička rolní** a **lesní**, **ostřice bledavá** a **pcháč bahenní**.

zvonek okrouhlostý

zvonek rozkladitý, kopretina

kohoutek luční

pomněnka bahenní

rdesno hadí kořen

rozrazil rezekvítek

pryskyřník prudký

ptačinec trávovitý

třezalka tečkovaná

jestřábník

jestřábník oranžový

škarda dvouletá

protěž lesní

kontryhel obecný

jitrocel kopinatý

ostřice bledavá

šťovík kyselý,
bojínek luční

sítina

krvavec toten s
okáčem

Mírně vlhká ovsíková louka s ovsíkem, kopretinou, zvonkem, kohoutkem a pryskyřníkem v Králíkách u Amálky

Louka B

Tato louka se nachází na stejné straně cesty k Amálce, jako louka předchozí, avšak je blíže k aleji ke klášteru. Tato louka B i následující louka C se výrazně liší od louky A. Převažuje zde **srha říznačka, jitrocel kopinatý, škarda dvouletá, máchelka (pampeliška) podzimní**. Z dalších druhů zde bohatě rostou jetele - **jetel luční, jetel plazivý a jetel zvrhlý**, dále **černohlávek obecný, bedrník obecný** nebo v menší míře **trojštět žlutavý**. V menší míře také **ovsík vyvýšený a zvonek rozkladitý**.

Louka je mírně vlhká a dalo by se říct, že tvoří takový přechod mezi ovsíkovou loukou u Amálky a spodní loukou C, kdy je vzhledově bližší louce C.

jetel plazivý

jetel luční

jetel zvrhlý

černohlávek obecný

Louka C

Oproti předchozí louce B je více vlhčí a je zde znatelnější vliv člověka (najdeme tu rostliny vázané na zvýšený obsah dusíku - šťovík kadeřavý, kokoška).

Kromě **škardy dvouleté, máchelky podzimní a srhy říznačky** zde roste ve větším množství **šťovík kadeřavý**, dále je zde **řebříček obecný, jitrocel kopinatý, kerblík lesní, světlík lékařský, heřmánek vonný, pomněnka bahenní, sítina rozkladitá, sítina žabí, kokoška pastuší tobolka**, kromě předchozích jetelů i nenápadný žlutě kvetoucí **jetel pochybný, vikev ptačí**.

vikev ptačí

řebříček obecný

kerblík lesní

jetel pochybný

Pastvina pod alejí

Že se jedná o pastvinu, poznáme nejen podle pobíhajících oveček a spasených rostlin, ale také podle toho, že se zde kromě druhů okolních luk vyskytuje také **sedmikráska chudobka**, druh pastvinných společenstev.

Přechodná společenstva luk a pastvin nacházející se nad ZŠP a ZŠS Králíky.

Louka D

Tato louka je spíše pastvina pomalu přecházející v louku. Dříve se zde pásly krávy a druhové složení pastvinám odpovídá (převažující zastoupení pastvinných druhů jako je sedmikráska, mochna a jílek). Teď se tato oblast pouze seče.

Z travinných druhů zde rostou **srha říznačka, bojínek luční, jílek vytrvalý a trojštět žlutavý**. Z kvetoucích rostlin je tady **mochna husí, sedmikráska chudobka, jetel luční, jetel plazivý, komonice bílá, kakost luční, smetánka lékařská, řebříček obecný, děhel lesní, kontryhel obecný a jitrocel kopinatý**. Při okrajích této louky roste **netýkavka malokvětá, svlačec rolní a kopřiva dvoudomá**.

sedmikráska, mochna husí

děhel lesní

jílek vytrvalý

kakost luční

smetánka
lékařská

netýkavka
málkvětá

Louka E

V této okrajové části města Králíky nedávno probíhala stavba a na místě této louky se původně nacházela orná půda. Druhovou skladbu této louky tvoří **tolice setá (vojtěška)**, **smetánka lékařská**, **kopřiva dvoudomá**, **kostival lékařský**, **kokoška pastuší tobolka**, **lipnice roční**, **trojštět žlutavý** a **bršlice kozí noha**.

kostival lékařský,
bršlice kozí noha

kokoška pastuší tobolka

trojštět žlutavý

Obhospodařování luk v minulosti a dnes

Minulost

Dřívější obhospodařování na zdejších loukách záleželo hlavně na tvrdé práci člověka. Kosilo se ručně **kosou**, na slunci se nechala tráva uschnout na seno, které se obracelo **hráběmi**, aby lépe proschlo. Poté se seno svázalo do **snopů**, které se ještě nějakou dobu nechaly proschnout, a pak se házely **vidlemi** na **žebříňák** **tažený koňmi nebo voly** a svázely se do usedlostí.

Jak se dříve lidé
starali o louku?

Snopy sena na spodní louce u Amálky

Současnost

V současné době se už člověk spoléhá na zemědělské stroje, koně byly nahrazeny **traktorem**. Louky jsou sekány pomocí **rotačky**. Obracení sena se dělá **obracečem**. Seno se dále **nahrabovačem** shrabává do řádků. U čerstvě posečené trávy jsou jednotlivé řádky **řezačkou** vpředu nařezány a komínem foukány do vlečky traktoru. Následně je tráva odvezena do **silážní jámy**. V případě sušení sena jsou řádky **balíkovačem** zpracovány do balíků.

Na následujících fotografiích je zachyceno zpracování té samé louky pod Amálkou na siláž zemědělskými stroji rodiny Martincových.

Bez techniky se dnes
člověk neobejde...

Sekání rotačkou a shrabování nahrabovačem probíhá pod přísným dohledem čápa bílého. Traktor s rotačkou seče jak vzadu, tak vepředu.

Nahrabovák posekanou trávu shrabuje do jednotlivých řádků (tento stroj tvoří 3 řádky najednou). V případě zpracování na siláž jsou rovnou řádky sbírané a zpracovávány řezačkou.

Řezačka v přední části rozřezává posečenou trávu na jemnější kousky a komínem je fouká do vlečky traktoru.

Plně naložená vlečka je připravena k odvozu.

Z vlečky je potom posečená a rozřezaná tráva sesypána na hromadu silážní jámy. Tady je potom rovnoměrně rozvezena.

Balíkování sena

Nejnovější typ traktoru

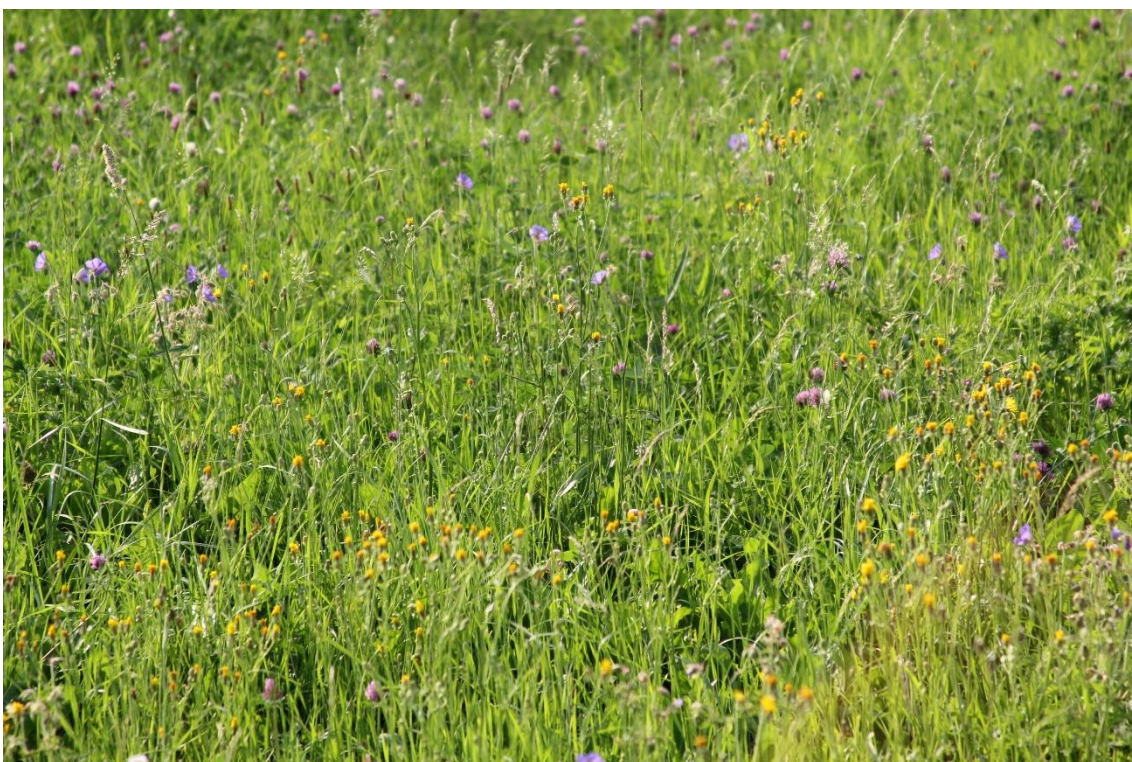
Shrnutí:

- Louky a pastviny vznikly tam, kde byly původně lesy.
- Louky a pastviny dělíme na **přírozené, polopřírozené, umělé** (vytvořil člověk).
- Na Králicku se vyskytují louky s převahou psárky luční, pcháčové a tužebníkové louky (vlhké louky), trojštětové louky.
- Na králických pastvinách se pasou **krávy, ovce, kozy, koně**.
- Na loukách v okolí Králík je chráněn **chřástal polní** – louky se sečou až po vylíhnutí mláďat.
- Fauna luk a pastvin:
 - Hlodavci: **myši, hraboši, zajíci**.
 - Ptáci: **čáp bílý, volavka popelavá, chřástal polní, káňata a poštolky, vlaštovky, jiříčky**.
 - Hmyz: **sarančata, cvrčci, kobylky, motýli (modrásek, bělásek, žluťásek, babočky, okáči), vřetenušky, pestřenky, včely, čmeláci, pěnodějky, páteříčci, listokazové, běžník kopretinový, mouchy, masařky, bzučivky, ovádi**.
- **Nejpestřejší loukou** v Králikách je ovsíková louka u Amálky – roste tu mnoho druhů trav a květin (trávy – **ovsík, bojínek, psárka, srha říznačka**, květiny – **zvonek, kohoutek, kopretina, pomněnka, rdesno hadí kořen, rozrazil, pryskyřník, třezalka, jestřábník, kontryhel** a další).
- Louka nad školou není tak druhově rozmanitá, dříve zde byla pastvina.

CO JSME SI ZAPAMATOVALI?

- **Obhospodařování luk v minulosti** – kosení kosou, hrabání hráběmi, svázání do snopů, naložení vidlemi na žebříňák, odvoz koňmi nebo voly.
- **Obhospodařování luk v současnosti** – práci zastanou stroje – rotačka (sekání), obracečka, nahrabovač, řezačka, balíkovač.
- Posečená tráva se suší na **seno**, nebo se čerstvá ukládá do silážní jámy (**siláž**).

Louka a pastviny v létě

Ekosystém pole

To se, Rozvodnice,
dozvíš v této kapitole...

Krulišáku, jak se
obhospodařovala pole
před 150 lety? Vypadala
stejně jako dnes?

Kulturní krajina v malebné krajině Králicka byla ve svých počátcích mozaika polí, luk a pastvin, stinných hájů, zurčících potůčků a ovocných sadů, do níž byly harmonicky včleněny vesnice a městečka. Člověk tvaroval divokou přírodu k obrazu svému, ale neznetvořoval ji. Vznikaly tak nové prvky krajiny, které umožňovaly přežití a vzniku nových druhů živočichů a rostlin.

S postupem času se však ráz

krajiny začal měnit. Kulturní krajina vytvořená lidskou pílí nestačila potřebám obyvatelstva - proto se

Krulišáku, to je
strašné! Co se
s tím dá dělat?

změnilo obdělávání polí v neprospěch krajiny.

Začala se používat minerální hnojiva, stroje poháněné palivem. Z malých políček se stala velká pole, lány, znehodnotila se půda, zmizeli

živočichové - ptáci, kobylinky, motýli a další. Pole lemují

asfaltové cesty, stébla obilí jsou namačkána blízko sebe, na polích

nejsou žádoucí nerovnosti. Plevelé jsou vyhubeny pomocí jedů -

herbicidů, zůstaly pouze vyšlechtěné plodiny. **Důsledkem jsou**

ekologické problémy - nižší jakost půdy, znehodnocení pitné vody,

spodní vody obsahují dusičnany, ztráta humusu a živin, narušení potravních řetězců.

Řešením je přirozená zemědělská výroba, která nezatěžuje půdu, vodu ani vzduch.

Tradiční obhospodařování spočívalo v tvrdé práci vesničanů.

Dobová fotografie obyvatel Dolní Lipky.

Současná sklizeň je prováděna velkoplošně zemědělskými stroji. Sklizeň obilí u Dolních Boříkovíc.

Králická pole

Historie

V tereziánském katastru, který byl zaveden v polovině 18. století, byla uvedena bonita půdy na Králicku. **Králické panství spadalo pod nejhorší – 8. bonitní třídu** (sklidili jsme 2,5x více, než jsme vyseli). Výjimku tvořily Dolní Boříkovice, Dolní a Prostřední Lipka, které dosáhly na 7. bonitní stupeň (výnos třikrát vyšší než výsev).

K hlavním pěstovaným plodinám na Králicku patřily v letech 1588–1778 **len, žito a oves**; od roku **1778** se zde začaly pěstovat **brambory** jako potravina pro lidi (dříve pouze jako krmivo pro dobytek) a od roku **1848** mezi pěstované plodiny přibýly i **pícniny**. Co se týká domácích zvířat, víme, že v období **kolem roku 1670 se chovaly slepice, krávy, býci a koně**; v roce 1836 se na panství chovalo 200 koní, 1 948 kusů hovězího dobytka a 386 ovcí; v roce 1976 už je to převážně hovězí dobytek a vepř. **V současnosti převažuje chov hovězího dobytka a ovcí**, v mnohem menší míře se chovají kozy a již pouze pro rekreaci koně.

Zajímalo by mě, nač se pěstovaly průmyslové brambory...

V letech **1949–1989** bylo zastoupení jednotlivých plodin na orné půdě následující: víceleté **pícniny** 25 %, **obiloviny** 50 % a jednoleté pícniny 14 %. Dále **krmné okopaniny** 4 %, **brambory** 3,5 % a technické plodiny – **len** 3,5 %.

Na jaře se sel ječmen, na podzim žito, pšenice a oves. **Brambory** se pěstovaly konzumní (do našich kuchyní) a průmyslové. Nejeftivnější tržní plodinou byl pradávný len stonkový – tradiční plodina zemědělství podhůří a hor. Z jednoletých pícnin se pěstovaly převážně senážní plodiny (senážní ječmen, oves, pšenice, luskoobilní směsky) a doplňkové krmné okopaniny (krmná kapusta, kukuřice k zelenému krmení a krmná řepa).

Které plodiny se pěstují v současnosti?

Faltusovi pěstují z obilnin všechny hlavní druhy (**pšenice, žito, ječmen, oves**), dále **brambory** a také **kukuřici na siláž**. Plodiny se na polích střídají, tou konečnou je oves; poté se pole oseje jetelotravní směsí a ponechá ladem. Zkoušela se řepka olejka, ale nedosahovala takových výnosů jako v nížinných oblastech, proto se od jejího pěstování upustilo. Již dlouho se nepěstuje dříve velmi významný len.

Martincovi mají ve svém vlastnictví polí málo a věnují se především chovu dobytka, pro který užitkové plodiny pěstují. Jde především o **jetelotravní pícniny, kukuřici na siláž a krmné obilniny**. Z obilnin pěstují také **žitovec (Triticale)**, který je křížencem žita a pšenice. Díky vyššímu obsahu bílkovin je žitovec hodnotnějším krmivem pro dobytek. Přestali pěstovat brambory a len.

Co to je to „Triticale“?

ječmen

pšenice

oves

žitovec - Triticale

žito

řepka olejná

Fauna polí

Slyšíš to, Rozvodnice?
Pět peněz, pět peněz...
- Kdo to volá?

Na králických polích nalezneme celou řadu živočichů. Mezi nejnápadnější a snadno pozorovatelné patří zejména **srnky** při okrajích lesíků nebo pobíhající **zajíci**. **Liška** obecná nebo na obloze kroužící **káně lesní** či

třepotavě poletující **poštolka obecná** loví **hraboše polní**. Z dalších zástupců ptactva jmenujme například **skřivana polního**, cvrlikajícího brzy z jara vysoko nad poli, dále **křepelku polní** s charakteristickým hlasovým projevem „pět peněz“, nebo hejna **koroptví**, jejichž množství v ČR po roce 1956 výrazně pokleslo. Na zdejších polích můžeme vidět i **čejky chocholaté**, **kavky obecné** nebo hejna **strnadů obecných**.

koroptev

křepelka

kavka

káně

strnad

poštolka

skřivan

čejka

hraboš polní

myš rolní

Mezi **hmyzí zástupce** patří například škůdci plodin **mandelinka bramborová** nebo **kovařík obilní**, jehož larvy (drátovci) požírají kořeny obilí. Můžeme narazit i na **střevlíka měděného**, jenž plní roli přirozeného predátora mandelinek. Bystrý pozorovatel může zahlédnout také rychle pobíhajícího **svižníka polního**.

střevlík
měděný

svižník
polní

mandelinka
bramborová

kovařík obilní a jeho larva (drátovec)

Mezi pěstovanými plodinami najdeme i **plevele** - **vlčí mák**, **heřmánkovec nevonný**, **zemědým lékařský**, **penízek rolní**, **kokošku pastuší tobolku** a další.

vlčí mák a heřmánkovec

penízek rolní

zemědým lékařský

V polích najdeme i **pásy dřevin**. Mohou to být zbytky lesů, lemy vodních toků, mohly být vysazeny. Poskytují **úkryt nejrůznější zvěři**, slouží jako **větrolamy**. Bohužel bývají někdy zneužívány jako černé skládky.

Obhospodařovaná půda v průběhu času

Lidé se v minulosti zabývali zemědělstvím mnohem více, než je tomu dnes. V období mezi lety 1653–1654 se na Králicku uvádí 42 sedláků (mají půdu pro setí od 4,2 do 42 ha), 18 chalupníků (1,96 – 8,4 ha) a 48 zahradníků (do 2,24 ha). V roce 1854 je na panství uváděno 200 hospodářů.

V současnosti se zemědělstvím v Králikách zabývá pouze několik firem či zemědělských rodin. Největší plochu pozemků obhospodařuje firma ZEOS (1 320 ha), dále rodina Martincových (430–450 ha půdy) a ekologická farma paní Podzimkové (310 ha). Dále následují spíše drobní hospodáři.

Díky bio zemědělství a šetrnému přístupu k přírodě v současné době nenajdeme na Králicku silně poškozená pole vlivem nesprávného způsobu hospodaření.

Ekologické zemědělství na Králicku

Ekologické zemědělství představuje moderní formu zemědělského hospodaření bez používání umělých hnojiv, chemických přípravků, hormonů, případně dalších umělých látek.

Takto získané suroviny rostlinného nebo živočišného původu se nazývají **bioprodukty** a jsou **určeny k výrobě biopotravin, krmiv, osiva, sadby a dalších ekologických výrobků**, na které bylo vydáno **osvědčení o původu bioproduktu**. Může to být zelenina, ovoce, obiloviny, luskoviny, olejniny, ale také syrové mléko, vejce nebo živá zvířata.

Co to znamená „ekologické zemědělství“?

Symbol **„Produkt ekologického zemědělství“** (uděluje Ministerstvo zemědělství společně se svazem organických zemědělců PRO-BIO) **získá taková potravina, která nebyla chemicky ošetřena.**

Mezi **biozemědělce** na Králicku patří **paní Podzimková na Dolní Hedči**. Ekozemědělství na této farmě funguje už 4 roky, všechna půda 310 ha je ekologická a hnojí se pouze hnojem. **Proti škůdcům se nepoužívá žádná chemie**. Pěstují se zde pouze **pícniny a energetický šťovík**. Krávy jsou chovány v dostatečně velkém prostoru a neuvazují se. Dojí se, kdykoli je třeba, a krávy tak nejsou stresovány. Mléka není tolik, zato je kvalitnější a má více vitamínů; nadojí se množství do 10 l. Telata jsou krmena mlékem a šrotem v bio kvalitě. **Ekoprodukty** této farmy představuje **mléko** (zpracovává OLMA Olomouc) a **sýr** (zpracovává PROGO Chrastavec – výsledkem je kravský sýr BIO Podzimek). Maso zatím Podzimkovi v bio kvalitě neporáží. Kromě **krav** se zde **chovají** také **ovce**.

Robot na dojení krav

Ekologické zemědělství provozuje také firma **ZEOS**, která na většině polí (z celkových 1 320 ha) pěstuje ekologické **jetelotraviny a luskoobilní směsi**. **Hovězí dobytek** chovají v bio kvalitě (jsou dána přísná pravidla chovu a porážky), **maso** se zpracovává v Letohradě. **Mléko** odebírá mlékárna OLMA Olomouc a vyrábí z něj **bio mléko a bio jogurty**.

V **Heřmanicích** se ekologickým zemědělstvím zabývá firma **V30 s. r. o.** Chovají zde v bio kvalitě **ovce**, ale maso se jako bio neprodává. Vlnu odsud odebírá odbytové družstvo a následně se vyváží do Anglie.

Shrnutí:

- V **Tereziánském katastru** byly Králíky zařazeny do 8. bonitní třídy (2,5x větší sklizeň než se zasel).
- Na králických polích se **pěstuje pšenice, žito, žitovec (Triticale), oves, ječmen, pícniny** – jetel, hrách, kukuřice na siláž, **řepka olejná, brambory**.
- Na králických polích můžeme potkat **zajíce polního, lišku, srnky, křepelky, koroptve, skřivana, kavky, káně**.
- Mezi zástupce **hmyzu** patří **škůdce mandelinka bramborová, larvy kovaříka obilního**.
- Na Králicku hospodaří **biozemědělci** – **nepoužívají chemikálie, hormony**.
- **Ekologické firmy** – ZEOS, firma paní Podzimkové.

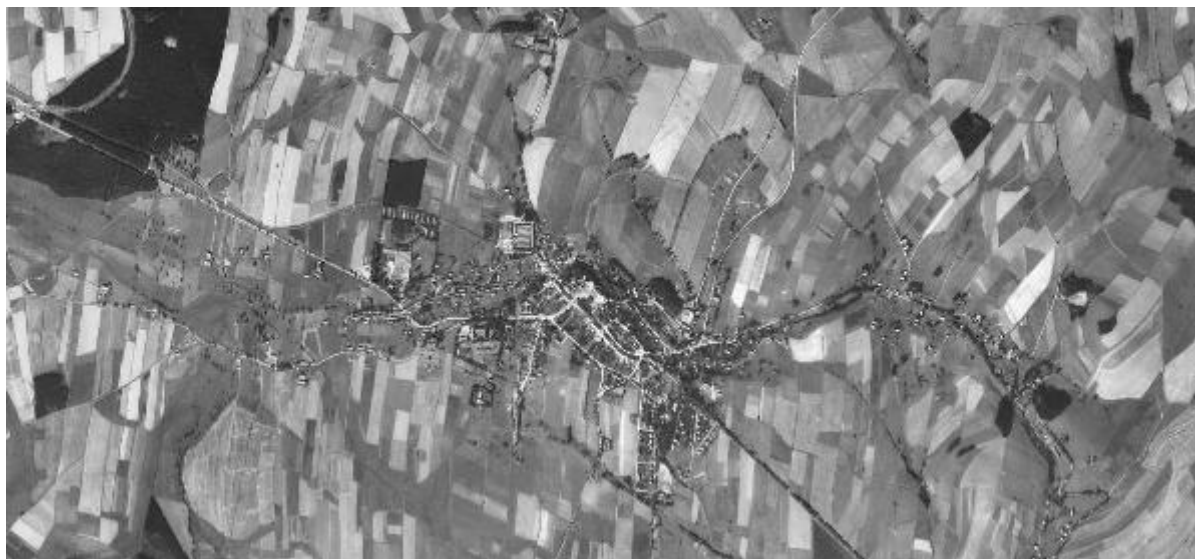
CO JSME SI ZAPAMATOVALI?

Srovnání obhospodařovaných polí v minulosti (r. 1953) a v současnosti (r. 2009)

Králíky

Králíky - Předměstí

Dolní Lipka

Králíky s klášterem

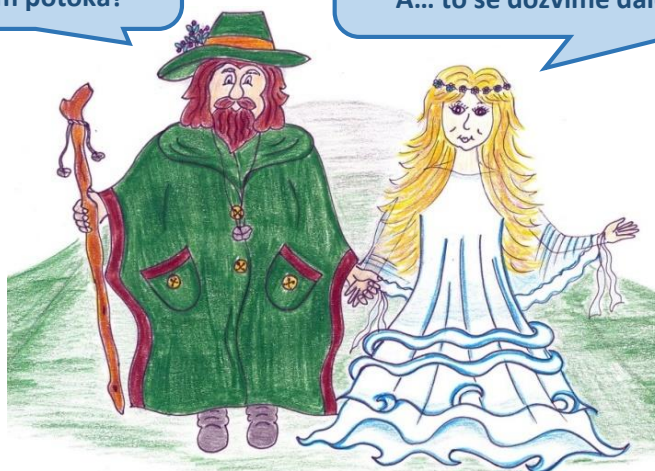

Ekosystém potok

Vody tekoucí, jejichž koryta od pradávna kopírují přirozený reliéf krajiny, **byly domovem mnoha vodních živočichů a rostlin**. Bohužel do té doby, než na mnohých potocích a říčkách došlo k regulaci a následně nevratné ztrátě přirozených míst pro úkryt a rozmnožování. Přesto význam některých z nich je hospodářsky nenahraditelný, například jako zdroj pitné vody.

Rozvodnice, co si představíš pod pojmem ekosystém potoka?

Je to ekosystém s tekoucí vodou a má přírodní původ. A... to se dozvíme dále.

Historie a současnost potoků na Králicku

Tekoucí vody jsou přirozeným prvkem krajiny Králicka a okolí. Jejich zdrojem je **přírodní pramen**, častěji **více pramenů**, které se **stékají a tvoří souvislý tok**. **Kopírují přirozený reliéf krajiny**. Na vhodných místech se stávají **zdrojem vody pro chovná zařízení ryb** (Králický potok, Plynářenský potok).

Soutok Králického potoka a Tiché Orlice

Nejvýznamnějším potokem je **Králický potok**, jehož horní tok je pojmenován **Hedečský potok**. Na konci Králik se Králický potok stéká s Plynářenským potokem a **vlévá se do Tiché Orlice**.

V minulosti docházelo k **narovnání toků řek (regulace)** – „vadily“ při stavbě domů, silnic, poté se zpevňovaly břehy, čímž potoky ztratily

svůj přírodní ráz. V roce 1907 se započalo s regulací Králického potoka zpevňováním břehů pod muzeem, největší rozmach regulací potoka je však po roce 1967 (je regulován od křižovatky na Dolní Hedeč - Červený Potok). **Byly vykáceny pobřežní**

rostliny, zrušily se splavy a přirozené úkryty pro vodní živočichy - neplní tedy již svůj původní účel.

Regulované

potoky a řeky jsou nebezpečím při povodních, stávají se **mrtvými vodami bez života**, protože vybetonované břehy nejsou přirozeným domovem rostlin ani živočichů.

Ty betonové břehy a koryta se mi vůbec nelíbí!

Regulace Plynářenského potoka - r. 1977

Plynářský potok protéká krajinou bez zástavby, **upraven byl pouze ve střední části toku** - byl sveden do potrubí od mostu u koupaliště k silnici na Červenou Vodu.

Zregulovaný Plynářský potok dnes

Zregulovaný Plynářský potok – výtok z rybníku

Zregulovaný Králický potok u školního pozemku

Živočišstvo

Kořenové systémy pobřežních rostlin jsou nenahraditelným životním prostředím mnoha druhů živočichů, především ryb lososovitých, jako např. **pstruh potoční**, **siven americký**, **pstruh duhový** (většinou byli uměle vysazeni). V okolí Lichkova (na Tiché Orlici) a Mladkova se vyskytuje **lipan podhorní**. Dříve byla běžná i **vranka obecná**, jejichž jikrami a potěrem se převážně živí dále **střevle potoční** a na Tiché Orlici dokonce **mihule potoční** (všechny druhy jsou dnes chráněné). Před regulací Králického potoka jsme se mohli potkat s **ondatrou pižmovou**, která obývala podemleté břehy, v nichž si stavěla úkryty. Díky odtokům kanalizačních vod do Králického potoka je četný **potkan obecný**.

pstruh potoční

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Bachforelle.jpg>

siven americký

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brook_trout_1918.jpg?uselang=cs

lipan podhorní

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thymallus_thymallus2.jpg?uselang=cs

mihule potoční

<http://www.rybsvaz.cz/zu/slides/Splestuleblatava.html>

ondatra pižmová

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Ondatra_zibethicus_FWS.jpg?uselang=cs

potkan obecný

<http://www.desinsekta.cz/deratizace/66-potkan>

Pokácením stromů a keřů přišli o své hnízdiště ptáci. I přesto můžeme spatřit druhy, které se vyskytují poblíž tekoucích vod a v přilehlých zahradách - **pěnkava obecná**, **konipas bílý**, **rehek domácí**, **zvonek zelený**, **zvonohlík zahradní**, **střízlík obecný**, **sýkora koňadra**, **sýkora modřinka** i **pěnice pokřovní**, **pěnice hnědá** a **černohlavá**, můžeme vidět i **brhlíka lesního**, **konipase horského** nebo **skorce vodního**.

pěnkava obecná

brhlík lesní

skorec vodní

konipas bílý

zvonek zelený

rehek domácí

zvonohlík zahradní

sýkora koňadra

sýkora modřinka

pěnice černohlavá

Ekosystém potok není tak druhově bohatý na výskyt bezobratlých živočichů jako je tomu u vod stojatých. Je to tím, že jejich larvální stádia potřebují k vývoji vyšší teplotu vody. V lesních úsecích s kyselým podložím pod prameništi můžeme pozorovat larvy **chrostíka obecného** s jejich zajímavými schránkami z jehličí, drobných kamínků apod. Ten je živým indikátorem čistoty vody podobně jako velmi vzácná přítomnost **raka potočního** v potůčku za králičkou pilou. V nižších polohách v zabahněných úsecích žije **nitěnka obecná, larvy pakomárů a komára pisklavého**. Pochopitelně se v blízkosti toků setkáme i s hmyzem, který lákají květy pobřežních rostlin. Většinou se jedná o druhy vázané na určitý druh rostliny, např. z motýlů **babočka kopřivová, babočka osiková, řidčeji babočka paví oko** či všudypřítomní **bělásci a žluťásci**. Z brouků je nepřehlédnutelný **klikoroh devětsilový**.

klikoroh devětsilový

chrostík

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chrost%C3%ADk_z_B%C3%AD%C3%A9_vody.JPG?uselang=cs

rak potoční

<http://prima-receptar.cz/kouzlo-jizerskych-hor/>

babočka kopřivová

Rostlinstvo

vrba jíva

olše lepkavá

jasan ztepilý

Břehy potoků dříve lemovaly neudržované náletové dřeviny, jako je **olše lepkavá**, různé druhy **vrby**, **javory** a **jasany**, z bylin **blatouch bahenní**, **devětsil lékařský** či bílý, na mokřadních loukách v jejich okolí jsme mohli vidět **prvosenky jarní**, **orsej jarní**. Dnes jsou zarostlé plevele, jako je např. **kopřiva dvoudomá**, **devětsil lékařský**, **kakost smrdutý**, **ptačinec prostřední** apod.

devětsil lékařský

ptačinec

orsej jarní

Ten potůček u školy je úplně zarostlý nějakou květinou. Co to je?

křídlatka a netýkavka žláznatá

Velkým problémem je přítomnost invazních rostlin, jako je **netýkavka** a **křídlatka**, které jsou velmi přizpůsobivé, nenáročné a svým rychlým růstem a mohutností trsů postupně vytlačují druhy, které v těchto místech rostly.

V korytě potoků, v Tiché Orlici můžeme spatřit i tyto rostliny: **rozrazil potoční, různé druhy hvězdoše, rdest plovoucí.**

rozrazil potoční

rdest plovoucí

hvězdoš

Vykácení vzrostlých pobřežních stromů a keřů způsobilo úbytek úkrytů pro živočichy žijící ve vodě, ale také změnu životního prostředí, která se projevuje např. nežádoucím odstíněním, které může být další příčinou změny skladby zastoupení původních druhů rostlin.

hvězdoš a rdest v Tiché Orlici u SOU v Dolní Lipce

Závěr

Vody tekoucí doznaly v několika posledních letech mnoha negativních změn. **Člověk neuváženě zasahoval do přirozenosti vodních toků, čímž změnil život v potoce i v jeho okolí, změnil rozmanitost rostlinstva.** Aby v potocích netekla „mrtvá voda“, bylo by potřeba alespoň částečně navrátit potokům jejich původní vzhled.

Shrnutí

- **Ekosystém potoka** je ekosystém s tekoucí vodou, má **přírodní původ**.
- **Potoky v Králíkách: Plynárenský potok** se vlévá do **Králického potoku**, ten se vlévá do **Tiché Orlice**.
- V minulém století docházelo k **regulacím toků** – narovnání, vybetonování břehů a koryt – **zničily se úkryty pro živočichy, odstranilo se pobřežní rostlinstvo**.
- **Živočichové králických potoků**: pstruh potoční, siven americký, lipan podhorní, mihule potoční (v Tiché Orlici), potkan obecný (v Králickém potoce), rak potoční (nad králickou pilou), chrostíci, nitěnky, larvy pakomárů, komáři.
- **Živočichové okolí králických potoků**: klikoroh devětsilový, babočka kopřivová, bělásci, pěnkavy, sýkory, rehci, zvonci, skorec vodní.
- **Rostlinstvo okolí králických potoků**: náletové dřeviny – vrby, olše, jasany, kopřivy, devětsil lékařský, kakost smrdutý, ptačinec, řidčeji prvosenky, orsej.
- **Invazní rostliny v okolí králických potoků**: netýkavka, křídlatka – utlačují původní druhy, nekontrolovatelně se rozmnožují.
- **Vodní rostliny v potocích**: rozrazil potoční, rdest plovoucí, hvězdoš.
- Měli bychom se snažit vrátit toky potoků do **původního stavu**.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

Ekosystém rybník

Rybník je umělá vodní nádrž (vytvořená člověkem), který slouží převážně k chovu ryb, také k zadržování vody (retence). Je to voda stojatá.

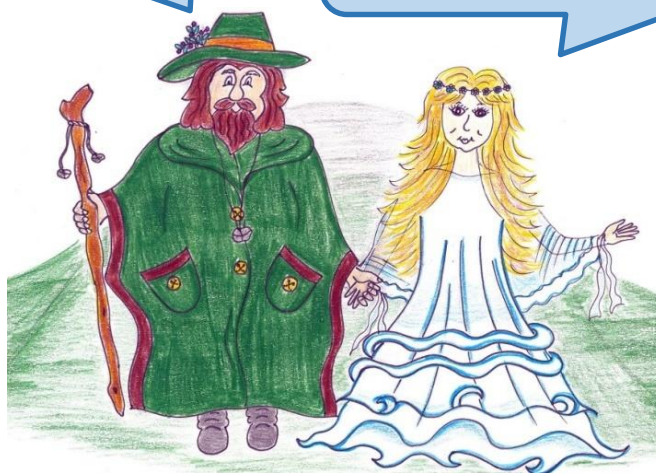
Rybník tvoří přírodní dno, břehy, hráz, přítoková a odtoková část. Břehový porost zpevňuje břeh, poskytuje úkryt živočichům.

Byly v Králíkách dříve rybníky?
K čemu sloužily?

Rozvodnice, jestlipak víš, co je to rybník?

Rybník je místo, kde bydlí ryby. Nebo snad ne? 😊
Pojďme se dozvědět více...

V Králíkách se setkáme nejen s tekoucími vodami, ale i s vodami stojacími. Malé nádrže - **rybníky vznikaly hlavně v minulosti** a sloužily ke **konkrétnímu účelu** - k **průmyslovému využití** (pro pivovar, pilu, jatka, pro tkalcovství, mlékárenství), **ke sportovnímu vyžití, k chovu ryb**. V současné době je největší **Kralický rybník** využíván pro sportovní rybaření.

Na území Králík však měly velký význam i malé, přírodní, občas vysychající vodní plochy, které sloužily pro rozmnožování obojživelníků. Na bývalém smetišti pod nádražím (dnešní zahrádky) jsme v minulosti mohli potkat **čolka obecného, čolka velkého a čolka horského**. Tyto druhy sídlily i na tzv. Koblíhově rybníku, a dokonce v betonových zavodněných protitankových příkopech poblíž vojenské tvrze KS14. Prohřátá voda byla pro jejich vývoj ideálním prostředím. Většina obojživelníků, kromě žab rodu skokanů, totiž potřebuje vodu pouze pro své rozmnožování, jinak žije skrytě na vlhkých místech na souši.

Historie rybníků na Králicku

V minulosti existovalo na Králicku překvapivé množství větších či menších stojatých vodních ploch situovaných v mnohdy nečekaných lokalitách. Niže uvedené rybníky dnes již neexistují.

- **Rybník u kapličky na Malém náměstí** (r. 1827).
- **Pivovarský rybník** na tzv. pivovarské, resp. volské parcele (r. 1874).
- **Rybník u Střelnice** – zdroj vody pro městský pivovar vedený dřevěnými vrtanými rourami ulicemi Valdštejnova a Dlouhá přes kašnu na náměstí (r. 1887).
- **Bruslařský rybník** využívaný jako kluziště, byl v místě pozdější mlékárny v Nádražní ulici (r. 1887).

- **Maixnerův rybník** (rybník Rotterteich) mezi Červenovodskou silnicí a vlakovým nádražím (r. 1900). Je uveden jako ledařský rybník řeznického mistra Johanna Rottera pod bývalými jatkami (dnešní objekt pro zpracování mramoru) (r. 1916). Zbytky rybníku můžeme najít nad vlakovým nádražím.
- **Rybník U Rybníčku** – za pilou směrem na Červený Potok naproti vchodu do tvrže Hůrka (r. 1938). Dosud se tam nachází malý rybníček.
- **Rybník za Walterovou továrnou** (bývalý podnik Tesla), kdysi zarybněný, v zimě využívaný ke sportu, později nádrž na odpadní vody (r. 1903).
- **Rybník Schucterteich - Ševcovská hráz** – dnes Na Pískách (r. 1911).

Rybník Rotterteich z r. 1906, Maixnerův rybník z r. 1928, z r. asi 1960

Rybník u Walterovy továrny - r. 1903, rybník Na Pískách - r. 1911, rybník nad pilou U Rybníčku - r. 1938

Maixnerův rybník dnes

Rybník nad pilou U Rybníčku dnes

Živočišstvo v historii

Rybníky byly přirozeným prostředím vodních a pobřežních rostlin, bezobratlých živočichů (drobných korýšů, měkkýšů, různých druhů hmyzu) i obratlovců, a to především ryb (**plotice obecná, karas obecný, cejn velký, cejn malý, lín obecný**, sporadicky **okoun říční**, do Maixnerových rybníků byli účelově vysazeni **kapři**).

karas obecný

<http://www.chytej.cz/atlas-ryb/karas-obecnny/>

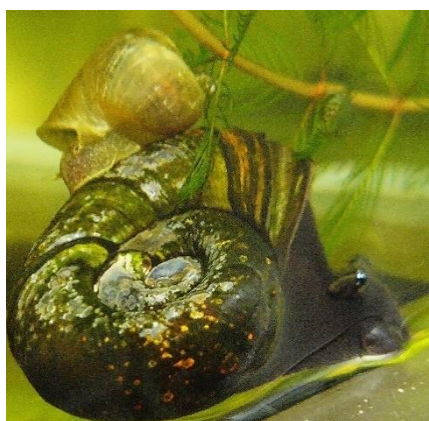
ropucha obecná

Z krajinářského a ekologického pohledu měly velký význam menší plochy s dostatkem přirozených úkrytů, které využívaly pro své rozmnožování různé druhy obojživelníků. Především šlo o žáby rodu **skokan (zelený, hnědý), ropuchu obecnou**. V sedmdesátých letech minulého století byly v těchto vodách k zastižení dnes skoro neznámé, kriticky ohrožené druhy obojživelníků, čolci (**čolek obecný, čolek horský**, velmi vzácný **čolek velký**).

čolek obecný

<http://priodakarlovarska.cz/fotogalerie/colek-obecnny-triturus-vulgaris?page=0>

okružák ploský, plovatka bahenní

Nesmíme zapomenout ani na druhy živočichů bezobratlých, drobné korýše, jako jsou např. **hrotnatka obecná**, známější spíše jako **dafnie či perloočka**, a **buchanka obecná**. Ty jsou spolu s nitěnkou obecnou a dalšími druhy bezobratlých (larvy komárů, pakomárů) významným potravním prvkem vyšších živočichů. Z měkkýšů byli hojně zastoupeni **okružák ploský, plovatka bahenní či bahenka živorodá**. V těchto vodách se vyvíjelo také mnoho druhů hmyzu, jako např. **komár pisklavý, vážka ploská, šidélka, motýlice i šídlo královské**. Jejich dospělci pak zkrášlovali okolí těchto vodních ploch.

Rostlinstvo v historii

Původně v okolí rybníků rostly **náletové dřeviny (olše lepkavá, bříza bradavičnatá, vrba jíva)**. Jejich kořenové systémy jsou důležité pro přirozené zpevnění břehů, pro úkryt živočichů. V jarních měsících byly břehy a blízké okolí pokryty záplavou **sasenek hajních, blatouchů bahenních, prvosenek jarních**. Vyšší vodní rostliny, které jsou typické pro stojaté vody, se v těchto lokalitách téměř nevyskytovaly. Důvodem byly výplachy z polí, tlení listů, nedostatečné prokysličení. Proto se zde vyskytly sinice a řasy, což pravděpodobně vedlo k postupnému zániku rybníků. Kořenující vodní rostliny, které v těchto vodách rostly, byly postupně nahrazeny rostlinami plovoucími (např. okřehkem menším).

sasanka hajní

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:20140330Anemone_nemorosa2.jpg

blatouch bahenní

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:2007-03-27Caltha_palustris01.jpg?uselang=cs

prvosenka jarní

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Primula_veris_subsp_macrocalyx.jpg?uselang=cs
[27Caltha_palustris01.jpg?uselang=cs](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:27Caltha_palustris01.jpg?uselang=cs)

Současnost rybníků na Králicku

Ze všech výše uvedených rybníků nezůstalo skoro nic. Zanikly i proto, že už nebyly potřeba, ztratily svůj význam (např. Pivovarský rybník).

Je škoda, že zanikly i přirozené vodní plochy, které do krajiny patří, i když nejsou ekonomicky využitelné. Jsou potřebné pro zdravou přírodu, udržení a zachování existence stávajících druhů rostlin a živočichů.

V současné době je nejvýznamnější stojatou vodní plochou v okolí **Králický rybník** vybudovaný roku 1986 v lokalitě jižně od

Škoda, že ty krásné květiny už dnes u rybníku nenajdeme. Pojďme se podívat ke Králickému rybníku.

Králický rybník - rok 1986, 2014

železniční trati u Horního (Orlického) lesa. Jeho **rozloha je 7 ha, hloubka 2,5 m, u výpusti 3 m**. Jeho nejvýznamnějším přítokem a současně zdrojnicí je **Plynárenský potok**. Ostatní stojaté vody v okolí jsou spíše využívány jako chovná zařízení pro soukromé účely (např. rybníčky na Králickém, rybníky na Horní Orlici).

V okolí Králík taktéž nalezneme rybníky. **Kafkův rybník u Mladkova** je známý výskytem chráněného **hrouzka obecného**, přemnožením invazního druhu raka bahenního. **Rybníky na Moravském Karlově, Červené Vodě - tzv. Pokáleného rybníky** (neoficiální název podle příjmení tehdejšího správce) jsou významnou **chráněnou lokalitou vstavačů**.

hrouzek obecný

<http://ct-akvarius.webnode.cz/news/hrouzek-obecný/>

Živočišstvo v současnosti

V Králickém rybníku se prohání několik druhů uměle vysazených ryb: **kapr obecný, amur bílý, cejn velký, cejn malý, lín obecný, plotice obecná**. Z dravců jsou pak zastoupeni **sumec velký**, v menší míře **okoun říční, candát obecný, úhoř říční, štika obecná**.

cejn velký

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carp_bream1.jpg

sumec velký

<http://ct-carpteam.webnode.cz/news/sumec-velky/>

kapr obecný

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cyprinus_carpio-King_Carp.jpg?uselang=cs

amur bílý

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grass_carp_fexx.jpg?uselang=cs

V rybníku našli svůj domov i zástupci měkkýšů - **plovatka bahenní, škeble rybníčná**. Škeble rybníčná je přirozeným indikátorem kvality vody a v našem rybníku je hojně zastoupena.

škeble rybníčná

Rybník je přirozenou líhní celé řady druhů vodního hmyzu. Setkáme se zde s celou řadou druhů šídél, šídélek, vážkou ploskou, motýlicemi a i s dalšími, méně atraktivními druhy, jako jsou komáři, pakomáři, znakoplavky, bruslařky i další dravé druhy rodu ploštic, z brouků potápník vroubený, příkopník rýhovaný, vírník, zcela vzácně vodomil černý.

šídélko ruměnné

šídélko páskované

bruslařka obecná

vážka obecná

motýlice lesklá

vážka ploská

Přirozeným životním prostředím je tato voda pochopitelně i pro prvky (př. **trepka velká**, **měňavka**), drobné korýše (př. **dafnie**, **buchanka**), či máloštětinatce (př. **nitěnka obecná**). Tito živočichové jsou prvním článkem potravního řetězce pro zde žijící, vývojově vyšší živočichy. Na spodní straně ponořených listů vodních rostlin můžeme při troše štěstí objevit **nezmara hnědého** či **ploštěnku mléčnou**.

dafnie

buchanka

nezmar hnědý

ploštěnka

nitěnka

1. <http://www.zahradni-jezirko.cz/biocistice-vody-biologicke-cistení-zivocichove/dafnie-vodni-blechy-daphne>
2. http://kolibos.rajce.idnes.cz/Korysci/?order=create&src=0#010-buchanka_obecná.jpg
3. <http://biologie-online.blog.cz/0811/1-nezmar-hnedý>
4. <http://fotoatlaspr.zs-sychrov7.sweb.cz/plostenka-potocni.html>
5. <http://www.bezobratli.estranky.cz/fotoalbum/krouzkovci/nitenka-obecná/nitenka.jpg.html>

Potkat oboživelníka u rybníka je poměrně vzácné - moc se jich tu nevyskytuje. Pouze v reprodukčním období se tu objeví **skokan hnědý**, sporadicky **skokan zelený**. Můžeme se však potkat s plazy - s **užovkou obojkovou**, se **zmijí obecnou**.

skokan hnědý

skokan štíhlý

užovka obojková

zmije obecná

Na rozdíl od malých stojatých vod se zde ve větší míře objevují vyšší obratlovci.

Z ptáků je běžná **kachna divoká**, **strnad obecný**, **pěnkava obecná**, sezónně **labuť bílá**, **volavka popelavá** i vzácný **kulík říční**. Mokřadní louky kolem rybníka jsou lovištěm **čápa bílého**, od orlického lesa sem zalétá **čáp černý**.

V podzemletých úsecích přítoků a břehů rybníka žije jeden z mála našich vodních savců - **ondatra pižmová**. Běžný je **hryzec vodní**.

hryzec vodní

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arvicola_terrestris.jpg?uselang=cs

čáp bílý

kachna divoká

volavka popelavá

labuť bílá

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:MA%C5%81DYTY, AB. 003.JPG?uselang=>

čáp černý

[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ciconia nigra 4 young \(Marek Szczepanek\).jpg?uselang=cs](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ciconia nigra 4 young (Marek Szczepanek).jpg?uselang=cs)

??? Co tady dělají
smrky a modříny?
Dokonce i borovice!

Rostlinstvo v současnosti

Podoba Králického rybníka se postupně mění díky umělé výsadbě pobřežních kultur, ale i uchycení náletových dřevin, jako jsou **vrby**, **břízy**, **olše**, **topoly**, dokonce i jehličnatých dřevin (**smrk**, **modřín**).

vrba jíva, vrba košíkářská

olše lepkavá

U břehu rostou byliny. Od jara např. **blatouch bahenní**, **orsej jarní**, **podběl lékařský**, **smetánka lékařská**, dokonce i chráněný **kosatec žlutý**. Později obohacují flóru různé druhy **pryskyřníků** (**prudký**, **plazivý**), **kokoška pastuší tobolka**, **řeřišnice luční**, **kohoutek luční**, **barborka obecná**, **kostival lékařský**, **pcháč potoční**, **bršlice kozí noha**, stinnější místa bývají zarostlá **kopřivou dvoudomou** či **kontryhelem obecným**. V letních měsících rostou na březích v blízkém okolí **kuklík potoční**, **krvavec toten**, **jetel plazivý**, **kopretina vratič**, **heřmánek vonný**, **tužebník jilmový**.

jetel plazivý

krvavec toten

pcháč potoční

kostival lékařský

kosatec žlutý

kohoutek luční, pryskyřník prudký

tužebník jilmový

srha říznačka, tužebník jilmový, bršlice kozí noha, škarda (žlutá květina), v pozadí vrbovka (růžová)

Jednoděložné rostliny jsou zastoupeny různými druhy trav (**srha říznačka, psárka luční, lipnice luční**, v místech sešlapávaných cest pak **jílek vytrvalý, či pýr plazivý**). Na jeho přítocích a březích roste **orobinec širolistý, rákos obecný, třtina, sítina rozkladitá**.

orobinec

rákos

sítina

třtina

Z vodních rostlin vzplývajících na hladině především v návětrných místech břehů se sezónně množí **okřehek menší**. Najdeme zde i **rdest kadeřavý, vodní mor kanadský**. Jedná se o invazní kořenující či plovoucí rostlinu, jejíž výhony dosahují i několika metrů. Tato rostlina má minimální nároky na kvalitu vody, velmi rychle se množí a díky tomu potlačuje růst jiných rostlin. Jejímu přemnožení nezabránilo ani vysazení typicky rostlinožravých druhů ryb, jako jsou amur bílý či tolstolobik obecný.

okřehek menší

rdest kadeřavý

vodní mor kanadský

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elodea_canadensis2.jpg?uselang=cs

Závěr

Rybníky byly nedílnou součástí Králík a jeho okolí. V každé době měly svůj význam a smysl. Většina z nich byla využívána **pro potřeby místních podnikatelů, zájmových sdružení a různých spolků**. Je smutné, že přirozené vodní plochy nebyly pro člověka přínosné, ačkoliv zde žily ohrožené duhy živočichů. Člověk z nich neměl užitek, a tak je vysušil. Byla odstraněna i většina rybníků. Na jejich místech stojí rodinné domky, průmyslové podniky. Je možné, že pokud bychom navrátili Králíkům původní ráz s mokřady, vrátily by se původní rostliny i živočichové (např. čolek, mlok).

Shrnutí

- **Rybník je umělá vodní nádrž** (vytvořená člověkem), který slouží převážně **k chovu ryb, také k zadržování vody** (retence).
- Rybník je **voda stojatá**.
- Rybník tvoří **přírodní dno, břehy, hráz, přítoková a odtoková část**.
- **Význam rybníků v minulosti** – průmyslové využití (pivovar, pila, jatka, tkalcovství, mlékárenství), ke sportu (bruslení), k chovu ryb.
- **Význam přírodních vodních ploch v minulosti** – domov obojživelníků.
- Rybníky, jejichž zbytky můžeme v Králikách najít: Maixnerův rybník (nad vlakovým nádražím), rybník U Rybníčku (nad pilou), Koblíhův rybník (za Cihelnou).
- Nejvýznamnějšími obyvateli stojatých vod v historii byli **obojživelníci, zvláště čolci**.
- Před 100 lety jsme si mohli na březích rybníků natrhat **petrklíče, blatouchy, sasanky**.
- Největším a nejvýznamnějším rybníkem současnosti je **Králický rybník**. Je napájen Plynárenským potokem.
- V Králickém rybníku můžeme ulovit: **kapra obecného, amura bílého, cejna velkého, lína obecného, plotici obecnou, sumce velkého**.
- **Další živočichové v Králickém rybníku:**
 - **Měkkýši:** plovatka bahenní, škeble rybníční
 - **Prvoci:** treпка velká, měňavka
 - **Drobní korýši:** dafinie, buchanka
 - **Další živočichové:** nitěnka obecná, nezmar hnědý, ploštěnka mléčná
- **Živočichové u Králického rybníku:**
 - **Hmyz:** šídla, šidélka, vážka ploská, motýlice, komáři, pakomáři, znakoplavky, bruslařky, potápník vroubený, příkopník rýhovaný, vírník, vodomil černý.
 - **Obojživelníci:** skokan hnědý, skokan zelený.
 - **Plazi:** užovka obojková, zmije obecná
 - **Ptáci:** kachna divoká, strnad obecný, pěnkava obecná, labuť bílá, volavka popelavá, čáp bílý a černý
 - **Savci:** ondatra pižmová, hryzec vodní
- **Dřeviny v okolí rybníku** – uměle vysazeny, náletové rostliny (vrby, olše, topoly)
- Na břehu rybníka roste **kosatec žlutý, tužebník jilmový, krvavec toten, pryskyřníky, pcháč potoční, kostival lékařský, kohoutek luční, rákos, orobinec, třtina, sítina**.
- V rybníku roste vodní **mor kanadský, okřehek menší, rdest kadeřavý**.

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI

Ekosystém lesa

Historie a současnost

Před tisíci lety naši krajinu pokrývaly lesy. Ve středověku (v 15. - 17. století) lesy začaly mizet díky těžbě stříbra, železa, díky rozvoji sklářství. V této době lesy zaujímaly zhruba poloviční plochu z dnešního zalesnění. Hrozící katastrofě zabránila až **Marie Terezie vydáním lesního řádu**, který poprvé zakazoval samovolné kácení lesů i jejich vlastníkům.

Dnes pokrývá les cca 34,4% z celkové rozlohy ČR.

Dnešní lesy čelí mnohým poškozením:

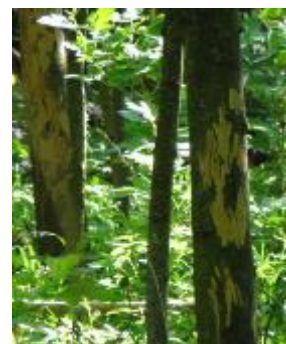
- průmyslem,
- hmyzími škůdci (kůrovci, lýkožrouti, bekyně mniška, obaleč modřínový a další),
- houbovými chorobami (houba václavka, rez jehlicová, padlí dubové),
- okusy spárkaté zvěře,
- polomy způsobenými vichřicemi.

Les - polom

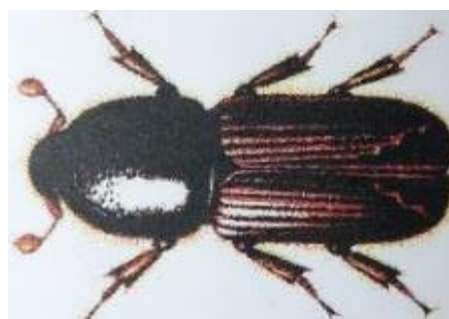
Les – poškození průmyslovými zplodinami

Okusy stromů

bekyně mniška

lýkožrout smrkový

V současné krajině již chybí původní přirozené lesy, ve kterých převažovaly listnaté stromy. Krajinu Česka zdobí smrkové, popřípadě borové monokultury, které jsou náchylné vůči poškození.

Co je to les?

Les je ekosystém s převahou stromů, v němž rozeznáváme několik pater:

- ❖ **Kořenové patro** – tvoří jej kořeny stromů a bylin, podhoubí hub, bakterie, půdní živočichové.
- ❖ **Mechové patro** – tvoří jej mechy – např. ploník, rašeliník, bělomech a drobní živočichové.
- ❖ **Bylinné patro** – v něm rostou byliny a semenáčky stromů, žijí zde lesní živočichové.
- ❖ **Keřové patro** – najdeme zde keře, např. maliník, ostružiník, bez apod.
- ❖ **Stromové patro** – tvoří je stromy, které jsou převážně domovem lesních ptáků.

ostružiník

maliník

bez hroznatý

Kdopak se stará
o obnovu lesů?
Přeče lesníci!

Jak obnovíme les?

Obnova lesa patří k nejdůležitějším činnostem v rámci pěstování lesa.

Přirozená obnova - ze semen mateřského porostu či vzdálenějších stromů, nebo z pařezových a kořenových výmladků.

Umělá obnova (zalesňování) - pomocí vypěstovaných stromků ze semen ve školce, nebo pomocí řízkování či hřížení.

Kombinovaná obnova - využije se přirozená obnova lesa, která se doplní sazenicemi malých stromků.

Jaký je význam lesů v krajině?

Lesy:

- zmírňují kolísání stavu vody v tocích,
- snižují nebezpečí povodní,
- čistí vodu, jež se dostává jak do povrchových toků, tak do podzemních vod
- je domovem živočichů a rostlin, poskytuje plody a houby.

Mezi další významné funkce lesa patří **půdoochranný, půdotvorný a zdravotně rekreační význam lesa.**

Půdoochranný význam lesa:

- lesní porosty zmírňují sílu dopadajícího deště, a tak zabraňují erozi půdy,

Nejdůležitější ze všeho
je vodohospodářský
význam lesa. Proč?

- kořeny stromů zpevňují půdu, brání jejímu sesouvání,
- padající jehličí dodává do půdy organickou hmotu, čímž podporuje aktivitu půdních živočichů,
- chrání půdu před vysoušením větrem,
- jsou prevencí před lavinami.

Zdravotně rekreační význam lesa:

- obohacuje ovzduší kyslíkem a vůněmi,
- zlepšuje čistotu vzduchu zachycováním prachu, bakterií, ...,
- zmírňuje teplotní extrém (velké horko x velká zima),
- zvyšuje vzdušnou vlhkost,
- snižuje hladinu hluku,
- působí blahodárně na psychiku člověka.

V lese je tak
kráááásně...

Lesy na Králícku

Podle nadmořské výšky, ekologických nároků druhů stromů a jednotlivých podmínek daného stanoviště se lesy v České republice dělí na 9 vegetačních stupňů. S rostoucí nadmořskou výškou po sobě následují vegetační stupeň *dubový*, *bukodubový*, *dubobukový*, *bukový*, *jedlobukový*, *smrkobukový*, *bukosmrkový*, *smrkový* a s nesouvislým pokrytím stupeň *klečový*. V názvu vegetačního stupně nalezneme převládající druh vždy na druhém místě. **Králícko spadá do jedlobukového lesního vegetačního stupně.**

V oblasti Králícka jsou přirozené a původní pouze následující čtyři typy lesů:

Údolní jasanovo-olšové luhy – vyskytují se především v okolí potoků, řek. Najdeme je u cesty mezi Prostřední a Horní Lipkou, před Dolní Lipkou, v Králíkách za mysliveckou chatou. Typickými rostlinami, se kterými se zde můžeme setkat: **olše lepkavá, jasan ztepilý, javor mléč, javor klen, krabilice chlupatá, mokřýš střídavolistý, přeslička lesní.**

mokřýš

olše lepkavá

přeslička lesní

Les u Dolní Lipky

Les nad mysliveckou chatou

Suťové lesy – lesy vázané na balvanité rokliny s častými sesuvy půdy. Přebírají zde rychle rostoucí dřeviny, které mají často hákovité tvary kmenů, které způsobil pohyb suti, když byly stromky ještě malé. Suťové lesy najdeme např. na stezce vedoucí od chaty Amálky ke klášteru na Mariánském kopci. Rostlinnými zástupci těchto lesů jsou **javor mléč**, **javor klen**, **jasan ztepilý**, **lípa srdčitá**, **lípa velkolistá**, **jilm horský**, **srstka angrešt**, **tis červený**, **měsíčnice vytrvalá**.

jasan ztepilý

lípa srdčitá

javor mléč

Acidofilní bučiny – druhově chudé listnaté či smíšené lesy rostoucí na nevyživných kyselých horninách. V těchto lesích se většinou vyskytuje pouze stromové a bylinné patro - lesy v okolí Červeného Potoka směrem na Hanušovice. Rostlinnými zástupci těchto lesů jsou: **buk lesní**, **javor klen**, **bříza bělokorá**, **lípa srdčitá**, **jedle bělokorá**, **borovice lesní**, **smrk ztepilý**, **metlička křivolaká**, **bika bělavá**, **brusnice borůvka**.

borůvka

bříza

javor klen

metlička

Rašelinné a podmáčené smrčiny – jsou vázané na podmáčené půdy. V důsledku trvalého zamokření tvoří stromové patro téměř výhradně smrk, u něhož dochází k četným vývrátům; přirozené v oblasti Králického Sněžníku, v uměle vysázených smrkových monokulturách, např. v Dolní Lipce. Rostlinnými zástupci těchto lesů jsou: **smrk ztepilý**, **metlička křivolaká**, **třtina chloupkatá**, **brusnice borůvka**, **brusnice brusinka**, **ploník obecný**, **rašeliník**.

ploník

brusinka

smrk

Nepůvodní, uměle vysazené jsou jehličnaté lesy s převahou smrku, které občas doplňují modřín. Důvodem výsadby smrkových monokultur byla rychlá potřeba těžby dřeva. Tyto lesy tvoří převážnou část z lesních porostů na Králicku.

Výsadba monokultur s sebou nese spoustu ohrožení - polomy při vichřicích, napadení živočišnými škůdci. Procházka takovým smrkovým lesem někdy může působit strašidelně - na některých místech chybí keřové, dokonce i bylinné patro. Nejčastěji tu rostou **mechy, kaprad' samec, šťavel kyselý, pstroček dvoulistý, brusnice borůvka, metlička křivolaká a různé druhy hub.**

modřín

smrková monokultura nad mysliveckou chatou

pstroček

kaprad'

šťavel

mech bezvláska vlnkatá

Lesní fauna

Ve stínu stromů se skrývá celá řada živočichů. Na vaši přítomnost v lese upozorní varovný křik **sojky obecné**, křupnutí větvičky pod nohou vyplaší **srnky** za keřem. Z Polska na zdejší území občas zavítají stáda **jelenů a laní**, od Červeného Potoka **mufloni**. Z dalších větších zvířat žije v lesích Králicka **jezevec lesní** a najdeme zde také stádečka **divokých prasat**. V korunách stromů hopsají **veverky**, po kterých na zemi najdeme ohlodané šišky.

sojka

srna

muflon

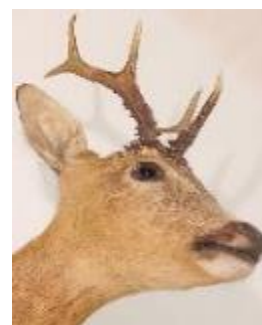
veverka obecná

prase divoké

jezevec

jelen

Z ptactva se ťukáním zobáku do kmene stromu prozradí **datel černý** a **strakapoud velký**, charakteristickým voláním „cilp calp“ se ozývá **budníček menší**. Podle spirálovitého hopsání po kmenech stromů poznáme **šoupálka krátkoprstého**. Dále zde poletuje **sojka obecná**, **pěnkava obecná**, s kolmo postaveným ocáskem **střízlík obecný** a také **brhlík lesní**, držící se na kmenech hlavou dolů. Při lesních okrajích a v hájích kuká **kukačka obecná**. Ze zástupců sov zde žije **puštíček obecný**, méně často **kalous ušatý**.

datel

strakapoud

pěnkava

střízlík

kukačka

puštík

kalous

Z hmyzí říše, konkrétně ze zástupců brouků, v lese potkáme **chrobáka** nebo celou řadu **tesaříků** – nápadných brouků s tykadly delšími než jejich tělo, kteří žijí pod kůrou stromů. Při okraji lesů blízko slunných luk natrefíme na **užovku obojkovou**, **zmiji obecnou**, **slepýše křehkého** nebo **ještěrku živorodou**.

chrobák

slepýš

ještěrka

Slepýš - [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anguis fragilis \(Slow Worm\), Mook, the Netherlands - 2.jpg?uselang=cs](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anguis_fragilis_(Slow_Worm),_Mook,_the_Netherlands_-_2.jpg?uselang=cs)
Ještěrka - [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zootoca vivipara BS11.jpg?uselang=cs](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Zootoca_vivipara_BS11.jpg?uselang=cs)

Houby

Nejnápadnější jsou přirozeně velké kloboukaté houby jako **hřib smrkový**, **hřib hnědý (suchohřib)**, **hřib žlutomasý (babka)**, **hřib žlučník (hořčák)**, dále **bedla vysoká**, **muchomůrka červená** či **růžová**, **ryzce** a **holubinky**. Na kmenech stromů rostou různé **chorošovitě houby**, na živých smrcích parazituje **václavka smrková**. Stejně jméno jako známý rezavý živočich nosí žlutě zbarvená **liška obecná**. Narazit můžeme na spousty různých „prašivek“: z jehličí vyrůstají drobné špičky provrtané nebo velmi známý a nápadný **krásnorůžek lepkavý** (plamínek).

hřib žlutomasý - babka

hřib hnědý - pančák

hřib pravý

kozák - janek

klouzek sličný

hřib žlučník

křemenáč březový

ryzec smrkový

muchomůrka citrónová

**muchomůrka
růžovka**

**muchomůrka
červená**

**muchomůrka
tygrovaná**

kuřátečko hřebenité

**krásnorůžek -
plamínek**

holubinky

pýchavka

lakovka ametystová

liška obecná

troudnatec pásovaný

Lesní hospodářství na Králicku

Lesy v okolí Králik spadají do kategorie **hospodářských lesů** a jejich obhospodařování **se řídí desetiletým hospodářským plánem**, který rozhoduje, kdy a kde se bude kácet a vysazovat. Lesy na Králickém Sněžníku se dále řídí i plánem péče CHKO. Jaké druhy stromů se budou vysazovat, určuje lesní typ daného porostu. V okolí Králik **se vysazují smrky, modříny, buky, jasaný a javory**. Podle zákona se ve výsadbě dodržuje alespoň patnáctiprocentní zastoupení listnáčů v porostu. Zalesnění probíhá v 90 % případů ručně.

To je ale dřina
vytvořit les...

Lesní hospodaření v průběhu času

V minulosti, stejně jako u všech jiných odvětví, záleželo především na lidské práci. **Stromy se kácely s pomocí obloukové pily a sekyr, klády z lesa tahali koně.**

Dnes práci zastane motorová pila a těžká technika; tažní koně se v současnosti používají jen ve výběrovém hospodářství. Dbá se na co nejmenší možný tlak pneumatik, aby se nenarušovala lesní půda. Nejvýhodnější jsou proto harvestory a polopásové traktory. Stroje mohou využívat pouze ekologické oleje.

Harvestor – víceoperační stroj, který při těžbě dřeva kácí, odvětvuje, rozřezává a ukládá strom v rámci jednoho cyklu.

<http://biom.cz/cz/obrazek/harvestor-oblibenebiz-2>

Ochrana lesů

Mezi největší škůdce lesa patří kůrovci. Ochranu

proti nim skýtají dvě základní metody: **použití feromonových lapačů**, které obsahují sexuální i potravní feromony (aby byla lákána obě pohlaví brouka), a **využití takzvaných lapáků**. Lapák je pokácený strom, který se obětuje pro dobro celého porostu. Do takového stromu kůrovci nakladou vajíčka, z nich se vylíhnou larvy a v tomto stádiu (tzv. rozsypaná rýže) se strom odkorní, což způsobí přerušení vývojového cyklu kůrovce, který tak zahyne. K ochraně mladých vysázených stromů proti okusu lesní zvěří slouží oplocení nebo nátěry kmínků.

„dílo“ kůrovce

feromonové lapače kůrovce

Obr. 1, 2: <http://www.lesycr.cz/o-nas/casopis-lesu-zdar/Stranky/lesy-cr-pujcuij-lapace-na-kurovce-zdarma.aspx>

Obr. 3: <http://www.maxiforum.cz/zviratka/sumavsky-narodni-park-vs-kurovec/>

Jsou naše lesy také nemocné?

Zdravotní stav lesů na Králicku je relativně dobrý. Vliv imisí ustupuje do pozadí. Kyselost půdy v jinak přirozeně kyselejších porostech smrku dnes dosahuje zhruba stejné úrovně jako v minulosti. Dříve způsobovaly kyselost imise síry, dnes takto škodí dusík – což je sice špatné, ale pro stromy podstatně únosnější.

CO JSME SI ZAPAMATOVALI?

Shrnutí

- Před tisíci lety tvořil krajinu Králicka pouze les.
- **Lesy ohrožují:** průmysl, hmyzí škůdci, houbové choroby, okusy zvěře, polomy při vichřicích.
- **Les je tvořen patry:** kořenovým, mechovým, bylinným, keřovým, stromovým.
- Les **se obnovuje přirozeně** ze semen a pařezových či kořenových výmladků, **uměle** z výsadby vypěstovaných stromků, využívá se také **kombinovaná obnova** (přirozená + umělá).
- **Význam** lesů v krajině – **vodohospodářský, půdoochranný a zdravotně rekreační.**
- Králicko patří do **jedlobukového lesního vegetačního stupně.**
- Na Králicku jsou **přirozené a původní** tyto typy lesů: **údolní jasanovo-olšové luhy, suťové lesy, acidofilní bučiny, rašelinné a podmáčené smrčiny.**
- **Údolní jasanovo-olšové luhy** – v okolí potoků (před Dolní Lipkou, za mysliveckou chatou v Králíkách). Typické rostliny – olše lepkavá, jasan ztepilý, javor mléč, javor klen, mokřýš střídavolistý, přeslička lesní.
- **Suťové lesy** – stezka od chaty Amálky ke klášteru. Typické rostliny – javor mléč, javor klen, jasan ztepilý, lípa srdčitá, lípa velkolistá, jilm horský, měsíčnice vytrvalá.
- **Acidofilní bučiny** – lesy v okolí Červeného Potoka. Typické rostliny – buk lesní, javor klen, bříza bělokorá, lípa srdčitá, jedle bělokorá, borovice lesní, smrk ztepilý, metlička křivolaká, brusnice borůvka.
- **Rašelinné a podmáčené smrčiny** – podmáčené půdy v Dolní Lipce. Typické rostliny: smrk ztepilý, metlička křivolaká, třtina chloupkatá, brusnice borůvka, brusnice brusinka, ploník obecný, rašeliník.
- V Králíkách převládají **nepůvodní, uměle vysazené jehličnaté lesy** s převahou smrku. Další rostliny – modřín, mechy, kapradiny, šťavel kyselý, pstroček dvoulistý, brusnice borůvka, metlička křivolaká, houby.
- **Fauna králických lesů:**
 - **Savci:** srnky, jeleni, mufloni, jezevci, divoká prasata, veverky
 - **Ptáci:** sojka, datel, strakapoud, budníček, šoupálek, pěnkava, střízlík, brhlík, kukačka, puštík obecný, kalous ušatý.
 - **Plazi:** užovka obojková, zmije obecná, slepýš křehký, ještěrka živorodá.
 - **Hmyz:** chrobák, tesaříci.
- **Houby** králických lesů: hřib hnědý (pančák), hřib pravý smrkový, hřib žlutomasý (babka), kozák, křemenáč, bedla, holubinky, mochromůrky, hřib žlučník, lišky, choroše, ...
- Výsadba lesů se plánuje 10 let dopředu – vysazují se zde smrky, modříny, buky, jasan, javory.

- Proti kůrovcům se používají **feromonové lapače**.
- O les se starají **lesníci**.

A ještě něco navíc... 😊

Srovnání současného stavu lesů s minulostí

V okolí Králík kromě prvního kácení lesů v počátcích osidlování nedošlo k žádným velkým změnám v rozmístění lesního porostu. Na následujících dvojicích satelitních snímků je srovnání současnosti (barevný snímek, z roku 2009) a roku 1953 (černobílý snímek) z oblastí, kde došlo k mírné změně zalesnění.

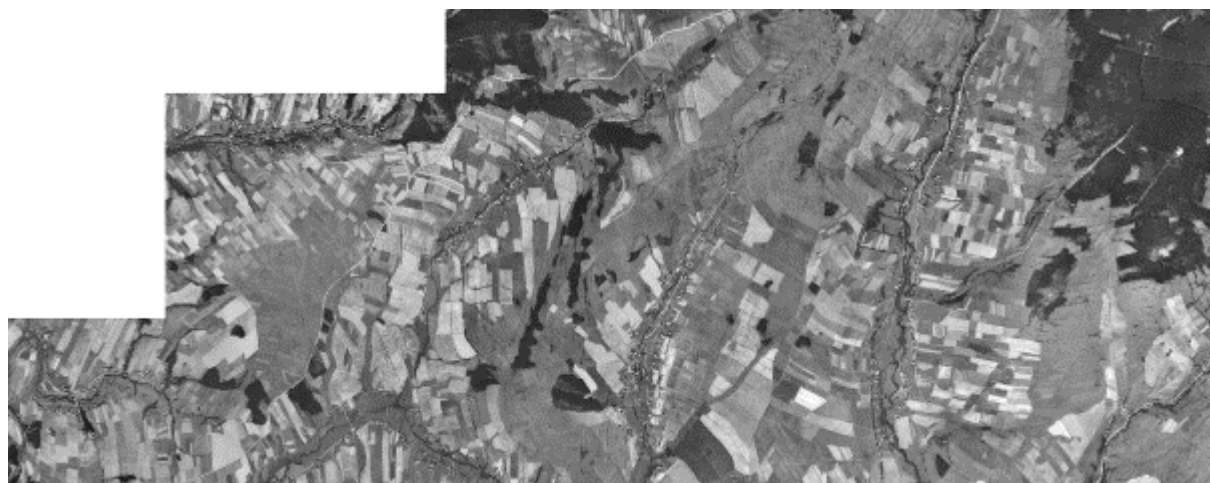
Hora Matky Boží - asi nejvýraznější změna za posledních 60 let.

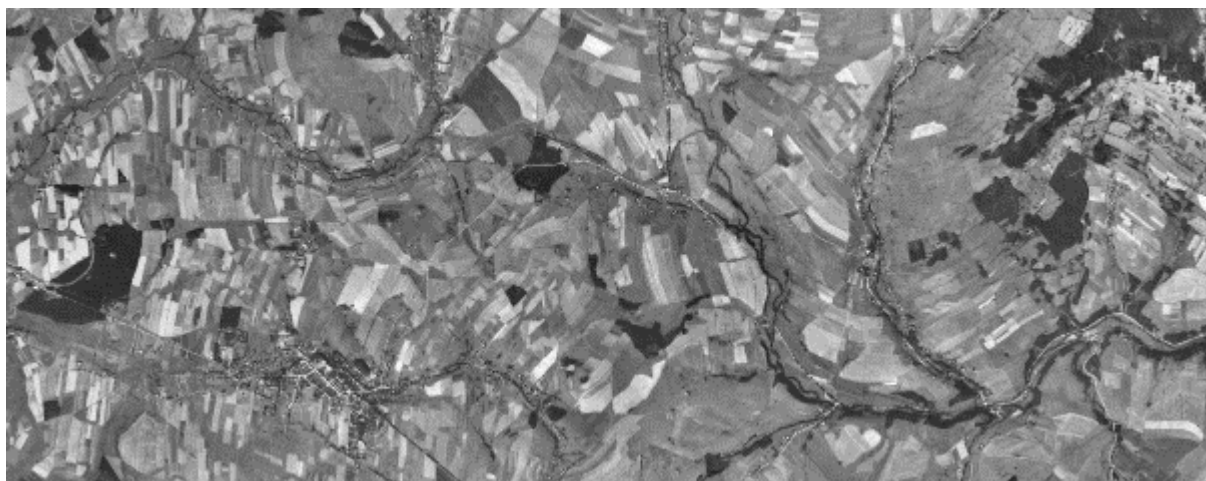
Jak viděli klášter naši předkové?

Oblast mezi obcemi Heřmanice a Horní Lipka
(pruh lesa ve střední části snímku)

Oblast mezi obcemi Dolní Hedeč a Červený Potok

Lesy v nejbližším okolí Králík

Zdejší lesy jsou většinou uměle vysazené, většinový podíl tvoří smrkové monokultury. V okolí města Králíky však najdeme i přirozená či polopřirozená společenstva listnáčů.

Les 1

Největší lesní komplex u Králík jsou lesy v okolí Hory Matky Boží. Zajímavý les se zastoupením druhů **suťového lesa** se nachází na zelené turistické trase mezi Amálkou a klášterem. Převýšení mezi těmito body je zhruba 100 m, stezka vede převážně podél Plynárenského potoka a na trase se nachází Mariánský pramen.

Stromové patro zde tvoří převážně **javor klen**, méně **javor mléč**, dále **jilm horský** (poznatelný podle

Pojďme na průzkum lesů v nejbližším okolí naší školy.

nesouměrné báze listu), **jasan ztepilý** a v malé míře **buk lesní**, **bříza bělokorá**, **lípa velkolistá** a **jírovec maďal**. Častý je zde také **jeřáb ptačí**.

V bylinném patře převažují druhy okolních smrkových porostů. Roste zde například **starček hajní**, **pstroček dvoulistý**, **šťavel kyselý** („zaječí/králičí zelí“), **bika hajní**, **třtina chloupkatá**, **metlička křivolaká**, **brusnice borůvka**, **ostružiníky** a **maliníky**. Z kapradin zástupci **kaprad' samec** a **paprátka samičí**, z mechorostů nejčastěji **ploník obecný**. V blízkém okolí stezky se vyskytují druhy tomu odpovídající, tedy **kopřiva dvoudomá**, **kakost smrdutý** nebo **lipnice roční**.

mech bezvláska vlnkatá,
lišejník terčovka bublinatá

buk lesní

jírovec maďal

starček hajní

kakost smrdutý

paprátka samičí

kapradina

mech ploník a dutohlávka

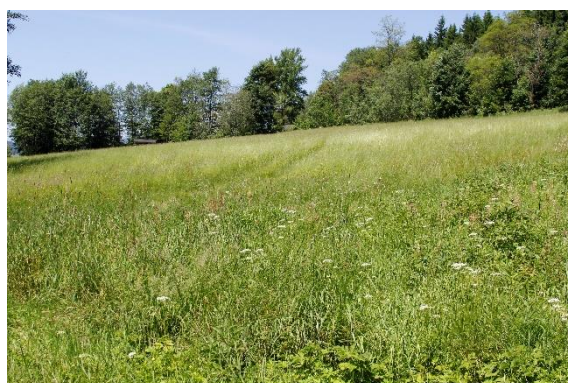
Pro stabilitu a ochranu jehličnatých lesů se vysazují nebo nechávají původní listnaté dřeviny jako **zpevňující a půdoochranné lesní lemy**.

Lesní lem A

V tomto lemu najdeme **břízu bělokorou**, **topol osiku**, **javor klen**, **jeřáb ptačí**, **jasan ztepilý**, **dub letní** a z výsadby **trnovník akát**.

Lesní lem B

Zde rostou druhy jako **olše šedá**, **javor klen**, **bříza bělokorá**, **topol osika**, **jasan ztepilý**, **vrba jíva** a z výsadby **jírovec maďal**.

Les 2

Les za mysliveckou chatou v údolí Plynárenského potoka patří do společenstva **údolního jasanovo-olšového luhu**. Zdejší půda je silně podmáčená, o čemž svědčí i přítomnost rákosin se **skřípinou lesní** při okraji louky. Tento luh je přirozeným lemem smrkové monokultury, ve které můžeme pozorovat světlejší pás vysázených **modřínů** podél zelené turistické stezky.

skřípina lesní

líška obecná

Stromové patro tvoří dominantně **olše šedá** a **olše lepkavá**, dále **jasan ztepilý** a **javor klen**. Mezi keři můžeme najít **lísku obecnou**. V bylinném patře roste například **starček hajní**, **papratka samičí**, **přeslička lesní** nebo **maliníky**. V tomto porostu jsou výrazné kvetoucí jarní květiny.

Tento olšový luh se dále táhne podél Plynárenského potoka jako lesní lem a předěl v okolní krajině.

Les 3

Tento lesík je následkem **umělé výsadby člověkem** a lze to vidět i na uspořádání stromů a jednotlivém zastoupení druhů.

Stranu dále od rybníka lemuje alej **topolu černého** podél Plynárenského potoka. Mezi touto alejí a rybníkem můžeme najít **vrbu jívu („kočičky“)**, **javor mléč**, **lípu srdčitou**, **olši šedou** a **břízu bělokorou**. Pokračováním tohoto lesíku je lem podél cesty vedoucí k rohové části rybníka. Zde je silně znatelná umělá výsadba. Ze stromů zde nalezneme **dub letní**, **jilm vaz** nebo **modřín opadavý**. Keře zastupují **hloh obecný** a **tavolník van Houtteův**. V bylinném patře roste **jetel luční**, **vrtič obecný**, **pelyněk černobýl** a **ovsík vyvýšený**.

dřeviny u rybníka

dřeviny u Plynárenského potoka

topol černý

tavolník van Houtteův

dub letní

pelyněk černobýl

vratič obecný

Životní prostředí a ochrana přírody na Králicku

V této kapitole se, Rozvodnice, seznámíme se stavem životního prostředí na Králicku.

To mne zajímá, tak do toho!

Co je to životní prostředí?

Je to prostor, ve kterém mohou živé bytosti (lidé, živočichové, rostliny) žít, vyvíjet se, rozmnožovat se. Složkami životního prostředí jsou ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy, energie.

Proč musíme životní prostředí chránit?

Aby se neznečišťovalo, nepoškozovalo. **Chráníme živočichy, rostliny, krajinu i sebe samé.**

Ochrana ŽP na Králicku

V severním výběžku Králicka se nachází **národní přírodní rezervace Králický Sněžník**. Byla **vyhlášena v roce 1990**. Důvodem byla ochrana a uchování přírodních hodnot území, ale také zamezení budování lyžařských sjezdovek.

Předmětem ochrany je soustava unikátních rostlinných společenstev masivu Králického Sněžníku. Jsou to **zbytky přirozených horských bučin, smrčín a suťových javořin, rašelinišť, pramenišť a subalpínských a alpínských luk** v nejvyšších vrcholových partiích pohoří.

jestřábník sněžnický
<http://www.biolib.cz/z/taxonimage/id229964/?taxonid=41821>

Pouze na Králickém Sněžníku se vyskytuje rostlina **jestřábník sněžnický**. Zde a ještě v Hrubém Jeseníku se nachází kvítek **zvonek vousatý** a tráva **ovsír dvouřízný**. Dále zde byl zaznamenán jediný výskyt, mimo Karpaty, rostliny **pěchava tatarská**. V rašeliništích roste **suchopýr pochvatý, ostřice mokřadní** a vzácná orchidej **bradáček srdčitý**. Dále se na území národní přírodní rezervace nachází další vzácné druhy rostlin, např. **vrbovka drchničkolistá, oměj šalamounek, dymnivka bobovitá, kamzičnick rakouský**.

smrčina

suchopýr

zvonek vousatý

oměj šalamounek

prstnatec

náprstník velkokvětý

Velmi početná a druhově pestrá je říše **hmyzu**. Najdeme zde subalpínské a horské druhy hmyzu - motýla **huňatce alpského**, **okáče rudopásného** a **černoohnědého**. V minulosti byl zaznamenán i výskyt **jasoně dymnivkového**.

huňatec alpský

http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Glacies_alpinata#mediaviewer/File:Glacies_alpinata.jpg

okáč černoohnědý

<http://bohemiaorientalis.cz/nakridlech-motylu-2/>

jasoně dymnivkový

Z vzácných vysokohorských **brouků** se vyskytuje **stehenáč**, **střevlíček**, **kovařík**. U rašelinných jezírek se vzácně vyskytuje vážka **lesklice horská**.

stehenáč

<http://www.biolib.cz/cz/taxonimagede/id949/>

střevlíček Gyllenhalů

kovařík Danosoma f.

<http://www.elateridae.com/page.php?idcl=154>

lesklice

Z **ptačích druhů** je jedinečný záznam výskytu **datlíka tříprstého, sokola stěhovavého a kulíška nejmenšího**. Vrcholové partie jsou hnízdištěm **lindušky horské**, kamenná moře obývá vzácná **pěvuška podhorní**, u pramenišť vzácně hnízdí **budníček zelený**. Ojediněle se vyskytuje **tetřívěk obecný** a zbytek populace uměle vysazeného **tetřeva hlušce**. Poměrně početná je populace **jeřábka lesního**. Z vyšších živočichů je vzácný výskyt **kamzíka horského**, který sem přešel z Hrubého Jeseníku.

datlík tříprstý

sokol stěhovavý

kulíšek nejmenší

tetřívěk obecný

tetřev hlušec

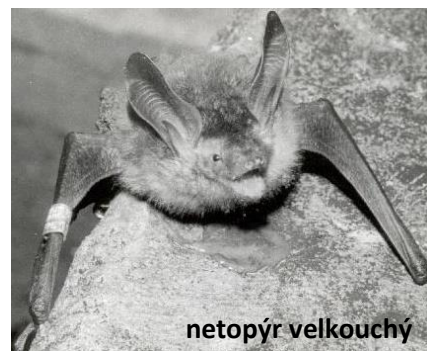
linduška horská

<http://www.wildlifeforum.cz/vie-wtopic.php?p=26965>

budníček menší

Pozoruhodné jsou **krasové jevy** v ložisku krystalických vápenců (jeskyně, ponory a vyvěračky), **mrazové sruby, kamenná moře a sutě**. Známa, ale veřejnosti nepřístupná, je **jeskyně Tvarožné díry** s podzemním tokem a **Patzeltova jeskyně** s jezírkem. V ponoru se ztrácí potok Poniklec. V jeskyních zimuje několik druhů netopýrů, např. **netopýr černý, severní a velký**.

netopýr velkouchý

Pod vrcholem Králického Sněžníku **pramení řeka Morava**, která nedaleko od pramene protéká **lavinovou dráhou**, ve které se nachází pestrá květena - **křivatec žlutý, plicník tmavý, rybíz skalní, růže**

převíslá. Raritou je jediný keřík **pěníšníku rezavého**, jehož původ není zcela jasný.

A tyhle „poklady“
všechny vidím
z mé hory Klepý!

Jedinečnost tohoto území v rámci celé republiky i země Evropské unie potvrzuje také zařazení národní přírodní rezervace Králický Sněžník v roce 2004 do soustavy **Natura 2000** jako evropsky významné lokality.

Národní přírodní rezervace Králický Sněžník je od roku 2004 pod správou **Chráněné krajinné oblasti Jeseníky**.

1 křivatec žlutý

2 plicník tmavý

3 rybíz skalní

4 růže převislá

5 pěnišník rezavý

- 1: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Gagea_lutea.jpg?uselang=cs
- 2: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8a/Pulmonaria_obscura.jpg?uselang=cs
- 3: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ribes_petraeum_Sturm51.jpg?uselang=cs
- 4: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosa_pendulina_Sturm08047.jpg?uselang=cs
- 5: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rhododendron_ferrugineum_R0018441.JPG?uselang=cs

Evropsky významná lokalita a ptačí oblast

Jsou to důležité prvky ochrany přírody v rámci evropské soustavy **NATURA 2000**. V roce 2004 byly za evropsky významné lokality na Králicku vyhlášeny **národní přírodní rezervace Králický Sněžník a tok Tiché Orlice** (výskyt mihule potoční).

Dále na území Králicka zasahuje **ptačí oblast Králický Sněžník**, který byla vyhlášena v roce 2004. Bylo do ní zařazeno

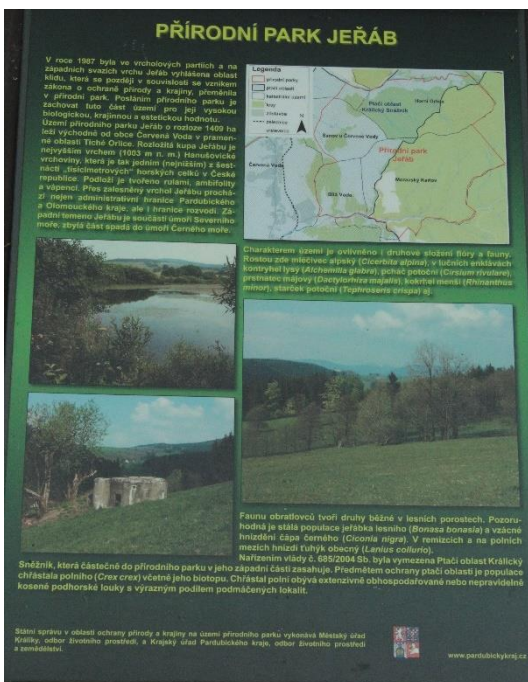
podhůří Králického Sněžníku, Hanušovická vrchovina a část Bukovohorské hornatiny. Jediným předmětem ochrany je pták

chřástal polní (Crex crex). Biotopem

chřástal polní

tohoto ptačího druhu jsou extenzivně využívány horské louky, kterých je v této oblasti dostatek. Dle odhadů ornitologů v celé ptačí oblasti hnízdí 150 až 200 párů. Jedná se o jednu z nejpočetnějších populací v ČR.

Přírodní parky

Přírodní parky zřizují krajské úřady vyhláškou. Ta omezuje činnosti, které by mohly vést k rušení, poškození nebo zničení daného území. Na území Králicka se nacházejí čtyři přírodní parky: **Jeřáb, Králický Sněžník, Suchý vrch – Buková hora, Orlice**.

Zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů

Dle zákona o ochraně přírody a krajiny jsou to druhy rostlin a živočichů ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné.

Na Králicku se vyskytuje **jediný zvláště chráněný druh** živočicha národního významu. Je to motýl **jasoň dymnivkový** v lokalitě Maliník (796 m n. v.), což je kopec vpravo nad obcí Dolní Morava.

Památné stromy

Jsou to stromy nebo stromořadí významné svým vzrůstem, věkem, upomínající určitou historickou událost nebo doprovázející kulturní památku (kostel, kapli ap.).

V současné době se na území Králicka nachází níže uvedené památné stromy:

OBEC	DŘEVINA	OBVOD CM ve výšce 1,3 m	STÁŘÍ (r. 2003)	POZNÁMKA
Králíky	Lípa, javor, jasan, jeřáb	cca 200 let, r. 1998 – výsadba nových stromů		Podél Křížové cesty na klášter – alej – 357 ks
Králíky	Lípa malolistá	350 cm	cca 200 let	Křížovatka ul. Polní a Příkré
Králíky	Lípa malolistá	360 cm	cca 200 let	U čp. 248 – u Králického potoka
Králíky	Javor klen	330 cm	cca 180 let	Ul. A. Dvořáka 773 – pod klášterem
Dolní Lipka	Lípa velkolistá	770 cm	?	U zemědělského učiliště
Prostřední Lipka	Lípa velkolistá	620 cm	Cca 300 let	U čp. 26 (naproti firmě ZEOS)
Horní Lipka	Lípa velkolistá	528 cm	?	Za obcí
Dolní Hedeč	Javor klen	415 cm	cca 250 let	Na Mariánském kopci, na V od kláštera, naproti kříži u cesty
Dolní Hedeč	Lípa malolistá	330 cm	cca 150 let	Před penzionem na Mariánském kopci
Červená Voda	Buk převislý	270 cm	?	Zahrada MŠ
Červená Voda	Jasan ztepilý Jilm horský	360 cm 395 cm	cca 150 let	U Skulova statku

OBEC	DŘEVINA	OBVOD CM ve výšce 1,3 m	STÁŘÍ (r. 2003)	POZNÁMKA
Červená Voda	Javor mléčný	330 cm	cca 150 let	U čp. 445, pod hřbitovem
Mladkov	Lípa malolistá	500 cm	?	U kostela
Dolní Morava	Lípa malolistá	480 cm	?	U silnice z D. Moravy do Velké Moravy
Dolní Morava	Lípa malolistá	325 cm	cca 150 let	Naproti obchodu

lípa – Dolní Lipka

lípa – Prostřední Lipka

javor - Králíky

lípa – ul. Polní Králíky

lípa – u Králického potoka

javor – Dolní Hedeč

Významný krajinný prvek

Významné krajinné prvky jsou ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotné části krajiny.

Víte, že prstnatec je vlastně orchidej?

V regionu Králicka jsou orgány ochrany přírody registrovány **tři významné krajinné prvky**. V Červené Vodě U Trati se nachází slatinná louka o výměře 3,60 ha s bohatým výskytem **prstnatce májového** a dalších vzácných rostlin. Dalším je rašeliniště v Dolní Hedeči o výměře 1,57 ha s výskytem **rosnatky okrouhlosté, vstavačů, vemeníků** a dalších vzácných rostlin. Třetím je rašeliniště u Červené Vody s výskytem **všivce lesního, prstnatce májového a rosnatky okrouhlosté**. U čističky odpadních vod v Králíkách se vyskytuje **vachta trojlistá**.

rosnatka okrouhlostá

prstnatec májový

vachta trojlistá

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/47/Dactylorhiza_majalis_in_natural_monument_Vojovicka_draha_%28286%29.JPG?uselang=cs (Prstnatec)

To by mne zajímalo, proč si lidé dobrovolně ničí svoje životní prostředí.

Znečištění ovzduší, vody a půdy

Znečištění ovzduší představuje v celé ČR dlouhodobý a vážný problém. Je **příčinou mnoha nemocí**, zejména dýchacích cest, srdečních onemocnění a výskytu rakoviny, které často končí úmrtími. Mezi největší **zdroje znečištění ovzduší** patří tepelné elektrárny, průmyslová činnost, doprava (automobilová, lodní, letecká), lokální vytápění uhlím, spalování odpadu a řada přírodních zdrojů (metan, radon, sopečná činnost apod.).

Hodnocení znečištění ovzduší a vody na Králícku je problematické, protože v regionu nejsou umístěny žádné měřicí stanice. Dle údajů nejbližších měřících zařízení je možno čistotu ovzduší na Králícku posoudit jako uspokojivou až dobrou (známka 2 – 3). Čistota ovzduší v regionu je značně ovlivňována při severním proudění znečišťujícími látkami ze sousedního Polska (asi 30% z celkového znečištění).

Na Králícku byl v minulosti ukládán nebezpečný odpad, který znečišťoval půdu, ale také i vodu – podzemní i povrchovou. V informačním systému CENIA jsou zaevidována tato kontaminovaná místa:

1. Neznámo – **skládka odpadu** z bývalého závodu Tesla Králíky s **vysokým obsahem rtuti!** Nachází se v polích mezi Dolními Boříkovicemi a Dolním lesem.

2. Dolní Lipka – zde je uložen **odpad z galvanovny** bývalého závodu Tesla Králíky. V současné době probíhá sanace této lokality.

3. Králíky - čerpací stanice pohonných hmot – **kontaminace ropnými produkty**, dle vyjádření pracovníků referátu ŽP MÚ Králíky již bylo sanováno (odstraněno).

4. Kasárna Moravský Karlov, střelnice Bílá Voda – **kontaminace ropnými produkty** a jinými látkami po pobytu sovětských vojsk na našem území v letech 1968 – 1991.

Chováme se
k životnímu prostředí
odpovědně?

V posledních letech je problémem pohyb pěších turistů, cyklistů, lyžařů a snowboardistů v chráněných oblastech mimo vyznačené trasy, dále vjezdy motoristů do chráněných území, nešetrný sběr lesních plodů. Je prováděna neřízená pastva dobytka, který ničí drobné vodoteče, mokřiny a remízky. Vlastníci a nájemci pozemků nekontrolovatelně kácí stromy – potřebují je jako palivo.

Každý, komu skutečně záleží na ochraně životního prostředí, má povinnost oznámit, pokud uvidí, že někdo záměrně poškozuje přírodu, ničí ji, porušuje zákon. A na koho se má obrátit? Na obecní úřady v Mladkově, Lichkově, Červené Vodě, na Dolní Moravě, na Městský úřad Králíky – odbor životního prostředí. Závažné případy je možné oznamovat přímo na Českou inspekci životního prostředí – Oblastní inspektorát Hradec Králové.

Shrnutí

- **Životní prostředí je prostor, ve kterém mohou živé bytosti (lidé, živočichové, rostliny) žít, vyvíjet se, rozmnožovat se.**
- **Složkami životního prostředí** jsou ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy, energie.
- **Národní přírodní rezervace Králický Sněžník** vznikla v r. 1990. Chráněny jsou rostliny, živočichové, příroda (přirozené horské bučiny, smrčiny, javořiny, rašeliniště, prameniště, alpské louky).

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

- **Nejvzácnějšími rostlinami** jsou jestřábník sněžnický, zvonek vousatý, ovsíř dvouřízný, pěchava tatarská, bradáček srdčitý.
- **Zástupci hmyzu** – motýli jasoň dymnivkový, huňatec alpský, okáče rudopásný a černohnědý, brouci stehenač, střevlíček, kovařík, vážka lesklice horská.
- **Zástupci ptáků** – datlík tříprstý, sokol stěhovavý, kulíšek nejmenší, linduška horská, pěvuška podhorní, budníček zelený, tetřívka obecná, tetřev hlušec, jeřábek lesní.
- **V lavinové dráze rostou** - křivatec žlutý, plicník tmavý, rybíz skalní, růže převislá, pěnišník rezavý.
- **NATURA 2000** – v r. 2004 do ní zařazeny **národní přírodní rezervace Králický Sněžník a tok Tiché Orlice** (výskyt mihule potoční).
- **Ptačí oblast Králický Sněžník** – v r. 2004 zařazen a chráněn **chřástal polní**.
- **Přírodní parky** - Jeřáb, Králický Sněžník, Suchý vrch – Buková hora, Orlice.
- Na Králicku najdeme několik **památných stromů** (nejstarší lípa malolistá z Prostřední Lipky – cca 300 let)
- **Významné krajinné prvky na Králicku** – v Červené Vodě slatinná louka s prstnatcem májovým, rašeliniště na Dolní Hedči s rosnatkou okrouhlostou, rašeliniště v Červené Vodě, u čističky odpadních vod v Králikách se nachází vachta trojlístá.
- Kontaminovaná místa v Králikách (od rtuti, nafty) byla odstraněna. **K přírodě se chovej odpovědně! Nenič ji!**

Králický Sněžník s vyznačenou lavinovou dráhou

Přírodní a ekologické kalamity na Králicku

I s katastrofami se musíš seznámit, aby ses z nich mohla poučit.

Krulišáku, této kapitoly se bojím. To bude něco jako černá kronika?

Co je to kalamita?

Je to událost, kterou způsobí příroda nebo člověk, která ničivě postihne přírodu nebo společnost. Způsobuje škody na přírodě, majetku i lidském životě.

Co je to ekologická kalamita?

Může zničit životní prostředí, život. Může být způsobena chemickou látkou, invazním druhem (živočichem, rostlinou), změnou prostředí, kterou provedl člověk.

Co je to přírodní kalamita?

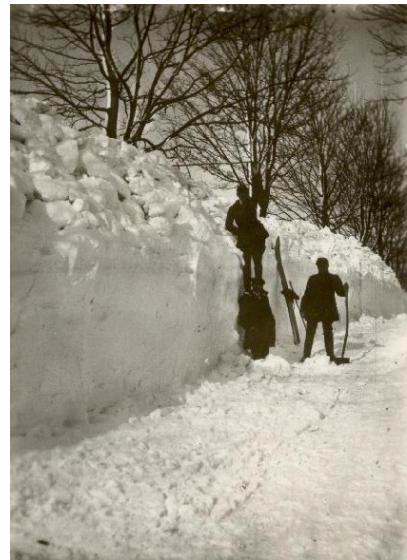
Jedná se o kalamitu, kterou způsobuje příroda, přírodní jevy (bouřka, sucho, vítr, lavina, povodeň, požáry, ...)

Pojďme se seznámit s kalamitami, se kterými se potýkali naši předkové.

Blizzard - sněhová bouře

Je to silný, velmi studený vítr s rychlostí přes 55 km/h, který je doprovázen masivním sněžením. V krátké době napadne až několik decimetrů sněhu, který znemožní pohyb po silnicích a tratích, zapříčiní výpadky elektrické energie, zatíží a poškozují stromy a v lesích způsobuje rozsáhlé polomy.

Ze starých kronik...

1903 – od 16. do 23. dubna přišly silné bouře se sněžením. Výše sněhové pokrývky dosahovala až 1 metr. U mlýna v Červeném Potoku se vytvořila 4 metry hluboká závěj. Byla zastavena doprava na železnici a silnicích. Vznikly velké škody v lesích regionu.

1923 – 24. prosince sněhová bouře, sněžilo až do 2. února 1924. Další bouře od 4. do 6. února a od 14. do 16. února 1924. Napadlo velké množství sněhu, jaké staří starousedlíci nepamatovali. Téměř po celou dobu této sněhové kalamity byla zastavena silniční a železniční doprava mezi Králíky a Hanušovicemi.

1930 – 27. a 28. října silné sněžení a následné ochlazení s mrazem. Výška sněhové pokrývky dosahovala až 80 cm, ve vyšších polohách mnohem více. V celém regionu došlo ke značnému poškození zvláště mladých lesních porostů – zlomily se jim vrchní části. Při následném oteplení došlo k lokálním povodním.

2009 – silné sněžení 15. října, i v nižších polohách napadlo až 70 cm mokrého sněhu, který způsobil značné škody na dosud olistěných stromech. Ohnuté, polámané a vyvrácené stromy způsobili dvoudenní zastavení provozu na železnici a silnici mezi Králíky a Hanušovicemi.

Bouřka, krupobití

Je soubor elektrických, optických a akustických jevů vznikajících mezi oblaky navzájem nebo mezi oblaky a zemí, během kterých dochází k silným srážkám, které mohou způsobovat lokální záplavy. Další nebezpečí je spojeno s blesky, které mohou při kontaktu se zemí zapříčinit vznik požárů. Silná bouře je doprovázena silným větrem, který poškozuje stromy, elektrické vedení a střechy domů. Často je bouřka doprovázena i krupobitím.

Bouřky jsou na Králícku nejčastějším přírodním jevem, často jsou doprovázeny kroupami. Kroupy způsobují velké škody na úrodě, na majetku.

14. 8. 1741 – kroupy těžké až ½ kg.

30. 8. 1902 – kroupy velikosti lískových ořechů.

26. 8. 1926 – kroupy s kusy ledu.

26. 6. 1928 – kroupy o velikosti štěrku, 4. 7. kroupy velikosti holubího vejce.

3. 9. 1953 – kroupy s kusy ledu velikosti slepičího vejce.

Vedro a sucho

Tyto jevy spolu většinou souvisí. **Vedro je vlna extrémních teplot, které dosahují vysoko nad průměr a mají za následek zdravotní komplikace u lidí a zvířat.** Trvá-li vlna veder déle, zapříčiní sucho

s dlouhodobým nedostatkem srážek. Vlny veder a sucho mají negativní dopad na zemědělství, pěstování rostlin, lesní porosty – přemnoží se škůdci.

Nejhorší sucho bylo v roce 1947. Nepršelo od 9. dubna do 2. září. Vyschly některé malé vodní toky, usychaly lesní porosty, byla velká neúroda zemědělských plodin, píce a ovoce. Sucho způsobilo značné snížení stavu dobytka.

Zima, mráz, sníh

I extrémně nízké teploty mohou způsobit kalamitní stav, trvají-li delší období. **Způsobují problémy v dopravě, v dodávkách energií, poškozují vegetaci, dochází k úhynům živočichů a výjimečně ohrožují i životy lidí.** V minulosti byly oběti na lidských životech častější.

Zprávy z kroniky:

1740 – byla velice krutá zima, umrzlo mnoho lidí, i dobytek ve stájích. Zamrzla voda ve vodovodech, mráz spálil stromy v zahradách.

1784/85 – zima nastala již v říjnu, mrzlo, ale sníh napadl až v únoru, kdy uhořely velmi kruté mrazy. 5. dubna přišla velká vánice, závěje zavály i celé domy, ovocné stromy pomrzly, uhynula včelstva. Následovala neúroda píce i obilí.

1905 – 12. ledna silný mráz, v Červeném Potoku a v Dolní Moravě zmrzli dva lidé.

1928/29 – region zasáhla nesmírně tuhá zima. Začala v prosinci 1928 a vyvrcholila v únoru 1929 mrazy -38°C až -40°C . Zmrzla většina ovocných stromů, brambory ve sklepích, za obět mrazům padlo mnoho ptactva a zvířete. Mnoho lidí bylo postiženo omrzlinami končetin a obličeje. Chladné období skončilo začátkem března oblevou.

2006 – sněhová kalamita. Chumelilo od listopadu 2005 – stále přibýval sníh. V půli února se pod vrstvou sněhu bortily střechy domů a průmyslových objektů, např. Evropský dům, dům v Hluboké ulici, bramborárna, výrobní hala závodu Novalamp v Králíkách.

2011 a 2012 – pozdní jarní mráz spálil vyrašené letorosty mladých lesních porostů, hlavně buku a smrku.

Námraza

Je obal tvořený ledovými částicemi a jinovatkou, které ulpívají na povrchu předmětů v přírodě (stromy, elektrické vedení, stavební prvky, stavby atd.) při teplotě 0°C a nižší. Trvá-li tento fenomén dlouho, dosahuje vrstva námrazy několika centimetrů a velkým zatížením dochází ke škodám na elektrickém vedení, lesních porostech a ostatním stromoví.

Největší kalamitou byla kombinace námrazy a sněhu v roce 2000. V lesích regionu padlo asi 10 000 m³ polomů - hlavně v oblasti Králického Sněžníku.

Vrškové zlomy stromů z r. 2000

Vítr

Vítr je odpradávná ničícím živlem i pomocníkem člověka. **Vítr spolu s povodněmi zapříčiňují největší škody.** (Vichřice dosahuje rychlosti 75 – 88 km/h, orkán – 118 – 133 km/h)

Zprávy z kronik:

1868 – 7. prosince se Králickem přehnala mohutná vichřice až orkán, který silně poškodil či odnesl střechy mnoha domů, vyvrátil a polámal aleje a letité památné stromy v Králikách a okolních obcích. Obrovské škody způsobil v okolních lesích, kde bylo vyvráceno nebo polámano tisíce metrů krychlových dříví. Kronikáři uvádí, že se bude zpracovávat více let a lesníci se obávají následné kůrovcové kalamity.

1916 – 5. července v 15.30 hod. se zvedl orkán, který způsobil značné škody na památných stromech v aleji ke klášteru a v parku u Střelnice v Králikách. Zničeny byly 2 nejstarší stromy v Králikách, přes 200 let starý javor u č. p. 314, předposlední strom vysazený při založení kláštera. Padl také mohutný buk na návrší u Lískovce. Zcela zničena byla alej k nádraží. Orkán způsobil škody i v Obecním lese a na Lískovci.

1984 – 22. až 24. listopadu bylo velmi větrno, v poryvech dosahoval vítr síly vichřice, která způsobilá polomy v lesích regionu. Nejvíce byly postiženy lesy na Velké Moravě (9000 m³) a Zelený les v Červeném Potoku.

1996 – 29. června se přehnala směrem od Suchého vrchu přes Dolní Boříkovice a Dolní les větrná smršť, která způsobilá polomy v rozsahu asi 4000 m³.

2007 – v noci z 18. na 19. ledna Králicko zasáhl orkán Kyril. Způsobil polomy v okolních lesích a poškodil solitérní a alejové stromy.

Následky větrné smrště v r. 1996 v Dolním lese

Zemětřesení

Je katastrofa způsobená pohybem tektonických desek v zemské kůře. Vzniká pod povrchem a na povrchu se projevuje otřesy, smršťováním či roztahováním povrchu. Bývají zasaženy rozsáhlé oblasti, způsobuje velké škody – i na lidských životech.

Králický region zasáhlo poměrně silné zemětřesení 14. června 1827, při kterém byl zničen mlýn a olejárna v nedalekém Jodlowie v Polsku. Slabé zemětřesení bylo v Králikách a Mladkově zaznamenáno v noci z 9. na 10. ledna roku 1901, které bylo doprovázeno silným duněním, které se podobalo jedoucímu vlaku. Další slabší zemětřesení bylo zaznamenáno v noci z 24. na 25. července 1935. Jednalo se o dva otřesy doprovázené podzemním rachotem. Zaznamenáno bylo v Horní Lipce, Červeném Potoku a Dolní Moravě.

Sesuvy půdy

Vznikají náhle, jsou rychlé a nečekané. Způsobují značné škody na majetku, na životním prostředí a mohou ohrožovat i lidské životy. **Nejčastěji vznikají při porušení stability svahů působením nadměrného množství vody v půdě.** Nestabilitu svahů dále zvyšuje rozmrzání, zvětrávání hornin, změna porostu či odstranění vegetace (třeba lesů).

V Králickém regionu je svahovými sesuvy postihováno pohoří Králického Sněžníku. K řadě drobných sesuvů v tomto pohoří došlo při povodni v roce 1997. K největšímu sesuvu půdy došlo při nadměrných dešťových srážkách v červenci 2011 na Uhliskách, kde část lesního porostu o šíři 20 m a délce 100 m sjela do údolí nad chatou Vilemína. Byla poškozena lesní cesta v délce 1 km včetně mostu.

Lavina

Je náhlý sesun vrstev sněhové pokrývky vlivem gravitačních sil z horních partií hor do údolí. Během cesty působí lavina tlakem na předměty stojící v cestě, ničí je či přesouvá.

Lavinu uvede do pohybu otřes, oteplení a tání, déšť, zatížení lyžařem, ...

V Králickém regionu se nachází jediná lokalita s výskytem sněhové laviny, a to na jižním úbočí Králického Sněžníku. Lavinová dráha vede od pramene Moravy do jejího údolí v délce cca 350 metrů a šířkou do 30 metrů. Je patrná jako bezlesá proluka v lesních porostech zarostlá bylinnou vegetací. Poslední doložené laviny zde sjely 25. března 1962 a 13. února 1999. Dle pamětníků zde sjela lavina i mezi světovými válkami.

Obr. 1 – lavinová dráha, obr. 2 – poničený porost a odpočívadlo po sesuvu laviny v r. 1999

Přemnožení škůdci

Vlivem příznivých klimatických podmínek pro rozvoj škůdců dochází k přemnožení určitého druhu škůdce, který požírá veškerou vegetaci (kobyly), způsobuje holožírý jen určitého druhu bylinné či stromové vegetace (housenky, plži), nebo způsobuje usychání lesních porostů, zejména smrkových (kůrovci).

Zprávy z kronik:

1740 – po kruté zimě přišlo horké léto a přemnožené housenky zcela zničily porosty lnu.

1861 – následkem teplého podzimu se přemnožili plži a značně poškodili porosty ozimého žita v okolí Mladkova.

1928 – škody přemnoženými housenkami motýla Ypsilon (osenice) v zahradách a zejména na lnu, který musel být předčasně sklizen.

1990,1991 – kalamitně přemnožené housenky ploskohřbetky smrkové (vosička) poškodily smrkové porosty na Klepáči, Jeřábu a Suchém vrchu do takové míry, že bylo nutno provést letecký postřik insekticidem.

1992 – abnormální kvetení lesních dřevin, následné suché letní období a působení průmyslových exhalátů způsobilo oslabení smrkových porostů a jejich napadení kůrovci (lýkožrout smrkový, menší a lesklý). Následná kůrovcová kalamita postihla hlavně smrčiny vyšších poloh regionu, s kterou se lesníci potýkali několik let. V regionu padlo za oběť až 25 000 m³ kůrovcového dříví ročně.

2007- 11 – kůrovcová kalamita, v lesích regionu bylo každoročně vytěženo 5 až 15 000 m³ kůrovcového dříví.

Povodně

Jsou způsobovány nadbytkem vody v určitém prostředí. Nejčastější příčinou je velké množství dešťových srážek, vylití potoků a řek z koryt, protržení hrází vodních staveb, rychlé jarní tání sněhové pokrývky. Dochází k zaplavení rozsáhlých oblastí, vzniku značných materiálních škod, úhynu živočichů a rostlin a k obětem na lidských životech.

Zprávy z kronik:

1784 – silná průtrž mračen způsobila velké zátopy, rozšířil se dobytčí mor, na který vyhynul téměř veškerý dobytek.

1816 – průtrž mračen s následnou povodní, která si vyžádala i lidské životy. Na památku této pohromy byla postavena socha Jana Nepomuckého na mostě v ulici Jana Opletala.

1907 – od května do července byly časté bouře s průtržemi mračen, které napáchaly značné škody na svažitých polích splavením ornice i s osením a bramborami. Byly strženy cesty a mosty. Období vyvrcholilo ničivou povodní ve dnech 13. a 14. července na řece Tiché Orlici a Moravě. Byla zaplavena část Králík, Lichkov, Mladkov a Dolní Boříkovice. Bylo strženo mnoho mostů, byly poškozeny silnice, voda strhla a poškodila i několik domů. Byla zastavena železniční doprava Lichkov – Hanušovice a Králíky – Štítý.

1997 – povodeň v období 5. až 16. července v důsledku intenzivních dešťových srážek v povodí řek Moravy, Odry a Tiché Orlice. Nejvíce byly postiženy Morava, Slezsko a Východní Čechy. Povodeň postihla i Polsko, Slovensko a Rakousko. Jednalo se tedy o katastrofu evropských rozměrů.

V Králickém regionu povodeň nejvíce zasáhla obce Dolní Morava, Červený Potok, Lichkov a Mladkov. Byly strženy mosty, poškozeny komunikace a zatopeny domy v záplavovém území Tiché Orlice, v Mladkově bylo zničeno hřiště. Největší finanční škody byly způsobeny na lesních cestách a lesních pozemcích v lesích oblasti Králického Sněžníku.

Povodní poškozená lesní cesta Mlýnice v oblasti K. Sněžníku

1997

1. zničený most z Č. Potoka na D. Moravu

2. zničená silnice pod hájovnou na Horní Moravě

Na Králicku byly (a jsou) i ekologické kalamity...

Emise, imise, kyselé deště

Jedná se o průmyslem a dopravou produkované pevné a plynné znečišťování ovzduší – popílek, prach, kysličník uhličitý, kysličník siřičitý, oxidy dusíku, freony, ... Na Králicku asi 1/3 znečištění ovzduší pochází ze zdrojů ze sousedního Polska.

V současné době se čistota ovzduší v regionu významně zlepšila, neboť v průběhu posledních let došlo k odsíření našich tepelných elektráren. Hlavními zdroji znečištění jsou dnes lokální zdroje a automobilová doprava.

Dalším problémem jsou kyselé deště. Ohrožují lidské zdraví, živočichy i rostliny. Okyselují půdu, vodu, poškozují stavby. Zvláště nebezpečné jsou pro horské jehličnaté lesy. Poškodily zdravotní stav lesů na vrcholcích Králického Sněžníku, Jeřábu, Suchého vrchu, Bukové hory. Oslabené lesní porosty pak snadno podléhaly kůrovcům, poškození mrazem a větrem. Lesníci se snaží zmírnit dopad okyselení půd použitím leteckého vápnění lesů.

Chemická kalamita

Je způsobována únikem toxických látek do životního prostředí. Způsobuje poškození zdravotního stavu rostlin, živočichů, lidí.

Zprávy z kronik:

1928 – 2. října hromadný úhyn ryb v Králickém potoce v důsledku úniku vápna při stavbě domu č. p. 71 v Dolní Hedči.

1973 – ve dnech 27. června až 9. července úhyny ryb v Tiché Orlici v délce 5,5 km v důsledku úniku škodlivých látek z mlékárny. Uhynulo více jak 5000 ks ryb.

1981 – otrava ryb v Králickém potoce. Ve vodě byl zjištěn vysoký obsah čpavku pocházející z kanalizace od sídliště.

1981 – při průtrži mračen v měsíci červnu byla zatopena hala v Tesle Králíky. Došlo k zamoření okolí závodu uniklou rtutí! Následky této havárie nebyly zveřejněny.

1984 – 7. června úhyn ryb v Lipce způsobený únikem postřikových látek při ošetřování plodin Státního statku Králíky.

Živočišné a rostlinné invaze

Co to jsou invazní rostliny?

Jsou to rostliny, které si člověk přivezl domů z dalekých cest. Rostliny se v našich podmínkách rozmnožily a utlačily původní druhy, které postupně mizí. V současné době je jejich

nekontrolovatelné rozšiřování velkým ekologickým problémem.

Na Králícku se vyskytují křídlatka, netýkavka žláznatá, netýkavka malokvětá, lupina – vlčí bob.

Křídlatka je velice invazní druh, který téměř nejde vyhubit. V Králíkách se nejvíce vyskytuje na březích Králického potoka, u vlakové zastávky, u sběrných surovin, naproti MŠ Pivovarská, také u školního pozemku. Rostlina se šíří oddenky, semeny, ale i úlomky lodyh. Její likvidace je možná pomocí herbicidů nebo vykopáním.

Netýkavka žláznatá se nekontrolovatelně šíří na březích Králického potoka, uhnízdila se i u myslivecké chaty. V lese a na jeho okraji najdeme i **netýkavku malokvětou** se žlutými kvítky. Tato rostlina se rozmnožuje semeny, které vystřeluje do okolí a proud vody je unáší dále. Jedna rostlina vystřelí až 4000 semen. Lze ji zlikvidovat tím, že ji posečeme před květem.

Lupina – vlčí bob je přemnožen u bunkru před Červeným Potokem a v Dolní Lipce za vlakovým nádražím. Vyskytuje se i na školním pozemku a na Josefském náměstí. Tato rostlina se rovněž rozmnožuje semeny, které vystřeluje do svého okolí.

křídlatka

netýkavka žláznatá a malokvětá

lupina – vlčí bob

Nejnámějším invazním živočichem je **plzák španělský**, který se k nám dostal v roce 1991 z Pyrenejského poloostrova. Jediným doloženým predátorem je kos. Plzáka likvidujeme buď mechanicky (posbíráním, někteří jedinci mají dokonce speciální pomůcky na jeho napichování), nebo chemicky pomocí granulí.

Shrnutí

Kalamitu způsobí příroda nebo člověk, důsledkem jsou škody na přírodě, majetku i lidském životě.

Ekologickou kalamitu způsobuje člověk svým jednáním (vypouštění chemikálií, nebezpečných látek do vody, ovzduší, do půdy, zavléčení nepůvodních druhů rostlin a živočichů).

Invazní rostliny na Králicku – křídlatka, netýkavka, lupina.

Invazní živočich – plzák španělský.

Přírodní kalamitu způsobuje příroda, přírodní jevy (bouřka, sucho, vítr, sníh, lavina, povodeň, požáry, ...).

CO JSME SI
ZAPAMATOVALI?

Rozvodněná řeka Morava na Dolní Moravě

Odpadové hospodářství a ekologické zátěže

Historie odpadového hospodářství

Pravěcí lidé odpadky neznali. Proč? Sbírali kořínky a plody, maso ze zvířat snědli, o zbytky se postarala dravá zvěř. A to, co se nesnědlo, se v přírodě rozložilo.

Ve starověkých státech se už odpady zabývali. **Řecko-římská civilizace totiž znala úklid, odvážení odpadů mimo město a také kanalizaci.**

Špatná situace byla **ve středověku.** **Odpadky (včetně výkalů) se vyhazovaly na ulici,** lidé žili společně s hospodářskými zvířaty. Díky tomu byli lidé často nemocní, epidemie vzaly život mnohým z nich.

Převrat v přístupu k hygieně nastal v 19. století. Francouzský lékař Louis Pasteur objevil původce řady smrtelných chorob (cholera, tyfus). Od této doby **lidé začali více dbát na osobní hygienu, odpady** vkládali do nádob, které **se odvážely na smetiště.** Začaly se též budovat kanalizace.

Protože skládky přestaly stačit množství odpadů, postavily se **spalovny.** První spalovna v Čechách byla postavena v roce 1905 v Brně, v roce 1934 v Praze - Vysočanech.

Množství odpadů však stále rostlo, životní prostředí se ničilo. **Za komunismu se zakládaly černé skládky téměř všude,** u obcí se ukládaly nebezpečné odpady z továren, do vody se vypouštěly zplodiny, jedy. Na tento stav poukazovalo pouze několik jednotlivců, organizací (**Hnutí Brontosaurus, Český svaz ochránců přírody**). V České republice se problematikou odpadů začala vláda hlouběji zabývat až po roce 1989.

Péči o životní prostředí si vzaly za cíl všechny vyspělé státy. Životní prostředí se zlepšilo. Bohužel se však ekologicky závadné výroby přesunuly do méně vyspělých států, a tak k poškozování životního prostředí dochází dále - není to však již tolik vidět.

Vyhlídky do budoucna nejsou příliš příznivé. Množství odpadů stále poroste. Jak bychom tomu mohli zabránit? **Správným tříděním odpadů.**

Kdy vlastně vznikly první odpadky?

Pojďme na výlet do minulosti.

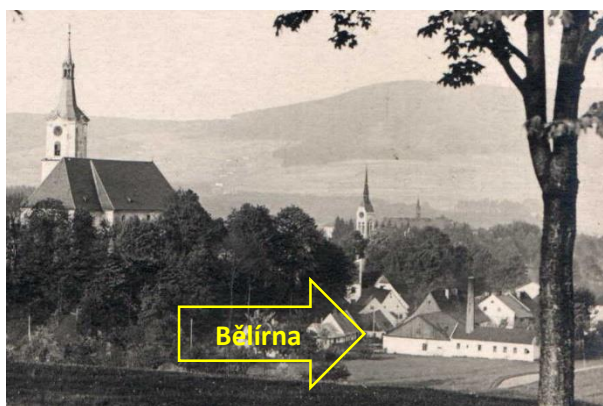
Kdy se vlastně začal třídit odpad?

Historie třídění

Ve vyspělých státech Evropy se začalo třídit ve 2. polovině 20. století. **V ČR se cíleně začalo třídit až na konci 20. století.** Předtím se však vykupovaly odpady, které se dále zpracovávaly. **Sběrné suroviny** fungovaly v minulosti stejně jako dnes, běžně **vykupovaly kovy nebo papír**. Naopak, dneska už by asi nikoho nenapadlo vykupovat **kosti**, které byly dříve žádaným artiklem a ze kterých se následně vařilo mýdlo. Některé druhy odpadů, zejména **výrobky z umělých hmot, minulost vůbec neznala**. To se týká hlavně PET lahví – naše babičky kupovaly **limonády, pivo, dokonce i mléko ve skleněných vratných lahvích**.

Ekologické zátěže v Králíkách

Mezi **první ekologickou katastrofu zřejmě patří bělení plátna**. V Králíkách se v 18. a v první polovině 19. století rozšířilo plátenictví. Doma se **tkalo lněné plátno, které se bělilo pomocí louhu**. A protože bělírny se zakládaly u vodních toků, je zřejmé, že tato **žiravina se dostala do vody**. Důkazem je písemná zmínka z vesnice Skalka v Orlických horách: „Hospodáři vzpomínali na krásně pruhované pstruhy, jimiž se dříve Zlatý potok hemžil a kteří od ostrých kalů vypouštěných z bělidel naprosto vyhynuli.“

V Králíkách byl v roce **1987 vydán Ekoprogram města Králíky**, v němž je popsáno rozsáhlé a rychlé narušování přírodního prostředí a zároveň je uvedena nutnost nápravy tohoto špatného stavu.

Jako nejpálčivější vidí autoři dokumentu **v roce 1987 následující problémy**:

- **znečištění ovzduší** spalováním fosilních paliv, což způsobuje odumírání lesních porostů a překyselení půdy,
- **výpary rtuti** z výroby zářivek v n. p. TESLA - rtuť byla asi jedním z nejhorších znečištění Králík,
- **zvýšená prašnost a hluk** u provozu ČMPK (řezání kamene, mramoru),
- **nevyhovující stav kanalizace** a nutnost vybudování čističky,
- **vypouštění odpadních vod** z průmyslových podniků,
- nutnost **zřízení řízené skládky domovního odpadu** a ukončení ukládání tohoto odpadu na „černé skládky“ v okolí města, zavedení třídění domovního odpadu,
- **znečišťování životního prostředí provozu Státního statku Králíky** (prašnost, statková hnojiva, dílny).

RTUŤ JE JEDOVATÁ!

DO ORGANISMU SE DOSTANE DÝCHÁNÍM NEBO S POTRAVOU.

NEJVÍCE POŠKOZUJE LEDVINY, PAMĚŤ.

Podařilo se tyto problémy vyřešit?

Po roce 1989 se začalo měnit životní prostředí k lepšímu. Co se podařilo zlepšit v Králíkách?

- **Znečištění ovzduší se velmi zlepšilo** - průmyslové podniky nevypouštějí do ovzduší nebezpečné látky, domácnosti omezily topení uhlím – k vytápění používají plyn, dřevo, ...
- **Výroba zářivek byla ukončena** (TESLA již neexistuje), proto již lidi neobtěžují výpary rtuti, skládky rtuti jsou sanovány

Nikdy nespaluj PET láhve, umělé hmoty, nebezpečný odpad! Do ovzduší se dostávají rakovinotvorné látky, které mohou ohrozit zdraví tvoje i tvých nejbližších!

(odstraňovány).

- **Kamenická výroba** v ČMPK (Českomoravský průmysl kamene) **byla ukončena**.
- **Kanalizace se modernizuje**, byla vybudována čistička odpadních vod, u některých domků jsou domovní čističky. Kvalita vody v potocích se zlepšila.
- **Vypouštění odpadních vod z podniků buď úplně skončilo**, nebo jsou vypouštěny nezávadné vody.
- **Státní statek Králíky ukončil svoji činnost**, soukromí zemědělci musí při svém hospodaření dodržovat stávající přísné předpisy.
- **Změnilo se odpadové hospodářství**, nakládání s komunálním odpadem – byla vytvořena hnízda na tříděný odpad, odpady se pravidelně svážejí, odpady se odvázejí na skládku v Libchavách a do Rapotína (u Šumperka).

Některé ekologické zátěže nám však zůstaly...

Autodílny Státního statku Králíky (TIR)

Průzkum z roku 1993 odhalilo velké znečištění pozemků ropnými látkami (v současnosti odstraněny), skládku obalů z akumulátorů a odpadů z výroby TESLY.

Skládka Skalka

Na skládku Skalka byly ukládány odpady z provozu n. p. Tesla. Výsledky průzkumu z roku 1996 neukázaly velké závady, a tak k sanaci skládky nedošlo.

Skládka komunálního odpadu Dolní Boříkovice

Tato skládka byla vybudována městem Králíky v letech 1988-89 a sloužila k ukládání především komunálního odpadu z domácností. Na skládku se ukládalo kolem 2000 tun odpadů ročně a definitivně bylo ukládání těchto odpadů ukončeno v roce 1996. Skládka byla překryta zeminou a rekultivována, stále se provádí průzkum vod vytékajících ze skládky.

Skládka n.p. TESLA v Dolní Lipce

Na tuto skládku se přestal ukládat odpad z výroby (kal, skleněný odpad se rtuť) v roce 1987. Odebrané vzorky ukázaly neustálý únik nebezpečných látek ze skládky. Sanace skládky bude ukončena do konce roku 2014.

Skládka Dolní Lipka – pohled na bývalé kalové pole – stav v červnu 2013

Třídění odpadů

Víš, že v r. 2012 každý Čech vytrídil asi 39,1 kg odpadů?

Tříděný sběr využitelných odpadů

Tříděním odpadů snižujeme množství komunálního odpadu, také šetříme původní zdroje – hlavně stromy.

Nejdříve se v ČR začal třídít papír a sklo, v 90. letech 20. století se začaly třídít plasty. Od roku 2002 se třídí nápojové kartony od mléka a džusů. Třídění odpadů má na starosti firma EKO-KOM.

Zdalipak víš, Rozvodnice, kolik Kč zaplatí občan Králík za svoz odpadů ročně?

Náhodou vím!
V roce 2014 to bylo 1000,- Kč.

Kam můžeme odevzdat tříděný odpad?

Papír, plasty, sklo - na území města je asi sedmdesát hnízd na kontejnery s tříděným odpadem, nádoby na tříděný odpad jsou i na vesnicích. Tyto odpady lze také odevzdat ve sběrném dvoře SMK a ve sběrně druhotných surovin.

Jaké odpady mohou odevzdat ve sběrném dvoře SMK (Služby města Králíky)?

Bezplatně mohou odevzdat všechny druhy odpadů, které vznikají v domácnosti a na zahradě. Pouze za stavební odpad (suť, střešní krytiny) se musí platit.

U silnice na konci Králík ve směru na Žamberk má SMK zřízeno překladiště a mezisklad odpadů. V hale je třídící linka, která umožňuje třídění a lisování plastů a papíru, které se pak odvázejí k recyklaci.

Teď si povíme, co patří do nádob na tříděný odpad a co se s odpadem dále děje.

PAPÍR

Papír odkládáme do nádob označených modrou samolepkou nebo do modrých kontejnerů. Patří sem časopisy, noviny, sešity, krabice, papírové obaly, cokoliv z lepenky. Obálky s fóliovými okénky není třeba zbavovat folie, stejně jako není třeba odstraňovat železné sponky.

Zpracovatelské technologie si s nimi

umí poradit. Bublínkové obálky vhazujeme pouze bez plastového vnitřku.

Papír byl vynalezen v Číně. Do Evropy ho přinesli Arabové asi ve 2. století př. n. l.

Do modrého kontejneru **nepatří mastný** nebo jakkoliv **znečištěný papír**, ten už není možné znovu recyklovat. Knihy lze vyhazovat pouze bez vazby, ve větším množství patří na sběrný dvůr. V žádném případě sem **nepatří použité dětské pleny!**

Co se následně děje s papírem ze sběrných nádob? Papír se přetřídí, slisuje a předá zpracovatelům.

U zpracovatelů se papír ve stroji, kterému se říká rozvlákňovač, máčí a míchá ve vlažné vodě. Máčením papíru vznikne jakási nevhledná kaše, z té se magnetickou cestou odstraní kovy (spony a svorky). Poté se kaše zbaví se inkoustů a barev. To se provádí pumpováním vzduchu do kaše, ten vytvoří bubliny, na jejichž povrchu se barviva a inkousty zachytí. Získaná kaše se rozvrství mezi soustavu válců, které z ní vyždímají vodu a následně se vzniklá surovina suší. Tím vzniká polotovar pro **výrobu dalšího papíru**, který se někdy obohacuje o nová vlákna získaná ze dřeva.

Nemůžeš! Majitelem odpadů je Město Králíky! Byla by to krádež!

Mohu si z kontejneru vzít papír a dát ho do sběru?

PAPÍR

Kancelářský papír, sešity

Papírové obaly
PŘED VHOZENÍM ROZLOŽTE

Noviny, časopisy, reklamní letáky

Nevhazujte dětské pleny, uhlový, voskový, mokrý, mastný nebo jinak znečištěný papír.

Tříděním odpadu umožníte jeho další využití
DĚKUJEME VÁM, ŽE TŘÍDÍTE!

EKO KOM
AUTORIZOVANÁ OSOBNÁ SPOLUČASŤ

www.jaktridit.cz www.ekokom.cz

PLAST

Plast odkládáme do nádob se žlutou samolepkou nebo do žlutých kontejnerů. Do kontejnerů na plasty patří

fólie, sáčky, plastové tašky, sešlápnuté PET láhve, obaly od pracích, čistících a kosmetických přípravků, kelímky od jogurtů, mléčných výrobků, balící fólie od spotřebního zboží, obaly od CD disků a další výrobky z plastů. **Nepatří sem obaly znečištěné zejména potravinami, obaly od nebezpečných látek, nic z PVC, novoduru, molitan, guma nebo pneumatiky.** Polystyren je možné vhadzovat, ale v menším množství tak, aby se nenaplnil celý kontejner.

Jaká je cesta plastů?

Obsah kontejnerů svezí vozidlo

do haly na okraji Králík, kde se přetřídí podle jednotlivých druhů, slisuje a připraví k odvozu. Největší zájem je u zpracovatelů o PET láhve. U zpracovatele se plasty rozdrtí na malé vločky a důkladně properou. Pak se roztaví a vtlačí do kovových forem. Vzniklý polotovár putuje k odběrateli, který z něho vyrábí nejrůznější předměty. Například **recyklované PET láhve** se podílí na **výrobě výplní zimních bund a spacáků, interiérů aut** nebo se přidávají do tzv. **zátěžových kobereců**. Z fólií, tašek a sáčků se stanou opět další **tašky a sáčky**. Ze směsných plastů může být vyroben **zahradní nábytek, kompostér, zatravnovací dlažba nebo protihlukové stěny u dálnic**. Pěnový polystyren se zpracovává **do izolací**.

Co je to plast? Je to umělá hmota, která je tvořena velkým množstvím stále se opakujících molekul.

1. umělá hmota - celuloid (r. 1856), začátek 20. století - bakelit, nylon.

První PET lahve začala firma Coca-Cola zavádět v roce 1978.

1 česká domácnost vytrídila v roce 2012 cca 25 kg plastů.

SKLO

Barevné sklo odkládáme do nádob se zelenou samolepkou nebo do zelených kontejnerů, bílé sklo bílých kontejnerů.

Třídění skla se provádí proto, protože zpracovatelé mají větší zájem o bílé sklo a sklo se nedá dobře ručně třídít z důvodů nebezpečí poranění střepey. Do zelených nádob patří všechny druhy skla včetně skla tabulového. **Nepatří tam keramika, porcelán, zrcadla, autoskla, žárovky nebo obrazovky**. Do bílých kontejnerů patří výhradně čiré průhledné lahve nebo zavařovací sklenice.

Obsah kontejnerů je opět svezí vozidly SMK a předáván k dalšímu zpracování. Většina skla se u nás zpracovává ve dvou sklárnách. Do výrobní směsi lze přidat až osmdesát procent střepey. Pokud se sklo nepoužije na výrobu nového, používá se skelná drť do izolačních materiálů, brusiv nebo do betonových směsí.

Sklo je roztavený sklářský písek s přísadami. Vynalezli jej Egypťané kolem r. 3000 př. n. l.

V r. 2012 česká domácnost vytrídila asi 28 kg skla.

NÁPOJOVÝ KARTON

V Králíkách se **nápojové kartony sbírají do stejných kontejnerů společně s plasty**. Na třídící lince se vytřídí, slisují a předají dalším zpracovatelům. Ti z nich na speciálních linkách získávají zejména **kvalitní papírové vlákno**.

Nápojový karton – Tetra Pak vynalezli Švédové. Obal se skládá z vrstvy papíru, polyethylenu a hliníku.

A co s dalšími odpady?

NEBEZPEČNÉ ODPADY

Komunální odpady obsahují kolem 1 % odpadů, které mají nebezpečné vlastnosti. Jedná se zejména o obaly a **zbytky** různých produktů ze sortimentu domácí **chemie a barev a laků**. **Odevzdáváme je do sběrného dvora.**

AUTOVRAKY

I v Králíkách se občas objeví autovrak nebo opuštěné vozidlo. Zákon ukládá povinnost dovozcům a výrobcům zajistit na vlastní náklady sběr, zpracování, využití a odstranění autovraků z osobních vozidel. Autovrak tedy nelze předat jiné osobě než té, která vlastní potřebný souhlas krajského úřadu. **Při předání autovraku do zařízení ke sběru provozovatel vystaví potvrzení o jeho převzetí. Poté se vyřadí vozidlo z evidence motorových vozidel.**

ZPĚTNÝ ODBĚR

Problematika zpětného odběru použitých výrobků řeší § 38 zákona o odpadech. **Ten, kdo si kupuje nějaký elektrický spotřebič, zaplatí zároveň recyklační poplatek**. Z vybraných poplatků se **hradí sběr, svoz a recyklace vysloužilých elektrospotřebičů**. Vysloužilé elektrospotřebiče svážejí firmy Asekol, Elektrowin, REMA a Retela. Další systém Ekolamp sbírá a recykluje především vyřazené světelné zdroje a systém Ecobat se zabývá bateriemi všeho druhu.

Kam s nimi v Králíkách? Vysloužilé elektrospotřebiče i baterie odevzdáme ve sběrném dvoře, v prodejnách s elektrospotřebiči, v PENNY, COOPu nebo v naší škole. Elektrospotřebiče musíme odevzdat kompletní, nerozebrané!

Enviromentální vyúčtování za rok 2011 pro naši školu, ve kterém je uveden přínos zpětného odběru a recyklace vysloužilých elektrospotřebičů pro životní prostředí:

ZŠP a ZŠS Králíky	televize	monitory	ostatní EEZ	celkem
Množství sebraných spotřebičů	14 ks	6 ks	165 kg	439 kg
Úspora el. energie (MWh)	2,31	0,73	4	7,04
Úspora ropy (l)	41,05	17,66	284,26	342,97
Úspora primárních surovin (t)	0,14	0,06	0,07	0,27
Úspora vody (m ³)	11,27	4,39	15,28	30,94
Snížení produkce nebezpečného odpadu (t)	2,01	0,95	3,17	6,13
Snížení produkce skleníkových plynů (t CO ₂ ekv)	0,62	0,19	0,74	1,55

Zpětný odběr:

1 televize – uspoříme tolik energie, kolik spotřebuje 60 W žárovka, která svítí nepřetržitě 4 měsíce.

1 notebook – uspoříme 392 l pitné vody, nemusíme vytěžit 6,8 l ropy (pro ujetí 100 km autem).

KOMPOSTOVÁNÍ

Kompostování = biologické zpracování bioodpadu za přístupu vzduchu a pomoci mikroorganismů – vzniká hnojivo s vysokým obsahem humusu.

Metodu míchání, překopávání odpadů ze zemědělství a následné využití kompostu jako hnojiva popisuje římský učenec Collmela.

Domácí kompostování

= **kompostování bioodpadů z domácnosti a zahrady.** Bioodpady vkládáme do koupeného kompostéru, nebo na kupu, nebo do jámy. Co kompostujeme? Odpady ze zahrady, trávu, popel ze dřeva, piliny, zbytky ovoce a zeleniny z kuchyně.

Komunitní kompostování

= **kompostování, na kterém se podílí skupina lidí s cílem zpracování vlastního bioodpadu v blízkosti bydliště.** Rostlinné zbytky z území obce se zkompostují a využijí ke hnojení veřejné zeleně.

Domácí kompostér

Průmyslové kompostování

= zpracování bioodpadů v centrálních kompostárnách za pomoci překopávačů a dalších technologií. Při dodržení technologických postupů vzniká kvalitní kompost, který může být po příslušné certifikaci i prodáván. Nevýhodou tohoto systému jsou náklady na vybudování kompostárny a značné náklady na svoz bioodpadů ze širokého okolí.

Přeměna bioodpadů v kompost má **tři základní fáze**:

1. **Fáze rozkladu** (3 – 4 týdny): kompost se zahřívá na 50 – 70°C. Vznikají organické kyseliny, které se rozkládají na jednotlivé složky – cukry, škroby, celulózu, uvolňují se živiny. Je nutné provzdušňovat.
2. **Fáze přeměn** (5 – 7 týdnů): Teplota klesá na 40 – 45°C, v kompostu působí žížaly a další drobní živočichové.
3. **Fáze dozrávání**: Teplota je stejná jako venkovní prostředí, kompost získává konečný vzhled, zvyšuje se kvalita humusu.

Králíky mají svou vlastní malou kompostárnu u čističky odpadních vod. Zpracovávají se rostlinné zbytky z údržby zeleně nebo ze zahrádek občanů Králík.

Bioodpad u čističky odpadních vod

SHRNUTÍ

- **V pravěku nevznikaly odpady.** Ve středověku odpady způsobovaly nemoci. V současnosti množství odpadů roste.
- **Odpady třídíme,** odevzdáváme je na určená místa: papír – modrá popelnice, plasty, tetrapack – žlutá popelnice, sklo – zelená, bílá popelnice. Baterie, elektroodpad – škola, prodejny, sběrný dvůr, zářivky, žárovky, chemikálie, barvy, stavební suť – sběrný dvůr. Bioodpad – kompostéry, sběrný dvůr.
- **Největší poškození ŽP v Králíkách** – rtuť, hnojivo státního statku, černými skládkami, špatnou kanalizací. V současné době se pozůstatky poškození odstraňují.
- **Kompost je výborné hnojivo** na zahrádce.

CO JSME SI ZAPAMATOVALI?

Není ti lhostejný stav životního prostředí? Tříd odpad! Pamatuj, že nejlepší odpad je ten, který vůbec nevznikne.

Použitá literatura a další zdroje

Od počátků po současnost

Kapitoly 1., 5. a 8. (původní text A. Juránek)

GÁBA, Zdeněk a kol. *120 let Moravské pohraniční dráhy 1873-1993*. Šumperk: Železniční stanice a lokomotivní depo Šumperk, 1993.

HENDRYCH, Stanislav. *Stopou dějin železnic v Podorlicku*. Hradec Králové: Kruh, 1987.

FILIP, Aleš. *130 let železnice pod Orlickými horami*. Praha: K-Report, 2004. ISBN 80-903012-4-X.

KŘIVOHLÁVEK, Jan. *Historie pošty v Králikách od roku 1920–1990*.

MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Vyd. 1. Dolní Lipka: A. Juránek, 2000. 184 s., [26] s. obr. příl. ISBN 80-902-2631-0.

ŠABATA, Jaroslav. *Sněžnické pohádky*. Králiky, 2007. (Rukopis.)

PACHEL, Max. *Kleine Haimatskunde des Gerichtsbezirkes Grulich*. 1919.

Nové Králicko. 2000–2010. (Regionální časopis.)

Trostbärnla, Heimatkalender. 1956.

Archiv Arnošta Juránka. (Osobní archiv autora: fotografie, pamětní knihy, jiné archiválie.)

Archiv Městského muzea Králiky. (Kroniky města Králiky a přilehlých obcí.)

Moravská pohraniční [online]. © 2012 [cit. 2013-11-21]. Dostupné z: <http://www.moravska-pohranicni.cz/>

Kapitoly 2., 3, 4., 6., 7. a 9. (původní text M. Kos)

ČERMÁK, Josef. *Stručné dějiny Králik*. Králiky 1964. (Fotoreprint strojopisu z archivu Městského muzea Králiky.)

HOLUB, Ota. *Třicátá pátá hraniční oblast*. Vyd. 1. Hradec Králové: Kruh, 1983. 307 s. ISBN 46-019-83.

KOS, Michal. *Rok 1938 na Králicku: od vzniku ČSR po mnichovskou dohodu*. Brno, 2007. Závěrečná práce.

Masarykova univerzita. Vedoucí práce Jiří Nolč.

MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Vyd. 1. V Dolní Lipce: A. Juránek, 2000, 184 s., [26] s. obr. příl. ISBN 80-902-2631-0.

KAINKOVÁ, J. DIVIŠEK, J., JURÁNEK, A. *Naše mateřinka slaví: Obrazový almanach ke 100. výročí Mateřské školy Pivovarská v Králikách*. Dolní Lipka: Arnošt Juránek - nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-902263-2-6.

Pamětní kniha obce Králiky: 1927–1945. Králiky. (Z německého originálu *Gedenkbuch Stadtgemeinde Grulich* přeložil J. Vašátko. Fotoreprint manuskriptu z archivu Městského muzea Králiky.)

Rodinná politika města Králiky. *Králický zpravodaj*. 2013, 7–8.

Náhrada kroniky: 1989, 1990, 1991, 1992. Králiky. (Sborník manuskriptů, strojopisů, novinových článků a dalších příloh uložený v archivu Městského muzea Králiky.)

MĚSTSKÉ MUZEUM KRÁLÍKY. *Hora Matky Boží* [doc]. Králiky. (Výtah z pramenů.)

MĚSTSKÉ MUZEUM KRÁLÍKY. *Světlo, požáry atd.* [doc]. Králiky. (Výtah z pramenů.)

Český statistický úřad [online]. 2013 [cit. 2013-07-25]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>

Hora Matky Boží Králiky [online]. Králiky, 2006. Dostupné z: <http://kraliky-klaster.cz/>

Lidová architektura [online]. © 2000–2013 [cit. 2013-09-10]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz/Index.htm>

Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna [online]. Praha: Parlament České republiky [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation. Dostupné z: <http://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite>

Jak se svítivalo (a čím svítit na akcích). In: *Livinghistory.cz* [online]. © 2010 [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://www.livinghistory.cz/phpbbforum/viewtopic.php?f=40&t=1932&view=print>

Králiky. *Ústav územního rozvoje* [online]. 2001-2002, 29. 11. 2011 [cit. 2013-07-25]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/default.asp?ID=4175>

Ohňový patent. In: *Lidová architektura* [online]. © 10. 2. 2012 [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://www.lidova-architektura.cz/prehled-seznam/encyklopedie/patent-pozar.htm#patent>

Osvětlovací zařízení v Evropě a Byzanci 1.–13. stol. n. l. v obrazech (kompilace). In: *Spolek historického šermu Au jugé* [online]. © 2013 [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://jentak.sandbox.cz/doku.php/clanky/osvetleni>

Plynová svítidla salonů, kuchyní a ložnic. In: *Světlo: časopis pro světlo a osvětlování* [online]. 2005, č. 3 [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://www.odbornecasopisy.cz/plynova-svitidla-salonu-kuchyni-a-loznic-34941.html>

Raně středověká otopná zařízení a jejich rekonstrukce. In: *Curia Vitkov* [online]. © 1999–2013 [cit. 2013-08-27]. Dostupné z: <http://www.curiavitkov.cz/clanek23.html>

Vznik a vývoj. *Gymnázium a základní škola Králíky* [online]. © 2014 [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: <http://www.gazskraliky.cz/index.php?nid=8929&lid=CS&oid=1842954>

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky I. 1945–1968)

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky VII. 1987–1988)

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky VIII. 1993–2000)

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky IX. 2001–2004)

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky X. 2004–2006)

Množství dalších informací bylo získáno díky osobním setkáním s pamětníky či korespondencí s pracovníky Městského muzea Králíky nebo s dalšími lidmi, kteří se Králickem zabývají po zájmové či po odborné stránce.

Zdroje obrazového materiálu

Archiv A. Juránka. Použito s laskavým svolením Arnošta Juránka.

Archiv Městského muzea Králíky. Použito se svolením Městského muzea Králíky.

Archiv M. Kosa. Použito s laskavým svolením Michala Kosa.

Archiv Miloše Klohny. Použito s laskavým svolením Miloše Klohny.

Archiv Šárky Šimkové. Použito s laskavým svolením Šárky Šimkové.

Archiv Dušana Krabce. Použito s laskavým svolením Dušana Krabce.

Archiv Jany Ponocné. Použito s laskavým svolením Jany Ponocné.

Archiv školy (ZŠP a ZŠS Králíky).

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Použito se svolením tiskového odboru Kanceláře Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Archiv Českotřebovského běžeckého klubu ISCAREX (www.iscarex.cz)

Použito se svolením Českotřebovského běžeckého klubu ISCAREX.

Archiv Tomáše Hlavy. Použito s laskavým svolením Tomáše Hlavy.

Archiv Tomáše Černého. Použito s laskavým svolením Tomáše Černého.

Z Archivu Šimona Kubáně. Použito s laskavým svolením Šimona Kubáně.

Archiv Viléma Kouta. Použito s laskavým svolením Viléma Kouta.

Archiv Petry Paukové. Použito s laskavým svolením Petry Paukové.

Starší obr. in MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Vyd. 1. Dolní Lipka: A. Juránek, 2000, 184 s., [26] s. obr. příl. ISBN 80-902-2631-0. Fotorepro Michal Kos, nový obr. archiv M. Kosa.

Historické fotky. SOUO KRÁLÍKY. *SOUO Králíky: Střední odborné učiliště opravárenské* [online]. ©2012-2013 [cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://soukraliky2.orlicko.cz/galerie/historicke-fotky/13-uciliste-1950a.jpg>

Králíky Valdštejnova ul. čp. 359: Podrobný povrchový stavebně historický průzkum [online]. Brno, 2007 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: http://www.shpelias.cz/SHPela/Kraliky359elaWeb_96MedInfo.pdf

Starší obr. in *Králíky Valdštejnova ul. čp. 359: Podrobný povrchový stavebně historický průzkum* [online]. Brno,

2007 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: http://www.shpelias.cz/SHPela/Kraliky359elaWeb_96MedInfo.pdf, novější obr. archiv M. Kosa.

Mapy.cz [online]. © 2011 [cit. 2013-09-09]. Dostupné z:

http://www.mapy.cz/#!x=16.786266&y=50.073054&z=18&d=muni_2985_1&t=s&l=15 . Upravil Michal Kos.

Králíky - *Mapy.cz*. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2013-06-06]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/#x=16.761900&y=50.083092&z=15&l=15&c=2-3-8-14-15-25-27-28-30-H-T>. Upravil Michal Kos.

MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Vyd. 1. Dolní Lipka: A. Juránek, 2000, 184 s., [26] s. obr. příl. ISBN 80-902-2631-0. Fotorepro Michal Kos.

RAUBFISCH. Deutschosterreich-cs. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation,

28. 7. 2012 [cit. 2013-08-16]. Dostupné z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deutschosterreich-cs.png>

Licence: <http://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/legalcode>

Kohoutí Kříž: šumavské ozvěny [on-line]. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, ©2001-2012,

poslední aktualizace 16. 4. 2013. [cit. 2013-03-16]. Překlady a české texty Jan Mareš, elektronická verze Ivo

Kareš. Dostupné z: <http://www.kohoutikriz.org/priloha/boyer.php>.

Použito s laskavým svolením Ivo Kareše.

Central Europe. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 8. 8. 2009 [cit.

2013-06-05]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Central_Europe_%28proposal_%29.PNG

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>. Upravil Michal Kos.

Silesia (Now). In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 21. 3. 2013 [cit.

2013-06-05]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Silesia_%28Now%29.png

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>. Upravil Michal Kos.

Central Europe. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 8. 8. 2009 [cit.

2013-06-05]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Central_Europe_%28proposal_%29.PNG

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>. Upravil Michal Kos.

DORADO. Wappen Althann. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 1. 1.

2013 [cit. 2013-06-06]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/Wappen_Althann.jpg

Dílny SOU Králíky. SOUO KRÁLÍKY. *SOUo Králíky: Střední odborné učiliště opravárenské* [online]. ©2012-2013

[cit. 2013-06-24]. Dostupné z: <http://soukraliky2.orlicko.cz/fotogalerie/prace-v-odbornem-vycviku/zobrazit>

Gottfried Heinrich Graf zu Pappenheim. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia

Foundation, 17. 3. 2010 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gottfried_Heinrich_von_Pappenheim.jpg?uselang=cs

GLOC, J. Celkový pohled na hrob Jana Nepomuckého v Katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha In: *Katedrála sv.*

Víta, Václava a Vojtěcha: oficiální webové stránky [online]. Praha: Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze [cit.

2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.katedralasvatehovita.cz/cs/historie-a-dedictvi/informace-o-kaplich-a-svatych/svaty-jan-z-nepomuku?history=preview>

Archiv Lorety Praha. ©Loreta Praha. Použito se svolením Lorety Praha.

KUNSTHISTORICHES MUSEUM / van Meytens, Martin. Herzog Karl Alexander von Lothringen. In: *Wikimedia*

Commons [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 14. 4. 2013 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Martin_van_Meytens_007.jpg

HEERESGESCHICHTLICHES MUSEUM / L'Allemand, Siegmund. Gideon Ernst von Laudon nach seinem Sieg über

das Schlachtfeld bei Kunersdorf reitend. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia

Foundation, 21. 2. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:HGM_L_Allemand_Gideon_von_Laudon_Kunersdorf.jpg?uselang=cs

Ondr`m Schniebarche. Eine Auswahl aus seinen Büchern und Schriften zusammengestellt von Kurt Jesser, Dr.

Franz Veith, Ferdl Benesch. Buchschmuck von E. O. Pudek. Den Mitgliedern überreicht vom Verein

Landschaftsrat Adlgerbirge, Kreisrat Grulich. In: *Buchfreund.de* [online]. Buchfreund.de, ©2003-2013 [cit.

2013-03-16]. Dostupné z:

<http://www.buchfreund.de/results.php?used=1&q=Ondr%60m+Schniebarche&x=53&y=9>

Ondr`m Schniebarche. In: *Buchfreund.de* [online]. Buchfreund.de, ©2003-2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

<http://www.buchfreund.de/Ondr-m-Schniebarche-Oehl-Wilhelm,39473868-buch>

BUNDESARCHIV, Bild 121-0008 / CC-BY-SA. Sudetenland, Besuch Wilhelm Frick In: *Wikimedia Commons*

[online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 10. 7. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/30/Bundesarchiv_Bild_121-

0008%2C_Sudetenland%2C_Besuch_Wilhelm_Frick.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

BUNDESARCHIV, Bild 121-1354 / CC-BY-SA. Kurt Daluege in Prag. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 18. 6. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5b/Bundesarchiv_Bild_121-1354%2C_Kurt_Daluege_in_Prag.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

BUNDESARCHIV, Bild 101III-Alber-174-14A / Alber, Kurt / CC-BY-SA. Heinrich Himmler mit Gertrud Scholtz-Klink In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 18. 6. 2012 [cit. 2013-03-16].

Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e1/Bundesarchiv_Bild_101III-Alber-174-14A%2C_Heinrich_Himmler_mit_Gertrud_Scholtz-Klink.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

Ludvík Krejčí. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 4. 2. 2011 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b4/Ludv%C3%ADk_Krej%C4%8D%C3%AD.gif

BUNDESARCHIV, Bild 183-H27722 / CC-BY-SA. Franz Halder und Walther v. Brauchitsch. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 18. 6. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/09/Bundesarchiv_Bild_183-H27722%2C_Franz_Halder_und_Walther_v._Brauchitsch.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

BUNDESARCHIV, Bild 183-1985-0607-500 / CC-BY-SA. Ernst Udet in Flugzeug "Flamingo". In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 18. 6. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Bundesarchiv_Bild_183-1985-0607-500%2C_Ernst_Udet_in_Flugzeug_%22Flamingo%22.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

UNITED STATES GOVERNMENT. Nuremberg-1-. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 14. 8. 2012 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z:

<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Nuremberg-1-.jpg>

Historie ministerstva průmyslu a obchodu. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. 17. 1. 2006 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/zprava6438.html>

Použito se svolením Ministerstva průmyslu a obchodu.

SKÁLA, Ben. Milan Uhde v Desertu2009d. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 11. 1. 2010 [cit. 2013-03-16]. Dostupné

z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d4/Milan_Uhde_v_Desertu2009d.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5/legalcode>

SVOBODAT. Josef Lux. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 12. 6. 2010 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/Josef_Lux_01.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/legalcode>

Muttersgotteberg.de [online]. Stiftung Muttergottesberg F. Jentschke, 2011 [cit. 2013-03-13]. Dostupné z:

<http://www.muttergottesberg.de/fotogalerie/#scan613-1-jpg>

Použito s laskavým svolením W. Jentschkeho.

LOUČ, Michal. Jan Švejnar a Petr Pithart. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 28. 8. 2009 [cit. 2013-06-20]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/Jan_svejnar_a_petr_pithart.jpg

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>

GRUJ01. Jiri Sedivy. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 26. 8. 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/Jiri_Sedivy.jpg

JB_na demonstraci. In: *Jana Bobošíková* [online]. Praha: Jana Bobošíková, © 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://bobosikova.cz/wp-content/uploads/2012/11/JB_demonstrace1.jpg

Použito se svolením kanceláře Jany Bobošíkové.

MAÑAS, Michal. Miroslav Verner. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 6. 6. 2013 [cit. 2013-06-19]. Dostupné z:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4a/Miroslav_Verner_2.png

Licence: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/legalcode>

NEUBERT, Petr. Romeo a Julie (Cristina Porres Mormeneo, Šimon Kubáň). In: *Otáčivé hlediště Český Krumlov* [online]. Jihočeské divadlo, ©2002-2009 [cit. 2013-11-22]. Dostupné z:

<http://www.otacivehlediste.cz/ansambl/5202-simon-kuban>

Použito se svolením Jihočeského divadla.

Mapy.cz [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z:

http://www.mapy.cz/#!x=16.820711&y=50.142161&z=12&d=muni_2969_1&t=s&l=16. Upravil Michal Kos.

Mapy.cz [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z:

http://www.mapy.cz/#!x=16.817446&y=50.094396&z=13&d=muni_2969_1&t=s&l=16. Upravil Michal Kos.

Mapy.cz [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/#!x=16.758737&y=50.082582&z=14&l=16>. Upravil Michal Kos.

Mapy.cz [online]. 2013 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/#!x=16.736947&y=50.083828&z=14&l=16>. Upravil Michal Kos.

Vlastivědná a přírodovědná současnost Králicka

Kapitoly 10 a 11 (původní text Z. Němeček)

DOSTÁL, Tomáš. *Přírodní podmínky pro rozvoj socioekonomických aktivit v horské skupině Králického Sněžníku: /se zaměřením na cestovní ruch a rekreaci*. 1996. 83 l., 8 l. příl. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Geomorfologické členění ČSR. *Studia Geografica*. Editor Tadeáš Czudek. 1972, č. 23.

Jeseníky, Králický Sněžník: cykloturistická mapa 1:70 000. 1. vyd. Praha: Kartografie, 2006, 1 mapa.

Cykloturistické mapy 1: 70 000. ISBN 80-701-1854-7.

Králíky: oficiální stránky města [online]. © 2008-2014 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <http://www.kraliky.eu>

Wikipedia [online]. 2014 [cit. 2014-10-03]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org>

Kapitoly 12, 13, 16 (původní text E. Juránková, Z. Auerswald)

CHYTRÝ, Milan. *Vegetace České republiky: Vegetation of the Czech Republic*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1462-7.

JUST, Tomáš. *Katalog biotopů České republiky: Habitat catalogue of the Czech Republic*. 2. vyd. Editor Milan

Chytrý. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2010, 445 s. ISBN 978-80-87457-02-3.

KALOUS, Jaroslav. *Státní statek M. A. Ščorse Králíky 1949-1989*. Králíky, 1989.

MUSIL, František. *Dějiny Králicka*. Vyd. 1. V Dolní Lipce: A. Juránek, 2000, 184 s., [26] s. obr. příl. ISBN 80-902-2631-0.

REICHHOLF, Josef. *Pole a louky: ekologie středoevropské kulturní krajiny*. Vyd. 1. Ilustrace Fritz Wendler. Praha: Knižní klub, 1999, 223 s. Průvodce přírodou (Ikar). ISBN 80-717-6873-1.

Vegetace ČR: zápisky z přednášek RNDr. L. Kincla, CSc. na PŘF UP Olomouc. 2014.

VĚRA, Krsková. *Biozemědělství na Králicku* [pptx]. 2014.

Ústní sdělení zemědělců – rodina Faltusova, Martincova, firma ZEOS. 2014.

Kapitoly 14, 15 (původní text L. Krsek)

ČRS MO KRÁLÍKY. *Kronika ČRS MO Králíky*. Králíky.

MĚSTSKÉ MUZEUM KRÁLÍKY. *Vodstvo a podnebí* [doc]. Králíky, 2014. Výtah z pramenů.

Wikipedia [online]. 2014 [cit. 2014-10-03]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org>

Kapitoly 17, 18 (původní text M. Doležal)

HÁKOVÁ, Alice. *Evropsky významná lokalita Králický Sněžník*. Sagittaria, 2006.

MACHOVSKÝ, Jan. *Naučná stezka Králický Sněžník*. LČR, 2007.

VÍTEK, Jan. *Králický Sněžník: nejvyšší pohoří Pardubického kraje*. Pardubice: Společnost přátel přírodě blízkého lesa za odborné spolupráce Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, střediska Pardubice a Krajského úřadu Pardubického kraje - odboru životního prostředí a zemědělství, 2008, 49 s. ISBN 978-80-87051-37-5.

VÍTEK, Jan. *Přírodní parky Pardubického kraje*. Pardubice: [Pardubický kraj], 2007, 59 s. ISBN 978-80-87051-18-4.

ŠKRABALOVÁ, Eva. *Pardubický kraj - Natura 2000*. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, © 2006, 55 s. ISBN 80-239-9069-1.

ZÁMEČNÍK, Václav. *Ptačí oblast Králický Sněžník*. Praha: Česká společnost ornitologická, 2006.

Kronika obce Červený Potok: 1836–1937. Z německého originálu přeložil J. Vašátko.

Náhrada kroniky: 1989, 1990, 1991, 1992. Králíky. Sborník manuskriptů, strojopisů, novinových článků a dalších příloh uložený v archivu Městského muzea Králíky.

Pamětní kniha obce Horní Lipka: 1924–1938. Z německého originálu přeložil J. Vašátko.

Pamětní kniha obce Králíky: 1927–1945. Z německého originálu Gedenkbuch Stadtgemeinde Grulich přeložil J. Vašátko. Fotoreprint manuskriptu z archivu Městského muzea Králíky.

Ptačí oblast Králický Sněžník. CHKO Jeseníky, AOPK ČR, 2005.

Archiv LČR - Lesní správy Hanušovice.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z:

http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1.

Městská kronika

1957–1959.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky I. 1945–1968.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky II. 1969–1975.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky III. 1975–1978.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1 (Kronika města Králíky IV. 1978–1981.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky V. 1981–1984.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky VI. 1984–1986.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky VII. 1987–1988.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2014 [cit. 2014-07-08]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky VIII. 1993–2000.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky IX. 2001–2004.

Zobrazení publikace archivu Ústí nad Orlicí. *Východočeské archivy: oficiální stránky archivů královéhradeckého a pardubického kraje* [online]. Státní okresní archiv Ústí n Orlicí, 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: http://vychodoceskearchivy.cz/ebadatelna/zobrazeni-publikace-usti/?adresar=CZ_225204010_2078_x00003&nadpis=CZ_225204010_2078_x00003&strana=1. Kronika města Králíky X. 2004–2006.

AOPK ČR [online]. © 2014 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.ochranaprirody.cz/>

Lesy ČR, s. p. [online]. © 2012 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z:

<http://www.lesy.cz/Stranky/default.aspx>

Wikipedia [online]. 2014 [cit. 2014-12-04]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org>

Kapitola 19 (původní text P. Brandejs)

VEITH, Franz. *Vlastivěda Králícka*. Králíky. Z německého originálu *Gulich. Heimatsbuch des Grulicher Ländchens*

von... unter Mitarbeit von Max Hördler, Karl Kautz, Ernst Michalitschke und Johann Peschke, Regensburg 1960, přeložil J. Vašátko. Manuskript z archivu Městského muzea Králiky.
PETR, Karel. Skalecké bělení plátna. *Panorama: z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří*. 1996, č. 4.

Archiv Města Králiky.

Asekol [online]. © 2014 [cit. 2014-11-11]. Dostupné z: www.asekol.cz

EKO-KOM [online]. © 2011 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: www.ekokom.cz

Ekolamp.cz [online]. © 2014 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: www.ekolamp.cz

Ekologický institut Veronica [online]. 2014 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: www.veronica.cz třídění

Eurostat.cz [online]. 2014 [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: eurostat.cz

Kompostuj.cz [online]. © 2009-2014 [cit. 2014-07-21]. Dostupné z: www.kompostuj.cz

Králiky: oficiální stránky města [online]. © 2008-2014 [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: <http://www.kraliky.e>

Obec Červená Voda: oficiální stránky obce [online]. © 2008-2014 [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: <http://www.cervenavoda.cz>

Třídění.cz [online]. 2014 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: www.trideni.cz

Třídění odpadu [online]. © 2007-2014 [cit. 2014-04-21]. Dostupné z: www.trideniodpadu.cz

Množství dalších informací bylo získáno díky osobním setkáním s pamětníky či korespondencí s pracovníky Městského muzea Králiky nebo s dalšími lidmi, kteří se Králickem zabývají po zájmové či po odborné stránce.

Zdroje obrazového materiálu

Vlastivědná a přírodovědná současnost Králicka

Archiv školy (ZŠP a ZŠS Králiky)

Archiv Michala Kosa. Použito se svolením Michala Kosa.

Archiv Městského muzea Králiky. Použito se svolením Městského muzea Králiky.

Archiv Evy Juránkové. Použito se svolením Evy Juránkové.

Archiv B. Martinové. Použito se svolením Bohuslavy Martinové

Archiv Milana Doležala. Použito se svolením Milana Doležala.

URBAN, Tomáš. Flag of Kraliky CZ. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 24. 1. 2012 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Kr%C3%A1l%C3%ADky#mediaviewer/File:Flag_of_Kraliky_CZ.svg

URBAN, Tomáš. Coat of Arms. In: *Wikimedia Commons* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 24. 1. 2012 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z:

<http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Kr%C3%A1l%C3%ADky#mediaviewer/File:Kr%C3%A1l%C3%ADky.svg>

Archiv webových stránek *Králický Sněžník: Národní přírodní rezervace plná života*. www.sneznik.cz. Použito se svolením Martina Khola.

Mapy.cz [online]. [cit. 2013-09-22]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/zakladni?x=16.7749214&y=50.0758709&z=17&l=0&base=ophoto&q=Kr%C3%A1l%C3%ADky>. Upravila E. Juránková.

Archiv Městského muzea Králiky. Použito se svolením Městského muzea Králiky.

Kontaminovaná místa. *Kontaminovaná místa* [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z:

kontaminace.cenia.cz. Upravila E. Juránková.

Archivní ortofoto. ČÚZK: *Geoportál* [online]. © 2010 [cit. 2014-04-22]. Dostupné z:

<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>. Upravila E. Juránková.

Mapy.cz [online]. [cit. 2013-09-22]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/letecka?x=16.7784834&y=50.0746866&z=17&l=0&q=Kr%C3%A1l%C3%ADky> Upravila E. Juránková.

Mapy.cz [online]. [cit. 2013-09-22]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/letecka?x=16.7699432&y=50.0758640&z=18&l=0&q=Kr%C3%A1l%C3%ADky>. Upravila E. Juránková.

Mapy.cz [online]. [cit. 2013-09-22]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/letecka?x=16.7511034&y=50.0763873&z=17&l=0&q=Kr%C3%A1l%C3%ADky>. Upravila E. Juránková.

"Stříbrnice" výsledky hledání. *Mapy.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

<http://www.mapy.cz/turisticka?x=16.8626404&y=50.1751391&z=13&l=0&q=St%C5%99%C3%ADbrnice>. Výřez z

mapy.

"Stříbrnice" výsledky hledání. *Mapy.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/turisticka?x=16.8482208&y=50.2204127&z=11&l=0&q=St%C5%99%C3%ADbrnice>. Výřez z mapy.

Turistická. *Mapy.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/turisticka?x=16.8448305&y=50.2335087&z=15&source=lv7&id=721136&q=Nowa%20Morawa>. Výřez z mapy.

Archiv webových stránek *Králický Sněžník: Národní přírodní rezervace plná života*. www.sneznik.cz. Použito se svolením Martina Khola.

Úvod. *Hnutí Brontosaurus* [online]. © 1974-2015 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.brontosaurus.cz. Printscreen.

Český svaz ochránců přírody. *Český svaz ochránců přírody* [online]. 2015 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.csop.cz. Printscreen.

Asekol. *Asekol* [online]. © 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.asekol.cz/asekol. Printscreen.

Home. *Rema* [online]. © 2012 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.remasystem.cz/index.php/cz/. Printscreen.

Homepage. *Elektrowin* [online]. © 2011 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.elektrowin.cz. Printscreen.

Home. *Retela* [online]. © 2009–2010 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.retela.cz. Printscreen.

Ekolamp. *Ekolamp* [online]. © 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.ekolamp.cz. Printscreen.

Úvod. *Ecobat* [online]. 2015 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.ecobat.cz/cz/. Printscreen.

Ekokom. *Ekokom* [online]. © 2011 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: www.ekokom.cz. Printscreen.